

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Jandečková

**Srovnání systému slovesných časů ve španělštině a ve
francouzštině se zaměřením na používání tvarů
jednoduchého a složeného perfekta**

Comparison of Tense System in Spanish and French: the Use of Present
Perfect and Past Simple

Praha 2011

Prof. PhDr. Bohumil Zavadil, CSc.

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce prof. PhDr. Bohumilu Zavadilovi, CSc. za laskavé vedení a také všem, kteří mě během jejího vypracovávání jakýmkoliv způsobem podpořili.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 7. 2011.

podpis

Anotace

V této práci se věnujeme tématu slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině, přičemž nejprve se jimi zabýváme obecně z teoretického hlediska a následně se soustředíme na srovnání užití dvou z nich: složeného a jednoduchého perfekta. Vycházíme z přesvědčení, že ačkoliv je slovesný systém románských jazyků téměř identický a shodná je i základní hodnota jednotlivých slovesných časů, jejich konkrétní užití se mohou lišit. V první části se zabýváme rozdílnými teoretickými přístupy. Každý z nich klade důraz na odlišné rysy jednotlivých časů, což nám umožňuje lépe pochopit jejich základní hodnotu. Abychom lépe poznali, co je společné všem románským jazykům a co je naopak vlastní jen některému z nich, věnujeme jednu kapitolu také diachronnímu pohledu na románský slovesný systém. Na základě porovnání typů užití, které zachycují francouzské a španělské gramatiky, ale především na základě vlastních analýz opírajících se o překlady žurnalistických textů můžeme konstatovat, že výchozí domněnka se potvrdila při srovnání španělštiny a toho registru francouzštiny, kde se doposud uplatňuje i jednoduché perfektum, které již z běžného mluveného jazyka vymizelo.

Klíčová slova: slovesný čas, složené perfektum, jednoduché perfektum, španělština, francouzština

Summary

This paper is concerned with tenses in Spanish and in French. First they are analysed generally, from the theoretical point of view, and subsequently, the author focuses on comparing the use of two of them: the present perfect and the past simple. The author is building on the conviction that although the verb systems of Roman languages are nearly identical, and also that the basic values of their tenses are identical, their specific uses may differ. Part one examines various theoretical approaches. Each of them emphasises a different feature of each of the tenses, which allows us to better understand their fundamental value. In order to better present what is common to all Roman languages and what, on the other hand, is particular to only one of them, the author devotes one chapter to the diachronic view of the Roman verb system. On the basis of a comparison of the type of use captured in French and Spanish grammar books, and, in particular, on the basis of the author's own analysis of translations of journalistic texts, the author concludes that the initial assumption was confirmed in the comparison of Spanish and that mode of French which still uses the past simple, a tense that has disappeared from every-day spoken language.

Key words: verbal tense, tenses, present perfect, past simple, Spanish, French

Obsah

Obsah	6
1. Úvod.....	8
2. Čas	11
2.1. Čas v jazyce	14
2.1.1. Čas slovesný	20
3. Některé významné teorie	22
3.1. Tradiční gramatiky.....	22
3.2. Psychologizující přístupy.....	23
3.2.1. Guillaume.....	23
3.2.2. Damourette a Pichon.....	26
3.3. Systémové přístupy.....	30
3.3.1. Coseriu	30
3.4. Referenční teorie.....	36
3.4.1. Reichenbach.....	36
3.4.2. Deixis a anafora	41
3.5. Textové teorie	43
3.5.1. Benveniste.....	43
3.5.2. Weinrich.....	46
3.6. Pragmatické přístupy	53
3.7. Shrnutí.....	61
4. Společné vývojové rysy románského slovesného systému.....	64
5. Systém slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině	72
6. Složené perfektum: „he cantado“, „j'ai chanté“	74
6.1. Rozdílné přístupy	74
6.1.1. Statut složených časů	74
6.1.2. Pojmenování	75
6.1.3. Význam	76
6.2. Typy užití ve španělštině	81
6.3. Typy užití ve francouzštině.....	87
7. Jednoduché perfektum: „canté“, „je chantai“	91
7.1. Rozdílné přístupy	91
7.1.1. Slovesné časy jednoduché	91

7.1.2. Pojmenování	91
7.1.3. Význam	92
7.2. Typy užití a významové nuance ve španělštině	95
7.3. Typy užití a významové nuance ve francouzštině	99
7.3.1. Konkurence jednoduchého a složeného perfekta v různých registrech	101
8. Rozdíly a shody v užití ve španělštině a ve francouzštině	118
8.1. Rozdíly patrné při srovnání užití popsaných v gramatikách	118
8.1.1. Rozdíly v užití složeného perfekta	118
8.1.2. Rozdíly v užití jednoduchého perfekta	125
8.2. Rozdíly pozorované při srovnání překladů	127
8.2.1. Srovnání na základě překladů denního tisku	128
8.2.2. Srovnání na základě překladů beletrie	141
9. Závěr	148
10. Resumé	151
10.1. Resumen	151
10.2. Resumé	154
10.3. Abstract	155
12. Bibliografie	157
12.2. Prameny excerpce	163
12.2.1. Beletrie	163
12.2.2. Korpus	163
12.2.3. Novinové články	164
12.2.4. Projevy	167

1. Úvod

V této práci bychom se chtěli zabývat slovesnými časy obecně, a především pak hodnotou, funkcí a užitím dvou z nich, složeného a jednoduchého perfekta, v současné evropské španělštině a francouzštině. Cílem potom je zjistit, jaké rozdíly v tomto ohledu mezi těmito románskými jazyky existují.

Abychom se mohli dopodrobna zabírat jakýmkoliv slovesným časem, je nejprve potřeba si uvědomit, co to vlastně slovesný čas je, co vyjadřuje, zda a jakým způsobem se podílí na vyjadřování času v jazyce, a jaký je jeho vztah k času jako fyzikální veličině. Tomuto tématu již byla v lingvistice věnována velká pozornost a různí lingvisté dospěli někdy i k názorům zcela opačným. Na jedné straně stojí tvrzení, že slovesný čas přímo slouží k zachycení a vyjádření času mimojazykového, na druhé pak názor, že k tomuto času ani nijak neodkazuje a celý slovesný systém se vlastně organizuje podle jiných kritérií než časových. V návaznosti na to, jaké stanovisko lingvisté zaujmou, pak také popisují jednotlivé slovesné časy. Považujeme proto za nezbytné nejprve představit nejvýznamnější postoje, které se odrážejí i do prací o francouzském a o španělském slovese. To se nám jeví jako důležité také proto, že v české odborné literatuře chybí dílo, které by uceleně prezentovalo všechny hlavní teorie a směry. Zároveň se domníváme, že studium odlišných teorií přináší také lepší pochopení základní hodnoty jednotlivých slovesných časů. Každá z nich se totiž opírá o jiný charakteristický rys příslušného času, a i kdybychom nesouhlasili se závěry, k nimž dospívá, dovoluje nám přinejmenším povšimnout si některých zajímavých skutečností, které jiné popisy mohou někdy opomíjet. Poněvadž španělština a francouzština jsou příbuzné jazyky, je pravděpodobné, že uspořádání slovesného systému i základní hodnota jednotlivých slovesných časů je do značné míry shodná. Díky tomu je také možné popisy, které byly původně vytvořeny pro francouzštinu, následně s malými obměnami aplikovat i na španělštinu. Některé ze zmiňovaných teorií ale mají být univerzální, tj. aplikovatelné na jakýkoliv jazyk. Abychom však správně pochopili popisy, jimiž různé teorie vysvětlují hodnotu a význam složeného a jednoduchého perfekta, je nejdříve nutné vědět, na jakých obecných principech jsou vystavěny, a právě tomu se budeme věnovat v první části práce.

Protože se jedná o dva románské jazyky, budeme se krátce věnovat také diachronnímu pohledu na románský slovesný systém, což nám rovněž umožní nejen lépe si uvědomit, jakými zákonitostmi se řídí a proč, ale také poznat, co je společné všem románským jazykům, a co je naopak specifické jen pro některý z nich.

Dále se pak již můžeme zabývat konkrétně složeným a jednoduchým perfektem ve španělštině a ve francouzštině. Na rozdíl od Coseria, který každý čas zmiňuje vždy v příslušném jazyce, aby tak naznačil, že se nikdy nejedná o naprosto shodné ekvivalenty, budeme pro zjednodušení používat pro označení španělského i francouzského času zažitý český název, čímž se vyhneme opakování i nejednotnosti v terminologii. Zvolené názvy jsou pouze konvencí a nemyslíme si, že by tyto nebo i jakékoliv jiné mohly plně vystihnout skutečnou hodnotu slovesného času, která je vždy velmi komplexní.

Vycházet budeme z předpokladu formulovaného již Coseriem, tj. že románské jazyky se příliš neliší co do systému, ale liší se co do konkrétního užití prostředků, které jsou jim jinak společné. „El sistema contiene todo lo que en una lengua es posible, independientemente de si todo se realiza o no. Las diferencias más frecuentes entre las lenguas románicas son de norma.“¹ (Pojmu „norma“ Coseriu užívá k označení toho, co je v jazyce běžné, „normálně“, užíváno.) Nejdříve se tedy zaměříme na celkový význam obou slovesných časů a na jejich postavení v systému, přičemž vycházet budeme z popisů, které podávají teorie prezentované v první části práce. Následně se budeme zabývat konkrétním využitím těchto časů v obou jazycích. Nejprve se budeme opírat o užití zachycená španělskými a francouzskými gramatikami, a poté o překlady ze španělštiny do francouzštiny a naopak. Naším cílem bude identifikovat právě ono odlišné užití prostředků, které systém poskytuje, a pokusit se určit, kudy přesně ve španělštině a ve francouzštině prochází hranice mezi užitím dvou rozdílných forem, a zda je tato hranice v obou jazycích shodná či nikoliv. Jsme si vědomi, že pracujeme-li s překlady, existuje riziko, že se překladatel nechal ovlivnit originálem a použil obrat nepřiliš idiomatický, což se může týkat i volby správného slovesného času. Budeme však volit texty, u nichž lze očekávat dodržení určité kvality buď proto, že jsou dílem zkušeného překladatele, nebo proto, že procházejí důkladnou korekturou. Můžeme tedy předpokládat, že i kdyby se nejednalo o užití nejvýstižnější nebo nejvhodnější, přinejmenším se nejedná o užití pro rodilého mluvčího závažné. Zároveň věříme, že právě srovnání překladů umožňuje nejspolehlivěji odhalit případné rozdíly v úzu obou jazyků, nebo naopak potvrdit, že v určitém konkrétním kontextu se úzus neliší.

Srovnání užití právě složeného a jednoduchého perfekta pak shledáváme velice zajímavé proto, že se jedná o dva časy, které jsou si svým významem velmi blízké. Oba označují událost (událost používáme jako nadřazený termín zahrnující děje i stavy), která mj. přinejmenším započala před okamžikem výpovědi. Tradičně tyto časy bývají pokládány za minulé, ale některé novější teorie zdůrazňují, že v případě složeného perfekta toto označení

¹ COSERIU, Eugenio. *El sistema verbal románico*. México D.F. : Siglo veintiuno editores, 1996., s. 95.

není zcela vhodné. Někdy mohou být volně zaměnitelné, domníváme se však, že jejich záměna však modifikuje významové konotace výpovědi, aniž by se však nutně lišila označovaná realita. Mnohdy tedy patrně závisí pouze na záměru mluvčího (či pisatele, dále používáme jen termín mluvčího, předpokládáme však přitom, že není-li uvedeno jinak, jakýkoliv projev může být ústní i písemný), jak chce určitou událost předestřít. Ten ale při výběru času nedisponuje naprostou volností a je vázán i gramatickým pravidly, respektive zákonitostmi, podle nichž je slovesný systém organizován. Právě proto bude zajímavé pozorovat, která užití jsou závazná, a která souvisí s preferencí mluvčího, ale také jaký je nejběžnější úzus v případech, kdy lze užít jednoduchého ale i složeného perfekta, a jaké jsou v těchto případech významové konotace.

Vysvětlení důvodů, které vedou k volbě jednoho nebo druhého z nich, je tudíž někdy velmi komplexní, o čemž také svědčí fakt, že cizinci při volbě správného času často chybují. Z hlediska komparativního je pak situace ještě složitější a zajímavější. Ač se může na první pohled zdát, že systém je uspořádán shodně, a hodnota časů je v obou jazycích v zásadě stejná, narážíme nejen na rozdílné možnosti užití, na významové nuance a někdy také na odlišný úzus (zejména v kombinaci s některými konkrétními slovesy), ale především na to, že v obou jazycích došel vývoj jinam. Zatímco ve španělštině se ve většině oblastí stále uplatňují obě perfekta v jakémkoliv druhu projevu, ve francouzštině se již s jednoduchým perfektem v běžném hovoru nesetkáme. V souvislosti se slovesnými časy je tento rozdíl mezi oběma jazyky ten nejnápadnější. Je také příčinou chyb, kterých se dopouštějí frankofonní studenti španělštiny i naopak hispanofonní studenti francouzštiny, a to i pokročilí. Mezi lingvisty nepanuje shoda ohledně otázky, zda francouzština došla ve vývoji dále (přičemž ale stejnou tendenci lze v budoucnu očekávat i ve španělštině), nebo zda se vývoj obou jazyků v tomto ohledu rozchází a každý jde vlastní cestou. Naše hypotéza však je, že i tam, kde v obou jazycích stále existuje konkurence obou perfekt, se některá konkrétní užití někdy mohou lišit. Tento rozdíl pak může mást i ostatní cizince, kteří se věnují oběma jazykům

Užití španělského složeného a jednoduchého perfekta není identické ve všech geografických oblastech, kde se mluví španělsky. Jedná se o jednu z nejvýraznějších odlišností mezi americkou a evropskou španělštinou, rozdíly ale existují i v rámci Pyrenejského poloostrova. Celkově se ve větší části Latinské Ameriky užívá složené perfektum méně než ve Španělsku. Vzhledem k těmto rozdílům se při srovnání s francouzštinou zaměříme pouze na jednu variantu, tu evropskou (kvůli zeměpisné blízkosti obou jazyků), ale bez ohledu na minoritní regionální odlišnosti. Co se týče francouzštiny, rovněž se zaměříme na variantu evropskou, především francouzskou.

2. Čas

Vzhledem k tomu, že všechno bytí se nevyhnutelně odehrává v čase a v prostoru, stojí tyto pojmy, jak konstatuje Minkowski, v centru zájmu nejen psychologie a filozofie, ale celé současné kultury vůbec.² Problémem času se zabývá i lingvistika, kterou zajímá především to, jak je naše lidská zkušenost času v jazyce odražena. Émile Benveniste věří, že jazyky se liší nejvíce právě ve způsobu, jakým si vytvářejí celkový temporální systém.³

Slova „čas“ je užíváno v několika různých významech. Slovník spisovného jazyka českého uvádí na prvním místě význam „posloupnost všeho bytí a dění“, ale zaznamenává ještě dalších devět možných užití.⁴ Podobně je tomu i u jeho španělského ekvivalentu „tiempo“. María Moliner jej charakterizuje nejprve jako: „Magnitud en que se desarrollan los distintos estados de una misma cosa u ocurre la existencia de cosas distintas en el mismo lugar (...)“, ale rozlišuje ještě dalších jedenáct významů.⁵ Slovník Španělské královské akademie jich uvádí celkem sedmnáct a jako první zmiňuje: „Duración de las cosas sujetas a mudanza.“⁶ Francouzský Petit Robert zaznamenává šestnáct významů, z nichž jako první: „Milieu indéfini où paraissent se dérouler irréversiblement les existences dans leur changement, les événements et les phénomènes dans leur succession.“⁷ Není podstatné, kolik rozdílných skupin užití ten či onen slovník uvádí, protože některé významové nuance jeho tvůrci shrnou do jednoho, či naopak rozloží do více bodů, ale je důležité si uvědomit, že slovo čas je velmi mnohoznačné. Z hlediska jazykového je zejména podstatné, že na rozdíl od angličtiny či němčiny, které rozlišují výrazy „time“, „Zeit“ na straně jedné a „tense“, „Tempus“ na straně druhé, čeština, španělština ani francouzština podobný rozdíl neznají. Pod slovníkovým heslem „čas“ nalezneme tedy i význam, který odpovídá anglickému „tense“ a německému „tempus“, tedy „gramatická kategorie vyjadřující časové zařazení slovesného děje“⁸, stejně tak tento význam nalezneme pod španělským heslem „tiempo“ („cada una de las divisiones de la conjugación correspondientes al instante o al período en que se ejecuta o

² CRIADO DE VAL, Manuel. *El verbo español*. Madrid : Sociedad anónima española de traductores y autores, 1969, s. 12.

³ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Paris : Gallimard, 1966, s. 69.

⁴ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR. Libuše Kroupová et al. Hlavní redakce Josef Filipec et al. Vyd. 4 Praha : Academia, 2005, s. 238.

⁵ MOLINER, María. *Diccionario de uso del español actual*. Madrid : Gredos, 1984, 1307.

⁶ Real Academia Española. *Diccionario de la Lengua Española*. 22^a edición. [online]. [cit. 2011-03-18]. Dostupné z: <<http://buscon.rae.es/draeI/>> .

⁷ *Le nouveau Petit Robert de la langue française 2010*. Nouv. éd. millésime 2010. Dir. Josette Rey-Debove. Paris : Le Robert, 2009, s. 2525.

⁸ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Op. cit., s. 238.

sucede lo significado por el verbo⁹) i pod francouzským „temps“ („forme verbale particulière à valeur temporelle“¹⁰). V tomto významu bývá pro rozlišení často užíváno termínu „slovesný čas“ („tiempo verbal“ či „tiempo gramatical“, „temps verbal“).

Émile Benveniste navrhl španělskými gramatiky často citované rozlišení rozdílných skutečností, které slovo „čas“ označuje, do tří kategorií. Na rozdíl od gramatické tradice vychází z přesvědčení, že jazyk není přesným odrazem ani světa ani našeho myšlení, a tedy ani čas v jazyce nelze ztotožňovat s objektivním fyzikálním jevem, který jej inspiruje. Tento „fyzický čas“ („temps physique“), který Benveniste charakterizuje jako „uniformní kontinuum, nekonečné, lineární, které můžeme libovolně členit“¹¹, náleží právě první kategorii a víceméně odpovídá prvnímu významu uváděnému ve slovnících. Zavadil užívá pro tento od nekonečna do nekonečna plynoucí čas označení „ontologický“¹² a Šabršula zdůrazňuje nezvratný a jednosměrný charakter tohoto plynutí, od minulosti do budoucnosti.¹³ Takto pojatý čas je objektivní, leč neuchopitelnou skutečností. Jeho subjektivní obdobou, „jeho korelátem v člověku“ je čas „psychický“, „nekonečně proměnlivé trvání, které jedinec měří podle stupně svých emocí a podle rytmu svého vnitřního života.“¹⁴ Čas se nám vleče při nějaké nezáživné činnosti, a naopak nám rychle utíká při činnosti, která nás baví. To souvisí také s Bergsonovým rozdělením trvání na vnější, objektivně, kvantitativně měřitelné, a na vnitřní, kvalitativní, tudíž neměřitelné.¹⁵

Od nich Benveniste odlišuje čas „chronický“ („temps chronique“ v češtině by možná bylo jasnější označení chronologický). Na rozdíl od fyzického je tento čas dvousměrný, a ačkoli minulé je nenávratně pryč a nikdy je nemůžeme prožít znovu, čas chronický chápáný jako „čas událostí, který také shrnuje náš vlastní život jako sled událostí“,¹⁶ situuje jednotlivé události ve vztahu k jiným a my se jimi můžeme v naší mysli znovu probírat jak směrem od

⁹ Real Academia Española. *Diccionario de la Lengua Española*. 22^a edición. [online]. [cit. 2011-03-18]. Dostupné z: <<http://buscon.rae.es/draeI/>>.

¹⁰ *Le nouveau Petit Robert de la langue française 2010*. Op. cit., s. 2525.

¹¹ BENVENISTE, Émile. „Řeč a lidská zkušenost“. In *Dvanáct esejů o jazyce*. Praha : Mladá Fronta, 1970, s. 11. Originál: „continu uniforme, infini, linéaire, segmentable à volonté“ (BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Op. cit., s. 70.)

¹² ZAVADIL, Bohumil. *Současný španělský jazyk II: Základní slovní druhy: Slovesa*. Praha : Karolinum, 1995, s. 98.

¹³ ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha : Academia, 1986, s. 8.

¹⁴ BENVENISTE, Émile. „Řeč a lidská zkušenost“. Op. cit., s. 11.

Originál: „une durée infiniment variable que chaque individu mesure au gré de ses émotions et au rythme de sa vie intérieure“. (BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Op. cit., s. 70.)

¹⁵ CRIADO DE VAL, Manuel. Op. cit., s. 12.

¹⁶ BENVENISTE, Émile. „Řeč a lidská zkušenost“. Op. cit., s. 11.

Originál: „le temps des événements, qui englobe aussi notre propre vie en tant que suite d'événements.“ (BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Op. cit., s. 70.)

minulosti do přítomnosti (a v představách můžeme pokračovat i dále do budoucnosti), tak i směrem opačným. Právě tento čas, jehož objektivizace je nezbytná pro život společnosti, zachycují kalendáře, přičemž všechny plní dle Benvenista tři základní podmínky: stativní, direktivní a mensurativní. První zahrnuje existenci nějakého nulového bodu, ve vztahu k němuž je čas měřen. Bývá jím nějaká pro dané společenství významná událost, jako např. narození Ježíše Krista, či odchod Mohameda z Meky do Medíny. Tomuto bodu mohou události buď předcházet, nebo jej následovat, to je podmínka direktivní. Podmínka mensurativní spočívá v tom, že můžeme určit, jak daleko od tohoto bodu se událost nachází, ustanovením určitých časových jednotek. Ty jsou zpravidla odvozeny od toho, co Wilmet označuje jako „temps cosmique“,¹⁷ tedy od pravidelného střídání přírodních úkazů, jako je střídání dne s nocí, fáze měsíce, střídání ročních období apod. Některé z těchto jednotek, např. den či rok, jsou tak založené na objektivně pozorovatelných přírodních jevech, Skalička je nazývá kosmomorfni, jiné jsou pouze jejich zlomky či násobky. Dohromady tak vytvářejí, jak uvádí Skalička, fiktivní diskrétní řadu.¹⁸ Ačkoli ve vztahu k fyzickému času, který je ve skutečnosti slovy Benvenistovými „segmentable à volonté“¹⁹ a slovy Skaličkovými „amorfním množstvím“²⁰, jsou časové jednotky i nulový bod zvoleny víceméně náhodně, vzpomeňme např. změny, které přinesl francouzský revoluční kalendář. Aby kalendář skutečně mohl objektivně sloužit k měření chronického času, stávají se tyto podmínky ve chvíli, kdy jsou ustanoveny, pro dané společenství závaznými a nemohou být libovolně pozměňovány. Čermák upozorňuje na to, že se jedná o kulturní pojmy, které ne nutně odpovídají objektům či úsekům vnější reality.²¹ Tak např. evropská kultura dle zákonitostí desítkové soustavy spojuje roky do staletí, oproti tomu v mongolštině ale existuje, jak uvádí Skalička, cyklus šedesátiletý.²² Zde je vhodné poznamenat, že i lineární chápání času, jehož abstrakcí je přímka, je kulturně podmíněné. Některé, např. indiánské kultury chápou čas, na rozdíl od našeho západního pojetí, cyklicky a jeho grafickou abstrakcí tudíž vzniká spíše spirála.

Vzhledem ke stálosti nulového bodu i jednotek času můžeme pozorovat, že na rozdíl od času fyzického, který má výrazně dynamický charakter díky tomu, že současný okamžik je prchavý a okamžik ještě před chvilkou budoucí se vzápětí stává minulým, chronický čas má

¹⁷ WILMET, Marc. *Grammaire critique du français*. Bruxelles : De Boeck, 2007. 4e édition, s. 314.

¹⁸ SKALIČKA, Vladimír. *Souborné dílo : III. díl (1964 – 1994)*. Ed. František Čermák et al. Praha : Karolinum, 2006., s. 1128.

¹⁹ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Op. cit., 70.

²⁰ SKALIČKA, Vladimír. Op.cit., s. 1128.

²¹ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha : Karolinum, 2001., s. 201.

²² SKALIČKA, Vladimír. Op. cit., s. 1128.

naopak charakter statický. Tento čas zachycený kalendářem se postupem času nemění, stojí tak vlastně mimo čas samotný, je atemporální („intemporel“, jak říká Benveniste).²³

Stejně jako čas fyzický, má čas chronický svoji subjektivní obdobu. Subjektivně tak řadíme události ve vztahu k mezníkům našeho života. Můžeme tak například říci: *To bylo před tím, než jsem se přestěhoval*, či *Poté, co jsem se oženil*.

Konečně, třetí kategorií času, tou, která nás bude zajímat nejvíce, je v Benvenistově terminologii „temps linguistique“. Tento čas podle něj není možné redukovat ani na čas chronický ani na čas fyzický a zároveň je neoddělitelně spjat s promluvou.²⁴ Právě v názoru na to, zda je tato kategorie srovnatelná s nějakou jinou, se lingvisté značně liší. Gosselin považuje spolu s Benvenistem jazykový čas za neredukovatelný na jakýkoliv jiný,²⁵ naproti tomu Glessgen se domnívá, že přímo odráží „temps objectif“. ²⁶ Otázkou je, zda za něj považovat čas fyzický, či čas chronologický. Guillermo Rojo jej pokládá za odraz chronického času subjektivního,²⁷ naproti tomu Criado de Val rozlišuje dvě kategorie jazykového času, jednak čas chronologický, tj. data, a jednak čas vyjadřující trvání (tiempo durativo), který odráží subjektivní vnímání, tj. čas psychický.²⁸

2.1. Čas v jazyce

Jakým způsobem definujeme vztah času jazykového k ostatním kategoriím, závisí na tom, jak chápeme vztah jazyka jako takového k okolnímu světu vůbec. V dějinách lingvistiky se objevily jak názory, že jazyk je přímým odrazem reality a je tedy strukturován výhradně podle zákonitostí okolního světa, tak názory, že jazyk je od vnější reality zcela odpoután, je na ní zcela nezávislý a řídí se jen sobě vlastními vnitřními zákonitostmi. L. de Saussure vyděluje na jedné straně „anti-realistické“ či „mentalistické“ proudy, na druhé straně pak „approches référentielles“. Anti-realistickým tendencím se podle něj jedná vlastně o to, „nier au langage la fonction première de décrire ou représenter le monde, en lui supposant au contraire la fonction de poser un monde, une conception de la réalité, l’opposant à d’autres dans une dialectique dans laquelle le véritable monde extérieur reste inappréhensible, voir

²³ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Op. cit., s. 72.

²⁴ Ibid., s. 73.

²⁵ GOSSELIN, Laurent. *Sémantique de la temporalité en français*. Louvain-la-Neuve : Duculot, 1996, s. 11

²⁶ GLESSGEN, Martin-Dietrich. *Linguistique romane : Domaines et méthodes en linguistique française et romane*. Paris : Armand Colin, 2007, s. 200

²⁷ ROJO, Guillermo. La temporalidad verbal en español. *Verba. Anuario gallego de filología*. Santiago de Compostela : Universidad de Santiago de Compostela, 1974, 1, s. 74.

²⁸ CRIADO DE VAL, Manuel. Op. cit., s. 12

inexistant, en tout cas sans intérêt scientifique.“²⁹ Pojetí „approches référentielles“ přibližuje metaforou, podle které „le discours est comme un doigt qui pointe sur des objets : le destinataire, pour comprendre l'intention du locuteur, ne doit pas regarder le doigt mais l'objet désigné“.³⁰ Moderní lingvistika stojí někde uprostřed a Skalička upozorňuje na přehnanost extrémních tezí.³¹ Bylo by chybou předpokládat, že jazyk pouze zcela věrně odráží vnější realitu a nemá své vlastní zákonitosti pramálo motivované okolním světem, stejně tak jako předpokládat, že se jedná o strukturu, která není s vnějším světem v žádném vztahu.

To, že jazyk neodráží realitu okolního světa vždy zcela přesně, dokládá např. fakt, že různé jazyky strukturují stejnou objektivní realitu jinak. Jinými slovy „el referente de un signo no siempre tiene en la realidad los límites que le asignamos“.³² Příkladem může být odlišná strukturace barevného spektra různými jazyky, ale také právě i různá strukturace časového kontinua, jak o ní mluvíme v souvislosti s chronickým časem. Jazyk odráží vnější realitu tak, jak my ji vnímáme.

Na příkladu rozdělení barevného spektra, tedy rozlišování různých barev různými kulturami, lze ovšem ilustrovat i to, že jazyk je s vnější realitou v úzkém vztahu. Jazyky afrických národů žijících na savaně rozlišují lexikálně několik různých barev, pro které Evropané mají pouze dva ekvivalenty, červenou a oranžovou. Stejně tak jazyky národů žijících na poušti mají několik lexikálních označení pro různé druhy písku a eskymácké jazyky pro různé druhy sněhu. Existence více výrazů v jazycích těchto národů je samozřejmě podmíněna prostředím, ve kterém žijí, tedy jejich mimojazykovou realitou. V našich podmínkách vystačíme s pojmem „sníh“, který případně rozvineme přívlastkem jako zmrzlý, mokrý či prachový, více jak tři druhy rozlišovat nepotřebujeme. To, co jazyk rozlišuje, je tak podmíněno tím, co dané společenství, daná kultura, považuje za podstatné rozlišovat, což zase souvisí s okolním světem. F. Čermák v této souvislosti upozorňuje na „provázanost kultury a jazyka, do kterého se kultura promítá, resp. v němž slouží mj. jako kritérium segmentace pojmových kategorií. Jazyky mohou v tomto smyslu tutéž pojmovou oblast, např. barevného spektra, mající povahu kontinua, segmentovat dosti arbitrárně a pokaždé jinak.“³³ Jak ovšem ilustruje Skalička na příkladu češtiny a němčiny či finštiny a švédštiny, neplatí, že jazyky národů žijících ve stejném prostředí a zároveň velmi blízkých i kulturně by musely mít

²⁹ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Bruxelles : De Boeck & Larcier, 2003, s. 20.

³⁰ Ibid., s. 18.

³¹ SKALIČKA, Vladimír. Op. cit.

³² HERNÁNDEZ ALONSO, César. *Gramática funcional del español*. 3^a edición. Madrid : Gredos, 1996, p. 18

³³ ČERMÁK, František. Op. cit., s. 198.

stejnou strukturu.³⁴ Vracíme se tak tedy opět k tomu, že jazyk odkazuje k mimojazykové realitě a je jí do značné míry ovlivněn, ale jeho vnitřní struktura je na okolním světě poměrně nezávislá, ačkoli jej nějakým způsobem odráží.

Benveniste zastává názor, že: „Les langues ne nous offrent en fait que des constructions divers du réel, et c'est peut-être justement dans la manière dont elles élaborent un système temporel complexe qu'elles divergent le plus.“³⁵ Podobně Chareaudeau tvrdí, že „le temps n'est pas seulement une donnée de l'expérience; il est le résultat d'une *construction* – *représentation* du monde, à travers le langage“.³⁶ Moeschler naopak zastává názor, že čas v jazyce má „caractère indexical“ a že ve skutečnosti vlastně není jazykovou kategorií.³⁷ I ve strukturaci časového kontinua a jeho jazykového obrazu se odráží, jak daná kultura čas vnímá a který aspekt považuje za podstatný, ačkoliv jeho objektivní předloha, čas fyzický, je pro všechny stejný. Čas bývá do jazyka převeden na základě prostorového modelu.³⁸ (Gosselin mluví o prostorových metaforách.³⁹) Pro zajímavost, slovo „temps“, odvozené z latinského „tempus“, které mělo význam „moment, instant, temps“, do francouzštiny přešlo s významem „espace de temps“.⁴⁰ V evropských jazycích je tento model horizontálně lineární, což znamená, jak již bylo zmíněno, že jako abstrakci času chápeme přímku, přičemž minulost, leží za námi (vzadu) a budoucnost před námi (vpředu). To se v češtině odráží i v užívání místních předložek jako časových, např. před týdnem, za týden, podle modelu před domem, za domem.⁴¹ I ve španělštině a ve francouzštině je patrný stejný princip, např. slova „anterior“ (ve francouzštině „antérieur“) a „posterior“ („postérieur“) mohou být užita jak ve významu místním (přední, zadní), tak ve významu časovém (dřívější, pozdější). V jiných jazycích, jak uvádí F. Čermák, např. v čínštině či kečuánštině, leží budoucnost naopak vzadu a minulost vpředu a další jazyky zase čas nemodelují horizontálně, ale vertikálně. Existují však i takové, které pojem času vůbec gramatikalizovaný nemají a upřednostňují např. vyjádření zjevnosti a nezjevnosti či objektivnosti a subjektivnosti.⁴² Jazyky se vzájemně liší také v tom, jak časovou linii, ať již je položena jakýmkoliv směrem, strukturují. Některé jazyky ji rozdělují

³⁴ SKALIČKA, Vladimír. Op. cit., s.1217.

³⁵ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Op. cit., s. 69.

³⁶ CHARAUDEAU, Patrick. *Grammaire du sens et de l'expression*. Paris : Hachette, 1992, s. 446.

³⁷ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. In *Langage et pertinence : référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*. Nancy : Presses universitaires de Nancy, 1994, s. 44-45.

³⁸ SKALIČKA, Vladimír. Op. cit., s. 1129.

³⁹ GOSSELIN, Laurent. Op. cit., s.13.

⁴⁰ *Le nouveau Petit Robert de la langue française 2010*. Op. cit., s. 2525.

⁴¹ ČERMÁK, František. Op. cit., s. 54.

⁴² ČERMÁK, František. Op. cit., s.178.

do tří částí, tedy na minulost, přítomnost a budoucnost, ale jiné zase pouze do dvou a odlišují tak buď minulost a ne-minulost či naopak budoucnost a ne-budoucnost.

Různé jazyky tedy mohou „l'expérience humaine du temps“⁴³ vyjadřovat různým způsobem, prostřednictvím rozdílných kategorií a rozdílných opozic a mohou se od sebe vzájemně lišit právě tím, které kategorie a opozice znají a využívají, přičemž v jednom jazyce nemusí nutně existovat kategorie jazyka jiného, někdy mohou úplně chybět. To ovšem neznamená, že chybí-li v nějakém jazyce určitá kategorie, že by tento jazyk nemohl vůbec postihnout opozici, kterou tato kategorie v jiném jazyce vyjadřuje. Jak říká Coseriu: „se puede decir en cada lengua todo, pero por medio de categorías o unidades diferentes.“⁴⁴ Např. nemá-li nějaký jazyk gramatikalizované prostředky pro vyjádření budoucnosti, neznamená to, že by jeho uživatel o budoucnosti nemohl mluvit, ale sáhne např. po prostředcích vyjadřujících přítomný čas v kombinaci s příslovečným určením času odkazujícím do budoucnosti. Podobnou myšlenku jako Coseriu vyjadřuje i Moeschler: „(...) les capacités de représentation des éventualités sont universelles.“⁴⁵

Nicméně to, které kategorie a které opozice ten který jazyk upřednostňuje, patrně vypovídá o tom, na jaký aspekt reality klade důraz. F. Čermák odkazuje na B. Lee Whorfa, podle nějž „konkrétní jazyk (zvl. rodný), do něhož se daná jedinečná kultura promítá primárně a který člověk užívá, udává zároveň rámec pro jeho vnímání i myšlení a „vnucuje“ mu i svou vágnost, předsudky, pověry apod.“⁴⁶ F. Čermák na jiném místě rozvněž uvádí, že výběr jazykových pojmenování musí odpovídat možnostem jazykové segmentace světa kolem mluvčího.⁴⁷ Jako příklad bychom mohli uvažovat Evropana a Afričana, kteří se dívají např. na dvě látky. Evropan barvu obou popíše jako červenou, s tím, že každá má jiný odstín, zatímco Afričan je bude považovat za dvě odlišné barvy. Evropan je shrne do jedné „škatulky“, jeho jazyk mu nabízí pro jejich označení jen jedno slovo, zatímco Afričan je rozdělí do dvou, což mu také umožňuje jeho jazyk, který obsahuje dva odlišné výrazy. Rozdíl pro Evropana nepodstatný, odlišuje pouze odstín, je pro Afričana podstatný, protože rozlišuje dvě barvy. Obdobně tak pro mluvčí jazyků, jejichž slovesný systém vyjadřuje, zda se jedná o blízký či vzdálený děj budoucí či minulý, bude informace o tom, jak daleko do budoucnosti či do minulosti je děj situován, podstatná, protože vzdálenost děje musí zohlednit při výběru

⁴³ DUCROT, Oswald – SCHAEFFER, Jean-Marie. *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris : Seuil, 1995, s. 566.

⁴⁴ COSERIU, Eugenio. Op. cit., s. 41.

⁴⁵ MOESCHLER, Jacques. Temps, référence et pragmatique. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Paris : Kimé, 1998, s. 5.

⁴⁶ ČERMÁK, František. Op.cit., s. 198.

⁴⁷ Ibid., s. 48.

slovesného tvaru. Naopak mluvčí jazyka, který pojmy vzdálenosti nerozlišuje, vystačí pouze s faktem, zda se jedná o událost minulou či budoucí, její vzdálenost v čase při výběru slovesného tvaru nehraje roli.

Tím se také dostáváme k otázce vztahu jazyka a myšlení. Touto otázkou se zabývali nejen lingvisté, ale především filozofové a psychologové. Již u Aristotela jazykové kategorie odpovídají kategoriím myšlení. Tvůrci francouzské *Grammaire générale et raisonnée* (známé také jako *Grammaire de Port Royal*) ze 17. století popisovali jazyk s cílem popsat lidské myšlení samo. Hernández Alonso cituje Unamuna „pensamos palabras“ a Herdera „el acto de pensar es un acto de lenguaje.“⁴⁸ Naproti tomu pro švýcarského psychologa J. Piageta je myšlení na jazyku nezávislé a v jeho šlépějích pokračují někteří psycholingvisté, kteří se domnívají, jak uvádí Charaudeau, že „expérience du temps“ předchází jeho „représentation linguistique“ a ta zase předchází jeho „expression linguistique“.⁴⁹ I v tomto bodě však lze poukázat neoprávněnost extrémních tezí.

Na jedné straně je pravda, jak jsme si mohli všimnout na příkladech arbitrárního členění barevného či časového kontinua, že, jak hodnotí Hernández, „el lenguaje da forma a nuestro sentido y visión de la realidad. En nuestra mente el mundo está clasificado convencionalmente en partes y unidades que responden a unidades lingüísticas.“⁵⁰ F. Čermák upozorňuje, že s jazykem je zvláště spjaté zejména pojmové neemotivní a neevaluativní myšlení. Podle něj jazyk vlastně „segmentuje myšlenkové kontinuum“.⁵¹ Tato skutečnost bývá dokládána na osvojování jazyka dětmi, u nichž je patrný úzký vztah mezi rozvojem jazyka a rozvojem kognitivních schopností. „Nárůst jazyka u dítěte jde ruku v ruce s nárůstem pojmového rozlišování.“⁵²

Na druhé straně, ačkoliv jsou patrné úzké vazby mezi jazykem a myšlením, nelze je ztotožňovat. Skalička tuto problematiku vystihuje slovy, že při myšlení je účasten jazyk a při mluvení je účastno myšlení.⁵³ Criado de Val postuluje, že jazyk se pouze snaží odrážet myšlení, ale nikdy se mu nevyrovná.⁵⁴ Všichni jsme asi někdy zažili, že jsme neuměli najít vhodnou slovní formulaci své myšlenky, ačkoliv jsme věděli přesně, co chceme říci, a snad ještě častěji, že jsme nedokázali slovně vyjádřit své pocity. Ne nadarmo F. Čermák zdůrazňuje, jak již bylo řečeno, že jazyk souvisí právě s myšlením neemotivním a

⁴⁸ HERNÁNDEZ ALONSO, Op. Cit., s. 14.

⁴⁹ CHARAUDEAU, Patrick. Op. cit., s. 446.

⁵⁰ HERNÁNDEZ ALONSO, Op. Cit., s. 16.

⁵¹ ČERMÁK, František. Op. cit., s. 49.

⁵² Ibid., s. 49.

⁵³ SKALIČKA, Vladimír. Op. cit., s. 1219.

⁵⁴ CRIADO DE VAL, Manuel. Op. cit., s. 11.

neevaluativním.⁵⁵ Hernández Alonso sice namítá, že tento nesoulad není projevem nedostatečnosti jazyka, ale jeho nedostatečným zvládnutím ze strany mluvčího,⁵⁶ což ovšem nevylučuje fakt, že naše myšlení není vždy stoprocentně verbalizováno. S tím, že jazyk a myšlení není totéž, souvisí rovněž proces konceptualizace (tedy „zapojení, resp. převod neurčitých představ apod. do pojmů“) který předpokládá, že mluvčí má jakousi původní nejazykovou představu, co chce říct, a hledá pro ni vhodné pojmenování.⁵⁷ Benveniste sice připouští, že obsah myšlení se aktualizuje teprve v jazyce, který mu dává formu, od níž se nemůže oddělit a ani ji nemůže překročit, ale zároveň zdůrazňuje, že „aucun type de langue ne peut par lui-même et à lui seul ni favoriser ni empêcher l'activité de l'esprit“.⁵⁸

S uvedenou problematikou souvisí i to, proč máme někdy potíže při osvojování cizího jazyka a proč do něj pronikají interference z našeho jazyka mateřského, případně z jiného lépe osvojeného. Ilustrujeme-li tento problém na příkladu slovesných časů v češtině a ve španělštině či francouzštině, všimneme si, že Češi často chybují např. v užití plusquamperfekta („había cantado“, „avait chanté“), což je způsobeno právě tím, že čeština jeho obdobu nemá. V češtině, která gramaticky rozlišuje jen jeden minulý čas, stojí jazyková minulost v protikladu pouze k přítomnosti a budoucnosti. Naproti tomu členění románských jazyků je bohatší a obsahuje navíc např. i jeden vzdálenější stupínek, jak často uvádějí gramatiky, děj, který se odehrál před jiným dějem minulým. Pro Čecha tento rys není při výběru slovesného času podstatný, ve své mateřštině si vystačí s rysem „minulost“ a tudíž v cizím jazyce zpočátku chybuje. To ovšem neznamená, že by si nebyl schopen uvědomit, že nějaký děj proběhl ještě dříve. I čeština může navíc vyjádřit fakt, že jeden děj proběhl před jiným, avšak odlišnými prostředky, zpravidla lexikálními. Slovesný čas zůstává stejný, což právě studenta mate. Ten se nejprve musí naučit nazírat časovou linii z pohledu z pohledu jazyka cílového a z pohledu jeho mluvčích. Jazyk nám predestinuje jeden úhel pohledu na svět, ale to že můžeme pochopit i se naučit správně užívat systém jiného jazyka, tedy překročit hranice vymezené naším jazykem, dokazuje, že naše chápání jakkoliv „předurčeno“ k určitému způsobu chápání světa prostřednictvím struktur mateřštiny, není těmito strukturami zcela omezeno a může je překonat.

⁵⁵ ČERMÁK, František. Op.cit., s. 50.

⁵⁶ HERNÁNDEZ ALONSO, Op. Cit., s. 15.

⁵⁷ ČERMÁK, František. Op.cit., s. 48.

⁵⁸ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Paris : Gallimard, 1966, s. 74.

2.1.1. Čas slovesný

Dle tradičních gramatik je čas vyjadřován slovesem. Tato myšlenka se táhne opět již od Aristotela, který vymezoval na jedné straně jméno a na druhé straně sloveso, charakterizované jako „una voz convencional significativa, con idea de tiempo“.⁵⁹ Tato tvrzení má patrně na svědomí právě ona na začátku zmiňovaná mnohoznačnost slova „čas“. Sloveso je opravdu v mnoha jazycích slovním druhem nesoucím gramatickou kategorii slovesného času, tedy kategorii „vyjadřující časové zařazení slovesného děje“,⁶⁰ neboli jak uvádí *Nueva gramática de la lengua española*: „Se llaman tiempos verbales las formas de la conjugación que gramaticalizan las informaciones temporales. Cada tiempo verbal (presente, futuro etc.) constituye, por consiguiente, un paradigma flexivo que presenta las variantes de número y persona (...)“.⁶¹

Nicméně čas ve skutečnosti není v jazyce vyjadřován pouze slovesem. Existují i jazyky, jako např. čínština, které kategorii slovesného času neznají vůbec, nemají slovesnou flexi, což ovšem neznamená, že by čas vůbec nevyjadřovaly, pouze tak činí pomocí jiných prostředků. Avšak ani v jazycích, jež kategorii slovesného času mají, nejsou slovesné časy jediným prostředkem vyjádření času, ba naopak, samy o sobě k aktualizaci sémantému ani mnohdy nestačí, jak upozorňuje (nejen) Šabršula.⁶² Moeschler uvádí, že „temps du verbe ne constitue pas l'information temporelle décisive pour la référence temporelle“⁶³ a čas tak považuje za kategorii celé věty, protože k přiřazení časové reference (tedy k aktualizaci sémantému) přispívají i jiné prostředky a jiné slovní druhy či kontext, přičemž tyto mají mnohdy rozhodující úlohu a časová reference je větě přiřazena nikoliv na základě času slovesa, ale např. podle příslovečného určení času. Takový je i případ vět v přítomném čase typu „Zítřka jdu k doktoru,“ jejichž reference je budoucí. Rojo celou záležitost shrnuje tím, že schopnost vyjadřovat časové vztahy mezi dvěma událostmi „no es exclusiva del verbo, pero presenta en él su máximo desarrollo.“⁶⁴

I v některých jazycích, které slovesný čas znají, může chybět vlastní gramatické vyjádření některého ze tří „reálných časů“, nejčastěji budoucnosti, to je případ např. finštiny,

⁵⁹ GARCÍA YEBRA, Valentín. *Teoría y práctica de la traducción*. Madrid : Gredos, 1997, s. 145.

⁶⁰ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Real Academia Española. Asociación de Academias de la Lengua Española. Madrid : Espasa Libros, 2009, s. 1675.

⁶¹ Ibid., s.1675.

⁶² ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Op. cit., s. 201.

⁶³ MOESCHLER, Jacques. *Anaphore et déixis temporelles : Sémantique et pragmatique de la référence temporelle*. Op. cit., s. 49.

⁶⁴ ROJO, Guillermo. *La temporalidad verbal en español*. Op.cit., s.76.

ale částečně i češtiny, kde chybí vlastní tvar u sloves nedokonavých.⁶⁵ Jinými slovy, v těchto jazycích neexistuje vlastní tvar času budoucího. Ačkoliv existují i opačné případy, tedy jazyky, které gramaticky vyjadřují čas budoucí a nevyjadřují minulý, obecně lze konstatovat nepoměr mezi množstvím slovesných časů a třemi reálnými časy a dále pak, což platí i pro románské jazyky, nepoměr mezi množstvím časů minulých a časů budoucích, přičemž budoucích bývá méně. Tento nepoměr je vysvětlován tím, že zatímco minulost má povahu reálnou, protože odkazuje k dějům a stavům, které skutečně proběhly a vypovídá o naší zkušenosti, budoucnosti reálná povaha chybí, protože budoucí události existují pouze jako naše projekce či představa, a nemůžeme o nich říci, že jsou skutečné. Co bylo, je jisté a neměnné, ale co bude, je nejisté. Odtud větší potřeba strukturace minulosti oproti vágní budoucnosti.

Vzhledem k této nerovnováze mezi počtem časů „reálných“ a slovesných se i zde nabízí otázka vztahu slovesného času k okolnímu světu. Vetters konstatuje, že na otázku, zda slovesné časy opravdu vyjadřují čas („signifiant vraiment le temps“) existují v zásadě tři různé odpovědi: „ano“, „ano, ale...“ a „ne“. První stanovisko zastávají tradiční gramatiky, podle nichž má slovesný systém jednoznačně časový význam. Druhé stanovisko předpokládá, že jej má jen jeho určitá část, přičemž jejich argumentace se opírá buď o existenci užití, kde je význam nikoliv časový, ale modální, nebo o to, že jejich význam závisí na kontextu užití. Konečně třetí stanovisko předpokládá, že časový význam je jen jakýmsi „vedlejším produktem“ podstatnějších významových rysů, např. prostorového či aspektového.⁶⁶ Různé názory na úlohu slovesného času v jazyce, na jeho vztah k realitě, ale i na vztah jednotlivých časů mezi sebou v systému daly za vznik různým, někdy i protichůdným teoriím. Podívejme se nyní na některé z nich.

⁶⁵ ČERMÁK, František. Op.cit., s. 136.

⁶⁶ VETTERS, Carl. Les « Temps » du verbe : Réflexions sur leur temporalité et comparaison avec la référence (pro)nominale. In *Temps et discours*. Éd. Svetlana Vogeeler et al. Louvain-la-Neuve : Peeters, 1998, s. 11-12.

3. Některé významné teorie

3.1. Tradiční gramatiky

Jak již bylo řečeno, z pohledu tradičních gramatik, ať španělských či francouzských, sloveso vyjadřuje čas. Vycházejí z odkazů gramatik latinských, s čímž také souvisí jak používaná terminologie, tak rozlišované kategorie. Jejich terminologie bývá častým předmětem kritik, protože např. výraz *plusquamperfectum* znamená doslovně více-než-dokonavý, což je nesmysl. Gili Gaya o ní uvádí, že vznikla za renesance jako „una simple adaptación destinada a traducir las formas verbales de la lengua madre“.⁶⁷ Výhodou ale je právě její dlouhá tradice, navzdory svým nedostatkům je dobře zavedená a všeobecně známá. Tato výhoda je o to více nasnadě, připustíme-li, že žádný název, žádná „nálepka“ nemůže plně vystihnout všechny rysy a možnosti použití konkrétního času.

Co se týče užití slovesných časů, každému je přiřazena hodnota na základě jeho nejběžnějšího užití, méně častá užití jsou pak vyjmenována jako výjimky. Právě proti tomu bývají vyslovovány četné námitky, protože někteří autoři se domnívají, že ona „základní hodnota“, nejběžnější užití, může být sice statisticky nejčastější (a někdy ani to ne), avšak není nutně nejcharakterističtější. Problematické pak bývá také zejména postavení imperfekta („cantaba“, „chantais“) jako minulého času, a dále pak forem „cantaría“, „habría cantado“ – „chantais“, „avais chanté“, které latina neznala a u nichž kolísá, zejména ve španělských gramatikách, jejich zahrnutí mezi formy indikativu či konjunktivu nebo naopak vyčlenění v rámci samostatné kategorie kondicionálu. Moeschler uznává, že někdy chybí jasná vazba mezi „obecnou hodnotou“ slovesného času a některým z jeho užití, avšak celkově hodnotí přínos tradičních gramatik kladně díky jejich snaze „donner des descriptions des propriétés communes à l'ensemble des emplois d'un temps verbal“⁶⁸ a také díky bohatým výčtům rozdílných užití. Toto staví do protikladu k moderním přístupům, které často ve snaze najít jednu společnou charakteristiku dané formy nadměrně zjednodušují.

V úzkém slova smyslu můžeme jako tradiční chápat španělské i francouzské gramatiky publikované do 19. století. V širším slova smyslu lze jako tradiční chápat i ty, jež vycházejí z této tradice, ve španělské lingvistice akademické gramatiky, zejména ty starší, ale také např. Gili Gayaův *Curso superior de sintaxis española*. Ve francouzské lingvistice pak do této kategorie spadá *Le bon usage* a *Grammaire Larousse*. Všechny tyto gramatiky se již

⁶⁷ GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona : Vox, 1980, s. 145.

⁶⁸ MOESCHLER, Jacques. *Le temps dans la langue : de la grammaire à la pragmatique. Langues*. Paris : J. Libbey Eurotext, 1998, s.16.

ovšem od těch tradičních v užším slova smyslu v některých aspektech i poměrně značně odlišily, neboť začleňují i nové poznatky o jazyce. Zejména opouští tvrzení, že sloveso vyjadřuje čas, a přiklání se k tomu, že pouze odkazuje k času mimojazykovému. Moeschler tuto skupinu vymezuje ještě širěji a řadí sem i Guillauma a gramatiku dvojice Damourette a Pinchon, o kterých zde ale budeme mluvit zvlášť.

3.2. Psychologizující přístupy

3.2.1. Guillaume

Práce francouzského lingvisty Gustava Guillauma se staví do protikladu k anti-mentalistickému přístupu strukturalismu.⁶⁹ Východiskem je mu jednak názor přítomný již v tradičních gramatikách ze 17. a 18. století, že jazyk je věrným odrazem myšlení, a zároveň Bergsonova a Brunshvicgova filozofie, která má pohyb za „l'essentiel à la pensée“.⁷⁰ Guillaume tak vychází z předpokladu, že všechno myšlení se odehrává v čase. K tomu, abychom mohli „penser une notion“, ji musíme nejprve „construire“ a čas k tomu potřebný označuje jako „temps opératif“.⁷¹ Jedná se mu tak o to, poznat jazyk „dans son organisation potentielle, tel qu'il existe en nous provisionnellement.“⁷² Domnívá se také, že studiem různých jazyků je možné poznat rozdílné způsoby myšlení neboli různé možnosti intelektuální mechaniky, jeho teorie proto bývá někdy nazývána „psychomechanika jazyka“ („psychomécanique du langage“).⁷³

Ve svém hlavním díle o slovesném čase, *Temps et verbe*, vydaném roku 1929, vyjadřuje myšlenku, že: „Le temps est quelque chose de si abstraite que le fait seul de s'en faire une image nette suppose une puissante concrétion.“⁷⁴ Lidská mysl však nemůže, jak jej parafrázuje Ducrot, vystavět pojem času („ne construit pas la notion du temps“), tak jako ostatní „notions“, „l'esprit en a seulement l'expérience (et cela déjà à l'intérieur du temps opératif qui lui sert à construire les autres notions). Tout ce que l'esprit peut faire, pour penser le temps, c'est en construire une image sur le modèle de l'espace, en le pensant par exemple comme une ligne (thème bergsonien par excellence).“⁷⁵

⁶⁹ MOESCHLER, Jacques. Le temps dans la langue : de la grammaire à la pragmatique. Op. cit., s. 18.

⁷⁰ DUCROT, Oswald – SCHAEFFER, Jean-Marie. Op. cit., s. 59.

⁷¹ Ibid., s. 59.

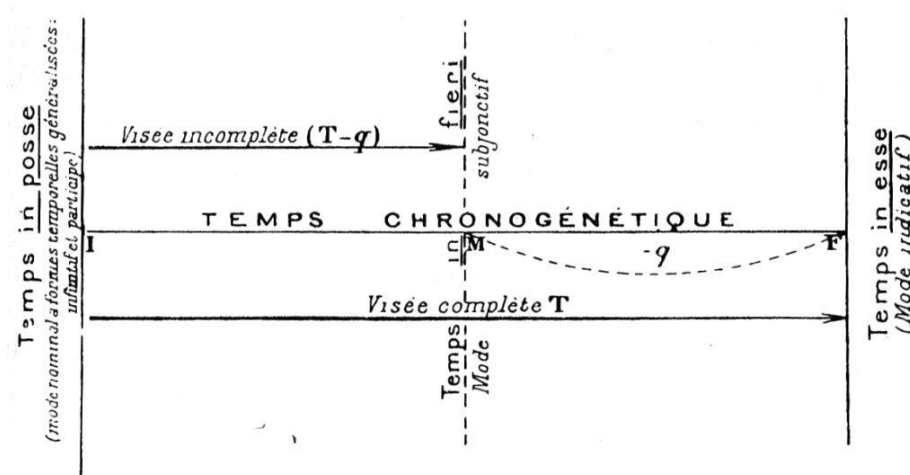
⁷² GUILLAUME, Gustave. *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*. Paris : Champion, 1970, s. 121.

⁷³ DUCROT, Oswald – SCHAEFFER, Jean-Marie. Op. cit., Ducrot, s. 63

⁷⁴ GUILLAUME, Gustave. Op. cit., s. 7.

⁷⁵ DUCROT, Oswald – SCHAEFFER, Jean-Marie. Op. cit., s. 63.

Guillaume se tedy zabývá tím, jak se v mysli utváří „l’image-temps“ a nazývá tento proces „chronogénèse“. Znázorňuje jej vodorovnou osou, „axe chronogénétique“, na níž lze zachytit tři základní momenty formování „obrazu času“ v mysli. První, počáteční, odpovídá „temps in posse“ („en puissance“). Obraz ještě není utvořen, ale potenciálně může být, a není nijak vnitřně členěn. Tato fáze se v jazyce promítá do nominálních tvarů slovesa, které pojmenovávají děj, aniž by ho časově zařazovaly. Druhý moment odpovídá času „in fieri“ („en devenir“). Obraz času se teprve utváří a ještě není dokončen, je u něj možné rozlišit pouze dvě časové formy, minulost a budoucnost, přítomnost vydělena není. Jeho jazykovým výrazem je konjunktiv. Třetímu momentu odpovídá čas „in esse“ („en réalité“). Obraz času je dotvořen a lze u něj rozlišit tři „époques“, přítomnost, minulost a budoucnost, a odpovídá indikativu. Pohyb po „axe chronogénétique“ během nějž se utváří „image-temps“ Guillaume označuje pojmem „visée“. Vzniká tak následující schéma:

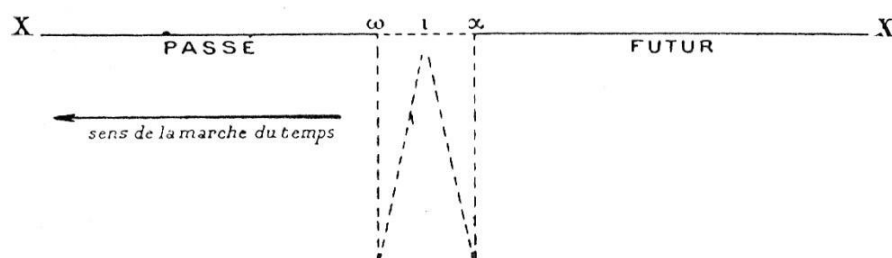
Obrázek 1. Utváření „l’image-temps“ podle Guillaume.⁷⁶

V čase *in esse*, pro nějž je charakteristické jeho rozdělení do třech epoch (budoucí, přítomné a minulé), lze „image-temps“ znázornit přímkou, na které je přítomnost vymezena dvěma předěly, prvním, označeným jako ω , je oddělena od minulosti a druhým, α , od budoucnosti. „La première coupure ω au niveau du passé emporte avec soi une partie de passé aussi petite que l’on voudra ωt , la seconde α au niveau de future, une partie du future $\alpha \alpha$ de grandeur égale, et c’est la juxtaposition du temps emporté par les deux coupures qui produit le présent.“⁷⁷ Vzniká tak následující schéma, které má vystihovat prchavost přítomnosti, která se

⁷⁶ GUILLAUME, Gustave. Op. cit., s. 29.

⁷⁷ Ibid., s. 51.

v mysli skládá „pour une partie de l’instant qui vient de s’écouler et pour une partie de l’instant qui va s’écouler.“⁷⁸

Obrázek 2. Vydělení přítomnosti od minulosti a od budoucnosti podle Guillaumea.⁷⁹

Pro označení úseků ω a α pak Guillaume zavádí pojem „chronotype.“ První, zakládající se na minulosti, považuje za „chronotype réel et décadent“. Druhý, zakládající se na budoucnosti za „chronotype virtuel et incident“. Jejich juxtapozicí je utvářen přítomný čas, jediný, ve kterém existují současně vedle sebe. Minulost a budoucnost je pak charakterizována jejich oddělením. Chronotypy tak Guillaumovi slouží k popisu všech jednoduchých slovesných časů. V morfologii se chronotyp ω projevuje ve francouzštině v jednotném čísle koncovkami -ais, -ait a chronotyp α koncovkami -ai, -as, -a. Rozdíl mezi jednoduchými a složenými časy považuje za rozdíl v aspektu. Jednoduchým tvarům odpovídá „aspect tensif“, složeným „extensif“ a ve francouzštině existuje ještě třetí, „bi-extensif“, u dvojitě složených tvarů. Tuto terminologii Guillaume aplikuje na základě studia vztahů nominálních tvarů slovesa v čase „in posse“. Vzniká tak systém, kde přítomnosti náleží jeden slovesný tvar a minulosti a budoucnosti vždy po dvou tvarech. Oním druhým jednoduchým budoucím tvarem je tvar kondicionálu („chanterais“, „cantaría“), Guillaume jej označuje jako „futur hypothétique“. Pomocí chronotypů je tak podle Guillaumea možno popsat základní hodnotu daného slovesného času, jeho „signifié en puissance“, která je v jazyce stálá a neměnná. Různé, často dosti odlišné, významy, jež může nabýt užitím, pak označuje jako „effets de sens“. Jazyk pak Guillaume chápe, stejně jako strukturalisté, jako systém systémů a „signifié en puissance“ jedné jednotky se vymezuje pouze ve vztahu k systému, jemuž náleží, nikoliv na základě popisu jejích jednotlivých „effets de sens“.

Za přínos Guillaumovy teorie bývá považováno právě to, že se jedná o teorii „monoguidique“, tzn. snaží se rozdílná užití jedné formy objasnit na základě jediné hodnoty,

⁷⁸ Ibid., s. 51.

⁷⁹ Ibid., s. 51.

kterou je tato forma charakterizována ve vztahu k systému, a také to, že bere v úvahu úlohu poznávacích procesů obecně.

Jeho teorie je však také často kritizována, zejména proto, že její mentalistické předpoklady nelze ověřit. Musí tak být poslušna pouze vlastní vnitřní soudržnosti a stává se z ní tak „un système clos sans pouvoir explicatif ni prédictif.“⁸⁰ Schogt mu vytýká, že s jazykovými skutečnostmi manipuluje tak, aby zapadaly do úzkého rámce, který si sám předem stanovil a jeho schémata, motivována přílišnou snahou o symetrii, jsou někdy vlastně nahodilá. Upozorňuje také na fakt, že některé koncepty jsou vymezeny pokaždé jinak, např. chropnotyp je jednou charakterizován jako úsek a podruhé jako bod.

Guillaumova koncepce sice nedosáhla širokého uznání, ale ovlivnila úzký okruh významných lingvistů, zabývajících se především francouzštinou, jako je Imbs, Martin, Wilmet, ale také autory prací o španělském slovese, jako je Togeby a Pottier. Ve Španělsku jeho vliv patrný v díle Molhově a Lamíquizově, opírá se o něj i Alarcos Llorach.

3.2.2. Damourette a Pichon

Tito autoři desetisvazkového díla *Des mots à la pensée*, vydaného v letech 1911 – 1936, vycházejí z přesvědčení, že „la langue n'est pas toute la pensée, mais elle est de la pensée“.⁸¹ Jazyk podle nich neslouží jen ke komunikaci, ale podílí se i na fungování našeho myšlení. Předpokládají také, že mluvčí jednoho konkrétního jazyka sdílejí nejen společný jazykový systém, ale i podobný „systém myšlení“. Pouštějí se tak do popisu francouzštiny s podobnou pohnutkou, jakou měli, jak již bylo řečeno, tvůrci gramatiky z Port-Royal. Jejich cílem je „d'amener à la conscience les notions directrices d'après lesquelles une nation ordonne et règle inconsciemment sa pensée.“⁸² Určitý výrok podle nich nevypovídá pouze o objektivních skutečnostech, které popisuje, ale i o způsobu, jakým mluvčí tyto skutečnosti nazírá. Lingvistika se podle nich nemá zabývat skutečným světem, protože to, jestli nějaký objekt mimo naši mysl skutečně existuje, nebo je jen jejím výplodem, není podstatné. Podstatné je, že ta samá skutečnost může být nazírána z mnoha různých úhlů pohledu, tzn. „les faits exactement les mêmes peuvent, sans être altérés dans leur vérité, être présentés de

⁸⁰ STHIOUL, Bertrand. La conceptualisation du temps : Guillaume. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998, s. 48

⁸¹ SAUSSURE, Louis de – STHIOUL, Bertrand. L'approche psychologique : Damourette et Pichon. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques MOESCHLER. Paris : Kimé, 1998, s. 67.

⁸² Ibid., s. 67-68.

plusieurs façons psychologiques différentes.“⁸³ Slovesné časy tak podle nich podávají informaci především o tom, jak mluvčí „présente l’existence d’un événement ou d’une situation, relativement indépendamment de la réalité“.⁸⁴

Spolu s Guillaumem se pak také domnívají, že různá užití jedné formy lze vysvětlit „par un mouvement général de l’esprit“⁸⁵, a na základě velmi rozsáhlého jazykového korpusu hledají za konkrétními výskyty určitého tvaru „notions générales inconscientes“.⁸⁶ Ve svém postupu se tak od něj odlišují, protože nejprve zkoumají pokud možno všechny typy užití jedné formy a z nich se pak snaží vyvodit její obecnou hodnotu a její postavení v systému.

Damourette a Pichon se v mnoha ohledech rozcházejí s tradiční gramatikou, za nevyhovující považují např. oddělování syntaxe a morfologie, a používají proto i zcela novou vlastní terminologii. Slovesné časy, označované výrazem „tiroirs“, který dodnes užívají mnozí lingvisté, protože umožňuje pohodlné odlišení pojmů „čas“ a „slovesný čas“, jsou nazírány strukturálně jako systém, který lze klasifikovat na základě tří kritérií, tří různých systémů opozic, „répartitoires“.

Pro označení jednotlivých „tiroirs“ používají buď víceslovné názvy odrážející příslušné opozice jednotlivých „répartitoires“, nebo, pro zjednodušení a jednoznačnost, příslušný tvar slovesa ve druhé osobě množného čísla, u něž nehrozí záměna homonymních tvarů jako v jiných osobách, např. „savez“, „saviez“,

Prvním a základním „répartitoire“ je „répartitoire d’actualité“, který rozděluje slovesné časy do dvou skupin, podle toho, jestli se strukturují kolem přítomného okamžiku, tedy kolem „já-tady- teď“ („moi-ici-maintenant“, „yo-aquí-ahora“), nebo kolem jiného okamžiku, který je jakousi projekcí těchto souřadnic do jiné časové roviny.

„[Les phénomènes] peuvent être conçus : soit en synchronie et coréalité avec le moi-ici-maintenant, ce qui constitue le centre actuel de l’actualité noncale, exprimée par le *savez*, soit en dehors de cette synchronie et de cette coréalité, ce qui constitue le centre actuel de l’actualité toncale, exprimée par le *saviez*. Il n’y a donc qu’une seule ère noncale, celle dont l’origine est le moi-ici-maintenant, mais une infinité d’ères toncales.“⁸⁷

Rozlišují tedy dvě časové roviny, jednu aktuální, „ère noncale“, z latinského „nunc“, nyní, a druhou neaktuální, „ère toncale“, z latinského „tunc“, tehdy. Té první odpovídají „tiroirs noncaux“, vyjadřující vztah k „nunc“, z těch hlavních jsou to prézens neboli „tiroir

⁸³ Ibid., s. 69.

⁸⁴ Ibid., s. 69.

⁸⁵ Ibid., s. 85.

⁸⁶ Ibid., s. 68.

⁸⁷ Ibid., s. 71.

canon“ („savez“), „futur pur“ („saurez“), „antérieur pur“ („avez su“), „futur antérieur“ („aurez su“), „priscal pur“ („sûtes“), „priscal antérieur“ („eûtes su“).

Neaktuální rovině pak náleží „tiroirs toncaux“. Patří sem imperfektum neboli „toncal pur“ („saviez“) vyjadřující současnost s „tunc“ a další časy, jejichž společným morfologickým rysem je zakončení na –iez a jež vyjadřují následnost či předčasnost právě k tomuto „tunc“, které je vlastně „ted“ přenesené do jiné časové roviny. Z těch hlavních jsou to „toncal futur“ („sauriez“) a „toncal futur antérieur“ („auriez su“).

K rozlišování dvou rovin Damourette a Pichon dospěli právě na základě sledování jednotlivých užití imperfekta, když si všimli, že události nebo situace, k nimž odkazuje, ve skutečnosti velmi často nejsou minulé. Dospěli proto k závěru, že imperfektum naznačuje právě ono promítnutí se do jiného „univers de pensée“.⁸⁸ Děj označovaný imperfektem je nějakým způsobem vzdálený od „já-tady-ted“, protože je nazírán buď očima jiné postavy („protagoniste“⁸⁹), nebo z jiného okamžiku než z „nunc“. Tento přístup tudíž umožňuje vysvětlit nejen užití „tiroirs toncaux“ v podmínkových souvětích a v polopřímé řeči („style indirect libre“), ale i souslednost časovou.

Druhým „répartitoire“, je „répartitoire de temporaineté“, který klasifikuje „tiroirs“ podle toho, jak úzce jsou spjaty s přítomností bez toho, že by označovaly události přítomné. Většina „tiroirs“ je v tomto ohledu bezpříznaková, ty jsou označovány jako „extemporanés“, od nich se odlišují tři příznakové, „antérieur pur“ („j'ai su“), „fontal“ („je viens de savoir“) a „ultérieur“ („je vais savoir“). „Antérieur pur“ označuje „une éventualité passée comme acquise pour le présent“⁹⁰. „Fontal“, z latinského „fons, fontis“, je „source du présent“⁹¹ a „ultérieur“ je jeho zrcadlovým odrazem, označuje takovou budoucí událost, která již ovlivňuje přítomnost.⁹² Současný okamžik je prchavý, a tudíž nezachytitelný, a tyto „tiroirs“ odkazují k jeho nejasně vymezeným okrajům.⁹³

Poslední répartitoire, „répartitoire d'énarration“, rozlišuje tři typy časových vztahů. „Horain“ zahrnuje ty „tiroirs“, které vyjadřují jakýkoliv vztah k přítomnosti, naproti tomu „priscal“ označuje „un événement nettement situé dans le passé“ a „futur“ znamená „un avenir en soi“.⁹⁴

⁸⁸ Ibid., s. 71.

⁸⁹ Ibid., s. 71.

⁹⁰ Ibid., s. 75.

⁹¹ Ibid., s. 76.

⁹² Ibid., s. 76.

⁹³ Ibid., s. 76.

⁹⁴ Ibid., s. 77.

Vzájemnými kombinacemi výše zmíněných charakteristik je tedy možné popsat všechny „tiroirs“ francouzštiny. Teoreticky by různými kombinacemi bylo možné vyjádřit daleko více vztahů, než kolik se jich v jazyce skutečně uplatňuje, avšak „quoique conceptualisables (...) de telles combinaisons ne correspondraient pas à une véritable nécessité d'expression“.⁹⁵ Na základě pozorování jazykové skutečnosti je tedy možné popsat repertoár slovesných časů, které jsou skutečně využívány, jak to zachycuje tabulka podle Sthioula a L. de Saussura. U takto popsaných slovesných časů, „c'est le trait morphologiquement le plus éloigné du radical verbal qui se place en premier dans le nom du tiroir.“⁹⁶

	<u>Actualité</u>	<u>Temporaineté</u>	<u>Enarration</u>	
Tiroir-canon	Noncal	Extemporane	Horain	<i>Je fais</i>
Priscal pur	Noncal	Extemporane	Priscal	<i>Je fis</i>
Futur pur	Noncal	Extemporane	Futur	<i>Je ferai</i>
Antérieur pur	Noncal	Antérieur	Horain	<i>J'ai fait</i>
Priscal antérieur	Noncal	Antérieur	Priscal	<i>J'eus fait</i>
Futur antérieur	Noncal	Antérieur	Futur	<i>J'aurai fait</i>
Bisantérieur	Noncal	Ant+Ant.	Horain	<i>J'ai eu fait</i>
Priscal bisantérieur	Noncal	Ant+Ant.	Priscal	<i>? J'eus eu fait</i>
Futur bisantérieur	Noncal	Ant+Ant.	Futur	<i>J'aurai eu fait</i>
Fontal pur	Noncal	Fontal	Horain	<i>Je viens de faire</i>
Futur fontal	Noncal	Fontal	Futur	<i>Je viendrai de faire</i>
Fontal antérieur	Noncal	Font.+Ant.	Horain	<i>Je viens d'avoir fait</i>
Futur fontal antérieur	Noncal	Font.+Ant.	Futur	<i>Je viendrai d'avoir fait</i>
Ultérieur pur	Noncal	Ultérieur	Horain	<i>Je vais faire</i>
Ultérieur antérieur	Noncal	Ult.+Ant.	Horain	<i>Je vais avoir fait</i>
Toncal pur	Toncal	Extemporane	Horain	<i>Je faisais</i>
Toncal futur	Toncal	Extemporane	futur	<i>Je ferais</i>
Toncal antérieur	Toncal	Antérieur	Horain	<i>J'avais fait</i>
Toncal futur antérieur	Toncal	Antérieur	Futur	<i>J'aurais fait</i>
Toncal bisantérieur	Toncal	Ant+Ant.	Horain	<i>J'avais eu fait</i>
Toncal futur bisant.	Toncal	Ant+Ant.	Futur	<i>J'aurais eu fait</i>
Toncal fontal	Toncal	Fontal	Horain	<i>Je venais de faire</i>
Toncal futur fontal	Toncal	Fontal	Futur	<i>Je viendrais de faire</i>
Toncal fontal antérieur	Toncal	Font.+Ant.	Horain	<i>Je venais d'avoir fait</i>
Toncal futur fontal ant.	Toncal	Font.+Ant.	Futur	<i>Je viendrais d'avoir fait</i>
Toncal ultérieur	Toncal	Ultérieur	Horain	<i>J'allais faire</i>
Toncal ultérieur ant.	Toncal	Ult.+Ant.	Horain	<i>J'allais avoir fait</i>

Tabulka 1. Slovesné časy ve francouzštině podle Damouretta a Pichona.⁹⁷

⁹⁵ Ibid., s. 78.

⁹⁶ Ibid., s. 80.

⁹⁷ Ibid., s. 79.

Jedním z přínosů Damourettovy a Pichonovy práce je bezesporu obrovské množství shromážděných příkladů, které jsou dodnes citovány. Výtkou, kterou mají L. de Saussure a Sthioul k jejich klasifikaci jednotlivých možných užití určité formy je, že se nesnaží popsat, jak se organizují mezi sebou, zda náleží jednomu typu užití či nikoliv. Dále pak nesouhlasí s označením „*tiroir canon*“, přítomného času, za nepříznakový, „*non-temps*“, „*celui qu'on emploie quand rien dans le sentiment linguistique ne vous pousse à en employer un autre*“⁹⁸, ačkoliv mnozí lingvisté tento názor naopak sdílejí. L. de Saussure a Sthioul však pochybují, že „*une absence de marque peut par ailleurs dénoter une période de temps particulière*.“⁹⁹

Možná nejvýznamnějším Damourettovým a Pichonovým počinem je však právě rozlišení aktuální a neaktuální roviny. To má četné zastánce, ať již se jedná o jejich přímé následovníky či nikoliv, a to nejen ve frankofonní oblasti. Obecně rozlišují dvě roviny strukturálně-funkční teorie, jejichž cílem je přiřadit každé jednotce její místo a funkci v systému. Moeschler je označuje jako „*approches systémiques*“, právě proto, že rozlišují dva podsystémy, jeden soustředěný kolem přítomného času a druhý kolem imperfekta. V pracích o francouzštině se tento přístup objevuje např. u Martina a Veta. Co se týče španělštiny, podle Rojy a Veigy se jedná o jednu ze dvou tendencí (ta druhá je linie textové lingvistiky), které měly největší vliv na studie o španělském slovese.¹⁰⁰ Damourettovu a Pichonovu teorii přes Burgera převzal Pottier a po něm i Lamíquiz. Jinou cestou dospěl ke stejným závěrům Coseriu, na nějž navázal Cartagena, a právě v této linii pokračuje i Zavadić.

3.3. Systémové přístupy

3.3.1. Coseriu

Coseriovo dílo je významné nejen pro španělskou lingvistiku, ale pro románskou jazykovědu obecně. Co se týče slovesa, ve své práci *El sistema verbal románico* (německý originál *Das romanische Verbalsystem* vydán roku 1976, španělský překlad roku 1996) Coseriu navrhuje popis slovesného systému „*aplicable a todas las lenguas romances*“.¹⁰¹ Neznamená to, že by předpokládal, že se románské jazyky ve všech ohledech zcela shodují, ale domnívá se, že „*el fundamento de la organización del verbo es en todas las lenguas*

⁹⁸ Ibid., s. 81.

⁹⁹ Ibid., s. 81.

¹⁰⁰ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In *Gramática descriptiva de la lengua española: Las construcciones sintácticas fundamentales. Relaciones temporales, aspectuales y modales*. Ed. Ignacio Bosque y Violeta Demonte. Madrid : Espasa, 1999. Vol. 2. Capítulo 44. s. 2876.

¹⁰¹ COSERIU, Eugenio. Op.cit., s. 95.

románicas más o menos el mismo y esto nos autoriza a hablar de un sistema verbal románico no sólo histórico, sino también sincrónico“.¹⁰² Právě tím, že se zajímá o románské jazyky jako celek z hlediska jejich současného stavu, je výjimečný. Většina prací o románských jazycích jako celku je totiž zaměřena diachronně, tzn. zabývá se především tím, co je spojuje z hlediska vývojového. Ze synchronního hlediska pak bývá popisován každý jazyk zvlášť bez ohledu na to, co má společného s jazyky příbuznými a čím se naopak liší.

Coseriův přístup je funkční, konkrétně jej sám hodnotí současně jako „sincrónico, analítico, funcional, estructural y comparativo.“¹⁰³

Synchronním se rozumí „en un momento determinado del funcionamiento de una lengua, sin consideraciones a la correspondiente historia de ella.“¹⁰⁴ Vychází totiž z předpokladu, že „el origen de la lengua se explica diacrónicamente; su funcionar se explica sincrónicamente“.¹⁰⁵ Někdy však i diachronní přístup může napomoci osvětlit některé jevy současné a zároveň i současný stav jazyka zahrnuje i jevy diachronní. Je to např. případ některých ustálených spojení, ve kterých se uchovaly tvary, které již jinak z jazyka vymizely. Coseriu tak upozorňuje, že: „Ya en el nivel sincrónico de una lengua histórica encontramos no sólo un sistema, sino varios que en parte coinciden y también difieren, y también en partes breves o largas del hablar que, en cuanto tales, son transmitidas por la tradición.“¹⁰⁶ To je dáno tím, že v jazyce se uplatňuje „una dialéctica entre transmisión, tradiciones históricas y propia creación.“¹⁰⁷ V tomto pojetí, zejména v pojetí jazyka jako „actividad creadora“ Coseriu navazuje na filozofický odkaz Aristotelův a Humboldtův.

Analytický přístup znamená, že systém je zkoumán po částech a je popsán i vztah mezi nimi.

Funkčním přístupem se zase rozumí, že cílem je najít hodnotu určité formy a její funkci v rámci systému, přičemž je bráno v potaz, že „las categorías materiales morfológicas no coinciden necesariamente con las categorías del contenido“.¹⁰⁸ Zároveň je také nutné mít na paměti, že ani ze synchronního hlediska není jazyk tvořen jen jediným systémem, ale že v něm vedle sebe existuje několik (synchronních) systémů. Coseriu tak považuje jazyk za „diasistema“. Rozdíly mezi jednotlivými systémy mohou spočívat v jejich geografickém, sociokulturním či stylistickém využití a rozložení a na základě těchto tří kritérií jsou

¹⁰² Ibid., s. 95.

¹⁰³ Ibid., s. 15.

¹⁰⁴ Ibid., s. 15.

¹⁰⁵ Ibid., s. 25.

¹⁰⁶ Ibid., s. 27.

¹⁰⁷ Ibid., s. 21.

¹⁰⁸ Ibid., s. 17.

vymezeny různé systémy „diatópicos“ (což jsou dialekty), „diastráticos“ (nebo také „niveles de la lengua“) a „difásicos“ (nebo „estilos de la lengua“). V prvním případě se jedná o to, že určitý výraz či určitá opozice se uplatňuje jen v některých oblastech, ve druhém jen v některých sociálních kruzích a ve třetím případě jen v některém funkčním stylu jazyka (např. v jazyce hovorovém, nebo naopak formálním). Při hledání hodnoty určité jednotky je tudíž nutné omezit se na její funkci jen v jednom konkrétním systému, tzn. omezit se „a un punto único del espacio lingüístico, a una sola capa sociocultural y a un solo estilo“, je tedy potřeba analýza nejen synchronní, ale také „sintópica, sinestrática y sinfásica“.¹⁰⁹

Strukturální přístup zase znamená, že funkční jednotky jsou chápány jako součást vyšších celků („estructuras“), přičemž jejich vzájemný vztah a jejich význam v rámci těchto struktur lze vyjádřit na základě jednoduchými opozic a podstatný je přitom „el límite de las significaciones de una unidad funcional“.¹¹⁰ Tento přístup je založen na čtyřech základních principech. První je „principio de la funcionalidad“, tzn. „una unidad lingüística estructural existe en una lengua sólo si ella es funcional“,¹¹¹ druhým „principio de la oposición“, tzn. každá funkční jednotka je charakterizována souborem znaků, kterými se odlišuje od ostatních¹¹², třetím je „principio del sistema“, tzn. jednotky tvoří systémy na základě funkčních opozic.¹¹³ Čtvrtým „principio de la neutralización“, tzn. funkční opozice mohou být za určitých okolností neutralizovány (zrušeny).¹¹⁴

Nakonec nutným předpokladem komparativního přístupu je, že jazyky, o které se zajímáme, jsou opravdu srovnatelné. Zde Coseriu pozoruje, že románské jazyky se sice mohou lišit co do systému, přičemž systém obsahuje vše, co je objektivně funkční, ale především se liší co do normy. Připomeňme, že pojmu „norma“ však neužívá ve smyslu toho, co je normativními gramatikami a jazykovými autoritami považováno za správné, ale k označení toho, co je v jazyce běžně, „normálně“, užíváno. „La norma contiene todo lo que objetivamente no es funcional, pero que es normal en el hablar, es común, es tradicional.“¹¹⁵

Dále je ještě vhodné zmínit, že Coseriu se při popisu románského slovesného systému zabývá jak kategorií času, tak kategorií aspektu, protože je považuje za neoddělitelné. Domnívá se totiž, že ve všech jazycích „se expresa tanto el tiempo como el aspecto de algún modo simultáneo, aun cuando el tiempo es categoría dominante en algunas lenguas y en otras

¹⁰⁹ Ibid., s. 32.

¹¹⁰ Ibid., s. 17.

¹¹¹ Ibid., s. 40.

¹¹² Ibid., s. 52.

¹¹³ Ibid., s. 54.

¹¹⁴ Ibid., s. 56.

¹¹⁵ Ibid., s. 34.

el aspecto“.¹¹⁶ Navíc, na rozdíl od některých autorů, kteří se při popisu slovesného systému opírají pouze o tvary jednoduché, se Coseriu zabývá i perifrastickými výrazy.

Základem Coseriova pojetí slovesného systému je rozlišení několika podkategorií. První z nich je „nivel de tiempo“, v rámci níž je právě vydělena „nivel actual“, která „coincide con la línea de tiempo que va a través del presente“ a jejímž centrem je přítomný čas, a potom „nivel inactual“, která se s touto linií neprolíná a jejímž centrem je imperfektum. Cartagena, jenž, jak již bylo řečeno, tento model převzal, používá termínu „plano temporal“. Zavádil zde mluví o aktuální a neaktuální temporální rovině.

V rámci aktuální i neaktuální roviny pak lze rozlišit druhou kategorii, perspektivu, a to jednak perspektivu primární („perspectiva primaria“) a sekundární („perspectiva secundaria“), ale někdy i terciární („perspectiva terciaria“). Primární perspektiva vyjadřuje, zda mluvčí ze své pozice nazírá děj jako paralelní, předcházející či následující, perspektiva tedy může být „paralela, retrospectiva o prospectiva“ a vymezuje tak základní „espacios de tiempo (espacios temporales)“.

„Nivel de tiempo“ a „perspectiva primaria“ jsou „povinné“ kategorie, tzn. přinejmenším tyto dvě kategorie musí vyjadřovat každá slovesná forma, „ambas forman el sistema fundamental del verbo románico en relación con el tiempo y el aspecto“.¹¹⁷ Vzhledem k tomu, že vymezují v první řadě právě „espacios temporales“, lze o románském slovesném systému hovořit především jako o systému časovém. Aspekt je jen „función anexa de la perspectiva“¹¹⁸, „perspectiva paralela“ nahlíží děj v jeho průběhu a vykazuje tak „aspecto cursivo“. Ostatní perspektivy předkládají děj jako celek, vykazují „aspecto complejo“.

Sekundární perspektiva vzniká tím, že „cada espacio temporal delimitado por la perspectiva primaria puede ser dispuesto otra vez según el mismo principio“.¹¹⁹ V rámci všech „espacios temporales“ tak lze opět vyjádřit přítomnost, minulost a budoucnost. Terciární perspektiva vzniká znovurozdělením časových prostorů vymezených sekundární perspektivou, uplatňuje se však jen u jazyků, jejichž slovesný systém obsahuje dvojité složené časy, např. ve francouzštině. Sekundární perspektiva tak vytváří sekundární systém, kterému materiálně odpovídají složené tvary s pomocným slovesem „HABERE“ či „IRE“. Pro případ francouzštiny, ale i např. italštiny by bylo vhodné dodat ještě sloveso „ESSERE“ pro slovesa pohybu a některá další.

¹¹⁶ Ibid., s. 85.

¹¹⁷ Ibid., s. 117.

¹¹⁸ Ibid., s. 99.

¹¹⁹ Ibid., s. 100.

Třetí kategorií je „duración“ a čtvrtou „repetición“, obě jsou v románských jazycích vyjádřeny pouze lexikálně a jedná se tedy jen o přidružené kategorie bez vlastních gramatických prostředků.

Přidruženou kategorií je i ta pátá, „categoría de conclusión“. Formy sekundární perspektivy kromě časového zařazení vyjadřují také zda se jedná o děj dokončený („concluso“, „perfectivo“) či nedokončený („inconcluso“, „imperfectivo“). Formy primární perspektivy, jak již bylo řečeno, zase vyjadřují kromě časového zařazení i zda je děj pojat jako „cursivo“ či „complexivo“.

Šestou kategorií je „resultado“, „una acción puede ser representada como „con resultado“ o como „sin resultado.“ Z románských jazyků ji samostatně vyjadřuje pouze španělština a portugalština perifrázemi sloves „estar“ nebo „tener“ s participiem, v ostatních jazycích je přiřčenou kategorií slovesného rodu.

Sedmou, typicky románskou kategorií, je „visión“, zobrazuje nějaký děj buď jako celek („visión global“) nebo po částech („visión parcializante“), kterou lze dále dělit podle toho, která část je zachycena. Výrazovým prostředkem této kategorie jsou právě četné slovesné perifráze.

Podobně je tomu i v případě osmé kategorie, „fase“, která může být rovněž vyjádřena perifrasticky, tentokrát se jedná o „momento de la observación y el grado de desarrollo (del curso) de la acción“.¹²⁰

Vedle primárního systému, tvořeného časovou rovinou a primární perspektivou, sekundárního systému, tvořeného sekundární perspektivou, tedy existuje ještě terciální systém, tvořený kategoriemi „visión“, „fase“ a částečně také „resultado“. Ten je v jazyce vyjádřen, jak již bylo řečeno, pomocí perifrází.

Výhrady ke Coseriuovu pojetí se dají očekávat z řad zastánců aspektových teorií a zejména z řad zastánců jiných názorů na úlohu perifrází v románském slovesném systému. Coseriu na jedné straně považuje jednoduché formy za primární, svým způsobem nadřazené, protože vypovídají o primární perspektivě. Na druhou stranu však složené formy považuje za nezanedbatelnou a pro románské jazyky charakteristickou součást systému, bez nichž by jeho popis nebyl úplný. Navíc, protože jím popsáný systém je symetrický, zařazuje perifrázi „je vais faire“ („voy a hacer“) jako budoucí období toho, co je v minulosti „j'ai fait“ („he hecho“) ve vztahu k „je fais“ („hago“). Stejně tak „j'allais faire“ („iba a hacer“) chápe jako protiklad formy „j'avais fait“ („había hecho“). Perifrázi „aller“ + infinitiv („ir a“ + infinitiv)

¹²⁰ Ibid., s. 109.

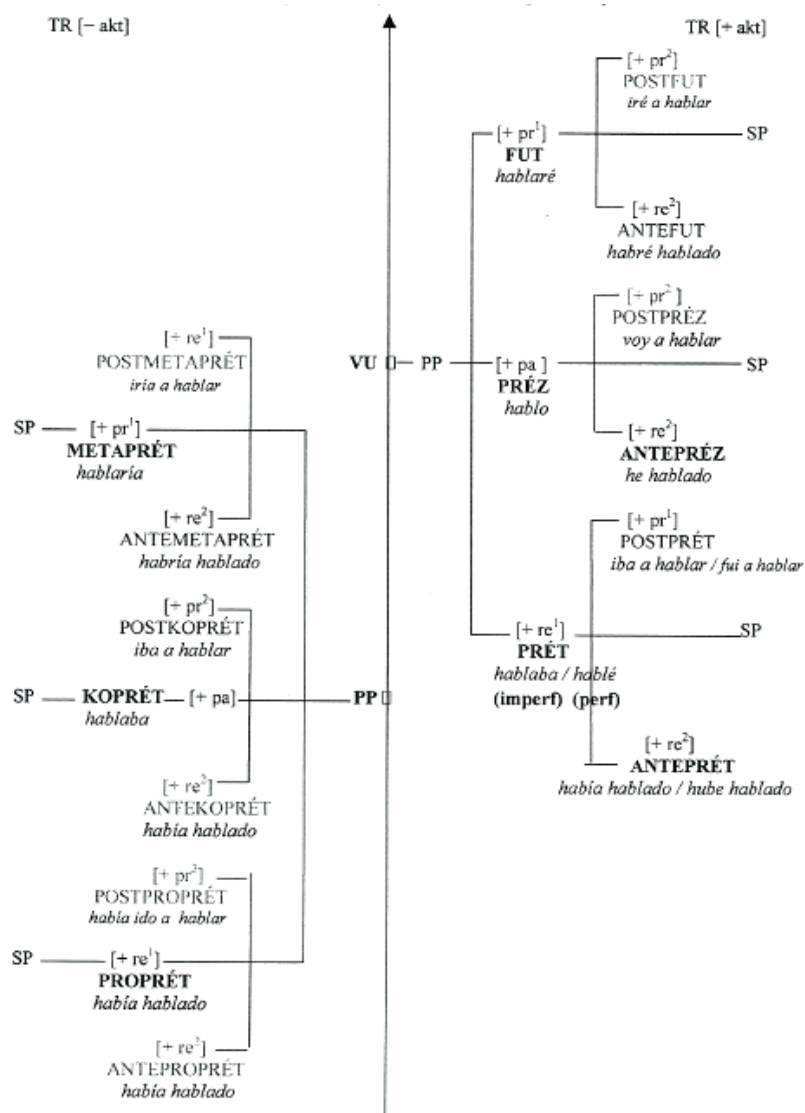
tedy řadí na úroveň složených tvarů s „HABERE“ (a „ESSERE“), tzn. považuje ji za formu náležející již sekundárnímu systému, a nikoliv až systému terciárnímu jako ostatní perifráze.

Jak již bylo řečeno, na Coseria navazuje Cartagena a po něm i Zavadil. V pracích obou těchto autorů se můžeme v souvislosti s modotemporálními významy slovesných časů setkat jak s pojmy aktuální a neaktuální časové roviny, tak primární a sekundární perspektivy. Coseriový názory ovšem rozvádějí i v souvislosti se slovesnými perifrázemi coby výrazovými prostředky sloužícími k vyjádření povahy slovesného děje.

Temporální rovina a primární perspektiva Zavadilovi umožňují definovat jednotlivé temporální významy, jež znázorňuje pomocí matic, které zachycují přítomnost či nepřítomnost určitého rysu příslušné opozice, např. „+akt“ pro rovinu aktuální a „-akt“ pro rovinu neaktuální. Každému z temporálních významů odpovídá určitý výrazový prostředek, určité modotemporální paradigma (tzn. slovesný čas), jež slouží k vyjádření daného významu primárně.¹²¹ Jejich pojmenování se řídí podobnou logikou jako Bellova terminologie slovesných časů, např. temporální význam, jehož centrálním vyjadřovacím prostředkem je paradigma „había hablado“, označuje jako „antekopréteritní“. Avšak v úvahu je brána i asymetričnost systému, určitý temporální význam může být vyjádřen i jiným než centrálním výrazovým prostředkem a stejně tak určitý prostředek, určité paradigma, může, a dokonce i centrálně, sloužit k vyjádření více temporálních významů. Forma „hablaba“ se tak objevuje jako centrální výrazový prostředek nejen temporálního významu kopréteritního, což odpovídá Bellovu označení imperfekta „copretérito“, ale i jako centrální výrazový prostředek temporálního významu préteritního imperfektivního. Záleží na tom, ve které konkrétní opozici se uplatňuje. Na rozdíl od většiny autorů Zavadil při svém rozboru modotemporálního systému španělštiny postupuje onomaziologicky, tzn. zamýšlí se nad tím, jaké prostředky odpovídají určitým významům. Zdůrazňuje také fakt, že nelze mluvit o systému ryze temporálním či modálním, protože obě kategorie jsou spolu nerozlučně spjaty. Následující schéma znázorňuje temporální systém španělštiny tak, jak by vypadal, pokud by byl zcela symetrický. (Zavadil jej označuje jako ideálně symetrický konstrukt.¹²²)

¹²¹ ZAVADIL, Bohumil. Op. Cit., s. 98.

¹²² ZAVADIL, Bohumil. Op. Cit., s. 100.

Obrázek 3. Systém slovesných časů ve španělštině podle Zavadila.¹²³

3.4. Referenční teorie

3.4.1. Reichenbach

Na rozdíl od psychologických přístupů, pro které není podstatné, zda jevy v jazyce popisované existují i mimo naši mysl, referenční teorie vycházejí z předpokladu, že jazyk přímo odkazuje k objektům okolního světa. Slovesné časy tedy odkazují k nějakému skutečnému okamžiku (neboli k fyzickému času). Přesněji řečeno, umožňují určit ten okamžik, ve kterém je obsah výpovědi pravdivý, tj. přiřazují výpovědi její „réfERENCE temporelle“.¹²⁴ Vzhledem k tomu, že referenční teorie se zabývá podmínkami pravdivosti,

¹²³ ZAVADIL, Bohumil. Op. Cit., s. 101.

¹²⁴ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit. s. 19.

řadí se také mezi logicko-sémantické přístupy, Moeschler o tomto přístupu mluví jako o „analyse sémantique de la référence temporelle“.¹²⁵ Sám Reichenbach také není lingvista, ale logik a jeho rozbor gramatického času tvoří jen nepatrnou část jeho díla *Elements of symbolic logic* vydaném v roce 1947.

Popis slovesného systému vychází z konstatování, že slovesné časy vyjadřují v první řadě časový vztah mezi událostí, ke které výpověď odkazuje, a výpovědní událostí samotnou. Podobná charakteristika se objevuje již v některých tradičních gramatikách, avšak sama o sobě umožňuje popsat pouze tři základní vztahy, předčasnost, současnost a následnost, tedy ty vztahy, které jsou vyjadřovány časy tradičně označovanými jako absolutní. Nedokáže však vysvětlit vztahy označované časy relativními. Již v 18. století si francouzský gramatik Beauzée uvědomil, že je za potřeby ještě nějaký další parametr a také, že slovesné časy umožňují nejen zařazení ve vztahu k okamžiku výpovědi, ale i ve vztahu k nějaké jiné události. Tato další událost je tedy pro něj oním třetím parametrem.

Reichenbach ve své logické klasifikaci funkcí slovesných časů angličtiny formalizuje v podstatě stejný názor a uvažuje tři body: okamžik výpovědi označený jako S („speech point“), okamžik události, E („event point“) a onen třetí element označuje jako referenční bod, R („reference point“). Bod R Reichenbach definuje na příkladu plusquamperfekta, kde R označuje ten okamžik, kterému E (tedy děj vyjádřený plusquamperfektem) předchází, ale který sám předchází S (tedy výpovědní události). I ostatní slovesné časy jsou pak charakterizovány příslušným pořadím těchto bodů. Na rozdíl od svých předchůdců Reichenbach považuje všechny tři za nezbytné nejen při definici vztahů vyjádřených časy relativními, ale i absolutními. Tam, kde R neodpovídá nějakému jinému okamžiku či události, prostě splývá s některým ze dvou zbývajících bodů. Pro jeho zachování argumentuje tím, že i v těchto případech slouží k rozlišení časů, např. u složeného perfekta („he cantado“, „j'ai chanté“) splývá s okamžikem výpovědi (S), což právě vyjadřuje vztah tohoto času k přítomnosti, zatímco u jednoduchého perfekta („canté“, „je chantai“) splývá s událostí samotnou (E). Funkcí slovesného systému je tedy vyjadřovat časové vztahy mezi těmito body.¹²⁶

Teoreticky je možných třináct různých kombinací těchto bodů, ale protože ne všechny se v jazyce realizují, považuje Reichenbach za výchozí bod S, ve vztahu k němuž se následně

¹²⁵ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. In *Langage et pertinence : référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*. Nancy : Presses universitaires de Nancy, 1994, s. 66.

¹²⁶ ACERO, Juan José. Las ideas de Reichenbach acerca del tiempo verbal. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid : Cátedra, 1990. Capítulo II, s. 48.

situuje bod R, čímž vznikají tři možnosti (následnost, současnost, předčasnost), a nakonec se situuje E ve vztahu R. Tím vzniká celkem devět různých kombinací umožňujících popsat slovesný systém angličtiny, tak jak jej vyjadřuje první tabulka. Pomlčka mezi písmeny vyjadřuje současnost, tzn. jí oddělené body jsou ve stejné pozici, a čárka vyjadřuje následnost. Tabulka je adaptací pro francouzštinu a lze ji aplikovat i na španělštinu.

<i>Structure</i>	<i>Chez Reichenbach</i>	<i>Nom traditionnel</i>
E-R-S	Passé antérieur	Plus-que-parfait
E,R-S	Passé simple	Passé simple
R-E-S ou R-S,E ou R-S-E	Passé postérieur	- (mode conditionnel)
E-S,R	Présent antérieur	Passé composé
S,R,E	Présent simple	Présent
S,R-E	Présent postérieur	Futur proche
S-E-R ou S,E-R ou E-S-R	Futur antérieur	Futur antérieur
S-R,E	Futur simple	Futur simple
S-R-E	Futur postérieur	- (latin <i>abitus ero</i>)

Tabulka 2. Slovesné časy podle Reichenbacha, adaptováno pro francouzštinu.¹²⁷

Kromě definice základních sémantických hodnot jednotlivých slovesných časů Reichenbach zavádí ještě dva principy, které mají umožnit vystihnout i časové vztahy mezi jednotlivými větami výpovědi.¹²⁸ První z nich je ve španělských pracích překládán jako „Principio de Permanencia del Punto de Referencia“ a ve francouzských jako „permanence du point de référence“. O vztahu věty hlavní a věty vedlejší bez vlastního příslovečného vyjádření času říká, že „aunque los eventos referidos en las [distintas] cláusulas puedan ocupar diferentes puntos temporales, los puntos de referencia deberían ser el mismo para todas las cláusulas“,¹²⁹ a umožňuje tudíž vysvětlit i zákonitosti souslednosti časové.

Druhé pravidlo, „principio del uso posicional del punto de referencia“ („usage positionnel du point de référence“), ruší dopad toho prvního v případě, že věta obsahuje vlastní příslovečné určení času (příslovce, datum), které umožňuje stanovit vlastní bod R. Toto pravidlo tedy podává vysvětlení progresu času ve vyprávění.

¹²⁷ SAUSSURE, Louis de. L'approche référenciel : de Beuzée à Reichenbach. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998, s. 33.

¹²⁸ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s. 66.

¹²⁹ ACERO, Juan José. Las ideas de Reichenbach acerca del tiempo verbal. Op. cit., s. 59.

Reichenbachovým přínosem je tedy nejen to, že určuje základní hodnoty každého slovesného času, ale také to, že věnuje pozornost i kontextu a uvědomuje si, že celkový časový význam věty není odvislý jen od času slovesa. Na tuto teorii pro její klady navázali i další lingvisté, kteří se zároveň pokoušeli o odstranění jejích nedostatků. Se třemi body, ačkoliv upozorňuje, že se může jednat i o intervaly, pracuje i nejnovější gramatika akademií španělského jazyka. Sám Reichenbach však nepředpokládal, že by jeho teorie mohla slovesný systém popsat zcela přesně, protože zastával následující názor: „A mathematical language can be coordinated to actual language only in the sense of an approximation.“¹³⁰

Co se týče nedostatků, z výše uvedených tabulek je na první pohled patrné, že na jedné straně jsou dva časy charakterizovány třemi různými strukturami, na druhé straně však popis některých časů zcela chybí. To je případ imperfekta („cantaba“, „je chantais“), ale také minulého kondicionálu („habría cantado“, „j’aurais chanté“) a ve francouzštině i dvojité složených časů.

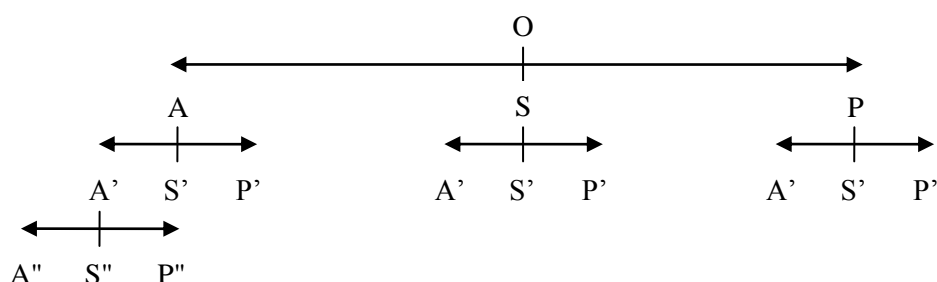
U imperfekta je uspořádání bodů nutně stejné jako u jednoduchého perfekta, Reichenbach proto v tomto případě (a v případě všech průběhových časů angličtiny), kdy „el evento ocupa un lapso de tiempo“,¹³¹ neuvažuje E jako bod, ale jako interval, čímž vlastně do svého popisu zahrnuje i pojem aspektu. Co se týče minulého kondicionálu a časů dvojité složených, při zachování tří bodů je nelze popsat jinak než jako plusquamperfektum, k jejich popisu by tedy bylo zapotřebí použít nějaký další bod R. Tento názor rozvádí Comerie a po něm i Vetters a obhajuje jej i Rojo a Veiga. Vetters se domnívá, že při popisu jednotlivých slovesných časů je třeba mít na zřeteli jejich složitost a to, kolik jiných událostí je nutné brát v úvahu pro správné zařazení události E. Při popisu přítomného či jednoduchého budoucího času je podle něj bod R naopak zcela zbytečný. Proti zdvojení bodu R naopak argumentuje L. de Saussure, který argumentuje tím, že přidáním dalšího bodu se význam slovesného času rozšiřuje ještě o další instrukce, což je jazykově neekonomické. Zákonitosti užití těchto časů tedy podle něj nelze vysvětlit jinak než na základě „ordre temporel“ (časové posloupnosti dějů), tedy kontextu. Zdvojení podle něj navíc neumožňuje ani povaha bodu R. Ta je celkově problematická, protože Reichenbach ji sám nikdy explicitně nedefinoval. Tento bod je třeba chápat jako značnou abstrakci, protože někdy odpovídá nějaké jiné události, jindy je vymezen příslovečným určením a jindy se zase zdá, že se jedná o projekci bodu S. V tomto případě by však bylo nesmyslné jej uvažovat v případech, kdy s S splývá.

¹³⁰ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit., s. 19.

¹³¹ ACERO, Juan José. Las ideas de Reichenbach acerca del tiempo verbal. Op. cit., s. 58.

Rojo a Veiga zase poukazují na to, že hodnota forem plusquamperfekta, imperfekta a kondicionálu „se manifiesta realmente en su relación temporal con respecto a una referencia, pero no en su situación al origen“,¹³² tzn. ve skutečnosti je charakterizuje jejich vztah pouze k R, nikoliv k S, protože, jak poukázal opět již Comerie, odehrál-li se děj E₁ dříve než S, i děj E₂, který se odehrál ještě před E₁, musí logicky předcházet okamžiku S.¹³³

Rojem navržený systém je vlastně vystavěn na stejných principech, na kterých Coseriu vyděluje primární a sekundární perspektivu. Základ slovesného systému podle něj tvoří vyjádření vztahů současnosti, předčasnosti či následnosti mezi nějakou událostí a bodem, který chápe jako výchozí a který označuje jako „origen“, O. Ačkoliv je možná i jeho projekce, bývá jím většinou okamžik výpovědi, tedy Reichenbachovo E. Jakákoliv událost situovaná jako současná, předcházející či následující vůči výchozímu bodu, se dále sama může stát výchozím bodem, referencí, pro situování nějaké další události. Vzniká tak víceúrovňový stupňovitý systém, který se teoreticky může donekonečna rozšiřovat. Vzhledem k tomu, že vyjadřují situaci ve vztahu k určitému „nulovému“ bodu, Rojo v návaznosti na Bulla a Kluma časové vztahy popisuje jako vektory.¹³⁴

Obrázek 4. Vztahy ve slovesném systému podle Roja.¹³⁵

Z tohoto uspořádání tedy vyplývá i další výtka na adresu Reichenbachovy teorie, totiž že nebere v úvahu „ni la jerarquización de los puntos de referencia ni la posibilidad de su encadenamiento“.¹³⁶ Rojo a Veiga se navíc také od Reichenbacha odlišují v názoru na hierarchické postavení jednotlivých bodů. Domnívají se, že druhotné i terciární referenční body, tedy R, a počáteční bod O srovnatelný s E, jsou stejné povahy, pouze O je hierarchicky nejvýše.

¹³² ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2878.

¹³³ Ibid., s. 2878.

¹³⁴ ROJO, Guillermo. Relaciones entre temporalidad y aspecto en el verbo español. Op.cit., s. 78.

¹³⁵ Ibid., s. 79.

¹³⁶ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2885.

3.4.2. Deixe a anafora

V souvislosti se slovesnými časy a časovou referencí je často používáno i termínů *deixe* a *anafora*, původně používaných k popisu reference pronominální. Existuje několik různých pojetí, jejichž odlišnosti se zakládají zejména na tom, s jakou definicí *deikce* a *anafory* pracují.

V tradičním textovém pojetí je anaforický výraz „*interprétée par l'intermédiaire d'une autre expression dans le texte*“ a deiktický „*par rapport à la situation d'énonciation*“.¹³⁷ Deiktické časy jsou tedy ty, které situují událost pouze ve vztahu k výpovědní události (tedy k S), zatímco anaforické jsou ty, jež vyjadřují vztah k nějaké další události či časovému výrazu obsaženému v textu (tedy k R, a to v těch případech, kdy R nesplývá s S). Toto rozlišení odpovídá klasickému rozdělení časů na absolutní a relativní, známému již z tradičních gramatik, kde např. složené perfektum („*he cantado*“, „*j'ai chanté*“) je časem absolutním, ale např. imperfektum („*cantaba*“, „*je chantais*“) relativním. Někteří autoři uplatňují rovněž syntaktické hledisko, deiktické (absolutní) časy mohou být užity ve větě hlavní, zatímco anaforické (relativní) pouze ve větě vedlejší. Je však zřejmé, že deiktické (absolutní) časy mohou být také užity i ve větě vedlejší a, ač je tento bod rovněž předmětem polemik, také anaforické (relativní časy) se mohou objevit také ve větě hlavní. Lo Cascio, který, co se tohoto bodu týče, zastává názor opačný, dospívá k závěru, že imperfektum patří jednou k časům deiktickým a podruhé zase anaforickým.¹³⁸ Kvůli tomuto kolísání tudíž někteří autoři jako např. Partee či Moeschler mluví raději o deiktickém a anaforickém užití toho kterého času, ale ne přímo o deiktických a anaforických časech. Partee navíc neužívá pojmy deiktický a anaforický ve vztahu k okamžiku výpovědi, ale ve vztahu k předchozí části textu. Deikticky je užít ten čas, který má svůj vlastní referenční bod, a anaforicky zase ten, který „*reprend comme antécédent un autre moment de temps déjà spécifié dans le texte*“.¹³⁹ Tím se sice oddaluje od původního významu *deixe* a *anafory*, avšak tato koncepce je hojně přejímána. Imperfektum tedy může mít obojí užití, protože někdy přejímá referenční bod vymezený jiným minulým časem, jindy ale může být referencí pro jiný děj vyjádřený např. v jednoduchém perfektu.

V širším pojetí pak někdy celá kategorie slovesného času bývá pojímána jako kategorie deiktická, a to buď na základě toho, že všechny časy se váží, ať již přímo či nepřímě, k okamžiku výpovědi, čímž vlastně situují událost ve vztahu k nějakému okamžiku

¹³⁷ VETTERS, Carl. Les « Temps » du verbe : Réflexions sur leur temporalité et comparaison avec la référence (pro)nominale. Op.cit., s. 27.

¹³⁸ VETTERS, Carl. Temps et deixis. In *Le Temps : de la phrase au texte*. Op. cit., s. 92.

¹³⁹ Ibid., s. 91.

fyzického času, tedy k okamžiku mimo text. K tomuto pojetí se přiklání i Rojo a Veiga a v *Nueva gramática* i hispánští akademici. Jiní lingvisté se naopak domnívají, že striktně vzato je deiktická reference nemožná, protože každý slovesný čas situuje událost ve vztahu k nějakému již stanovenému časovému okamžiku. Takové pojetí nevychází z definice deixe a anafory na základě textového přístupu, ale na základě přístupu „mémoriel“, podle nějž anafora „trouve son référent via la mémoire immédiate“, ¹⁴⁰ její referent tedy nemusí být nutně textově zakotven.

Moeschler je navíc přesvědčen, že různost názorů není způsobena jen rozdílnými definicemi pojmů deixe a anafory, ale v první řadě nepřesnou definicí časové reference samotné. Vychází z Milnerovy teorie, která rozlišuje mezi referencí aktuální, což je výsek reality, kterou daný jazykový prostředek označuje, a referencí virtuální, což je „l'ensemble des conditions caractérisant cette unité, à savoir les conditions lui permettant, lorsqu'elle est employée, de référer“. ¹⁴¹ Samy o sobě tedy jazykové prostředky mohou mít pouze referenci virtuální, referenci aktuální nabývají až konkrétním užitím. Moeschler pak tedy aktuální časovou referenci jazykového prostředku vyjadřujícího čas definuje jako „un moment (point ou intervalle temporels) assignés à l'énoncé dans lequel elle apparaît“ ¹⁴² a jeho virtuální referenci jako „l'ensemble des conditions permettant de définir sa référence temporelle actuelle“. ¹⁴³

Jazykové prostředky, a tedy i časové, Milner rozděluje na autonomní a neautonomní. Moeschler za autonomní časové výrazy považuje ty, které mohou samy „fixer un point de repère temporel par rapport auquel les autres marques temporelles (les temps verbaux notamment) vont fixer leur référence temporelle“, ¹⁴⁴ např. *10. dubna* či *jednoho dne*. Časové výrazy neautonomní dělí dále na deiktické, jejichž virtuální reference zahrnuje podmínky jejich užití a jejichž aktuální reference je proměnlivá v závislosti na okamžiku výpovědi, jako např. *nyní*, a na anaforické, které mohou aktuální referenci získat až na základě vztahu „koreference“ s časovým výrazem autonomním. Fakt, že neautonomní časové výrazy včetně některých slovesných časů, mohou fungovat deikticky, tzn. nemusí být nutně ve vztahu koreference, pak dokládá, že mají vlastní virtuální referenci. Co se týče slovesných časů,

¹⁴⁰ VETTERS, Carl. Les « Temps » du verbe : Réflexions sur leur temporalité et comparaison avec la référence (pro)nominale. Op. cit., s. 29.

¹⁴¹ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. Op.cit., s. 89.

¹⁴² Ibid., s. 92.

¹⁴³ Ibid., s. 92.

¹⁴⁴ Ibid., s. 90.

Moeschler předpokládá, že fungují deikticky pouze v případě, kdy není k dispozici žádný jiný časový výraz, který by mohl sloužit jako referenční bod.

Konečně časovou deixi definuje pomocí principu aktualizace „nyní“, který spočívá právě v tom, že není-li kontextově k dispozici žádný výraz, jehož aktuální reference by mohla sloužit jako referenční bod, je tímto bodem automaticky současný okamžik.¹⁴⁵ Časová anafora je pak definována na základě „un ensemble d'instructions (la référence virtuelle de l'indication temporelle) et par la relation de coréférence (complète ou partielle) avec une indication temporelle à référence temporelle actuelle“.¹⁴⁶ Referenčním bodem se přitom může stát jakékoliv v textu obsažené určení času, určité i neurčité, deiktické i anaforické. Při upřesnění těchto zásad se pak Moeschler uchyluje k pragmatickému a diskursivnímu přístupu, přičemž se opírá o zásady „théorie de pertinence“ a „ordre temporel“.

3.5. Textové teorie

3.5.1. Benveniste

Stejně jako teorie systematické i ty textové předpokládají, že slovesný systém je tvořen dvěma podsystémy. Nejsou však vymezeny na základě kritérií temporálních, protože ta podle jejich zastánců nestačí k vysvětlení zejména systému minulých časů, „indûment redondant“¹⁴⁷, ale na základě kritérií typologických, podle nichž lze slovesné časy rozdělit do dvou skupin v závislosti na tom, při kterém vypravěčském (diskursivním) přístupu („organisation textuelle“, „plan d'énonciation“) se uplatňují. Benveniste v tomto rozdělení shledává odpověď na dvě základní otázky, které si klade ve svém článku z roku 1959 „Les relations de temps dans le verbe français“. První se zamýšlí nad tím, zda je forma „allait sortir“ součástí paradigmatu slovesa „sortir“, a na druhá zkoumá, na čem je založen vztah jednoduchých a složených časů.

Benveniste nesouhlasí s názorem, že francouzské passé simple a passé composé by byly jen dvě varianty vyjadřující totéž, přičemž passé simple by byla mizející forma, která se již udržuje pouze v psaném jazyce, zatímco v jazyce mluveném již byla nahrazena složeným perfektem. Argumentuje tím, že by pak podobná tendence musela být zřejmá i u jiných opozic složených a jednoduchých tvarů, např. u „j'aurai chanté“ („habré cantado“), a „je chanterai“

¹⁴⁵ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. Op.cit., s. 94.

¹⁴⁶ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. Op.cit., s. 94.

¹⁴⁷ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Op.cit., s. 238.

(„cantaré“), kde však záměna není možná, protože první vyjadřuje předbudoucí čas a druhý budoucí a jsou od sebe jasně významově odlišeny. Rozdíly v užití jednoduchého a složeného perfekta tak podle něj lze vysvětlit jen existencí dvou různých systémů.

Rozlišuje dva „plans d'énonciations“, „histoire“ a „discours“. „Histoire“ přdestírá minulé události bez jakéhokoliv zásahu vypravěče, ať již je jím romanopisec či historik. Jde o objektivní formu, v níž jsou nepřipustné jakékoliv „autobiografické prvky“, tzn. neobjevuje se zde „já“ ani „ty“, ani „zde“, ani „nyní“. Je tedy charakterizována nejen volbou slovesných časů, ale i gramatické třetí osoby, která je považována spíše za formu neosobní, „non-personne“. Nejběžnějším slovesným časem je „l'aoriste“, jednoduché perfektum („il chanta“). Dále se může objevovat imperfektum („il chantait“), do kterého Benveniste zahrnuje i kondicionál („il chanterait“), plusquamperfektum („il avait chanté“), zřídka pro vyjádření následnosti „une forme prospective“ („il allait chanter“), a navíc také složená forma odvozená od aoristu (jednoduchého perfekta), tj. „passé antérieur“ („il eut chanté“). V dnešní době se již „histoire“ uplatňuje téměř výhradně ve psaných projevech, odtud také omezení výskytu jednoduchého perfekta ve francouzštině převážně na psané útvary.

Druhým „plan d'énonciation“ je „discours“, neboli „toute énonciation supposant un locuteur et un auditeur, et chez le premier l'intention d'influencer l'autre en quelque manière“.¹⁴⁸ Je vlastní mluvenému projevu a těm psaným formám, které jej napodobují. Uplatňují se zde všechny osoby a mohou se objevit vlastně všechny slovesné časy kromě aoristu. Nejběžnější bývá zejména prézens, futurum a složené perfektum („j'ai chanté“ Benveniste používá termín „parfait“). Imperfektum a plusquamperfektum jsou společné oběma plánům.

Podle Benvenista tak vlastně první a druhá osoba jednoduchého perfekta („je chatai“) nejsou využívány, protože v „histoire“ se uplatňuje pouze třetí osoba a v „discours“ se zase vůbec nevyskytuje tento slovesný čas.

Pozoruje také, že do dvou plánů lze rozdělit stejně jako jednoduché časy i jejich složené protějšky. Ty vyjadřují buď dokončenost, výsledný stav, v tomto případě mohou fungovat samostatně, nebo vztah předčasnosti k příslušnému jednoduchému času. V tom případě nemohou být užity samostatně a objevují se zpravidla ve větě vedlejší uvedené spojkou když („quand“). Složené perfektum („j'ai chanté“) však postupně začalo sloužit i k prostému vyjádření minulosti v rámci „discours“, Benveniste jej označuje jako „aoriste du discours“. Vyskytuje se tak tudíž i samostatně, jako kdyby se jednalo o jednoduchou formu, a

¹⁴⁸ Ibid., s. 242.

následně se tak i k němu vytvořila forma složená, perfektum dvojité složené. Tato úvaha tedy Benvenistovi umožňuje zahrnout do svého popisu i formy dvojité složené.

Nakonec, ačkoliv se zpravidla cituje rozdělení slovesných časů do dvou plánů, Benveniste uvažuje ještě třetí, který je vlastně spojením dvou hlavních a odpovídá nepřímé řeči, „discours“ je zde převeden do roviny „histoire“.

Jeho teorii je možno s určitými výjimkami aplikovat i na slovesný systém španělštiny, ačkoliv důvod pro toto rozlišení, tedy zdánlivý výskyt jednoduchého perfekta pouze v psaných textech a jeho nahrazení složeným perfektem v promluvě, zde chybí.

Hernández Alonso Benvenistovu teorii hodnotí jako založenou na mimojazykových kritériích („criterios paralingüísticos de la función comunicativa“¹⁴⁹) s tím, že „no es falso, pero tampoco exclusivo ni definitivo“.¹⁵⁰ Může podle něj být užitečná při textové analýze (analýzách textu), ale nedokáže zachytit „la base temporal que se subyace en el sistema verbal“.¹⁵¹ Luscher naproti tomu zastává názor, že Benvenistovo rozdělení nelze ve skutečnosti použít ani k typologickému rozlišení textů.¹⁵² Není těžké najít příklady textů s jiným uspořádáním, často citován bývá Camusův Cizinec.

Jedním z nedostatků na první pohled patrných je, že formu „allait sortir“ zahrnuje coby „prospectif“ mezi časy náležící „histoire“, ale nikde se explicitně nezmiňuje, zda její „přítomný“ ekvivalent „va sortir“ řadí do systémů časů „discours“ a nevyjadřuje se ani o jejím případném vztahu k jednoduchému futuru, který se zde uplatňuje. Luscher dále upozorňuje na to, že ačkoliv Benveniste dvojité složené perfektum systematicky zařazuje do plánu „discours“, tento čas se vyskytuje poměrně zřídka a jeho užití je regionálně podmíněno.¹⁵³

Kladem Benvenistovy teorie je naopak to, že podobně jako Reichenbach a další zastánci referenčních teorií pracuje s myšlenkou, že různé časy se strukturují ve vztahu k odlišným záchytným bodům, „le repère temporel du parfait est le moment du discours, alors que le repère de l'aoriste est le moment de l'événement.“¹⁵⁴ Dotýká se rovněž problematiky „ordre temporel“, když tvrdí, že v „histoire“ „les événements sont posés comme ils se sont

¹⁴⁹ HERNÁNDEZ ALONSO, César. Op.cit., s. 410.

¹⁵⁰ Ibid., s. 408.

¹⁵¹ Ibid., s. 410.

¹⁵² LUSCHER, Jean-Marc. Les approches textuelles. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998, s. 91.

¹⁵³ Ibid., s. 91.

¹⁵⁴ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Op.cit., s. 244.

produits à mesure qu'ils apparaissent à l'horizon de l'histoire".¹⁵⁵ L. de Saussure ji celkově považuje za „la plus riche et la plus consistante“ z textových teorií.¹⁵⁶

3.5.2. Weinrich

Weinrich se ve své analýze, podrobně prezentované v díle *Tempus. Beschprochende und erzählte Welt* z roku 1964 (francouzský překlad *Le temps. Le récit et le commentaire* z roku 1973, španělská verze *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje* z roku 1974), rovněž opírá o zásady textové lingvistiky, kterou považuje za pokračovatelku lingvistiky strukturální. Částečně přitom vychází i z názorů Benvenistových a z prací další německé lingvistky Käte Hamburger, ale částečně s nimi také polemizuje. Hamburger je přesvědčena, že gramatický minulý čas v literární fikci (přesněji v „poésie épique“¹⁵⁷, „literatura épica o narrativa“¹⁵⁸) ve skutečnosti nevyjadřuje minulost. K tomuto názoru dochází na základě pozorování případů, kdy zejména v kombinaci s příslovečným určením času odkazujícím do přítomnosti či budoucnosti má příslušná věta, ačkoliv obsahuje sloveso v minulém čase, platnost právě přítomnou či budoucí. Odlišuje tedy „énoncés de réalité“ od „énoncés de la fiction“¹⁵⁹ a fikci považuje za „atemporelle“.¹⁶⁰ Funkcí slovesných minulých časů je označovat děje, které se nevztahují ke skutečnému „já“, ale k „já“ fiktivním, jinými slovy „désigner l'énoncé comme appartenant à l'univers de la fiction et non de référer à un moment du passé“.¹⁶¹

Weinrich se s tímto tvrzením ztotožňuje v tom smyslu, že všechny slovesné časy, nejen minulé, podle něj ve skutečnosti vůbec neodkazují k času fyzickému a ani jej nijak nevyjadřují. Nicméně jejich četnost v textu (označuje je jako „signes obstinnés“¹⁶²), objevují se přece v každé větě, vyžaduje, aby byla jejich funkce prostudována, a to právě z hlediska textového za účelem vytvořit, podle jeho vlastních slov, „une théorie du procès de communication“.¹⁶³

¹⁵⁵ Ibid., s. 241.

¹⁵⁶ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit., s. 101.

¹⁵⁷ WEINRICH, Harald. *Le Temps*. Trad. Michèle Lacoste. Paris : Seuil, 1973. Op. cit., s. 40.

¹⁵⁸ WEINRICH, Harald. *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*. Vers. esp. de Federico Latorre. Madrid : Gredos, 1974, s. 30.

¹⁵⁹ LUSCHER, Jean-Marc. *Les approches textuelles*. Op. cit., s. 87.

¹⁶⁰ Ibid., s. 87.

¹⁶¹ Ibid., s. 88.

¹⁶² WEINRICH, Harald. *Le Temps*. Op. cit., s. 22.

¹⁶³ Ibid., s. 30.

Podobně jako Benveniste rozlišuje dva „plans d’énonciation“, Weinrich rozlišuje dvě možné „attitudes de locution“. První, která se vyznačuje určitým napětím a vyžaduje od posluchače větší dávku pozornosti, odpovídá registru „monde commenté“ („mundo comentado“, z německého „besprechen“, „Beschprechung“). Ta druhá, pro kterou je naopak charakteristické menší napětí a možnost určitého uvolnění pozornosti, odpovídá registru „monde raconté“ („mundo narrado“, z německého „erzählen“, „Erzählung“). Podle toho, při kterém přístupu se uplatňují, lze i slovesné časy rozdělit do dvou skupin, a to na „temps commentatifs“ („tiempos del mundo comentado“) na straně jedné a „temps narratifs“ („tiempos del mundo narrado“, „tiempos de la narración“) na straně druhé. Na rozdíl od Benvenista však Weinrich nepřipouští, že by jeden čas mohl náležet oběma skupinám najednou, a imperfektum a plusquamperfektum řadí jednoznačně mezi „temps narratifs“ („tiempos de la narración“). Do této skupiny patří ještě „passé antérieur“ („pretérito anterior“), imperfektum, jednoduché perfektum a kondicionál. Skupina temps commentatifs je tvořena složeným perfektem, présentem a futurem. Ve španělských pracích bývají tyto skupiny schematicky znázorněny takto:

<i>Narrado</i>	<i>Comentado</i>
cantaría	cantará
habría cantado	habrá cantado
iba a cantar	va a cantar
acababa de cantar	acaba de cantar
había cantado	ha cantado
cantó	canta
cantaba	

Tabulka 3. Rozdělení španělských slovesných časů podle Weinricha.¹⁶⁴

Na základě převahy jedné nebo druhé skupiny v textu Weinrich také kvalifikuje jednotlivé literární žánry jako „textes commentatifs“ nebo „textes narratifs“.

Poukazuje také na to, že časy „monde commenté“ („mundo comentado“) se děti učí dříve, kolem třetího roku věku, zatímco časy „monde raconté“ („mundo narrado“) až kolem pátého roku, kdy mají největší zálibu v pohádkách, kde se tyto časy hojněji vyskytují, a pozoruje, že dají-li se malé děti do vyprávění, nepoužívají k tomu „temps narratifs“ („tiempos del mundo narrado“), ale právě „temps commentatifs“ („tiempos del mundo comentado“). I

¹⁶⁴ HERNÁNDEZ ALONSO, César, s. 409.

pohádky a vyprávění pro děti jsou jim ale většinou uzpůsobeny, jsou bohaté na dialogy a zastoupení „temps commentatifs“ („tiempos del mundo comentado“) je zde celkově vyšší než v jiných vypravěčských útvarech.

Takto do dvou skupin rozdělený systém slovesných časů Weinrich dále popisuje z hlediska „perspective de locution“ („perspectiva de la comunicación“). Ta vyjadřuje vztahy mezi „temps du texte“, který odpovídá okamžiku, kdy je děj zachycen, a „temps de l’action“, který odpovídá okamžiku nebo úseku, ve kterém se děj odehrál (odehrává nebo odehraje). Jestliže děj času „temps du texte“ předchází, jedná se o „rétrospection“ („perspectiva retrospectiva“), pakliže jej následuje o „prospection“ („perspectiva prospectiva“). V případě, že ani jeden z nich není vyjádřen, protože není podstatný, mluví Weinrich o bezpříznakových časech („tiempos cero“), odpovídajících nulovému bodu „point zéro“. Ten je v rámci skupiny „temps commentatifs“ vyjádřen prézentem, a v rámci skupiny „temps narratifs“ imperfektem nebo jednoduchých perfektem. Tyto dva posledně zmíněné slovesné časy tedy podle Weinricha vůbec nevyjadřují minulost, ale právě pouze bezpříznakovost v rámci „monde raconté“ („mundo narrado“), podobně jako prézens v rámci „mode commenté“ („mundo comentado“). Děje jimi vyjádřené mohou, ale nemusí, být současné bodu nula („point zéro“) náležícímu „monde raconté“ („mundo narrado“).

Tyto časy tedy mohou vyjadřovat nanejvýš současnost děje, ale ani to, že je nějaký děj popsán časy zařazujícími ho retrospektivně ve vztahu k bodu nula („point zéro“), „passé antérieur“ („pretérito anterior“) a plusquamperfektem, ještě neznamena, že se jedná o děj skutečně minulý. Za minulý totiž může být považován děj pouze v případě, že se skutečně udál, fiktivní události, které vypráví „récit de fiction“ („narración ficticia“), se ve skutečnosti neodehrály, tudíž je nelze považovat za skutečně minulé. Fikce („récit de fiction“, „narración ficticia“) je podle Weinricha atemporální. Slovesné časy, ať již „temps narratifs“ („tiempos del mundo narrado“) či „commentatifs“ („tiempos del mundo comentado“), však samy o sobě o pravdivosti příběhu ani událostí jím vyprávěných, tedy ani o tom, zda mohou být považovány za minulé, současné nebo budoucí, nic neříkají, nenapomáhají rozlišení „récit de vérité“ („historia verdadera“) od „récit de fiction“ („narración ficticia“). Ten může být zachycen jak pomocí „temps narratifs“ („tiempos del mundo narrado“), tak pomocí „temps commentatifs“ („tiempos del mundo comentado“), podobně však i pravdivé události mohou být prezentovány jednou i druhou skupinou časů.

Ve svém popisu slovesného systému nakonec Weinrich uvažuje ještě třetí dimenzi, „mise en relief“ („relieve“), jež mu umožňuje vysvětlit rozdíl mezi časy vyjadřujícími v rámci „monde raconté“ („mundo narrado“) stejnou „attitude de locution“. Jedná se jednak o dvojici

časů, které vyjadřují bezpříznakovost či souběžnost s nulovým bodem, tedy o jednoduché perfektum a imperfektum, jednak o dvojici vyjadřující děj nulovému bodu předcházející, tedy, o „passé antérieur“ („pretérito anterior“) a plusquamperfektum.

Weinrich nesouhlasí s tím, že by se rozdíly uvnitř těchto dvojic daly vysvětlit z hlediska aspektu či „Aktionsart“ a to nejen proto, že tyto koncepty nejsou jednoznačně definovány a různí autoři zastávají různá stanoviska, ale především proto, že se vztahují vždy jen k úrovni věty, k oblasti syntaxe.

Úlohu těchto slovesných časů je podle něj třeba hledat na úrovni textu a pozoruje, že hlavní události, které tvoří jádro příběhu, jsou zachyceny v jednoduchém perfektu, případně v „passé antérieur“ („pretérito anterior“), zatímco události méně podstatné jsou v imperfektu případně v plusquamperfektu. Ty první tudíž označuje jako „temps du premier plan“ („tiempos del primer plano“) a ty druhé jako „temps de l'arrière plan“ („tiempos del segundo plano“).

Weinrich si dále všímá, že dvojice jednoduché perfektum a imperfektum je v textu jako celku, nikoliv nutně ve všech jeho částech, zastoupena dosti rovnoměrně a konstatuje, že výběr jednoho nebo druhého času je v zásadě na autorovi. Jejich střídání dodává textu plastičnost, autorovi umožňuje měnit vypravěčské tempo („tempo narratif“) a čtenáři lépe se v textu orientovat, protože pokud se jedná o klasický vypravěčský postup, většinou může již od počátku jasně identifikovat hlavní kostru příběhu. Autor však také jejich užitím může čtenáře zavést na falešnou stopu, což je podle Weinricha případ užití zejména pro francouzštinu typického „imparfait de rupture“, kdy imperfektum neslouží k popisu pozadí, ale je jím zachycena událost náležící hlavní dějové linii. Cílem je podle něj zmást čtenáře, aby se milně domníval, že se jedná o událost méně podstatnou, např. ohraničující hlavní příběh a tím vytvořit napětí. Díky „mise en relief“ („relieve“) lze také vysvětlit, proč je v románských jazycích více „temps de récit“ („tiempos del mundo narrado“) než „temps de commentaire“ („tiempos del mundo comentado“). „Arrière-plan“ („segundo plano“) slouží k vyjádření okolností příběhu, který představuje hlavního sdělení, a k jeho zakotvení. Protože „monde commenté“ („mundo comentado“) je nám blízký, tyto okolnosti jsou nám známé a sdělení, je-li to vůbec potřeba, je zakotveno v mimojazykové realitě. V „monde commenté“ („mundo comentado“) tedy slouží jako „arrière-plan“ („segundo plano“) situace, lze se jej proto dobrat pragmaticky. V „monde raconté“ („mundo narrado“) však vztah k mimojazykové realitě zcela chybí a „arrière-plan“ („segundo plano“) musí být zachycen pomocí jazykových prostředků.

Ta užití slovesných časů, která nelze vysvětlit pomocí tří výše zmíněných dimenzí („attitude de locution“, „perspective de locution“ a „mise en relief“), Weinrich chápe jako

metaforická. Všimá si, že ve většině případů střídání časů se mění pouze jedna z dimenzí, ale existují i případy, kdy dochází ke změně dvou najednou. Ty označuje jako „transition hétérogène de deuxième degré“ neboli „métaphore temporelle“ („metáforas temporales“), přičemž metaforu chápe jako „signe linguistique pris dans un contexte inattendu“.¹⁶⁵ Zařazuje sem jednak případy jako např. „futur historique“, tzn. futurum objevující se v historickém pojednání, kdy při přechodu od jednoduchého perfekta či plusquamperfekta dochází najednou ke změně nejen „perspective de locution“, ale i „attitude de locution“. Tento nečekaný výskyt do textu vnáší napětí a „ouverture“. Časová metafora podle něj vysvětluje i modální užití kondicionálu a imperfekta, užití časů v podmínkových větách i užití konjunktivu. Weinrich popírá existenci modu, jazykové znaky totiž podle něj samy o sobě nerozlišují reálné od nereálného a přesný význam nabývají až ve spojení s ostatními znaky, tedy v textu. Kondicionál je „temps de récit“, který vyjadřuje anticipaci. V nečekaném kontextu v rámci „texte commentatif“, vyjadřuje „désengagement“ a vyjadřuje tedy význam „restriction de validité“ („validez limitada“), stejně jako složený kondicionál v „texte narratif“, který se ani nevyskytuje jinak než jako časová metafora. Podobně je tomu i u imperfekta ve spojení s modálním slovesem v kontextu „monde commenté“, často označovaného jako „imparfait de modestie“ („imperfecto de modestia, de cortesía“), či ve spojení s jiným omezujícím slovesem, např. „penser“, pouze myslet, rovněž přináší „restriction de validité“ („validez limitada“). Přechod od imperfekta ke kondicionálu v podmínkové větě pak vlastně vyjadřuje omezení na druhou, odtud dojem nereálnosti podmínkových souvětí. Španělská verze knihy rovněž upozorňuje na zvláštní případy, kdy funguje metaforicky jednoduché perfektum.

Weinrichova teorie je však rovněž předmětem mnohých kritik. Je mu vytýkáno, že se neopírá o lingvistická kritéria, ale „sobre funcionalidad secundaria de comunicación“,¹⁶⁶ že vychází z chybných premis a že jeho teorie je „circulaire“, tzn. hlavním argumentem je výchozí předpoklad. Nejprve postuluje, že určitý typ textu obsahuje určitou skupinu slovesných časů, ale následně vyvozuje, že právě na základě výskytu té které skupiny slovesných časů lze určit, o jaký typ textu se jedná. V této souvislosti je také kritizováno, že i texty příkladů vybírá v souladu se svými předem formulovanými kritérii tak, aby vyhovovaly jeho teorii. Sám píše: „D’un point de vue purement littéraire, déjà, l’un a un caractère nettement commentatif, l’autre nettement narratif.“¹⁶⁷ Existuje však i mnoho příkladů, které jeho teorii vyvracejí. Sporné je zejména to, že nepřipouští míšení prostředků „monde

¹⁶⁵ WEINRICH, Harald. Le Temps. Op. cit., s. 226.

¹⁶⁶ HERNÁNDEZ ALONSO, César. Op. cit., s. 409-410.

¹⁶⁷ WEINRICH, Harald. Le Temps. Op. cit., s. 36.

commenté“ („mundo comentado“) a „monde raconté“ („mundo narrado“) a dále že slovesným časům upírá jakýkoliv časový význam i schopnost referovat. Weinrich připouští referenční funkci deiktických výrazů v „textes commentatifs“, avšak, jak upozorňuje Moeschler, ty se objevují i „textes narratifs“.¹⁶⁸

Problematické je také jeho rozlišení typu textů podle napětí („tension“), které ve čtenáři či posluchači vyvolávají. „Textes commentatifs“ se vyznačují větším napětím a „textes narratifs“ menším. Málokdo bude ovšem souhlasit s tím, že právní spis nebo filosofický traktát je napínavější než dobrodružný román nebo detektivní příběh a Weinrichovu argumentaci podřívá i jeho vlastní příklad z Maupassantovy povídky, který se podle něj vyznačuje uvolněnou atmosférou, kde se však jeho aktéři dozvídají o tragické smrti. Vhodnější by patrně bylo mluvit o „napětí“ v tom smyslu, jakou dávku ostražitě pozornosti od čtenáře vyžaduje sledování textu. V tomto významu jsou výstižné termíny používané ve španělské verzi díla „actitud tensa“ a „actitud relajada“.

Weinrichovi odpůrci rovněž poukazují na skutečnosti, které jeho teorie není schopna objasnit úkazy jako „ordre temporel“ a časové vztahy mezi jednotlivými událostmi,¹⁶⁹ ale také užití imperfekta v polopřímé řeči, kdy jím vyjádřené myšlenky lze jen těžko považovat za součást pozadí („arrière-plan“, „segundo plano“).¹⁷⁰ Nakonec jedna z častých výtek se týká statutu fikce, časů v ní užitých a toho, zda fiktivní událost může být nazírána retrospektivně a považována za minulou. Podle Moeschlera není žádný důvod k tomu, aby fiktivní událost nemohla být nahlížena jako minulá.¹⁷¹ Odpověď na tuto otázku opět závisí na tom, jestli připustíme, že slovesné časy mohou mít „référence temporelle“ a že tato může týkat jak jevů skutečných, tak neskutečných.

Weinrichova teorie si ale našla také mnoho zastánců a následovníků. Rojo a Veiga¹⁷² uvádějí, že právě ona, spolu s teoriemi systémovými, nejvíce ovlivnila práce o španělském slovese a Luscher¹⁷³ konstatuje, že její vliv je dodnes patrný nejen v pracích lingvistických, ale i v jazykových učebnicích. Z Benvenistova a Weinrichova odkazu vychází např. ženevská „approche modulaire“, reprezentována především Rouletem, ale také diskursivní přístupy („approches discursives“), jež rozvíjí další švýcarský lingvista, Jean-Michel Adam, který se spolu se svými kolegy zabývá mj. slovesnými časy indikativu „dans une double perspective.

¹⁶⁸ MOESCHLER, Jacques. Le temps dans la langue : de la grammaire à la pragmatique. Op. cit., s. 17.

¹⁶⁹ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit., s. 106.

¹⁷⁰ LUSCHER, Jean-Marc. Les approches textuelles. Op. cit., s. 100.

¹⁷¹ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s. 54.

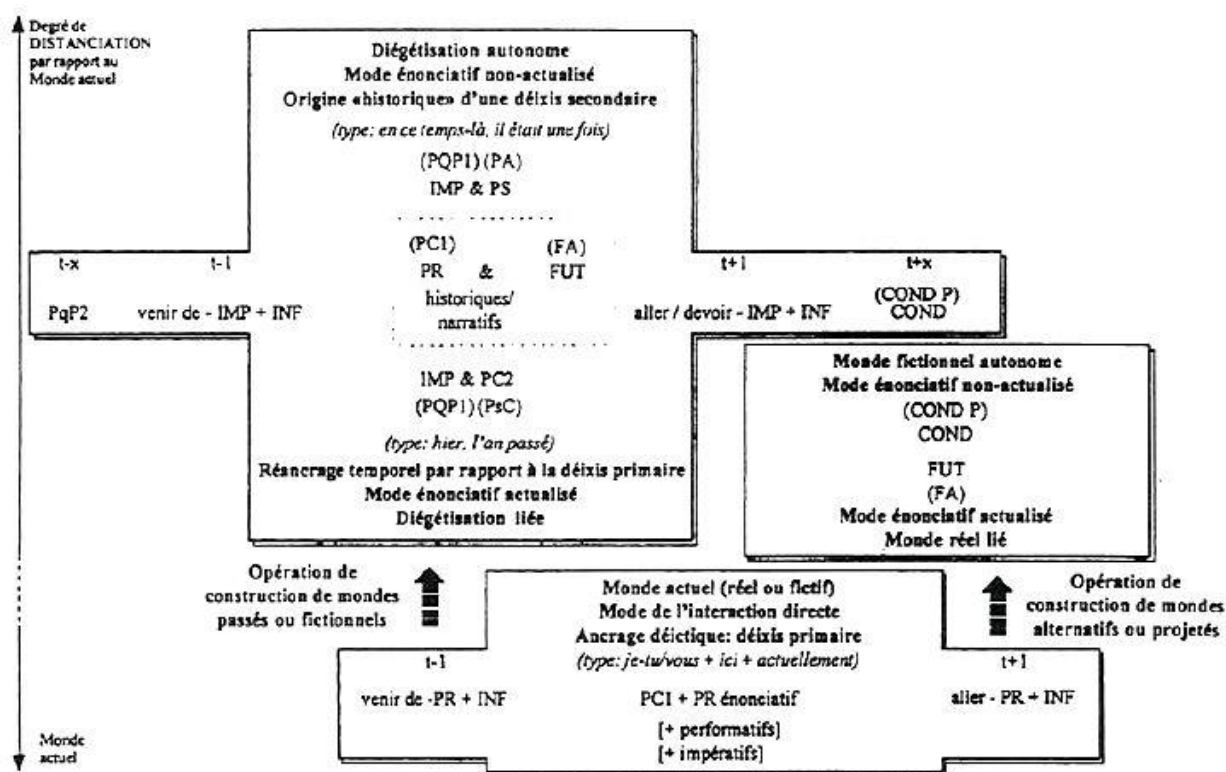
¹⁷² ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2876.

¹⁷³ LUSCHER, Jean-Marc. Les approches textuelles. Op. cit., s. 87.

Celle de l'analyse du discours (...) et celle d'une linguistique textuelle (...).¹⁷⁴ Obě tyto metody se zabývají jednak typologií textů, přičemž přepracovávají Weinrichovy a Benvenistovy „shématisations un peu trop réductrices“, a jednak „cohérence du discours“, tedy vztahy mezi jednotlivými složkami textu a pravidly na jejichž základě se mezi sebou organizují: „La cohérence est au texte ce que la grammaticalité, ou la syntaxe, est à la phrase.“¹⁷⁵ Jednou z výchozích myšlenek při rozboru slovesných časů zde je předpoklad, že některé časy, zejména imperfektum, jednoduché perfektum a plusquamperfektum, se zpravidla vyskytují pohromadě z důvodu „économie de calcul“, tzn. proto, že takto uspořádané sdělení je snáze pochopitelné. Adamem navržený systém slovesných časů se skládá ze tří podsystemů. Jedním ze základních vztahů je „degré de distanciation par rapport au monde actuel“. První podsystem odpovídá právě „monde-actuel“, ať již reálnému či fiktivnímu, a je charakterizován přímou interakcí („mode d'interaction directe“) a je zakotven na základě primární deixe („déixis primaire“), tzn. na základě vztahu mluvčího a posluchače a okamžiku výpovědi („je-tu/vous-ici-actuellement“). Jeho centrálním časem je prézens. Další podsystem je ten, jehož reálnost je nějak podmíněna, je založen na „opération de construction de mondes alternatifs ou projets“, sem Adam řadí kondicionál a futurum. Konečně třetí podsystem je založen na „opération de construction de mondes passés ou fictionnels“, zde jsou základními časy složené perfektum, jednoduché perfektum a imperfektum. Celkový systém zachycuje následující schéma:

¹⁷⁴ ADAM, Jean-Michel. Le temps et les temps dans les textes. In *Référence temporelle et nominale : actes du 3e cycle romand de sciences du langage, Cluny (15-20 avril 1996)*. Textes recueillis et éd. par Jacques Moeschler et Marie-José Béguelin. Bern : Peter Lang, 2000, s. 107.

¹⁷⁵ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op.cit., s. 101.

Obrázek 5. Systém slovesných časů ve francouzštině podle Adama.¹⁷⁶

3.6. Pragmatické přístupy

Zastánci pragmatiky kritizují, že textová lingvistika, a moderní lingvistika vůbec, ve snaze najít základní význam či funkci jednotlivých slovesných časů jejich popis nadměrně zjednodušuje. Považují za nutné sémantický popis slovesných časů obohatit a zároveň popsat faktory, které ovlivňují jejich konkrétní užití.¹⁷⁷ Navracejí se vlastně k lingvistické tradici v širším slova smyslu, Moeschler do ní zahrnuje i psychologické a referenční teorie a vůbec vše kromě teorií textových. Podle Smitha pragmatika umožňuje překonat úskalí, na něž narážejí jak logické přístupy, jejichž cílem je popsat, za jakých podmínek je časový výrok pravdivý, tak přístupy lingvistické, které se zabývají tím, jak je pojem času gramatikalizován.¹⁷⁸ Jednotlivá užití slovesných časů a jejich interpretace totiž nezávisí pouze na jejich vlastním sémantickém významu, ale i na dalších faktorech, jazykových i nejazykových, které lze shrnout pod pojmem kontext. Ten je zde chápán v širším slova

¹⁷⁶ ADAM, Jean-Michel. Op. cit., s. 120.

¹⁷⁷ MOESCHLER, Jacques. Le temps dans la langue : de la grammaire à la pragmatique. Op. cit. s. 19.

¹⁷⁸ SMITH, Neil V. Observations sur la pragmatique des temps. *Langages* 112. Paris : Larousse, 1993, 112, s. 26.

smyslu, tzn. jako „un ensemble des hypothèses accessibles par le destinataire“.¹⁷⁹ Pragmatika se tedy zabývá tím, jak dochází k aktualizaci významu slovesných časů a jakým způsobem je celému výroku přiřazena jeho časová reference. Jazykové prostředky sice přispívají k jeho správné interpretaci, ale nezávisí pouze na nich, protože důležitou roli hraje i kontext mimojazykový (extralingvistický). Moeschler v této souvislosti mluví o „caractère linguistiquement sous-déterminé de la référence temporelle“¹⁸⁰, tzn. jak vysvětluje L. de Saussure, jazyková informace ve větě obsažená „dit bien moins que ce qu'il faut en réalité comprendre“.¹⁸¹

Smith i Moeschler své popisy zasazují do rámce „Théorie de la pertinence“ definované Sperberem a Wilsonem. Ta navazuje jednak na Fodorovu kognitivní teorii, která při hledání významu výroku zdůrazňuje právě důležitost „kontextualizace“, a jednak na pragmatickou teorii Griceovu, podle níž je časová reference „implicature conversationnelle“, tzn. podléhá požadavku na správnou a logickou výstavbu textu za účelem jeho snadné srozumitelnosti.

Teorie pertinence („théorie de pertinence“) je kognitivní komunikační teorií a vychází z toho, že mluvčí i posluchač se při konverzaci chovají racionálně, spolupracují a snaží se vyjít si vstříc. Mluvčí se snaží o to být pochopen a posluchač se snaží jej pochopit. Základním předpokladem úspěšné komunikace je, že je smysluplná, pertinentní, zkrátka že mluvčí mluví k tématu, nikoliv v duchu rčení „já o voze, ty o koze“. Naopak se pokouší posluchači práci ulehčit, tzn. snížit „coût de traitement mobilisé par le processus de l'interprétation“¹⁸² a sděluje co nejjasněji jen ty informace, které jsou skutečně potřeba, tzn. jsou v daném kontextu pertinentí, a zbytečně jej nezatěžuje nadbytečnostmi či složitými formulacemi. Posluchač se sdělením zabývá, protože u mluvčího předpokládá „intention informative“ a „intention communicative“.¹⁸³ Moeschler pertinenci definuje jako vztah „efforts cognitifs“ a „effets cognitifs“:

„Toutes choses étant égales par ailleurs, plus un énoncé demande d'efforts de traitement dans un contexte donné, moins il est pertinent dans ce contexte ; toutes choses étant égales par ailleurs, plus un énoncé produit d'effets contextuels dans un contexte donné, plus il est pertinent dans ce contexte.“¹⁸⁴

¹⁷⁹ MOESCHLER, Jacques. Pragmatique de la référence temporelle. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Paris : Kimé, 1998, s. 162.

¹⁸⁰ Ibid., s. 157.

¹⁸¹ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op.cit., s. 117.

¹⁸² MOESCHLER, Jacques. Pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s.162.

¹⁸³ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op.cit., s. 120.

¹⁸⁴ MOESCHLER, Jacques. Pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s. 162.

Je zde tedy opět zdůrazněna role kontextu a „caractère inférentiel de la communication“, ten samý výrok může být v různých situacích, při dostupnosti různých kontextuálních informací a rozdílných možností interference různě „pertinentní“. Důležitý je také předpoklad, že odpovídající a správná interpretace je ta, která posluchače na základě aktuálně vybraného kontextu napadne jako první. Na rozdíl od jiných teorií, pro „théorie de pertinence“ totiž kontext není pevně dán, ale je neustále vytvářen, posluchač neustále z dostupných informací vybírá ty nejrelevantnější. Každá výpověď tedy jednak přináší novou informaci a jednak se sama stává součástí kontextu.

Tato teorie tak umožňuje vysvětlit, proč je časové zařazení výpovědi někdy, např. v případě, kdy se na něm podílí pouze slovesný čas, jen vágní. Moeschler charakterizuje časovou referenci jako „à la fois sous-déterminée linguistiquement et fréquemment indéterminée temporellement“.¹⁸⁵ Například zeptáme-li se proč je známý Kolumbus, patrně dostaneme odpověď, protože objevil Ameriku. Přesný časový údaj v odpovědi může chybět, protože toho se otázka netýkala, neboli jak píše Smith, „l’augmentation du coût de traitement impliqué ne correspondrait à aucun effet contextuel additionnel“.¹⁸⁶ Naopak zeptáme-li se dále, kdy to bylo, záleží na okolnostech, zda bude jako dostačující chápána odpověď v roce 1492, nebo zda bude za potřebí datum upřesnit na 12. října 1492.

S tím souvisí i problematika intervalu. Slovesné časy zařazují události jen přibližně, avšak posluchač je na základě své znalosti světa i při použití stejných gramatických prostředků schopen vyvodit, že událost označená jednoduchým perfektem ve větě *J’ai bu un café* trvala patrně kratší dobu, než událost označená stejným časem ve větě *J’ai fait un tour du monde*. Podobně, i když explicitně nespecifikujeme, kdy došlo k objevení Ameriky, je jasné, že okamžik, kdy Kolumbova posádka prvně spatřila na obzoru zemi, netrval celý rok. Časový úsek, který jednotlivým výpovědím odpovídá, lze tedy vyvodit na základě „entrées encyclopédiques“ příslušných sloves.

Co se týče jazykových prostředků, na přiřazení časové reference se totiž podílejí informace dvojího druhu. Jedná se na jedné straně o „informations conceptuelles“, které jsou „associées aux catégories lexicales (nom, verbe, adjectif) et au sens lexical des expressions qui les réalisent“¹⁸⁷, sem patří kromě lexikálního významu právě i „entrées encyclopédiques“. Umožňují nám správně určit mj. druh stavu nebo aspektovou třídu slovesa a povahu události. Od nich se odlišují „informations procédurales“, „associées à des procédures déclenchées par

¹⁸⁵ Ibid., s. 167.

¹⁸⁶ SMITH, Neil V. Observations sur la pragmatique des temps. *Langages* 112. Paris : Larousse, 1993, 112, s. 29.

¹⁸⁷ MOESCHLER, Jacques. Pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s. 165.

des morphèmes grammaticaux (temps verbaux, déterminants, connecteurs).¹⁸⁸ Ty nám dávají instrukce, jak s nějakou (konceptuální) informací naložit a v případě slovesných časů, jaké operace musíme provést, abychom ji mohli správně časově zařadit. Z hlediska kognitivního pak konceptuální informace odpovídají reprezentaci, zatímco procedurální komputaci („computation“). Toto rozlišení zavedli rovněž Wilson a Sperber a ženevští lingvisté jej dále rozvíjejí v rámci tzv. „approche procédurale“, která se zabývá mj. i tím, jaké procedury charakterizují jednotlivé slovesné časy. Procedury chápou jako „des ensembles structurés d'instructions qui permettent d'une part de définir les variables définissant la sémantique des temps verbaux et d'autre part de produire en sortie les différents emplois attachés à ces morphèmes“.¹⁸⁹ V tom se také liší od tradičních gramatik, které se význam slovesných časů pokoušely popsat, jakoby vyjadřovaly informace konceptuální.

Jak již bylo řečeno, celkově se na určení (výpočtu) časové reference výpovědi podílí zásadním způsobem také kontext, tzn. „information (non) linguistique contextuelle“, který v konečné fázi rozhoduje o tom, zda může být výrok považován v dané situaci za smysluplný či nikoliv, a to i v případě, že z čistě jazykového hlediska může být vystavěn zcela správně. „Les information contextuelles ont pour fonction de valider (...) les informations encodées linguistiquement.“¹⁹⁰ Mohou ale také naopak vyvrátit informace poskytnuté („véhiculées“) jazykovými prostředky a úplně pozměnit smysl výroku, „une information contextuelle peut annuler une information procédurale“.¹⁹¹

Avšak i jazykové informace mají různou váhu a „informations linguistiques procédurales“, kam patří např. instrukce podávané slovesnými časy nebo konektory (spojovacími výrazy), mohou vyvrátit „informations linguistiques conceptuelles“, jako jsou např. logické vztahy příčina-následek mezi dvěma slovesy. Moeschler tento případ ilustruje na příkladu dvou vět, z nichž v prvním případě procedurální informace potvrzují informace konceptuální, *Jean tomba parce que Max le poussa*, a v druhém případě je naopak vyvracejí, *Max poussa Jean, parce que Jean tomba*.¹⁹² Podobně jako Moeschler užívá termín „sous-détermination linguistique“, L. de Saussure zde uplatňuje termín „sous-détermination conceptuelle“.¹⁹³ Různou váhu mají i rozdílné procedurální prostředky, důležitější než slovesné časy jsou spojovací výrazy, které mohou informace plynoucí z užití časů vyvrátit.

¹⁸⁸ Ibid., s. 165

¹⁸⁹ Ibid., s. 166.

¹⁹⁰ MOESCHLER, Jacques. Le temps dans la langue : de la grammaire à la pragmatique. Op. cit., s. 21.

¹⁹¹ Ibid., s. 21.

¹⁹² Ibid., s. 20.

¹⁹³ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit., s. 152.

Procedurální přístup tak nejen bere v potaz souhru rozdílných typů informací, které má posluchač k dispozici, ale zároveň je také hierarchizuje, čímž umožňuje lépe popsat, jakým způsobem probíhá proces inference nutný k správné interpretaci výpovědi a, v případě časové reference, ke správnému časovému zařazení události i to, jak se na něm jaké prostředky podílejí.

V této souvislosti bývá často zmiňována především problematika časové posloupnosti („ordre temporel“). O tom můžeme mluvit v případě, že jednotlivé části výpovědi odráží pořadí, ve kterém se události jimi označované udály.¹⁹⁴ Bývá jednou z charakteristik vyprávění, ale i mnoha dalších útvarů, a podle některých autorů je to právě proto, že chronologické pořadí nejlépe vyhovuje pragmatickému požadavku na srozumitelnost. V tomto případě, tzn. jsou-li události zachyceny jako po sobě následující a čas ve vyprávění postupuje, se výpovědi dostává, jak uvádí Moeschler, „lecture temporelle“. Nejedná se však o jediné možné uspořádání, často dochází také k případům, kdy je pořadí obrácené, tzn. událost vyjádřená ve druhé větě ve skutečnosti události vyjádřené ve větě první předcházela, a jedná se tudíž o „lecture explicative“. Běžné je ale také to, že dvě události jsou současné a uplatňuje se „lecture inclusive“. Poslední možnost je ta, že dvě po sobě vyjádřené události spolu nijak nesouvisí a jejich pořadí je lhostejné, v tomto případě Moeschler hovoří o „indétermination temporelle“.¹⁹⁵

Lze pozorovat určitou tendenci jednotlivých slovesných časů vyjadřovat zpravidla právě jeden z těchto vztahů. Jednoduché perfektní, vypravěčský čas *par excellence*, většinou vyžaduje „lecture temporelle“, imperfektní, které mnohdy vyjadřuje okolnosti, vyzývá k „lecture inclusive“ a plusquamperfektní, které čas nechává plynout pozpátku, zase k „lecture explicative“. Rozhodně se však nejedná o pravidlo, dva děje v jednoduchém perfektní spolu mohou často nesouviset a dochází k „indétermination temporelle“, nebo mohou být ve vztahu příčinném a vyžadovat tudíž „lecture explicative“. Imperfektní může čas události posouvat dopředu („faire avancer le temps“), jako je tomu v případě „imparfait narratif“ a „imparfait de rupture“, ale může rovněž vyjadřovat i příčinu a podobně i plusquamperfektní připouští jak „lecture temporelle“, tak vztah „indétermination temporelle“. Konečně složené perfektní připouští všechny možnosti. Moeschler však poukazuje na to, že slovesné časy však většinou nepřipouští ta užití, která jsou v protikladu k jejich užití nejběžnějšímu. Mohou totiž být zavádějící, vést k nejasnostem a činit výrok nejednoznačným a tedy neodpovídajícím požadavkům na srozumitelnost podle principu pertinence.

¹⁹⁴ MOESCHLER, Jacques. Pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s. 170.

¹⁹⁵ Ibid., s. 171-172.

Jeden slovesný čas může za určitých okolností sloužit k zachycení jakéhokoliv z těchto vztahů právě proto, že se na jejich vyjádření nepodílí jako jediný. Svoji roli zde hrají i informace konceptuální, kam patří i aspektové třídy („classes aspectuelles“). Zda je možná „lecture temporelle“ podle Dowtyho dokonce závisí výhradně na tom, do které ze čtyř aspektuálních tříd, vymezených již Vendlerem, označovaná událost patří. Pouze „accomplissements“ a „achèvements“ čas vyprávění posouvají dopředu, nikoliv „états“ ani „activités“.¹⁹⁶ Při popisu těchto kategorií se Dowty rovněž zabývá i otázkou intervalu, avšak, na rozdíl od „théorie de pertinence“, podle které interval odpovídající nějaké události závisí i na kontextu a není vymezen jen sémanticky, jej považuje pouze za součást sémantického významu slova. Z toho vyplývá, že nebere v potaz úlohu inference, a jeho teorie proto může jen těžko vysvětlit vztah mezi větami jako *Bill a souri. Il a souri tristement*,¹⁹⁷ kde čas nepostupuje. Naopak Grice se domnívá, že problematika „ordre temporel“ je čistě otázkou pragmatickou a není nijak jazykově podmíněna. Opomíjí tedy význam konceptuálních informací i instrukce poskytované informacemi procedurálními. Oproti těmto přístupům „théorie de pertinence“ i zde opět zdůrazňuje roli inference a provázanost informací kontextuálních s jazykovými informacemi procedurálními i kontextuálními.

Navíc na rozdíl od těchto dvou přístupů, které z „ordre temporel“ činí základní princip, jímž se řídí výstavba textu, pro „théorie de pertinence“ je tento jen jedním z možných důsledků požadavku na srozumitelnost. Namísto vztahu následnosti může být upřednostněno vyjádření vztahu současnosti či předčasnosti, tj. explikativního vyjádření příčiny. Kauzální vztahy jsou podle Wilsona a Sperbera vysoce „pertinetní“, protože napomáhají předvídat důsledky nějakého jednání, a „ordre temporel“ je vlastně jen důsledkem vztahu příčina-následek.

Na Moeschlera a na jeho pojetí navazuje částečně i L. de Saussure, který za přínos jeho práce považuje myšlenku, že úlohu, jakou hrají faktory různého druhu při výpočtu časové posloupnosti, lze posuzovat na základně jednotného pragmatického přístupu, inference.¹⁹⁸ Sám ji dále rozvádí ve svém pragmaticko-procedurálním modelu času („modèle pragmatique procédural du temps“). Moeschlerovi však vytýká, že ji nerozvádí plně se všemi teoretickými důsledky. Moeschler postuluje, že konceptuální informace mají menší význam než informace procedurální, v rámci nichž mají menší důležitost slovesné časy než konektory (spojovací výrazy), a že procedurální informace jsou zase méně podstatné než informace

¹⁹⁶ Ibid., s. 175.

¹⁹⁷ MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. Op. cit., s. 79.

¹⁹⁸ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op.cit., s. 140.

kontextuální, čímž vlastně předpokládá existenci slabých („faibles“) a silných („forts“) rysů, a právě v tomto bodě s ním L. de Saussure nejvíce polemizuje.

Aby se podílely na interpretaci výroku, musí být slabé rysy potvrzeny rysy silnými. V opačném případě, tj. jsou-li vyvráceny, k celkovému smyslu výroku nijak nepřispívají, což by znamenalo, že vlastně nehrají žádnou roli a závisí pouze na rysech silných. Moeschler však připouští, že za určitých okolností se může ze slabého rysu stát rys silný, např. konceptuální informace se může stát kontextuálním předpokladem, jenže tento mechanismus nijak blíže nevysvětluje.

L. de Saussure také podotýká, že různé konceptuální informace mají různou váhu, jsou různě závazné, a upozorňuje, že, ačkoliv Moeschler většinou používá příklad kauzálních vztahů, některé kauzální vztahy lze snadno vyvrátit, jako je tomu např. v případě vztahu oblíbeného příkladu „pousser – tomber“, a naopak některé nekauzální vztahy jsou zcela závazné. Uvádí např., že aby mohli pasažéři vystoupit, nejprve musí letadlo přistát, opak není možný.¹⁹⁹ Tyto závazné informace by tedy musely nést rysy silné. Nicméně slabé rysy vyplývající ze základního významu slovesných časů daného tím, jakou úlohu hrají při určování časové posloupnosti událostí, mohou být vždy vyvráceny silnými rysy, na rozdíl od konceptuálních informací se však samy nemohou stát obsahem kontextu, a byly by tudíž zcela postradatelné.

L. de Saussure tedy poukazuje na nejednotnost Moeschlerova přístupu a zároveň konstatuje, že se ve skutečnosti nejedná o přístup procedurální, protože interpretace se vynořuje jaksi sama od sebe na základě kontextu, a procedura, která by ji řídila, ani mechanismus inference, nejsou popsány.

Nesouhlasí ani s tím, že Moeschlerův model se zabývá časovým vztahem vždy dvou vět nebo výpovědí. Problém nastává v případě, kdy je nutné určit vztah mezi dvěma výroky např. v jednoduchém perfektu, které nenásledují bezprostředně po sobě, např. mezi nimi stojí sekvence v plusquamperfektu.²⁰⁰ L. de Saussure se proto domnívá, že nelze analyzovat vztah párů vět, ale vždy jen jednu větu, přičemž je třeba popsat proceduru, jež umožňuje její interpretaci i výběr příslušného kontextu. Přitom při určení „ordre temporel“ událostí nemusí hrát roli kontextu nutně věta bezprostředně předcházející, ale i jiná.

Rovněž se domnívá, že procedurální přístup musí být uplatněn již ve fázi interpretace konceptuálních informací, aby bylo možné vysvětlit, proč ze všech možných slovníkových významů daného výrazu posluchač vybere v souladu s požadavkem na pertinenci právě ten,

¹⁹⁹ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op.cit., s. 148.

²⁰⁰ Ibid., s. 147.

který je v příslušném kontextu potřeba. Nejen procedurální, ale i konceptuální informace tudíž podávají instrukce, které nám říkají jak s nimi naložit.

L. de Saussure proto soudí, že „l'interprétation du langage est procédurale dans son ensemble“,²⁰¹ přičemž pragmatika hraje roli v poslední fázi interpretace a „vyladuje“ informace poskytnuté sémantikou a syntaxí. „Procédure“, což je podle něj „ensemble des instructions organisées“,²⁰² musí umožnit předvídat, které z dostupných instrukcí při interpretaci výroku posluchač zvolí, a proč. Musí tedy být možné ji popsat pomocí organigramu nebo algoritmu, který umožňuje následné větvení na „sous-procédures“. Hierarchická organizace instrukcí tak sama o sobě vystihuje, proč mají některé faktory větší váhu než jiné, aniž by bylo zapotřebí uchýlovat se k dodatečným vysvětlením.

Procedurální výpočet „ordre temporel“ pak musí zachytit, jakým způsobem se jednotlivé faktory, mezi něž patří slovesné časy, spojovací výrazy i konceptuální vztahy, na jeho určení podílejí a jak jej omezují. Pakliže výrok posouvá čas vyprávění dopředu, mluví L. de Saussure o „ordre positif“, nechává-li čas retrospektivně uplývat pozpátku, mluví o „ordre négatif“ a v případě, že není vyjádřen ani jeden z těchto vztahů, považuje výroky za „non-ordonnés“.²⁰³ Výroky se však v první řadě liší v tom, zda jsou časově autonomní („énoncés temporellement autonomes“), tj. „le calcul de la référence temporelle ne passe pas par le résultat du traitement d'énoncés antérieurs“,²⁰⁴ nebo časově vázané („énoncés temporellement liés“), tj. „le calcul de la référence temporelle de l'énoncé se fonde sur un calcul d'ordre temporel à partir d'une représentation de procès fourni par un énoncé antérieur et présente dans l'environnement cognitif“.²⁰⁵ Výpočet časové reference výroku, a tedy i odpovídajícího uspořádání „ordre temporel“, tudíž odpovídá proceduře, kterou znázorňuje následující schéma:

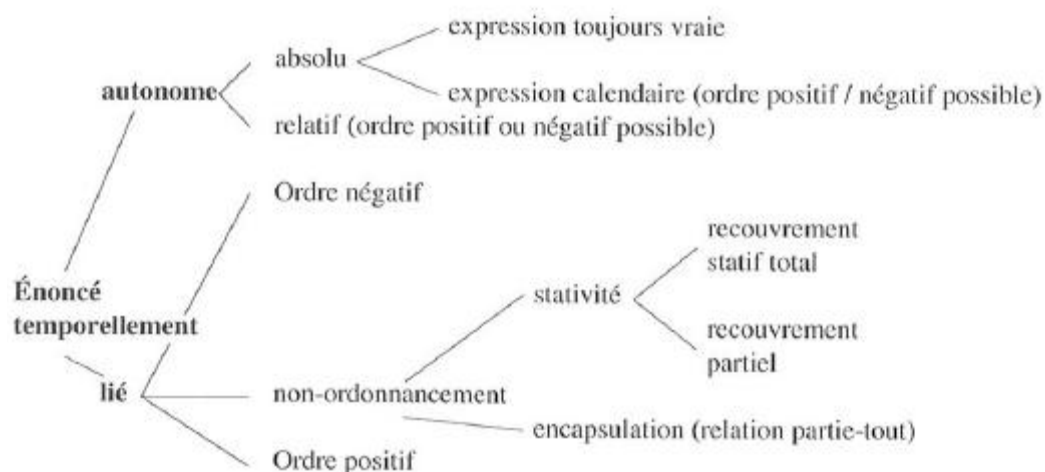
²⁰¹ Ibid., s. 155.

²⁰² Ibid., s. 165.

²⁰³ Ibid., s. 184.

²⁰⁴ Ibid., s. 184.

²⁰⁵ Ibid., s. 184.

Obrázek 6. Výpočet časové reference výpovědi podle L. de Saussura.²⁰⁶

Toto schéma, podobné těm, která navrhuje i Moeschler, však samo o sobě nestačí, protože zcela stěžejní je popsat, např. právě pomocí algoritmů, jakou logikou se v okamžiku, kdy mluvčí při interpretaci vybírá jednu z možností odpovídající jedné větvi schématu, jeho volba řídí. Jedině tak je možné vystihnout systém jazyka.

Také instrukce, jimiž se jednotlivé slovesné časy řídí, přispívají k určení časové reference výroku a jeho „ordre temporel“, jsou součástí procedury, či přesněji řečeno „sous-procédure“ tvořící součást procedury hlavní. V L. de Saussurově analýze čtyřem hlavním minulým časům francouzštiny odpovídají čtyři procedury, které zahrnují jednak základní instrukce poskytované příslušným slovesným časem, ale také instrukce, které může poskytovat pouze za určitých podmínek, a nakonec i sekundární instrukce, jež mohou vést například k představě výsledného stavu. Tyto procedury jsou všechny popsány nikoliv jako stromové diagramy, ale pomocí algoritmů, které mohou být nakonec zjednodušeny do formy, která odpovídá všem slovesným časům.²⁰⁷

3.7. Shrnutí

Je téměř jisté, že obecný popis systému slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině a hrubý popis základních významů jednotlivých časů se v těchto dvou blízké příbuzných jazycích příliš lišit nebude. Kdybychom vycházeli z premisy psychologických teorií, že v jazyce se odráží způsob našeho myšlení, a zároveň mu však jazyk udává rámec, museli bychom připustit, že způsob, jakým mluvčí francouzštiny a španělštiny nazírají a

²⁰⁶ Ibid., s. 190.

²⁰⁷ Ibid., s. 220.

strukturují časové kontinuum, musí být vzhledem k podobnosti systémů obou jazyků a prostředků, jež nabízí, téměř identický.

Vycházíme tedy z přesvědčení, že oba jazyky se neliší co do celkového systému, ale že se může lišit konkrétní využití jednotlivých forem. Jak víme, Coseriu píše: „El sistema contiene todo lo que en una lengua es posible, independientemente de si todo se realiza o no. Las diferencias más frecuentes entre las lenguas románicas son de norma.“²⁰⁸ On sám se zabývá především tímto jednotným systémem, tzn. tím, co je všem románským jazykům společné, my se však zaměříme právě na rozdíly mezi francouzštinou a španělštinou.

Teorie, jejichž cílem je co nejkondenzovanější vyjádření významu slovesných časů, jakési shrnutí jeho celkové hodnoty, nejspíše neumožní postihnout případné rozdíly v některých typech užití jednotlivých časů a z nich plynoucí významové nuance, jimiž se tyto dva jazyky odlišují. Tyto teorie, mezi něž můžeme zařadit např. tu Guillaumovu, ale i tu Reichenbachovu, však mohou pomoci k pochopení určitých významů toho kterého času, které se do jednotlivých, ač mnohdy i zdánlivě protichůdných, užití promítají. Jejich konfrontace pak může být zajímavá zejména proto, že každá z nich vyzdvihuje někdy odlišné aspekty, které nám mohou napomoci lépe vystihnout význam v jeho celistvosti.

Vzhledem k tomu, že se jedná o to postihnout rozdíly v jednotlivých užitích, budeme pracovat, právě kvůli množství rozličných příkladů, s popisy tradičních gramatik navzdory kritikám, kterými jsou někdy zahrnovány. Dále také proto, že volba slovesného času není zdaleka jediným prostředkem, který ovlivňuje časové zařazení události, jelikož význam slovesného času je v součinnosti s dalšími faktory včetně mimojazykových, a také proto, že mnohá užití, zejména v případech, kdy je přípustných více možností, lze jen těžko vysvětlit z pohledu gramatiky, budeme konkrétní případy rozdílných užití zkoumat také z hledisek pragmatických přístupů a „analyse de discours“. Cílem není popsat stav jazyka, tak jak teoreticky vypadá či jak by měl vypadat, ale všimnout si, jak je jeho mluvčími skutečně používán. Ačkoliv někteří lingvisté tvrdí opak, jazyk slouží především ke komunikaci, musí tedy umožňovat vyjadřovat se efektivně a ekonomicky. Neboli, jak napsal již Yvon, jehož cituje Sten:

„Le sujet parlant populaire n'est pas un grammairien ; il se soucie peu du système (...) ; au moment où il parle, il veut exprimer le plus fortement, le plus efficacement possible sa pensée et son sentiment. Et pour cela, il n'imagine rien, mais profitant de l'imprécision, de la complexité de sens qui

²⁰⁸ COSERIU, Eugenio. Op. cit., s. 95.

existe dans toute expression, il adapte au besoin du moment des procédés qui lui sont familiers, qu'il emploie pour les actions ordinaires de sa vie."²⁰⁹

Jazyk je dynamický systém, který je každodenním užitím upevňován, ale zároveň také obměňován, lze tudíž očekávat, že právě v příkladech běžného užití španělštiny a francouzštiny, můžeme nalézt rozdíly, které některé gramatiky opomíjejí. Jak napsal již Guillaume:

„(...) deux langues de schème semblable peuvent diverger, sans que, du reste, la divergence devienne jamais très grande, par leur manière de répartir les emplois entre les différents postes du schème. Tel est le cas, par exemple, de l'espagnol et du français en ce qui concerne les formes modales et temporelles du verbe. Il arrive aussi que la répartition des emplois entre les formes du système n'est pas la même dans les différentes couches sociales. (...) la langue populaire tend à modifier la répartition des emplois entre les formes dans le sens d'une simplification du schème dont certains postes ne sont pas utilisés (...).“²¹⁰

Tato tendence ke zjednodušování následně postupně proniká i do standardního užití jazyka, přičemž se již nemusí jednat výhradně o projev mluvený. Zde však hraje roli i nakolik je psaná norma (nikoliv ve významu Coseriovu, ale ve významu toho, co je jazykovými autoritami připuštěno jako správné) daného jazyka rigidní a konzervativní. Francouzština je v tomto směru jistě konzervativnější než španělština. Přestože některé změny mohou být v hovorovém jazyce již zcela a bez výjimek ustáleny, spisovný projev jimi stále není výrazně dotčen.

²⁰⁹ STEN, Holger. *Les temps du verbe fini (indicatif) en français moderne*. København : Ejnar Munksgaard, 1952, s. 7-8.

²¹⁰ GUILLAUME, Gustave. Op. cit., s. 126.

4. Společné vývojové rysy románského slovesného systému

Důvodem, proč je slovesný systém románských jazyků natolik podobný, že je možné jej popsat souhrnně, jak činí Coseriu, aniž by mu hrozila nadměrná generalizace, k níž může dojít při snaze vytvořit popis aplikovatelný na všechny jazyky obecně, je jejich společný původ.

Zde je ovšem nutné si uvědomit, že by bylo nereálné si představovat, že se v určitém okamžiku všechny vydělily od „jediné“, společné, latiny. Je notoricky známý fakt, že vzniku románských jazyků jako takových, které jsou již i písemně doloženy, předcházel mezistupeň označovaný jako vulgární latina. Ovšem ani ta nemohla být jednotná a všude stejná.

Jazyk není nikdy zcela jednotný a je rozdělen do několika vrstev na základě kritérií geografických, sociálních a funkčních. Z hlediska geografického se jedná o různé dialekty, jako funkční lze považovat i rozlišení jazyka hovorového, zpravidla mluveného, a jazyka spisovného, zpravidla odpovídajícího psané normě.

Vzhledem k velikosti římského impéria je samozřejmé, že v mluvě různých oblastí se musely objevovat určité odlišnosti, a to ještě dávno před jeho rozpadem. Úlohu při tom hrála nejen přítomnost odlišných substrátů, které se ovšem odrazily spíše do fonologického a lexikálního než do gramatického uspořádání jazyka, a také vzdálenost od centra, ale i rozdílné administrativní postavení jednotlivých území. V oblastech, které udržovaly čilé styky s centrem, Římem, jako např. Hispánie nebo jižní část Galie („Gaule Narbonnaise“, „Galia Narbonensis“), se lépe udržovala latina užívaná v metropoli, která byla považovaná za spisovnou normu. Záleželo také na tom, kolik vysoce postavených občanů, kteří byli nositeli čisté římské normy, se v oblasti zdržovalo, a jak velká část původní populace latinu přijala. Řím svůj jazyk imperativně nevnucoval, jeho přijetí ze strany domorodců byl pouze důsledek praktičnosti a potřeby se dorozumět. Čím více se rozšířila mezi domorodé obyvatelstvo, opět např. v Hispánii, tím větší byl vliv substrátu na lidovou vrstvu jazyka, zůstala-li vyhrazena kolonizátorům, jako v např. v Severní Galii, vliv substrátu byl menší. Svoji úlohu sehrála také doba, kdy ke kolonizaci došlo, čím dříve to bylo, tím spíše se v místní variantě uchovaly archaismy, které v centru postupně mizely, což je i případ Hispánie.

Avšak ani v samotném centru, v Římě, se neužívala jen Ciceronská latina, i zde muselo nutně existovat rozvrstvení sociální, ale také funkční, o němž máme pochopitelně mnohem méně dokladů, protože písemná verze jazyka je vždy konzervativnější a lidové inovace se do ní odrážejí málo anebo vůbec, uchovává však varianty, které již z běžného jazyka mohly i prakticky vymizet. Zda nějaká inovace pronikne i do psaného jazyka zpravidla

závisí na prestiži vrstvy, v níž se rozšířila. Psaná latina však, ostatně jako spisovná varianta všech moderních jazyků, představovala onu spisovnou normu, již se pak jazyk jednotlivých vrstev a provincií více či méně blížil. Jak píše Klinkenberg:

„L'écriture est (...) un des plus puissants facteurs de standardisation et institutionnalisation des langues. (...) elle sélectionne en effet obligatoirement certaines variétés de la langue qu'elle entend représenter, et met en évidence certains traits de ces variétés. Bien mieux : la langue écrite jouit dans tous les cas d'une relative autonomie par rapport à la langue orale.“²¹¹

V rámci jakéhokoliv jazykového systému lze rozlišit centrum a periferii, a to jak z hlediska využití jazykových prostředků, tak z hlediska zeměpisného. Toto rozlišení je zejména podstatné pro pochopení jazykové situace v Románii (v Římské říši). Centrem je Latium, periferie je zbytek. Nemůžeme se však opírat pouze o kritérium vzdálenosti od centra, protože, jak již bylo řečeno, různé okrajové oblasti udržovaly s centrem různé intenzivní styky. V periferních oblastech se na jednu stranu objevují inovace v centru neznámé, ale také se zde uchovávají starší varianty, které jsou již v centru překonány a považovány za zastaralé. Jak uvádí Klinkenberg, celková jednota je ovlivňována tím, že v každé fázi existence jazyka na něj působí současně dva typy sil: „des forces centrifuges, ou de diversification, et des forces centripètes, ou d'unification.“²¹² Které z nich převládnu, pak závisí především na existenci či neexistenci normy, zejména psané, na postavení jazykových autorit a institucí a na kvalitě a kvantitě vztahů centra a periferie. Nejprve převažovaly díky centralistickému systému a dobrým komunikačním sítím „forces centripètes“, od třetího století, kdy moc impéria začala oslabovat, se počaly postupně stále intenzivněji prosazovat „forces centrifuges“.²¹³

Vývojové změny jsou pak vyvolávány na jedné straně faktory vnitřními („internes“²¹⁴) a vnějšími („externes“²¹⁵), přičemž rozhodující úlohu hrají faktory vnitřní, vnější mohou pouze urychlit tendence systému vlastní. Zpravidla je ke změnám náchylná právě periferie systému (z hlediska jazykového, nikoliv zeměpisného), tzn. vše co je málo využívané a málo upevněné, tj. závisí na frekvenci využití a funkčním zatížení příslušné jednotky.²¹⁶ Ačkoli je vždy možno pozorovat sjednocující tendence, tedy i tendence k vymácení nepravidelností, můžeme si všimnout, že většina nejběžnějších sloves bývá navzdory tomu nepravidelná, a to

²¹¹ KLINKENBERG, Jean-Marie. *Des langues romanes : Introduction aux études de linguistique romane*. Louvain-la-Neuve : Duculot, 1994., s.40.

²¹² Ibid., s. 32.

²¹³ Ibid., s. 132.

²¹⁴ Ibid., s. 81.

²¹⁵ Ibid., s. 82.

²¹⁶ ČERMÁK, František. Op.cit., s. 104.

právě proto, že jejich četnost užití a centrální postavení v systému brání změnám a zjednodušení. Jak rychle se změny projeví však závisí do značné míry na faktorech vnějších. Vnější impulzem může být rozvolnění vztahů s centrem či oslabení vlivu jazykové autority i zintenzivnění kontaktu s jinými jazyky, k čemuž začalo v Románii docházet již před jejím rozpadem. Skalička ovšem cituje Coseria, který opět zdůrazňuje, že jedinou skutečnou příčinou jazykových změn je „la liberté créatrice des sujets parlants“.²¹⁷

Po rozpadu Říše římské se projevíly jednak vývojové tendence „celoplošné“, vlastní celému systému, z nichž některé se začaly prosazovat již dříve, např. mizení koncových „-m“ v akuzativu, a jednak tendence lokální. Právě ty se staly základem odlišností budoucích románských jazyků. Odrazily se na nich nejen charakteristiky místní varianty latiny, ale také příslušný adstrát, a záviselo rovněž na postavení, jakému se příslušný proto-románský jazyk těšil. V některých oblastech, např. v Burgundsku, byl románský jazyk později přijat samotnými dobyvateli a dostalo se mu statutu „oficiálního“ jazyka, jinde však zůstal jazykem podrobených, jako např. v arabských dominiích na Iberském poloostrově. V tomto případě docházelo k méně změnám a jazyk podrobených si zachoval archaičtější charakter, jako tomu bylo později např. v judeo-španělštině, kde se uchovaly archaismy, jež jinak z běžné poloostrovní španělštiny vymizely. Důležitý byl také vliv adstrátu, tj. jazyka dobyvatelů, kteří však sami přijali za svůj jazyk proto-románský. Zatímco pro výslednou podobu francouzštiny byl vliv franského adstrátu zásadní, ve španělštině se vizigótské a vandalské adstráty téměř neodrazily, protože dobyvatelé se latinizovali ještě dříve, než dosáhli Pyrenejského poloostrova. Naopak zde ale později sehrál roli superstrát arabský. Stejně jako v případě substrátu se tyto vlivy promítly spíše do lexikální a fonologické sféry jazyka než do jeho gramatického uspořádání.

Na základě určitých společných vývojových charakteristik bývá Romanie z lingvistického hlediska rozdělována zpravidla do dvou či tří větších oblastí. Jednou z možností je rozdělení Romanie na západní, kam patří i budoucí španělština a francouzština, a východní, kam patří z větších jazyků italština a rumunština. Jednou z motivací tohoto rozdělení je např. tvorba plurálu, zatímco na západě se tvoří příponou –s, na východě dochází ke změně koncové samohlásky.²¹⁸ Šabršula cituje Alonsa, který „vyděluje Románii centrální a dvě oblasti periferní, na západě «langue d’oïl», na východě rumunštinu,“²¹⁹ i Wartburga, který obhájí stejné vymezení, jen je pojmenovává odlišně, „rozlišuje tři románské skupiny:

²¹⁷ SKALIČKA, Vladimír. Op. cit., s. 1228.

²¹⁸ KLINKENBERG, Jean-Marie. Op. cit., s. 134.

²¹⁹ ŠABRŠULA, Jan et al. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Sv. 2. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Katedra romanistiky. Praha : SPN, 1980. s. 92.

francouzštinu, rumunštinu a skupinu meridionální, kam patří všechny ostatní románské jazyky.²²⁰ Některé archaizující jevy však spojují oblasti Dacie a iberského poloostrova, jako periferní tak někdy bývá spolu s rumunštinou považována španělština a portugalština a nikoliv francouzština. Podle různých hledisek však připadají v úvahu i další možnosti členění. Klinkenberg na základě podobností navrhuje genealogický strom románských jazyků, podle něž se od víceméně společné proto-románštiny nejprve oddělila proto-románština sardská. Proto-románština kontinentální se následně rozdělila na větev západní a na větev balkánskou. Od této západní větve, tvořené ibero-románštinou, se následně vydělila ještě větev centrální, tvořená galo-románštinou a italo-románštinou.²²¹

Pro nás je podstatné to, že francouzština většinou netvoří stejnou skupinu se španělštinou. Obecně je francouzština považována za románský jazyk, který se od latiny odlišil nejvíce. Otázkou ovšem je, zda se rozdílnost jednotlivých skupin promítá i do temporálního systému. Šabršula např. uvádí, že francouzštině a portugalštině je společná „tendence tvořit opisné futurum se slovesy pohybu“,²²² avšak stejnou tendenci můžeme pozorovat i ve španělštině a dalších jazycích.

I pokud pomineme morfologická kritéria, jako je rozdělení slovesných tříd podle koncovky a způsobu časování, můžeme ve vývoji slovesného systému románských jazyků pozorovat společné tendence. Při zkoumání vývojových zákonitostí je důležité mít na paměti, že, jak uvádí Lausberg, systém jazyka je v každém okamžiku své existence funkční, tj. vyhovuje potřebám komunikace. F. Čermák upřesňuje, že „v každém okamžiku své existence (...) tvoří ucelený, rovnovážný a fungující systém“.²²³ Hlavními principy jeho organizace jsou podle Lausberga opozice, tj. systém funkčních opozic, jednotky s rozdílnou funkcí se od sebe vzájemně liší, a analogie²²⁴, tj. „proces regularizace vytváření paradigmatických (gramatických i lexikálních) forem jazyka, založený na jejich obdobě, výsledné systémové (úměrně) shodě“²²⁵. Z toho vyplývá, že dochází buď k obměnám, kdy změna funkce určité jednotky, či její vypuštění, neohroží výše zmíněné principy, případně ke změnám komplexnějším, kdy změna funkce jedné jednotky vyvolává ještě další změnu či změny tak, aby byla zachována rovnováha systému. Jak již bylo řečeno, jsou podněcovány především vnitřními faktory. Princip analogie snižuje „coût de traitement“ jazykového sdělení a

²²⁰ Ibid., s. 92.

²²¹ KLINKENBERG, Jean-Marie. Op. cit., s. 133.

²²² ŠABRŠULA, Jan et al. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Op. cit., 1980. s. 93.

²²³ ČERMÁK, František. Op. cit., s. 80.

²²⁴ LAUSBERG, Heinrich. *Lingüística románica*. Tomo 1. Madrid : Gredos, 1965, s. 20.

²²⁵ ČERMÁK, František. Op. cit., s. 225.

vyhovuje požadavku na ekonomii systému, tedy tomu, aby bylo možno s co nejmenším úsilím („effort“), získat co nejspokojivější efekt („effets“).²²⁶

Při přechodu od klasické latiny k vulgární a dále k románským jazykům je především patrná tendence k nahrazování syntetických vyjádření analytickými, která se výrazně projevuje i ve slovesném systému. Jazyk původně flektivní tak získává stále více izolační charakter. Ačkoliv se jedná o společný rys, v tomto směru došla celkově nejdále francouzština. García López připomíná Pulgramův zákon, který vyjadřuje, že „el paso de lo sintético a lo analítico y de éste al anterior es una ley diacrónica del lenguaje“, ale dodává také, že Lyons se domnívá, že při přechodu od analytického zpět k syntetickému se v případě španělského futura nejedná ani tak o obecnou vývojovou tendenci, jako spíše o falešné fonologizace („falsas fonologizaciones“),²²⁷ přičemž je nutno doplnit, že situace v ostatních románských jazycích je obdobná. Šabršula však poukazuje na to, že i latina znala v jisté míře analytická vyjádření, jako např. pasivum. Tyto formace označuje jako přemorfologické útvary skládající se z „významově prázdného nebo oslabeného formému (slovesa určitého) a faktivního lexému, tj. nefinitivní formy slovesa významového“.²²⁸

S touto problematikou souvisí i četnost slovesných perifrází vyjadřujících většinou povahu děje, které jsou považovány za fenomén typicky románský, ačkoliv v jednotlivých jazycích nejsou zastoupeny ve stejné míře. Velmi širokou škálou perifrází disponuje španělština, francouzština je v tomto ohledu chudší. Jedná se o přemorfologické formace, kde pomocné sloveso částečně ztratilo svůj původní význam, ale ne do té míry, jako slovesa „HABERE“ a „ESSERE“ ve složených časech. Dalším kritériem jejich vymezení bývá, že mezi jednotlivé složky perifráze není možné vkládat další výrazy s výjimkou záporok (negace) a adverbii. Celkově tedy záleží na míře gramatikalizace jednotlivých spojení, přičemž gramatikalizaci Glessgen charakterizuje jako „genèse d’une marque grammaticale à partir d’un élément lexical“²²⁹ a Kuryłowicz upřesňuje, že „ke gramatikalizaci dochází tehdy, když se rozšiřuje oblast užití morfému tak, že jeho lexikální charakter přechází v gramatický, nebo když se jeho gramatický charakter zesiluje“²³⁰.

²²⁶ KLINKENBERG, Jean-Marie. Op. cit., s. 82.

²²⁷ LÓPEZ GARCÍA, Ángel. La interpretación metalingüística de los tiempos, modos y aspectos del verbo español: ensayo de fundamentación. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio BOSQUE. Madrid : Cátedra, 1990. Capítulo IV., s. 125-126.

²²⁸ ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1994. s. 68.

²²⁹ GLESSGEN, Martin-Dietrich. Op. cit., s. 197.

²³⁰ KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. In *Dvanáct esejů o jazyce*. Přel. Jan Šabršula, Miroslav Pravda. Praha : Mladá Fronta, 1970, s. 76.

Avšak co se týče otázek přesného vymezení slovesných perifrází, jejich postavení v rámci celého slovesného systému daného jazyka a míry gramatikalizace jednotlivých spojení, nepanuje mezi lingvisty shoda. S ohledem na míru jejich gramatikalizace bývá sporné zejména postavení forem „ir a + inf“ („aller + inf.“) někdy označovaných jako opisné futurum.

Další společnou tendencí románských jazyků je, že významy aspektové se pozvolna ztrácí ve prospěch významů temporálních. Criado de Val parafrázuje Ballyho: „el aspecto pierde importancia a medida que las lenguas «progresan» por el camino analítico“.²³¹ Dále cituje Meilleta, který uvažuje tři stádia, indoevropské, kde převažovalo vyjádření aspektu „y solo de una manera ambigua el tiempo“, druhé odpovídající latině, „donde el tiempo está ya bien precisado“, a třetí, francouzštinu, kde je čas „rendu avec tout un luxe de nuances“, zato aspektové rozlišení se podle něj zcela ztratilo.²³² Jedná se o krajní tvrzení, se kterým většina lingvistů nesouhlasí. Připomeňme, že Coseriu trvá na tom, že v každém jazyce jsou aspektové a temporální významy do značné míry propojeny.²³³ Faktem ovšem zůstává, že v latině ještě hrálo rozlišení aspektu větší úlohu než v románských jazycích.

Uchovávaly se zde ještě stopy indo-evropské aspektové opozice mezi infektem („infectus“, „aspecto de la acción que se está cumpliendo“²³⁴) a perfektem („perfectus“, „aspecto de la acción terminada“²³⁵). Podle Meilleta, kterého citují Iordan a Manoliu i Šabršula, již v předklasické latině náležely každému z nich tři časy, minulý, přítomný a budoucí.²³⁶ Infektními časy byly prézens, imperfektum a imperfektivní futurum a měly podobnou hodnotu, jakou mají tyto časy v románských jazycích dodnes.²³⁷ Šabršula také konstatuje, že všechny románské jazyky z latiny převzaly, aniž by je přetvořily jinak než fonologicky a aniž by pozměnily jejich význam, právě prézens a imperfektum.²³⁸

Perfektum mělo přítomní význam v rámci perfektiva („perfectus“) a vyjadřovalo, že „el momento final de la acción coincidía con el momento del habla, o que los resultados de la acción persistían en el momento de la oración“.²³⁹ Šabršula připomíná, že se nejedná o perfektivní vid, ale perfektní, neboli rezultativní význam, a překládá jej českým hovorovým

²³¹ CRIADO DE VAL, Manuel. Op. cit., s. 14.

²³² Ibid., s. 14.

²³³ COSERIU, Eugenio. Op. cit., s. 85.

²³⁴ IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. *Manual de lingüística románica*. Traducción, revisión, reelaboración parcial y notas por Manuel Alvar. Tomo I. Madrid : Gredos, 1972, s. 320.

²³⁵ Ibid., s. 320.

²³⁶ Ibid., s. 321; a ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. 1994. Op. cit., s. 66.

²³⁷ IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. Op. cit., s. 321.

²³⁸ ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. 1994. Op. cit., s. 112.

²³⁹ IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. Op. cit., s. 321.

perfektem „mám napsáno“.²⁴⁰ Obdobný rezultativní význam pak mají i plusquamperfektum a perfektivní futurum. Aspektová opozice však postupně ztrácela na důležitosti a hlavním se stával význam časový. Časy s minulým významem tedy začaly být postupně vzájemně zaměňovány, např. je možné doložit užití plusquamperfekta jak ve významu perfekta, tak imperfekta.²⁴¹ Protože původní vztahy vyjadřované plusquamperfektem a perfektním futurem byly příliš složité, tyto formy již v pozdní latině upadly téměř v zapomnění.²⁴² Ve španělštině se forma plusquamperfekta uchovala, avšak jako jedna z forem konjunktivu imperfekta (tvary na -ra).²⁴³

Samotné perfektum již v klasické latině kromě rezultativního významu („perfectum praesens“²⁴⁴) mohlo mít i význam čistě minulý („perfectum historicum“²⁴⁵), a to protože vzniklo splynutím indoevropského perfekta a aoristu.²⁴⁶ Jeho rezultativní význam však postupně zcela ustoupil významu minulému (předčasnosti), čímž v pozdní latině, za účelem vyjádření rezultativnosti, vznikl prostor pro vytvoření analytické perifrastické formace se slovesem „HABERE“ a trpným přičestím (participiem) podle modelu nominálních konstrukcí s předmětem přímým „habeo scriptam epistolam“ („tengo escritas las cartas“).²⁴⁷ V případě netranzitivních sloves se podle modelu mediopasivních vyjádření vyvinula konstrukce se slovesem „ESSERE“, která se v některých románských jazycích, mj. ve francouzštině, udržela dodnes²⁴⁸. Ve španělštině však nakonec převládlo užití „HABERE“ se všemi slovesy a toto sloveso nakonec přestalo úplně fungovat jako plnovýznamové.

V západních románských jazycích a v italštině pak byly analogicky postupně utvořeny rezultativní perifráze i s ostatními časy infekta.²⁴⁹ Následně ovšem i u perifrastických vyjádření rezultativní perfektivnost ustoupila významům časovým, jako je např. vzdálenost či blízkost události v čase.²⁵⁰ Francouzština si později v souvislosti s oslabováním aspektového významu složených časů vytvořila ještě i časy dvojité složené.

Původní latinské infektivní futurum vlivem fonologických změn začalo splývat s jinými tvary, až se nakonec přestalo úplně užívat. Jak již bylo řečeno, vzhledem

²⁴⁰ ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. 1994. Op. cit., s. 67.

²⁴¹ IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. Op. cit., s. 322.

²⁴² Ibid., s. 323.

²⁴³ ŠABRŠULA, Jan et al. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. 1980. Op. cit., s. 45.

²⁴⁴ ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. 1994. Op. cit., s. 67.

²⁴⁵ Ibid., s. 67.

²⁴⁶ Ibid., s. 67.

²⁴⁷ IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. Op. cit., s. 323.

²⁴⁸ Ibid., s. 324.

²⁴⁹ Ibid., s. 325.

²⁵⁰ Ibid., s. 347.

k abstraktnosti budoucích událostí, je tento čas celkově v hovorovém jazyce málo zastoupen. Budoucí hodnoty začaly být v post-klasické latině a následně ve všech románských jazycích spojovány s modálními konstrukcemi. Ve španělštině a ve francouzštině i v dalších románských jazycích se ustanovilo s budoucím významem analytické spojení infinitivu s přítomným tvarem slovesa „HABERE“ v enklitickém postavení, které se postupně natolik upevnilo, že díky fonologickým změnám vznikl syntetický tvar („cantaré“, „je chanterai“).

Stejným způsobem, pouze s tím rozdílem, že sloveso „HABERE“ bylo v imperfektu, vznikla i typicky románská formace, kondicionál („cantaría“, „je chanterais“). Tato forma se objevuje ve všech románských jazycích, avšak ne všude si našla své pevné místo v gramatikách. Někteří jej považují za samostatný modus, jiní za formu náležící indikativu s tím, že jeho funkcí je vyjadřovat následnost v rámci minulosti, španělští gramatikové jej řadili i mezi tvary konjunktivu, patrně proto, že kondicionál se v mnoha případech objevuje tam, kde latina užívala právě konjunktiv, např. v podmínkových souvětích. I k takto utvořeným syntetickým tvarům se opět po vzoru složeného perfekta dotvořily analytické tvary mající význam předčasnosti.

Románské jazyky oproti latině doznaly ještě jednoho zjednodušení, a to v souvislosti se sousledností časovou, která se již uplatňuje pouze po větě hlavní v minulém čase nebo v kondicionálu, a navíc je v závislosti na zamýšlené časové platnosti vedlejší věty zpravidla na výběr mezi možnostmi pravidla souslednosti uplatňovat či nikoliv.

5. Systém slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině

Jak jsme již měli možnost poznat, v obou jazycích je patrná asymetrie mezi počtem časů tradičně označovaných za minulé a počtem časů považovaných za budoucí. Také jsme již viděli, že bohatost systému minulých časů a jejich funkcí stojí ve středu zájmu mnohých lingvistů, a existují tudíž četné, často velmi odlišné, a někdy i protichůdné interpretace tohoto systému.

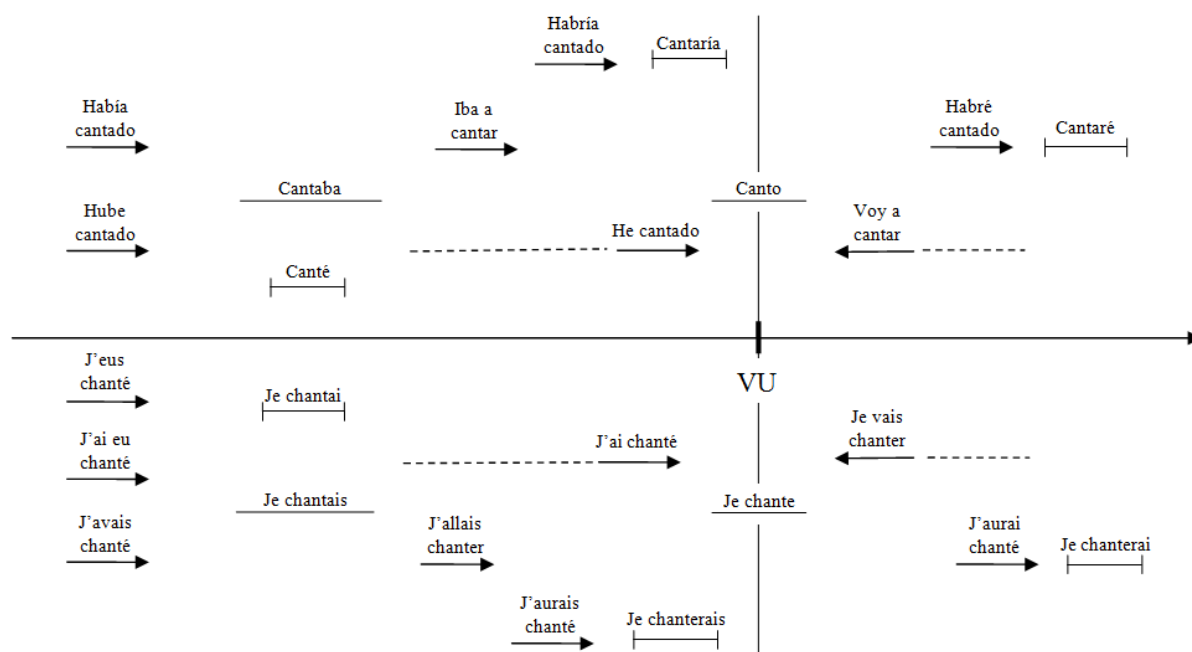
Kromě psychologizujícího přístupu Guillaumova, který se referenční funkcí slovesných časů vůbec nezabývá, všechny ostatní přístupy do svého popisu vždy nějakým způsobem zahrnují i vztah slovesného času k okamžiku promluvy (výpovědní události), případně jeho absenci. Tento okamžik, odpovídající aktuální realitě mluvčího a (nebo) posluchače tedy pro všechny představuje jakýsi pohyblivý, s každou další výpovědí se aktualizující, záchytný bod systému, a to i v případě, že uvažujeme dva plány, aktuální a neaktuální rovinu. Situaci mluvčího a posluchače nelze opominout a neaktuální rovina je tedy charakterizována negativně právě na základě absence vztahu k okamžiku výpovědi, tedy nepřítomností rysu aktuálnost. Z toho logicky vyplývá i fakt, že samotné jádro systému tvoří čas vyjadřující současnost s výpovědní událostí, *prézens*.

Relativní neohraničenost časového úseku, který můžeme považovat za aktuální v okamžiku výpovědi, způsobuje, že *prézens* je používán i pro označení událostí, které mnohdy nejsou ve skutečnosti striktně vzato současné, a souvisí i s využitím *présentu* v obecných tvrzeních. Bývá proto někdy považován za bezpříznakový člen systému, protože navíc v kombinaci s *adverbii*, případně umožňuje-li to kontext, může označovat i události chápáné jako jasně minulé (*prézens historický*) nebo budoucí. Někteří lingvisté však proti tomu tvrzení argumentují tím, že bezpříznakovost znamená absenci rysu čas, a takový člen by tudíž čas vůbec vyjadřovat nemohl. Černý naopak pozoruje, že *prézens* může zpravidla vyjadřovat „cokoliv s výjimkou skutečné aktuální přítomnosti“, ²⁵¹ chceme-li vyjádřit, že se jedná o událost opravdu aktuální, zpravidla saháme po prostředcích, které tuto skutečnost zdůrazňují, jako „právě“ v češtině, *perifráze „estoy + gerundium“* ve španělštině a „*je suis en train + inf.*“ ve francouzštině. Černý předpokládá, že *prézens* vznikl vývojově jako vůbec první čas, a protože byl jediný, vlastně ani událost nijak časově nezařazoval. Také děti se jako první učí přítomnému času, potřeba označovat a odlišovat události vzdálené a neaktuální přichází z hlediska ontogeneze i fylogeneze až později. Vyděluje se tedy nový člen opozice,

²⁵¹ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnot*. Praha : Československá akademie věd, 1970, 31, s. 213.

který je při svém vzniku nutně příznakový v protikladu k bezpříznakovému, neutrálnímu, členu původnímu, který si i nadále uchovává možnost označovat nepříznakově, nerozlišeně všechny vztahy.²⁵²

Abychom si lépe představili uspořádání slovesného systému španělštiny i francouzštiny a abychom lépe viděli, jakou částí systému a proč se budeme zabývat, pokusíme se zanést všechny slovesné časy zanést do následujícího schématu. Takové znázornění je nutně velmi schematické a zjednodušující. Právě kvůli velkému počtu slovesných časů a komplexnosti jejich významů, není možné zachytit přesně jejich funkce a všechny vztahy mezi nimi. Zjednodušující je také proto, že neznázorňuje zřetelně podsystém neaktuální časové roviny. Umožňuje však znázornit, které časy, zejména z těch, co se nachází nalevo od bodu zachycujícího výpovědní událost, jsou spolu, obzvláště z pohledu mluvčího češtiny, ve zdánlivé či skutečné konkurenci, protože všechny mají tu společnou vlastnost, že označují událost, která je v okamžiku výpovědi neaktuální, a to buď proto, že je minulá, nebo nenáleží systému „ego-hic-nunc“. Vzhledem k obsáhlosti tématu se budeme zabývat jen časy, které jsou si sémanticky velmi blízké a výběr jednoho nebo druhého v některých případech může záviset pouze na subjektivní volbě mluvčího. Je pravděpodobné, že užití těchto vzájemně si blízkých časů, se ve francouzštině a ve španělštině mohou lišit, ačkoliv jsou si velmi podobná. Správný výběr těchto „konkurenčních“ časů také často může činit problémy mluvčím, pro něž není španělština nebo francouzština mateřským jazykem.

Obrázek 7. Přibližné schéma slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině.

²⁵² Ibid., s. 214.

6. Složené perfektum: „he cantado“, „j'ai chanté“

6.1. Rozdílné přístupy

Jelikož se jedná o slovesný čas složený, různé teorie se liší především v tom, zda jej považují či nikoliv za součást základního systému slovesných časů španělštiny nebo francouzštiny, a také v tom, jak chápou odlišnost mezi ním a dalšími časy v systému, především jednoduchým perfektem a přítentem. Podle některých se jedná o rozdíl v aspektu, podle dalších o rozdíl v časovém významu, jiní zase zastávají názor, že jednoduché a složené perfektum náleží rozdílným plánům.

6.1.1. Statut složených časů

Co se týče statutu složených časů, Rojo a Veiga uvádějí, že nejčastěji bývají považovány za plnohodnotnou součást slovesného systému a jsou popisovány spolu s formami jednoduchými.²⁵³ Takový postoj zaujímá např. Královská akademie španělského jazyka, autoři *Nueva gramática*, Bello a také tradiční francouzské gramatiky i Imbs. Alarcos Llorach, Hernández Alonso i autoři *Gramática descriptiva* tyto formy považují za součást systému, ale nikoliv ústřední, a popisují je zvlášť. Také Coseriu tyto formy do svého popisu slovesného systému románských jazyků zahrnuje, avšak jak jsme viděli, „sistema fundamental del verbo románico“ podle něj tvoří jen „nivel de tiempo“ a „perspectiva primaria“, ale složené časy odpovídají až rozdělení v rámci „perspectiva secundaria“. Naopak Togeby a Lamíquiz se jimi nezabývají vůbec.

Autoři *Nueva gramática* se domnívají, že je nutné je považovat za součást systému, protože s jednoduchými časy mají mnoho společných rysů (významových či funkčních), a naopak v rámci perifrází, jimž se jinak podobají svojí strukturou, by tvořily jedinečnou, osamocenou skupinu. Argumentují mj. i kritériem morfologickým, tj. tím, že minulé přičestí se neshoduje v rodě ani v čísle s podmětem, jako je tomu v případě ostatních perifrází či nominálních konstrukcí.²⁵⁴ O francouzštině je toto tvrzení pravdivé jen částečně, protože přičestí sloves, která tvoří složené časy se slovesem „être“ se s podmětem shodují. Z historického hlediska je ovšem fakt, že současně se ztrátou rezultativního významu konstrukcí s „HABERE“ ve prospěch významu časového, mizela také gramatická shoda přičestí.

²⁵³ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2869.

²⁵⁴ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op.cit., s. 1678.

Další rozdíl spočívá také v „posibilidad de autoauxiliación del verbo haber frente a los auxiliares de otras perífrasis“, ilustrované na příkladech přípustného *Ha habido un choque* a negramatického **Ella está estando loca*.²⁵⁵

Rajo a Veiga citují také Sławomirského, který tvrdí, že ve španělštině došla gramatikalizace složených forem nejdále ze všech románských jazyků. Ve španělštině sice literární jazyk umožňuje vkládání adverbii mezi pomocné sloveso a participium, současný mluvený jazyk ale nikoliv.²⁵⁶ Ve francouzštině je naopak postavení adverbii mezi pomocným slovesem a přičestím v mnohých případech povinné. Sławomirského tvrzení podtrhuje také fakt, že ve španělštině se dnes již tvary slovesa „haber“, s výjimkou neosobního „hay“, nemohou vyskytovat samostatně a musí být vždy doprovázeny participiem, zatímco francouzské „avoir“ a „être“ fungují i jako plnovýznamová slovesa.²⁵⁷

Někteří autoři se však domnívají, že navzdory syntaktické nesvázanosti participia s pomocným slovesem (přičemž tato je ve francouzštině výraznější než ve španělštině) se dnešní složené tvary nijak neliší od syntetických tvarů původně analytického románského futura či kondicionálu. K formálnímu splynutí nemohlo podle nich dojít pouze proto, že pomocné sloveso se nachází v antepozici, zatímco slovesná flexe se objevuje vždy na konci slova.²⁵⁸

Obecně je možné konstatovat, že rozdělení na časy jednoduché, složené a v případě francouzštiny ještě dvojité složené je opodstatněné z hlediska morfologického, ale v dnešní době nikoliv z hlediska funkčního.

6.1.2. Pojmenování

Tento čas bývá ve francouzských pracích v naprosté většině případů označován jako „passé composé“, což je název vypovídající především právě o jeho morfologické struktuře. Nejznámější výjimku představuje Damourettův a Pichonův „tiroir antérieur pur“, zohledňující zvláště časové hledisko a vztah k přítomnosti. Benveniste používá prosté označení „parfait“. Někdy se lze také setkat s termínem „passé indéfini“.

Ve španělské terminologii zdaleka nepanuje taková jednota. Odlišnosti jsou nejen mezi jednotlivými vydáními akademických gramatik, ale někteří významní autoři zavádějí rovněž terminologii vlastní, kterou pak od nich přebírají i další. Tak tedy *Nueva gramática*

²⁵⁵ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit.s. 2869

²⁵⁶ Ibid., s. 2869.

²⁵⁷ Ibid., s. 2869.

²⁵⁸ Ibid., s. 2869-2870.

používá označení „pretérito perfecto compuesto“, stejně jako *Esbozo* z roku 1973, které zahrnuje morfologické, aspektové i temporální hledisko. Gramatika Královské akademie z roku 1931 vynechávala termín „compuesto“ a užívala prosté „pretérito perfecto“. Takové označení souviselo především s původním rezultativním významem této formy. Alarcos Llorach ji nazývá „perfecto compuesto“, toto označení užívá i Hernández Alonso, Fernández Ramírez používá jen samotné „perfecto“. Gili Gaya ji pojmenovává „pretérito perfecto actual“, čímž zdůrazňuje její vztah k současnosti. Bello, jehož terminologie se opírá především o základní časový význam jednotlivých paradigm, ji označuje jako „antepresente“, toto označení přebírá u nás i Zavadil. Mnozí autoři však zdůrazňují, že se vždy jedná jen o konvenční etiketu, protože žádný název nikdy nezachytí všechny významy daného tvaru.

6.1.3. Význam

Různé teorie, jimiž jsme se zabývali, samozřejmě k popisu složeného préterita přistupují rozdílně. Podle Guillauma rozdíl mezi jednoduchými a složenými formami spočívá v aspektu. Jak již bylo řečeno, příčiny tohoto rozdělení je třeba hledat v čase *in posse*, tedy ve vztazích mezi nominálními tvary slovesa. Minulé participium označuje událost již dokončenou, veškeré napětí („tension“), jímž se vyznačuje infinitiv, který označuje událost potenciálně uskutečnitelnou, a jímž je částečně charakterizováno i přítomné participium zachycující událost v jejím průběhu, již z participia vymizelo. Toto napětí však může znovu získat spojením s pomocným slovesem, ačkoliv, jak upozorňuje Alarcos Llorach, není z Guillaumova vysvětlení zcela jasné, odkud se tato potřeba bere.²⁵⁹ Guillaume tedy rozlišuje dva aspekty: „tensif“, jemuž odpovídají jednoduché tvary slovesa, a „extensif“, jemuž odpovídají formy složené.

„L’aspect tensif (...) éveille dans l’esprit l’image même de son déroulement. (...) L’aspect extensif (...) éveille dans l’esprit non plus le déroulement même de l’image verbale, mais le déroulement d’une ‘séquelle’ de cette image – (...) n’importe quelle situation résultante susceptible de se déterminer dans la pensée comme suite dans le temps d’une action ou d’un état ayant existé antérieurement.“²⁶⁰

Jako součást složených tvarů je pomocné sloveso charakterizováno „tension“ a participium „détension“. V čase *in esse* odpovídají „tension“ a „détension“ v příslušném

²⁵⁹ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. 3^a edición. Madrid : Gredos, 1997, s. 74.

²⁶⁰ GUILLAUME, Gustave. Op. cit., s. 21.

pořadí „chronotypy“ α a ω . Jak víme, podle Guillauma se v tomto uspořádání oba „chronotypy“ objevují v přítomnosti a předpokládá proto, že složené tvary slovesa v čase *in esse* vyjadřují předčasnost v rámci příslušné „époque“, tu však nemění. Složené perfektní, označované jako „parfait indéfini“, je tudíž podle Guillauma díky tomu, že se skládá z pomocného slovesa v přítomnosti a participia, vlastně „présent extensif“ a zdůrazňuje podle něj právě konečnou fázi události a její dokončenost.

Ačkoliv se Guillaumův popis jednoduchého perfekta opírá právě o rozlišení dvou aspektů, dotýká se i jeho dalších vlastností, které zdůrazňují jiní lingvisté, tj. jeho vztahu k současnosti a přítomnosti, i jeho rezultativního významu.

To, že se jednoduché a složené formy od sebe liší právě rozdílným aspektem, se domnívá i Alarcos Llorach. Zdůrazňuje přitom nutnost dobře oddělovat rozdílné pojmy. „Aspecto sintagmático“ odlišuje tvary složené a jednoduché, naopak „aspecto flexional“ odlišuje jednoduché préteritum od imperfekta. Existuje navíc i další kategorie „aspecto léxico“.²⁶¹ Alarcos Llorach od Holta přebírá označení jednoduchých forem jako „no-delimitadas“ a složených jako „delimitadas“, přičemž tyto procesy „[dan] un término“²⁶², a také na rozdíl od jednoduchých umožňují lépe zachytit pořadí událostí. Nerozlišení rozdílných typů aspektů pak podle něj vede k zavádějícím tvrzením. Tím je např. akademická teze, podle níž jsou všechny jednoduché formy včetně jednoduchého perfekta imperfektivní, zatímco všechny složené jsou perfektivní, ale také Gili Gayovo zařazení jednoduchého perfekta mezi formy složené.²⁶³

Aspekt považuje za rozhodující rozlišující prvek také Imbs, pro kterého jsou kategorie času a aspektu nutně provázány a ve psané variantě francouzštiny podle něj vyjadřuje „passé composé“ „aspect accompli“ ve vztahu k „inaccompli“ přítomnosti. Připomeňme, že tuto hodnotu složeného préterita neopomíjejí ani zastánci temporálního rozlišení. Naopak Touratier, zabývající se morfemickým popisem slovesných časů, považuje morfem složeného perfekta za aspektový vyjadřující právě „accompli“ a „achevé“, ale naproti tomu fakt, že je gramaticky tvořen pomocným slovesem v přítomnosti považuje ve skutečnosti pouze za „absence de tout morphème, et notamment de morphème temporel“.²⁶⁴

Damourette a Pichon aspektu nepřisuzují při studiu francouzského slovesa důležitost, spíše než ukončenost událostí vyjádřených jednoduchým préteritem vyzdvihují hlavně jeho

²⁶¹ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. Op. cit., s. 78-79.

²⁶² Ibid., s. 79.

²⁶³ Ibid., s. 83.

²⁶⁴ TOURATIER, Christian. , Christian. *Le système verbal français : Description morphologique et morphématique*. Paris : Armand Colin, 1996, s. 145.

schopnost vyjadřovat předčasnost ve vztahu k současnosti, odtud i jeho označení „antérieur pur“. Stejně jako jednoduché préteritum, „priscal pur“, náleží aktuální časové rovině, tzn. mezi „tiroirs noncaux“, na rozdíl od něj však vyjadřuje právě vztah k přítomnosti. Stejný rys zdůrazňuje i Bello ve svém popisu antepreterita. Podtrhuje jej také Reichenbach, když tento čas popisuje schématem [E – R, S], kde referenční bod splývá s okamžikem výpovědi, zatímco u jednoduchého perfekta splývá s momentem, kdy se událost odehrála, což je i jedním z důvodů, proč trvá na důležitosti zachování referenčního bodu i u časů, kde se shoduje s některým dalším bodem.

Podle Coseria složené perfektum vyjadřuje předčasnost z hlediska sekundární perspektivy, tj. při druhotném rozdělení časového úseku odpovídajícího primární perspektivě paralelní. Náleží tudíž této primární perspektivě paralelní a je v užším vztahu k přítomnosti a k přítomnosti než jednoduché perfektum, které je od ní zcela jasně odděleno, protože náleží primární perspektivě retrospektivní. Podobnou myšlenku zachycuje i Rojův vektorový popis „(O o V) – V“ vyjadřující „anterioridad con respecto a una referencia simultánea al origen“.²⁶⁵ Podle Zavadila temporální význam anteprezentní, jehož hlavním výrazovým prostředkem je v indikativu právě složené perfektum, obsahuje kromě sému náležitosti k aktuální časové rovině, sému paralelnosti v rámci primární perspektivy a retrospektivnosti v rámci sekundární perspektivy, ještě sém aktuálnosti ve smyslu vztahu k okamžiku výpovědi. Tento vztah pak může být povahy časové nebo logické. Schematicky jej tedy zachycuje takto [+ akt, + pa, + re², + aktuál].²⁶⁶

Dalo by se říci, že právě o logickou stránku tohoto rysu se opírají i Benveniste a Weinrich, když jej považují za čas náležící v Benvenistově případě „discours“ a ve Weinrichově „mundo comentado“ („monde commenté“). Oba však přitom odmítají, že by vyjadřoval blízkost v čase a byl používán pro označení nedávných událostí tak, jak pro francouzské „passé composé“ postulovaly starší tradiční gramatiky v návaznosti na klasicistické pravidlo 24 hodin. Benveniste však mluví nejen o „un lien vivant entre l'événement passé et le présent où son évocation trouve place“²⁶⁷, ale zabývá se i problematikou aspektu a významu „accompli“ složených forem. Podle Weinricha tento čas vyjadřuje jen retrospektivnost v rámci „plan d'énonciation“ vztahujícího se k aktuální realitě mluvčího, tj. „mundo comentado“, „monde commenté“. Ve své podstatě se tento popis nijak neliší od popisu Coseriova, avšak rozdíl spočívá v tom, že Benveniste a Weinrich jím

²⁶⁵ ROJO, Guillermo. La temporalidad verbal en español. Op. cit., s. 81.

²⁶⁶ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 102.

²⁶⁷ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Op. cit., s. 244.

zdůvodňují všechna užití francouzského „passé composé“ v mluveném projevu, a to i v případech, kdy označuje prostou minulost, která by i ve francouzštině v psaném projevu byla zachycena jednoduchým *préteritem*.

Pragmatické teorie se na slovesné časy dívají z jiného úhlu pohledu. Jak již jsme viděli, vycházejí z přesvědčení, že slovesné časy nám pouze podávají instrukce o tom, jak s výrokem naložit, tzn. jak stanovit jeho časovou referenci, ale nelze jim přisuzovat význam podobně jako lexikálním jednotkám. Jedná se o „expressions temporelles non-autonomes“, z čehož vyplývá, že konečné časové zařazení událostí jimi označovaných závisí na kombinaci instrukcí podávaných slovesným časem s informacemi obsaženými v kontextu. Nemají tedy vlastní časový význam a jsou chápány jako „morphèmes qui n’ont pas de dénotation propre, ou d’autonomie référentielle, mais qui jouent un rôle lors de l’interprétation des énoncés qui les contiennent : ces expressions se caractérisent donc par leur contenu procédural“.²⁶⁸

Moeschler se složeným perfektem zabývá v souvislosti s „ordre temporel“, přičemž dospívá k závěru, že v tomto ohledu se jedná o čas vlastně univerzální, protože v závislosti na kontextu může být použit nejen při vyjádření „ordre temporel“ a „inversion causale“, ale také v případech, kde je možná obojí četba, nebo dochází k „indétermination temporelle“.

Luscher²⁶⁹ na základě různých typů užití popisuje proceduru, podle níž je složené perfektum interpretováno. Kritizuje, že většina autorů se snaží o jednotný popis, přičemž buď vyzdvihují jednu nebo druhou možnost užití, nebo se naopak pokouší shrnout obě v popisu jediném. Sám u francouzského složeného *préterita* rozlišuje dvě rozdílná použití, která musí být popsána zvlášť dvěma odlišnými větvemi procedury, přestože na začátku interpretace výroku se nám nabízejí obě možnosti. První z nich odpovídá významu „accompli du présent“ a popisuje děj, který vede k nějaké výslednému stavu v přítomnosti, jako např. *Paul a mis son chapeau*, tzn. má klobouk na hlavě, nebo má nějaký důsledek, „implication“, platný v přítomnosti jako např. *Le méchant chien des voisins est sorti*, kde je implikací: „Nechod ven. (Je tam zlý pes).“²⁷⁰ Právě tento význam lze zachytit zmiňovaným Reichenbachovým schématem [E – S, R].

Druhé užití souvisí s významem prosté předčasnosti, „antériorité“, a umožňuje eventuálně zachycovat události v jejich sledu. Přesto je však i v určitém vztahu k přítomnosti, což je podle L. de Saussura podmíněno právě časem pomocného slovesa.²⁷¹ Tento význam

²⁶⁸ LUSCHER, Jean-Marc. Procédure d’interprétation du passé composé. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998, s. 181.

²⁶⁹ Ibid., s. 181-196.

²⁷⁰ Ibid., s. 188-189.

²⁷¹ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit., s. 236.

zachycuje struktura, která se shoduje s tou, kterou Reichenbach přiřazuje jednoduchému préteritu, [E, R – S].

Zmíněné dvě možnosti tedy odpovídají dílčím procedurám („sous-procédures“) interpretace tohoto času. Existují však i taková užití, Luscher je považuje za základní („primaires“), kde výsledný stav či následek události není pertinentí.²⁷² Oproti dvěma výše zmíněným možnostem jsou vlastně neutrální. Primární pak jsou z toho důvodu, že se v rámci procesu interpretace takové významy nabízejí jako první právě proto, že není třeba vybírat mezi dvěma možnostmi. Až v případě, že taková interpretace nepřináší dostatek „effets contextuels“, vybírá posluchač mezi dvěma větvemi (tj. dvěma pod-procedurami, dvěma možnostmi) tu správnou.

Všem třem možnostem je společný rys předčasnosti ve vztahu k okamžiku výpovědi, stejně jako je tomu i v případě jednoduchého perfekta a imperfekta. Rozdíl mezi nimi i podle Luschera spočívá v aspektu, respektive v pozici „point de perspective aspectuelle“ (P)²⁷³, ze kterého je situace nazírána. V případě složeného perfekta je událost nazírána jako celek a nikoliv ve svém průběhu. To však neznamená, že už musí být nutně ukončena. Pro zachycení základního významu tedy Luscher navrhuje strukturu [E – P – S]. Odlišuje se tak od imperfekta, jehož význam lze znázornit jako [E, P – S], avšak neliší se v tomto ohledu od jednoduchého perfekta, což je podle něj právě důvod, proč je možné nahrazovat jednoduché perfektum složeným. Jinak řečeno, odlišnost imperfekta vyplývá ze sémantiky, avšak rozdíl mezi jednoduchým a složeným perfektem je otázkou pragmatickou.²⁷⁴

L. de Saussure se domnívá, že není potřeba rozlišovat primární užití od užití s významem „accompli“, protože i v jejich případě přetrvává implicitně nějaký stav, jehož povahu lze přirovnat k obecně platným tvrzením v přítomtu. Je pravda, že parafrázovat Luscherův příklad *Victor Hugo a écrit Les Misérables* jako *Les Misérables sont écrits* podle modelu *Le chat est sorti. Le chat est dehors* je zvláštní, avšak popsat výsledný stav jako *Victor Hugo est l'auteur des Misérables* je zcela legitimní. Navrhuje tedy zachycovat tyto případy shodně jako [E – S ; S ⊂ ε], kde ε je pravdivé v okamžiku S, přičemž ε v Luscherově popisu hodnot „accompli“ symbolizuje výsledný stav.²⁷⁵

Celkově můžeme pozorovat, že ať již jsou pohledy jednotlivých autorů a jejich zdůvodnění jakákoliv, všichni se shodnou, že přinejmenším jedním z charakteristických rysů

²⁷² LUSCHER, Jean-Marc. Procédure d'interprétation du passé composé. Op. cit., s. 189.

²⁷³ Ibid., s. 184.

²⁷⁴ Ibid., s. 191-192.

²⁷⁵ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Op. cit., s. 233-234.

složeného perfekta bývá právě jeho vztah k „moi-ici-maintenant“ („yo-aquí-ahora“ / „ego-hic-nunc“). Spíše než o pouhý vztah k přítomnosti se však ve španělštině i ve francouzštině jedná o rozšíření oblasti, kterou považujeme za současnou, a která tudíž zahrnuje i děj vyjádřený složeným perfektem, i když samotné výpovědní události předchází. Jedná se tudíž spíše o vyjádření předčasnosti v rámci delšího období, jež chápeme jako aktuální, než o vyjádření minulosti. De Kock se také domnívá, že komplexní význam složeného perfekta nelze vysvětlovat zjednodušeně jeho „relación al presente“, zejména proto že při výuce španělštiny jako cizího jazyka takové vysvětlení vede k mnohým nedorozuměním a špatnému pochopení ze strany studentů.²⁷⁶

Vztah k přítomnosti a zahrnutí událostí vyjádřených složeným perfektem do současnosti je vývojově podmíněno právě tím, že konstrukce s „HABEO“ měla původně v románských jazycích rezultativní význam, tj. vyjadřovala výsledný stav v současnosti. Ačkoliv postupem času se tato forma významově obohatila a původní čistě rezultativní význam je vyjadřován jinými opisy („tengo escritas las cartas“, „les cartes sont écrites“), jednou z jejích funkcí je i nadále vyjadřovat události, jejichž následky nějakým způsobem zasahují i do přítomnosti. Někteří lingvisté pak vývoj významů tohoto tvaru chápou jako přechod od prosté rezultativnosti k perfektivnosti a od ní k předčasnosti. Vzpomeňme, že i podle jiných autorů tak obecně všechny složené tvary vyjadřují předčasnost ve vztahu k příslušnému tvaru jednoduchému. Cartagena si ale všímá, že srovnáme-li současná užití s těmi běžnými již ve středověku, musíme konstatovat, že významové pole složeného perfekta se rozšiřuje (na většině území Španělska, nikoliv v Americe) na úkor perfekta jednoduchého. Dalším krokem v tomto vývoji je podle něj stav známý právě ze současné mluvené francouzštiny, kde složené perfektum zcela převládlo.²⁷⁷

6.2. Typy užití ve španělštině

Jak již bylo řečeno, mnohé gramatiky tradičnějšího ražení, se pokoušejí vymezit jednotlivé typy užití každého slovesného času, tj. vymezit jeho možné významy. Na základě pouhého srovnání užití popisovaných španělskými a francouzskými gramatikami je těžké

²⁷⁶ KOCK, Josse de. *Gramática española: enseñanza e investigación. II Gramática*. 3. Del préterito perfecto compuesto o de la importancia del contexto y de la cuantificación. La noción de auxiliaridad. Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca, 1990, s. 109.

²⁷⁷ CARTAGENA, Nelson. Los tiempos compuestos. In *Gramática descriptiva de la lengua española: Las construcciones sintácticas fundamentales. Relaciones temporales, aspectuales y modales*. Ed. Ignacio Bosque y Violeta Demonte. Madrid : Espasa, 1999. Vol. 2. ISBN 84-239-7919-9. Capítulo 45, s. 2950.

postihnout, která z nich jsou oběma jazykům úplně společná a která nikoliv, protože španělské a francouzské práce se popisem zabývají z trochu odlišných úhlů pohledu.

Co se týče španělštiny, je důležité si nejprve uvědomit, že užití tohoto času není stejné ve všech geografických oblastech a že právě u něj lze nalézt nejvíce rozdílů mezi latinskoamerickým a španělským územím, ten však není zcela identický ani v rámci jednoho světadílu. Na Kanárských ostrovech lze pozorovat stejné tendence jako ve velké části Latinské Ameriky, tzn. větší míru užívání jednoduchého perfekta na úkor složeného, avšak v současnosti je i zde patrné přibližování se většinovému úzu kontinentálního Španělska, pravděpodobně vlivem celostátních sdělovacích prostředků. Místo složeného perfekta se užívá jednoduché i na severu Pyrenejského poloostrova, v Galicii, Asturii a v provincii León. Naopak v lidové mluvě v Madridu je patrná převaha složeného perfekta, které se zde užívá i v situacích, kde se jinde používá perfektum jednoduché, jedná se tedy o stav blízký francouzštině. Rozdíly jsou však patrné i mezi jednotlivými oblastmi Latinské Ameriky. Na většině jejího území slouží složené perfektum k zachycení menšího okruhu situací než ve Španělsku (s výjimkou zmiňovaných Kanárských ostrovů a severu poloostrova).²⁷⁸ Cartagena zdůrazňuje, že se nejedná o prostý ústup složeného perfekta ve prospěch jednoduchého, ale o rozdílný rozvoj společného dědictví z klasické španělštiny ve Španělsku a v Americe.²⁷⁹ Ve velké části Latinské Ameriky složené perfektum neslouží k zachycení událostí nedávno ukončených, jako je tomu většinou ve španělštině evropské, ale pouze k vyjádření dějů či stavů přetrvávajících nějakým způsobem do současnosti. Celkově se zde tedy užívá méně než ve Španělsku, avšak ve zmíněném významu není ani v současnosti nikterak na ústupu. Naopak v pobřežní části Peru, v andských oblastech Bolívie, v Paraguayi a na severovýchodě Argentiny složené perfektum prakticky nahradilo jednoduché, podobně jako je tomu ve francouzštině.²⁸⁰ De Kock však tvrdí, že více rozdílů v užívání složeného perfekta v jednotlivých oblastech se objevuje spíše v psaném spisovném jazyce než v běžné mluvě, ta je podle něj v tomto ohledu všude poměrně jednotná.²⁸¹ V této práci se však při srovnávání s francouzštinou budeme zabírat většinovým územím španělským.

Autoři *Nueva gramática* rozlišují dva základní širší okruhy významů složeného perfekta, které oba souvisejí s jeho antiprezentním významem. První je „Relevancia actual de los hechos pretéritos“ a druhý „El perfecto de hechos recientes“, přičemž právě v tomto druhém významu je tento čas užíván jen ve Španělsku a v výše zmíněných oblastech Latinské

²⁷⁸ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1722.

²⁷⁹ CARTAGENA, Nelson. Los tiempos compuestos. Op. cit., s. 2945.

²⁸⁰ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1735

²⁸¹ KOCK, Josse de. *Gramática española: enseñanza e investigación. II Gramática.*, s. 96.

Ameriky, kde zcela vytlačuje jednoduché perfektnum. Další, zcela samostatnou skupinu pak tvoří užití složeného perfekta s „interpretación perfectiva o de aoristo“²⁸², tj. právě když je systematicky užíváno namísto jednoduchého perfekta.²⁸³

Pro první okruh užití je charakteristické, že všechna „tienen en común el hecho de que se aplican a situaciones concebidas en función de un intervalo que empieza en cierto punto del pasado y termina en el momento del habla. (...) La situación descrita podrá perdurar o no (...)“.²⁸⁴ Patří sem např. „perfecto de experiencia“ vyjadřující, že něco se stalo v určitém období, které stále trvá. Není-li blíže specifikováno, jedná se zpravidla o život příslušné osoby, a vyjadřuje často právě zkušenosti. Dále se sem řadí také „perfecto compuesto continuo“, jehož interpretace naznačuje, že příslušná situace přetrvává i po okamžiku promluvy a zasahuje tedy i do budoucnosti.

V souvislosti s tímto prvním významovým okruhem autoři *Nueva gramática* zmiňují také možnou otevřenou interpretaci („interpretación abierta“) složeného perfekta, která souvisí také s předpokladem existence („presuposición existencial“). Užití tohoto času totiž může napovídat, že osoba, o jejíchž činech, zkušenostech apod. se hovoří, stále žije nebo věc stále existuje. Naopak jednoduché perfektnum v této souvislosti o ničem nevypovídá, osoba může být stále naživu či nikoliv. Jedná se však pouze o možnost, nikoliv o pravidlo, sami autoři uvádějí příklad *Andrés Bello ha sido el mejor gramático de la lengua española*²⁸⁵, kde se jedná pouze o přetrvávání kvality „nejlepšího gramatika“, ovšem nikoliv jeho osoby. Jde o případ, kdy činy přežily svého autora a jeho dílo jej učinilo nesmrtelným. To, že Andrés Bello již nežije, však nemůžeme vyvodit podle užitých časů, ale jedině na základě svých extralingvistických znalostí. Uplatňuje se zde tedy pragmatika.

Přejdeme ke druhému okruhu významů složeného perfekta, tj. k „perfecto de hechos recientes“ nebo také „de pasado inmediato“.

Sem patří mj. „perfecto resultativo“, někdy také označované jako „perfecto evidencial o de hechos constatados“.²⁸⁶ Ačkoliv autoři *Nueva gramática* ho neuvádějí jako první, je vhodné jej zmínit hned zpočátku, protože na rozdíl od dalších užití, která lze zahrnout do tohoto významového okruhu a která se objevují pouze ve Španělsku, toto konkrétní použití, podobně jako ta zahrnutá do prvního okruhu významů, je společné všem geografickým oblastem. Zachycuje události, které sice skončily již před okamžikem výpovědi, jejich

²⁸² Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1722.

²⁸³ Ibid., s. 1722.

²⁸⁴ Ibid., s. 1726.

²⁸⁵ Ibid., s. 1723.

²⁸⁶ Ibid., s. 1733-1734.

výsledný stav však ještě trvá a jejich následky jsou stále patrné i v okamžiku promluvy. Jedná se tedy o význam přímo související s původním významem této románské formace. Sem lze zařadit příklady, které uvádí Fernández Ramírez jako *Se **ha encontrado** una interesante fauna de mamíferos de época pontiense*, které však on sám řadí, poněkud v protikladu k základní hodnotě složeného perfekta, do skupiny nazvané „perfecto de hechos antiguos o de épocas remotas“.²⁸⁷

Další z užití perfekta „de hechos recientes“ slouží k vyjádření událostí skončených před okamžikem výpovědi, přičemž ale časový úsek, kdy k ukončení došlo, mluvčí buď považuje za nedávný, nebo jej nepovažuje za uzavřený, a pokládá jej vlastně naopak za současný. Označuje-li takové složené perfektum události, které se odehrály v rámci příslušného dne, bývá označováno jako „hodierno“ nebo „hodiernal“.²⁸⁸ Období považované za současné však může přesáhnout i za hranice jednoho dne, často pak bývá přítomno nějaké časové určení doprovázené zájmenem „este“, např. „esta semana“, „este mes“, „este año“ atd., nebo příslovce jako např. „recientemente“, ale bližší vymezení časového období mohou i chybět. De Kock upozorňuje, že jediné dva výrazy, které se skutečně objevují výhradně ve spojení se složeným perfektem a o nichž by tudíž bylo možné říci, že jeho použití vyžadují, jsou „hoy“ a „a menudo“, jinak vždy záleží na kontextu.²⁸⁹ „Esta mañana“ se pojí se složeným perfektem, pokud ráno považujeme za časový úsek v okamžiku výpovědi neukončený, náležící „presente ampliado“. Tento termín pro označení přítomnosti, jejíž hranice byly odsunuty dále do minulosti, používá Alarcos Llorach.²⁹⁰ Pokud ale ráno chápeme jako období již uzavřené, minulé, i ve spojení se zájmenem „este“ se potom objevuje perfektum jednoduché. Camprubi si všímá užití složeného perfekta i v kombinaci s časovými údaji rozvinutými adjektivem „último“, avšak z příkladů, které používá je patrné, že období takto vymezené zahrnuje i současnost, např. *La situación **ha empeorado** en las últimas semanas (...)*.²⁹¹

Okraje „současnosti“ tedy mohou být mluvčím odsouvány dále do minulosti. Proto také některé gramatiky uvádějí, že složené perfektum vyjadřuje nedávnou minulost. Nejedná se však ani tak o minulost, jako spíše o širší pojetí současnosti a o předčasnost v jejím rámci. Sáhne-li mluvčí po složeném perfektu za účelem vyjádření události v okamžiku výpovědi již

²⁸⁷ FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador. *Gramática española. Vol. 4. El verbo y la oración*. Volumen ordenado y completado por Ignacio Bosque. 2ª ed. Madrid : Arco Libros, 1986. Vol. 4, s. 245.

²⁸⁸ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1730.

²⁸⁹ KOCK, Josse de. *Gramática española: enseñanza e investigación. II Gramática*. Op. cit., s. 53.

²⁹⁰ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. Op. cit., 29.

²⁹¹ CAMPRUBI, Michel. *Questions de linguistique romane contrastive : espagnol, catalan, français*. Toulouse : Presses Universitaires du Mirail, 1999, s. 226.

ukončené, dává tak najevo, že se jedná buď o událost, která je pro něj ne příliš vzdálená v čase, nebo je pro něj aktuální svým významem či jinak důležitá. Rojo v této souvislosti hovoří o psychologické blízkosti. Můžeme se tedy setkat i s větami jako *La **he visto** anoche*²⁹², autoři *Nueva gramática* je ovšem považují za „variantes anómalas“.²⁹³ Alarcos Llorach komentuje stejnou větu a domnívá se, že složené perfektum se spolu s příslovcem „anoche“ objevuje, je-li odpovědí na otázku, kde je ta samá událost zachycena složeným perfektem, např. *¿Cuándo te lo **ha dicho**, si no la **has visto** en muchos días?*. Avšak jednoduché perfektum ve dvojici *¿Se **ha ido** tu padre? Sí, se **marchó** anoche* vysvětluje tím, že syn ví přesně, kdy otec odešel.²⁹⁴ Užití časů v identických konstrukcích tedy zdůvodňuje pokaždé jinak. I mluvčí první věty ví, kdy se s dotyčnou osobou viděl. Spíše zde tedy záleží na tom, zda událost mluvčí subjektivně nazírá jako relevantní v současnosti, jako aktuální či mající nějaký dopad pro současnost či aktuální rozhovor, jedná se zde o význam „relevancia actual de los hechos recientes“.

To, co mluvčí či pisatel považuje za podstatné a aktuálně relevantní, je samozřejmě velmi subjektivní. Někteří lingvisté tudíž popisují složené perfektum celkově jako formu subjektivní, zatímco jednoduché považují za formu objektivní. Typickým příkladem je, když někdo hovoří o smrti blízké osoby a používá přitom složené perfektum, ačkoliv k ní došlo již před delší dobou, např. *Mi marido **ha muerto** hace tres años*. Autoři *Nueva gramática* však podotýkají, že tento konkrétní případ lze považovat i za příklad „perfecto de experiencia“, protože je tak i smrt prezentována jako součást životní zkušenosti dané osoby.²⁹⁵ Někteří autoři k tomuto užití dodávají, že složené perfektum zde vyjadřuje emotivnost a že mluvčí se takto líčenou událostí cítí i nadále zasažen, a jednoduché perfektum je naopak podle nich pouhým emotivně nezaujatým konstatováním faktu. Spíše se však jedná opravdu o přiblížení období, kdy k události došlo. García Yebra srovnává věty v jednoduchém a ve složeném perfektu, kde zvolený slovesný čas nijak neovlivňuje míru emotivnosti věty, která je v obou případech stejná: *Estoy tristísimo. ¡**Ha muerto** mi mejor amigo!* a *Estoy tristísimo. ¡**Ayer murió** mi mejor amigo!*²⁹⁶ Stejný názor zastává i Alarcos Llorach, příslušná slovesná forma totiž může být také zvolena pouze v závislosti na časovém zařazení sdělení. Věta *Esta tarde **ha venido** poca gente* může být „sin ningún interés subjetivo“ vysloví-li ji vrátňý, naopak

²⁹² CARTAGENA, Nelson. Los tiempos compuestos. Op. cit., s. 2945.

²⁹³ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1730.

²⁹⁴ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. Op. cit., s. 27.

²⁹⁵ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1725.

²⁹⁶ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 177.

*Cuando **murió** mi tío, heredé este negocio del cual me voy manteniendo* má pro mluvčího doposud jasný význam a následky.²⁹⁷

Složené perfektum lze také použít jako „perfecto narrativo“ za účelem oživení vyprávění a přiblížení vyprávěných událostí posluchači. Často se tedy vyskytuje v kombinaci s historickým prézentem.²⁹⁸

Dalším typem užití je „perfecto de noticias recientes“, po kterém často sahají novináři při první zmínce nějaké události, a to jednak proto, že čtenářům podávají informace o aktuálním, případně i starším, ale aktuálně důležitém dění, ale patrně také proto, že tato forma události „přibližuje“. I toto užití by tudíž mohlo být považováno za jednu z variant narativního perfekta. Jedná-li se však o událost časově vzdálenější, po úvodní zmínce pak již pokračování zprávy bývá v perfektu jednoduchém.²⁹⁹ Naopak García Yebra tvrdí, že četnost užití složeného perfekta i v situacích jako *Ayer se **ha** **llegado** a un acuerdo entre...* běžné ve sdělovacích prostředcích, svědčí o tom, že i ve španělštině je patrný ústup jednoduchého perfekta ve prospěch složeného.³⁰⁰ Také Camprubi eviduje složená perfekta v kombinaci s časovými určeními odkazujícími na období jasně minulé, např. *Javier de la Rosa **ha valorado** ayer positivamente en Barcelona las medidas de control iniciadas por el gobierno* nebo *En su primer discurso tras la victoria en la soleada mañana del día 22 (...) Yeltsin **ha reivindicado** la independencia de Rusia y reclamado un ejército propio* v článku publikovaném o dva dny později (24. 10. 1991).³⁰¹ Tyto příklady jsou však také vzaty z denního tisku, a lze je proto také považovat za příklad užití „perfecto de noticias recientes“. Pokud bychom se nechtěli spokojit s konstatováním, že se jedná o úzus, vysvětlení by mohlo být, že sdělované informace jsou nadále aktuální, a ačkoliv explicitně specifikovaný okamžik, kdy se udály, je již minulý, je součástí širšího období chápaného jako aktuální (i včerejšek je součástí tohoto týdne).

Je zřejmé, že snaha přesně odlišit jednotlivé úzké kategorie užití naráží na četná úskalí. Jedním z důvodů je, že se často mohou překrývat a jednomu užití se může dostávat více interpretací. Dalším důvodem je pak to, že je vždy možné najít mnohé příklady vyvracející platnost některých předpokládaných interpretací. Jako příklad pro „perfecto compuesto continuo“ je v *Nueva gramática* zvolena věta ***He trabajado** veinte años para él*, jejíž možnou (a ve velké části Ameriky jedinou) interpretací je *Sigo trabajando para él*, avšak

²⁹⁷ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. Op. cit., s. 21.

²⁹⁸ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1731.

²⁹⁹ Ibid., s. 1732.

³⁰⁰ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 178.

³⁰¹ CAMPRUBI, Michel. Op. cit., s. 225, s. 227.

toto složené perfektum by mohlo být považováno také za „perfecto de experiencia“, tj. mít význam „s prací pro něj mám dlouhou zkušenost“. Ve Španělsku však může být chápáno zároveň i jako „perfecto de hechos recientes“ a implikovat, že se jedná o událost nedávno ukončenou a že už pro něj nepracuji.³⁰² Především se však tyto dílčí významy neodvíjí pouze od vlastního významu slovesného času, ale od kombinace procedurálních informací jim podávaných s konceptuálními informacemi slovesa (tj. jeho lexikálním významem), případně s konceptuálními a procedurálními informacemi vyplývajícími z kontextu.

Poměrně svébytnou kategorií je užití složeného perfekta s významem budoucím. Podobně jako prézens může být použit k označení budoucích dějů namísto futura, může složené perfektum vyjadřovat události předcházející nějakému dalšímu okamžiku v budoucnosti namísto ante-futura. *Nueva gramática* toto užití považuje za „interpretación resultativa de tipo prospectivo“, a řadí ji tudíž do prvního okruhu významů („relevancia actual de los hechos pretéritos“).³⁰³ Podobným případem je i užití složeného perfekta v reálných podmínkových větách po spojce „si“ namísto prézentu. „El que la «prótasis – apódosis» se asocie casi siempre con el correlato «anterioridad – posterioridad» puede ayudar a explicar la opcionalidad entre canto y he cantado.“³⁰⁴ Hovorově jej lze použít také namísto imperativu či ve výhrůžce. Protože se vlastně situujeme do budoucnosti, tj. do okamžiku, kdy příslušná událost již bude (bezprostředně) ukončena, bylo by možná vhodnější i toto užití zařadit mezi významy druhého okruhu, tj. „perfecto de hechos recientes“.

6.3. Typy užití ve francouzštině

Francouzské gramatiky a práce o slovese tradičního ražení většinou užití složeného perfekta rozdělují do dvou až čtyř základních okruhů. Neznamena to, že by některé zaznamenávaly méně typů užití než jiné, jen je rozdílně sdružují.

Do prvního okruhu bývá zpravidla řazen aspektový význam „accompli“ nebo také „accompli du présent“. Jak z jeho názvu vyplývá, slouží k vyjádření událostí, které jsou v okamžiku výpovědi ukončeny. Imbs uvádí příklady, kdy takto užitě složené perfektum v kombinaci s některými slovesy jako „dire“, „mourir“ a „vivre“ knižně neznamena nic jiného než prosté zakončení, dovršení události,³⁰⁵ jako je tomu např. u výroku *J'ai dit*, užívaném

³⁰² Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1726, 1732.

³⁰³ Ibid., s. 1724.

³⁰⁴ Ibid., s. 1724.

³⁰⁵ IMBS, Paul. *L'emploi des temps verbaux en français moderne : essai de grammaire descriptive*. Paris : C. Klincksieck, 1960, s. 100.

v akademickém prostředí, který bychom mohli přeložit jako „tak jsem řekl“, „domluvil jsem“, či přeneseně a volněji i jako „to stvrzuji svým slovem“. Dalším takovým příkladem je užití *Elle a vécu* ve smyslu „dožila“, ačkoliv zde již je implicitně zahrnut výsledný stav „je mrtva“. Riegel, Pellat a Rioul v *Grammaire méthodique du français* dodávají, že se jedná o stejný význam, jako mělo latinské perfektum „VIXIT“.³⁰⁶

Do tohoto okruhu lze tedy zahrnout rovněž rezultativní významy složeného perfekta, které jsou blízké původnímu významu těchto románských formací. Slouží k vyjádření událostí, které sice již skončily, ale jejichž následky, či stav z nich plynoucí, jsou patrné i v okamžiku výpovědi. Jak podotýká Riegel (et al.), tato konotace je obzvláště zřetelná u sloves, jež se pojí s pomocným slovesem „être“.³⁰⁷ Damourette a Pichon namísto „résultat“ užívají termín „acquêt“ a ten od nich přebírá i Sten.³⁰⁸

Do dalšího významového okruhu patří užití s významem anteprezentním („antérieur du présent“), u nichž je podstatný především temporální rys předčasnosti, „antériorité“, ve vztahu k přítomnosti, tj. předčasnost v rámci období, které mluvčí ještě nepovažuje za uplynulé. Ačkoliv je zdůrazňován význam časový, rys „accompli“ je i zde logicky přítomen. Tento vztah můžeme chápat i naopak, jak píše Riegel (et al.): „Ce qui est accompli au moment de l'énonciation lui est inévitablement antérieur (...)“.³⁰⁹ Touratier proto první i druhý význam („accompli“ a „antérieur du présent“) zahrnuje do skupiny užití „non-temporels“.³¹⁰

Sten zmiňuje časté, ačkoliv ne výhradní, užití ve spojení s časovými výrazy jako „aujourd'hui“, „ce matin“, „cette semaine“, „cette année“.³¹¹ Podle tohoto autora se ve složeném perfektu kombinují najednou významy „antériorité“ a „simultanéité“, což je podle něj i důvod, proč se často užívá např. v popisech divadelních scén a ve scénických komentářích.³¹² Mluvčí však tímto časem může kromě nedávných událostí zachytit i události vzdálenější, chce-li zdůraznit jejich vztah k současnosti. Proto jej také lze nalézt např. ve spojení s „hier“ i v textech, které dodržují rozlišení mezi jednoduchým a složeným perfektem. Složené perfektum se používá také k zachycení předčasnosti ve vztahu k přítomnosti historickému, gnómičkému a přítomnému vyjadřujícímu obvyklé události, zvyky a zkušenosti.

³⁰⁶ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. *Grammaire méthodique du français*. 3e éd. Paris : Presses Universitaires de France, 2005, s. 302.

³⁰⁷ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 302.

³⁰⁸ STEN, Holger. Op. cit., s. 187.

³⁰⁹ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 302.

³¹⁰ TOURATIER, Christian. Op. cit., s. 146.

³¹¹ STEN, Holger. Op. cit., s. 188.

³¹² STEN, Holger. Op. cit., s. 185.

Tyto významy někdy nabývá i v samostatném postavení, Riegel uvádí příklad *Cela n'est jamais vu*.³¹³

Složené perfektum může rovněž sloužit k vyjadřování předčasnosti v minulosti, a to i ve vztahu k jiné události zachycené složeným perfektem, a může se objevovat i namísto „passé antérieur“ nebo plusquamperfekta. Ne vždy ovšem musí označovat jen děj předcházející jinému, děje jím vyjádřené mohou být rovněž současné.

Stejně jako ve španělštině i ve francouzštině může zachycovat také nějakou budoucí událost, která sama předchází jinému okamžiku v budoucnosti. Podobně jako i prézens může přebírat význam futura, složené perfektum lze užít místo ante-futura, což je umožněno právě jeho sémantickým rysem „předčasnost“. Mluvčí se vlastně imaginárně situuje do okamžiku, kdy už označovaná událost bude skončená. To je také důvod, proč je používán rovněž v podmínkových souvětích a také příčina toho, že někdy konotuje dojem rychlosti, se kterou něco nastane, jako např. ve větách používaných často jako příklad *J'ai bientôt fini* nebo *Le mal est vite arrivé*, kde se mluvčí situuje do okamžiku, kdy už skončil nebo kdy už se zlo přihodilo. Imbs v této souvislosti mluví o „style prophétique familier“, ale složené perfektum se vyskytuje i ve „style prophétique solennel“. ³¹⁴ Všechna tato použití jsou některými autory popisována v rámci užití s významem předčasnosti, ale některými také jako samostatná kategorie složeného perfekta s významem budoucím.

Všechny práce jako zcela samostatnou kategorii vydělují složené perfektum s významem čistě minulým, tedy to, jež v současném hovorovém jazyce nahradilo perfektum jednoduché a převzalo na sebe také jeho významy. Touratier tento význam v protikladu k předchozím označuje jako „temporel“. ³¹⁵ V jedné formě jsou tak v hovorovém jazyce zahrnuty jak původní významy perfekta složeného, tak ty původně vlastní jen perfektu jednoduchému. Slouží tedy k vyjádření všech minulých dějů nahlížených jako celek, nikoliv ve svém průběhu (tj. stojí v protikladu k imperfektu), bez ohledu na to, zda jsou blízké či vzdálené v čase, zda mají či nemají nějaký vztah k přítomnosti, nebo zda jejich následky nadále přetrvávají či nikoliv. Šabršula se domnívá, že toto je jediný dnes skutečně žijící význam složeného perfekta, a jeho případný vztah k přítomnosti, který hají jiní autoři označuje za „zvláštní, mystický“. Nevypovídá o něm podle něj ani gramatický čas pomocného slovesa, protože ten v jeho pojetí neslouží k časovému zařazení události, ale

³¹³ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 302.

³¹⁴ IMBS, Paul. Op.cit., s. 102.

³¹⁵ TOURATIER, Christian. Op. cit., s. 147.

pouze k vyjádření gramatické osoby a čísla.³¹⁶ Posun významu od rezultativnosti a předčasnosti se vztahem k přítomnosti k prostému vyjádření minulosti není v románských jazycích ničím novým. Připomeňme, že stejným vývojem prošlo i původní latinské perfektum, přičemž jeho původní význam na sebe převzalo právě nově utvořené románské složené perfektum. Mnozí autoři jako např. Imbs, ale i ti současní jako Riegel et al., však zastávají názor, že ani dnešní složené perfektum, které slouží v hovoru k vyjádření jakékoliv události předcházející okamžiku výpovědi, neztratilo svůj charakteristický rys vztahu k přítomnosti. Argumentují „proximité psychologique“ událostí, o nichž mluvíme, s tím, že zmiňujeme-li je během konverzace, činíme tak proto, že se nás nějakým způsobem týkají, jsou pro nás zajímavé nebo důležité.

³¹⁶ ŠABRŠULA, Jan. *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny - I : Francouzské sloveso*. Praha : SPN, 1962, s. 26.

7. Jednoduché perfektum: „canté“, „je chantai“

7.1. Rozdílné přístupy

7.1.1. Slovesné časy jednoduché

Jednoduché časy jsou považovány za jádro slovesného systému. Jak již bylo zmíněno, někteří autoři, jako např. Togeby a Lamíquiz, se dokonce při jeho popisu zabývají pouze jimi. Jiní, např. Alarcos Llorach nebo Hernández Alonso, se sice zabývají i složenými časy, ale zdůrazňují centrální postavení jednoduchých časů, od nichž jsou funkce složených, alespoň ve svém původním významu, víceméně odvozeny. Jednoduché perfektum je forma, která do románských jazyků přešla přímo z latiny, funkce latinského perfekta ale byla odlišná. Jak jsme již viděli, perfektum mělo v latině stejnou funkci, jakou později v románských jazycích začala zastávat nová perifrastická formace, pozdější složené perfektum: „El perfecto era el presente del aspecto perfectivo e indicaba que el momento final de la acción coincidía con el momento del habla, o que los resultados de la acción persistían en el momento de la oración.“³¹⁷ Obsahovalo tedy sémantický rys předčasnosti, a protože vzniklo splynutím indoevropského perfekta a aoristu, mohlo někdy vyjadřovat jen prostou minulost bez ohledu na přetrvání nebo nepřetrvávání následků, a v pozdní latině tento význam nakonec zcela převládá.³¹⁸ To, že tvar původně vyjadřující předčasnost a dokončenost nebo rezultativnost se vztahem k přítomnosti začne být používán i k vyjadřování prosté minulosti a nakonec vytlačí formy, které tuto funkci zastávaly původně, přičemž jeho vlastní původní význam se přitom natolik oslabí, že jej případně i zcela pozbude, tedy není nic nového. Mohli bychom tudíž soudit, že v současné francouzštině se jen znovu opakuje stejné vývojové schéma.

7.1.2. Pojmenování

Stejně jako je tomu u složeného perfekta, i v případě jednoduchého je francouzská terminologie jednotnější, ve většině francouzských prací bývá podle své morfologické struktury nazýváno „passé simple“. Damourette a Pichon používají označení „tiroir priscal pur“, které se opírá o časové hledisko. Benveniste užívá raději označení „aoriste“, které je podle něj méně zavádějící, protože nehrozí záměna s jinými termíny označujícími jiné časy.³¹⁹ Někdy lze ale nalézt také označení „passé défini“ nebo „parfait défini“.

³¹⁷ IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. Op. cit., s. 321.

³¹⁸ Ibid., s. 322.

³¹⁹ BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Op. cit., s. 239.

Španělská *Nueva gramática* tento čas pojmenovává „pretérito perfecto simple“, stejně jako *Esbozo* z roku 1973. Tento název zahrnuje hledisko morfologické, temporální i aspektové, ačkoliv toto poslední může být někdy zavádějící. Naopak gramatika Královské akademie z roku 1931 užívala označení „pretérito indefinido“, tj. opírala se čistě o temporální význam této formy, stejně jako Bello, který užívá prosté „pretérito“. Toto označení přebírá i Fernández Ramírez. Naproti tomu, Alarcos Llorach jej nazývá „perfecto simple“, Gili Gaya jej označuje jako „pretérito perfecto absoluto“ a Hernández Alonso kvůli jednoznačnosti používá raději název dvojité, „perfecto simple o absoluto“.

7.1.3. Význam

Jednotlivé teorie se samozřejmě při popisu jednoduchého perfekta opírají o stejná kritéria, o jaká se opíraly při popisu složeného. V případě tohoto času je třeba vymezit, čím se liší jednak od složeného perfekta, jednak od imperfekta. Jak jsme viděli, podle některých z nich tyto časy vlastně ve skutečnosti ani v opozici nejsou, protože se uplatňují v jiných plánech. Podle teorií rozlišujících aktuální a neaktuální časovou rovinu jednoduché perfektum vlastně nemůže být v konkurenci s imperfektem, protože samo náleží do aktuální roviny, zatímco imperfektum náleží do neaktuální. Podle textových teorií naopak nemůže být v konkurenci se složeným perfektem, protože toto je výrazovým prostředkem „discours“ zatímco jednoduché je prostředkem „histoire“. Jiné teorie při rozlišování jednotlivých dvojic uplatňují pokaždé jiná kritéria, zatímco od imperfekta se podle nich jednoduché perfektum liší rozdílným aspektem, od složeného se odlišuje temporálním významem a vztahem k současnosti. Podle jiných hraje pokaždé roli aspekt, některé však rozlišují různé druhy aspektu. Podívejme se nyní podrobněji, jak jednoduché perfektum charakterizují přístupy, jimiž jsme se zabývali.

V Guillaumově pojetí je jednoduché perfektum jednou z deseti forem času „in esse“, spolu s ostatními jednoduchými tvary vyjadřuje „aspect tensif“ a konkrétně odpovídá „époque passée“. Do této „époque“ patří také imperfektum, ale to je charakterizováno chronotypem ω („chronotype ω “), zatímco jednoduché je charakterizováno chronotypem α („chronotype α “). Imperfektum podle Guillaumea podává obraz události jako zčásti uskutečněné a z části ještě ne, avšak jednoduché perfektum podává obraz události „usque finem“ a neumožňuje rozdělení události na dvě části, odpovídá tedy „vision non sécante“. Od složeného perfekta se jednoduché odlišuje jednak aspektem, ale také tím, že náleží do jiné „époque“. Složené perfektum totiž vyjadřuje „aspect extensif“ v rámci „époque présente“. Guillaume odmítá

tradiční pojetí, podle něhož imperfektum vyjadřuje „inaccompli“ a jednoduché perfektum „accompli“, jelikož existuje mnoho případů, kdy je tomu spíše naopak.

Podle mnohých jiných lingvistů, mezi něž patří např. Sten, ale rozdíl mezi jednoduchým perfektem a imperfektem i složeným perfektem spočívá právě v aspektu, ačkoliv mnozí dnes tento názor opouštějí. Jak jsme viděli, Alarcos Llorach navazuje na Holta a rozlišuje různé druhy aspektu. Co se týče „aspecto flexional“, je jednoduché perfektum vyjadřující aspekt perfektivní v opozici k imperfektu vyjadřujícímu aspekt imperfektivní. Protože ale složené perfektum, stejně jako ostatní složené formy vyjadřuje „aspecto sintagmático“, jímž se vymezuje jen proti přítomnosti, mezi ním a jednoduchým perfektem nemohou být „diferencias de aspecto, sino diferencias temporales“, přičemž jednoduché „indica un mayor alejamiento de la acción con respecto al punto de vista del que habla.“³²⁰

Další lingvisté se naopak opírají o význam časový. Pro Damouretta a Pichona je tento čas, „priscal pur“, označující „un événement nettement situé dans le passé“ a jednoznačně odtržený od současnosti, jediným skutečně minulým časem.³²¹ Stejně jako složené perfektum patří mezi „tiroirs noncaux“, ale na rozdíl od něj nevyjadřuje vztah události k současnosti. Od imperfekta, které patří mezi „tiroirs toncaux“ se naopak liší tím, že patří do jiné časové roviny. Stejně jej popisují i ostatní teorie opírající se o rozlišení aktuální a neaktuální časové roviny. Podle Coseria jednoduché perfektum vyjadřuje retrospektivnost v rámci primární perspektivy temporální roviny aktuální a od složeného perfekta i od imperfekta se odlišuje na základě stejných principů, jaké popisují i Damourette a Pichon. Stejné významy mu připisuje i Zavadil, avšak s tím, že v rámci retrospektivnosti je třeba oddělit ještě význam perfektivní, jež vyjadřuje právě jednoduché perfektum, od významu imperfektivního, jež vyjadřuje imperfektum. Zohledňuje tedy kromě časového významu opět i význam aspektový, a to proto, že imperfektum má podle něj dvojí význam, dvojí funkci: Uplatňuje se jednak jako výrazový prostředek paralelní primární perspektivy v rámci neaktuální časové roviny, jako kopréteritum, tzn. se stejným významem, jaký mu přisuzují i Damourette a Pichon a Coseriu, ale právě také při vyjádření imperfektivnosti v rámci retrospektivní primární perspektivy temporální roviny aktuální. Jednoduché perfektum tedy popisuje následující maticí: [+akt, +re¹, +perf].³²²

Reichenbach jednoduché préteritum popisuje jako [E, R – S]. Od složeného se tedy odlišuje pozicí referenčního bodu, a tudíž absencí vztahu k přítomnosti. Naopak od

³²⁰ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. Op.cit., s. 19-20.

³²¹ SAUSSURE, Louis de – STHIOUL, Bertrand. *L'approche psychologique : Damourette et Pichon*. Op. cit. s. 77.

³²² ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 98.

imperfekta se i podle něj liší vlastně aspektem, protože imperfektum musí být zachyceno zcela identickou strukturou, rozdíl je však v tom, že v případě jednoduchého perfekta je E bod, ale u imperfekta se jedná o interval.

Také podle Bella vyjadřuje čistě předčasnost k okamžiku výpovědi. Popisuje jej tak i Rojo, s tím, že mluví o předčasnosti k výchozímu bodu, „origen“, jímž je ale zpravidla okamžik výpovědi, vektorově tedy jeho význam zachycuje jako O – V.

Co se týče textových teorií, Benveniste jej považuje za hlavní čas vyprávění náležící tudíž „histoire“, kde se však podle něj uplatňuje jen ve třetí osobě. Weinrich namísto „histoire“ užívá termín „récit“. Benvenistova „énonciation historique“ se uplatňuje při vyprávění minulých událostí, a ačkoliv se nevyjadřuje explicitně, dá se dovozovat, že všem časům „histoire“ přiznává časový význam minulý. Jednoduché imperfektum tedy patří do jiného „plan d’énonciation“ než složené, avšak do stejného jako imperfektum. Rozdílem mezi nimi se zabývá až Weinrich. Oba vyjadřují stejnou „attitude de locution“ (u Benvenista „plan d’énonciation“), i stejnou „perspective de locution“ („perspectiva de la comunicación“). Jsou „tiempos cero“, tzn. nevyjadřují ani „rétrospection“ („perspectiva retrospectiva“) ani „prospection“ („perspectiva prospectiva“) události ve vztahu k času textu. Podle Weinricha tedy tyto časy nemají temporální význam minulý ani nevyjadřují předčasnost, oba jsou obdobou toho, co je *présens* v rámci „monde commenté“ („mundo comentado“). Tato paralela připomíná systémové teorie, ačkoliv ty tak popisují jen imperfektum. Podle Weinricha však jednoduché imperfektum zachycuje jinak „mise en relief“, jedná se o „temps du premier plan“ („tiempo del primer plano“), kdežto imperfektum je „temps de l’arrière plan“ („tiempo del segundo plano“).

Moeschler, který se slovesnými časy zabývá mj. v souvislosti s „ordre temporel“ konstatuje, že jednoduchému perfektu se ve většině případů dostává „lecture temporelle“ a události jsou vyprávěny v takovém pořadí, ve kterém se skutečně odehrály. Připouští ale také „lecture explicative“, kdy dochází k „inversion causale“, tzn. jako první je vyjádřen následek, a až potom příčina. Někdy ale také dochází k „indétermination temporelle“ událostí vyjádřených jednoduchým perfektem a jejich pořadí je lhostejné, protože spolu z časového hlediska nesouvisí.

Ale jak dodává L. de Saussure, aby došlo k případům, kdy je zrušena instrukce jednoduchého perfekta vyzívající *a priori* k interpretaci událostí jako po sobě jdoucích v tom pořadí, v jakém jsou vyjádřeny, a aby byla volena např. interpretace odpovídající např. „inversion causale“, musí být dostupné konceptuální informace, které základní instrukci jednoduchého perfekta zruší, přičemž dostatečně silné jsou jen v případě, že se jedná o spojky

a spojovací výrazy. K „indétermination temporelle“ pak dochází až v případě, že posluchač shledá, že v kontextu chybí jakákoliv informace, která by umožňovala běžnou interpretaci odpovídající „ordre temporel“.³²³ L. de Saussure se zabývá také procedurou interpretace jednoduchého perfekta a vychází přitom z přesvědčení, že vždy se nejprve a přednostně uplatňují instrukce, které tento slovesný čas podává primárně, tzn. E i R předchází S, a dále se každý další E (E2) na časové ose nachází napravo od předchozího (E1) (následuje jej), stejně jako jemu odpovídající R, tj. podává instrukce vyzývající právě k „lecture temporelle“. Výše zmíněné faktory však tuto interpretaci mohou zastavit. Tyto faktory ale nesouvisí s instrukcemi podávanými slovesným časem, týkají se celé výpovědi a uplatňují se vždy bez závislosti na tom, jaký slovesný čas je použit.³²⁴

Celkově můžeme pozorovat, že ačkoliv se různí autoři ne vždy shodnou na tom, jaký druh vztahu je mezi jednoduchým perfektem, složeným perfektem a imperfektem, co se týče jeho významu, všichni jsou za jedno, že vyjadřuje události ukončené v minulosti, tj. předcházející okamžiku výpovědi, a bez vztahu k němu a k přítomnosti. Na rozdíl od některých událostí vyjádřených složeným perfektem, nepokračují do současnosti a rozumí se, že nepřetrvávají ani jejich následky. Přesněji řečeno, případné následky nejsou podstatné, nejsou zdůrazněny, ale naopak opominuty. L. de Saussure srovnává větu *Max a mangé un chameau*, jejíž význam popisuje jako „Max est à S dans l'état d'avoir des expériences culinaires originales“, s větou *Max mangea un chameau*, která zachycuje události, aniž bychom mohli „rien inférer sur la situation présente“.³²⁵ Přesto však implicitně i z věty v jednoduchém perfektu logicky vyplývá, že pokud už Max někdy v minulosti jedl velblouda, tuto zkušenost má i nadále, pokud ovšem mezitím nezemřel, o čemž věta v jednoduchém perfektu nic neříká.

7.2. Typy užití a významové nuance ve španělštině

Jak jsme viděli, význam tohoto času není tak komplexní jako je tomu u složeného perfekta, jehož bohatá sémantika umožňuje několik rozdílných typů užití, která souvisí pokaždé s jiným sémantickým rysem, a proto se od sebe poměrně jasně odlišují. Jednoduché perfektum Rojo a Veiga řadí mezi „las tres realizaciones de contenido temporal más sencillas, las consistentes en una orientación simple directamente medida desde el punto origen“,

³²³ SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*, s. 222-228.

³²⁴ Ibid., s. 227-228.

³²⁵ Ibid., s. 222.

přičemž konkrétně vyjadřuje „anterioridad“.³²⁶ Všichni se shodují na tom, že slouží k označení událostí předcházejících okamžiku výpovědi a bez vztahu k němu, uskutečněných v minulém období považovaném v okamžiku výpovědi za uzavřené. Rafael Seco dodává, „sin que se sepa si el hecho quedó o no terminado.“³²⁷

Svébytným užitím, podobně jako v případě složeného perfekta, je to, kde jednoduché perfektum nabývá hovorově významu budoucího. Vyjadřuje události bezprostředně nadcházející a konotuje rychlost s jakou k nim dojde, což umožňuje právě jeho sémantický rys perfektivnosti. Někteří autoři uvádějí, že se jedná o události žádoucí až vytoužené, jako když mluvčí na konci dlouhé cesty spatří svůj cíl a zvolá *¡Ya llegué!*, *Nueva gramática* však uvádí příklady jako *Me morí*, *Ya caímos* nebo *Ya nos descubrieron*, kde taková interpretace není příliš pravděpodobná.³²⁸ *Nueva gramática* si tohoto užití všímá „en la lengua hablada de muchos países“,³²⁹ aniž by je blíže geograficky specifikovala, Gili Gaya zaznamenává zvolání *Ya me fui* (když se mluvčí chystá k odchodu) v chilské španělštině. Je tedy otázkou, zda není běžnější v těch zemích, kde se neuplatňuje „perfecto de hechos recientes“.

Díky svému perfektivnímu významu může někdy jednoduché perfektum stát také namísto plusquamperfekta nebo „pretérito anterior“, k čemuž přispívá také to, že, jak si všímají rovněž autoři *Nueva gramática*, může být ikonické povahy, tj. vyjadřovat události po sobě jdoucí v tom pořadí ve kterém se skutečně odehrály,³³⁰ neboli, jak jsme viděli, zachycovat „ordre temporel“. Předchází-li prvně vyjádřená událost té, která je vyjádřená jako druhá, může být první zachycena jak jednoduchým perfektem tak, má-li být tento vztah zdůrazněn, plusquamperfektem nebo „pretérito anterior“. Jednoduché perfektum se tím odlišuje především od imperfekta, které nevyjadřuje následnost událostí, ale prezentuje je „de manera no conectada“.³³¹

Fernández Ramírez zmiňuje „pretéritos ejemplares y gnómicos“, tj. jednoduchá perfekta v příslovích a tvrzeních s trvalou platností, která neodkazují k nějakému konkrétnímu minulému okamžiku, pouze vyjadřují předčasnost ve vztahu ke gnómickému přítomnu.³³²

Dále pak spíše než rozdílné typy užití španělské gramatiky zmiňují jednotlivé významy, které může jednoduché perfektum nabývat zejména v závislosti na aspektové třídě

³²⁶ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2900.

³²⁷ SECO, Rafael. *Manual de gramática española*. Revisado y ampliado por Manuel Seco. 11^a edición. Madrid : Aguilar, 1990, s. 73.

³²⁸ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1738.

³²⁹ Ibid., s. 1738.

³³⁰ Ibid., s. 1737.

³³¹ Ibid., s. 1737.

³³² FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador. Op. cit., s. 266.

příslušného slovesa, případně v kombinaci se spojovacími výrazy nebo s příslovečnými určeními, tj. v závislosti na kontextu. Nejedná se tedy o různé významy vlastní jednoduchému perfektu, ale o kombinaci lexikálních (konceptuálních) a gramatických (procedurálních) informací. Roli hraje v neposlední řadě kontext lingvistický i extralingvistický. Sami autoři, kteří je popisují, si zároveň všímají, že i jiné slovesné časy mohou mnohdy zachycovat ty samé významy. (Např. *Nueva gramática* připomíná, že inchoativní interpretaci může mít i imperfektum.) Při srovnání prací různých autorů narážíme na značnou terminologickou nejednotnost, což je způsobeno z velké části tím, že pojem aspekt není zcela jednoznačně definován a tento termín často slouží nejen ve španělské lingvistice k označení rozdílných druhů jevů (aspekt lexikální, aspekt jako kategorie vyjadřována slovesnými časy apod.). Někteří autoři v souvislosti s lexikálními kategoriemi slovesa hovoří raději o „modo de acción“ („Aktionsart“), přestože se nejedná o termín o nic více jednoznačný, jelikož bývá používán i v souvislosti s významy slovesných perifrází.

Bello rozděluje slovesa podle toho, jaký aspekt vyjadřují, do dvou skupin. První tvoří „verbos desinientes“, označující jednorázové události, např. „nacer“, „morir“, „luego que uno nace o muere, deja de nacer o de morir“.³³³ Druhá skupina je tvořena „verbos permanentes“ a jimi zachycené události mohou přetrvávat i dlouhou dobu, např. „ser“, „ver“, „oír“. Z toho vyplývá, že jednoduché perfektum od první skupiny sloves vyjadřuje, že okamžiku výpovědi nutně předcházela celá událost, zatímco v případě druhé skupiny je možné, že předcházela „solo instante en que el atributo ha llegado a su perfección.“³³⁴ Příkladem je *Sea la luz y la luz fue*,³³⁵ světlo je ale i nadále. Hernández Alonso a Gili Gaya pracují se stejným rozlišením, jen používají označení „verbos perfectivos“ a „verbos imperfectivos“ a obdobně autoři *Nueva gramática* rozlišují „predicados télicos“ a „predicados atélicos“³³⁶, ačkoliv toto rozlišení se nemusí zcela překrývat s předchozími. V prvním případě, tedy při kombinaci perfektivního slovesného času s perfektivním aspektem slovesa, někteří autoři hovoří o „acciones puntuales“. Co se týče druhé skupiny, Hernández Alonso rozlišuje ještě dvě možnosti, které mohou nastat. První je ta, již zmiňuje Bello, tj. jednoduché perfektum vyjadřuje „término del momento inicial de la acción.“³³⁷ Fernández Ramírez zde hovoří o „pretéritos inceptivos“³³⁸ a *Nueva gramática* o „interpretación incoativa“ nebo také „ingresiva, inceptiva“³³⁹

³³³ BELLO, Andrés. *Gramática de la lengua castellana*. Madrid : EDAF, 1984, s. 200.

³³⁴ Ibid., s. 200.

³³⁵ Ibid., s. 200.

³³⁶ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1736.

³³⁷ HERNÁNDEZ ALONSO, César. Op. cit., s. 429.

³³⁸ FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador. Op. cit., s. 264.

³³⁹ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., 1737.

jednoduchého perfekta. Druhá je ta, kdy je použito sloveso „de permanencia necesaria“ jako ve větě *Fue trabajador en otro tiempo*, což implikuje, že v současnosti již pracovitý není.³⁴⁰ Zda a za kterých okolností jednoduché perfektum konotuje implicitní negaci v přítomnosti je často rozebíranou otázkou.

Při tomto rozdělení tedy k implicitní negaci, tj. k implicitnímu sdělení, že v protikladu k situaci v minulosti, kdy se událost uskutečňovala, tomu tak již v současnosti není (co bylo, již není), dochází pouze v posledním případě, tzn. u imperfektivních sloves „de permanencia necesaria“. *Nueva gramática* uvádí, že „predicados de estado permanente“ mohou, jsou-li v jednoduchém perfektu, podléhat buď „delimitación temporal parcial o convencional“ anebo „delimitación temporal existencial“.³⁴¹ Jedná-li se o první variantu, je implikována negace v přítomnosti, jako ve větách *Luis fue rubio* nebo *La ventana principal del salón dio al mar*, kde Luis již není blondatý, vlasy mu mohly ztmavnout, vypadat nebo si je mohl obarvit, a okno již po přestavbě vede jinam.³⁴² Jedná-li se o druhou variantu, je-li podmětem osoba, trvání je vymezeno jejím životem, jako ve větě *Mi padre fue marqués de Baltimore*. Nedochází tady tudíž k negaci a „fue“ neimplikuje, že by otec mluvčího o titul přišel. I příkladu *Luis fue rubio* se může dostat této interpretace, mnohé věty tedy mohou být samy o sobě dvojznačné a při výběru interpretace záleží hlavně na kontextu a na našich mimojazykových znalostech. Jednoduché perfektum však vstupuje do opozice se složeným, a proto *Fue mi amigo durante muchos años* nutně implikuje negaci, tzn. již není, na rozdíl od složeného perfekta, které je v tomto ohledu, jak jsme viděli výše, dvojznačné (mohou stále být přátelé, ale nemusí).³⁴³ Záleží ale na kontextu zda je tato negace důsledkem „delimitación temporal parcial o convencional“ a mluvčí implicitně sděluje, že se rozkmořili, nebo „delimitación temporal existencial“, což znamená, že přítel zemřel. Podle autorů *Nueva gramática* však „predicados atélicos de estado (los que denotan situaciones permanentes) rechazan el aspecto perfectivo y por tanto el pretérito perfecto simple. Se prefiere marcadamente era a fue.“³⁴⁴ Užití jednoduchého perfekta s těmito slovesy je tudíž příznakové, v protikladu k užití imperfekta.

Naopak s ostatními imperfektivními slovesy, s nimiž nabývá významu „inceptivo“ („interpretación incoativa, ingresiva, inceptiva“), jednoduché perfektum vyjadřuje pouze to, že bylo završeno zahájení události, která může (ale také nemusí) nadále trvat, k negaci tedy

³⁴⁰ HERNÁNDEZ ALONSO, César. Op. cit., s. 429.

³⁴¹ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1739-1740.

³⁴² Ibid., s. 1739-1740.

³⁴³ Ibid., s. 1743.

³⁴⁴ Ibid., s. 1739.

nedochází. *Nueva gramática* dodává, že „el pretérito focaliza el inicio de la actividad más que la actividad misma“.³⁴⁵

Jednoduché perfektum utvořené od sloves perfektivních vyjadřuje prostě, že došlo k jednorázové události („puntual“) „sin proyección hacia el presente“³⁴⁶. *Nueva gramática* dodává, že ve spojení s příslovečným určením vyjadřujícím trvání se i jednoduchému perfektu od „predicados télicos puntuales“ dostává „interpretación de estado resultante“, což ilustruje příklad *Se encerró en su cuarto durante todo el fin de semana*, tj. zavřel se v pátek nebo v sobotu a zůstal zavřený až do neděle. I zde záleží na druhu přísudku, řekne-li se o někom *Murió*, není potřeba příslovečných určení k tomu, aby bylo zároveň zřejmé, že zůstal mrtvý. A jak uvádí Bello, ten co zemřel, nemůže zemřít znovu, zatímco ten co se zavřel minulý víkend do pokoje, se tam může zavřít znovu.

Nueva gramática ještě zmiňuje, že je-li utvořen zápor od „predicados de realización“ (podskupina „télicos“), které jsou v jednoduchém perfektu, „se pone de manifiesto la ausencia de la acción que se menciona, no la de su final.“ Její autoři proto upozorňují, že věta *Ayer no leí el periódico* neznamená, že jsem noviny nedočetl, ale že jsem je vůbec nečetl.³⁴⁷ Dále také poukazují na to, že ačkoliv jednoduché perfektum zpravidla zachycuje spíše události izolované a jednorázové, může vyjadřovat i události opakované, ale pouze je-li opakování explicitně vyjádřeno pomocí příslovečných určení nebo je-li přesně vymezeno období, během něhož k opakování docházelo, tj. např. ve spojení s výrazy „con frecuencia“, „a veces“.³⁴⁸

7.3. Typy užití a významové nuance ve francouzštině

Užití a významy jednoduchého perfekta v rámci toho registru, kde se doposud uplatňuje, francouzské gramatiky popisují víceméně shodně jako španělské. Vždy je ale třeba mít na paměti právě fakt, že se uplatňuje jen v některých registrech a že z běžného mluveného projevu v dnešní době již zcela zmizelo (snad s výjimkou některých jižních dialektů). Tam, kde dodnes existuje opozice mezi jednoduchým a složeným perfektem, má jednoduché stejný základní význam jako španělské, gramatika *Le Bon usage de la langue française* jej charakterizuje takto: „Le passé simple (ou passé défini) exprime un fait bien délimité à un

³⁴⁵ Ibid., s. 1738.

³⁴⁶ HERNÁNDEZ ALONSO, César. Op. cit., 429.

³⁴⁷ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1737.

³⁴⁸ Ibid., s. 1738-1739.

moment du passé, sans considération du contact que ce fait, en lui-même ou par ses conséquences, peut avoir avec le moment présent.³⁴⁹

Někteří autoři hovoří o tom, že vyjadřuje „passé révolu“, tzn. minulé události jednoznačně oddělené od současnosti, často se může jednat i o události dávno minulé, což má podle některých z nich za následek, že konotuje „ancienneté“.

Jím zachycené události nemusí být nutně blíže zařazeny nějakým dalším časovým určením, a jsou tudíž časově autonomní. Často jsou jím vyjádřeny události po sobě jdoucí (sukcesivní³⁵⁰), tzn. zachycuje „ordre temporel“, v tomto případě každá další událost v jednoduchém perfektu zavádí nový referenční bod. Někdy ale může zachycovat i události současné, Imbs ale podotýká, že tato možnost existuje vždy, když jsou dvě události vyjádřeny stejným slovesným časem.³⁵¹ Zpravidla se jedná o události jednorázové, ale je-li explicitně stanoven počet opakování, či je-li přesně vymezeno období, kdy k němu docházelo, může vyjadřovat i události opakující se nebo obvyklé. Může tedy zastávat funkce, které obvykle zastává imperfektum, stejně jako imperfektum, konkrétně „imparfait pittoresque“, může být také použito při vyprávění po sobě jdoucích událostí.

Protože nese rys perfektivnosti, vždy předestírá události jako ukončené a dostává se mu obyčejně „lecture temporelle“, kde první událost vždy předchází té následující. Může proto být užito, není-li potřeba zdůraznit předčasnost, i namísto plusquamperfekta k vyjádření událostí přecházejících, a to i v případě, že následuje jiný čas s významem minulým, např. imperfektum. Imbs ale zaznamenává i případy, kdy je v jednoduchém perfektu událost, která předcházela jiné v plusquamperfektu.³⁵² Sten si pak všímá také vět, kde událost v jednoduchém perfektu, která je vyjádřená až jako druhá, předcházela události první v témže čase, např. *La grande pelouse fut transformée en Camp du Drap d'or, plantée des tentes dont on alla chercher le modèle à Versailles.*³⁵³ To je ale možné jen tehdy, když je z kontextu nebo díky našim extralingvistickým znalostem zřejmé, jaké bylo skutečné pořadí, a je tudíž vyloučena dvojznačnost. Zde je samozřejmé, že nejprve si najdeme vzor, a pak podle něj postavíme stany, nikoliv naopak. Imbs dále pozoruje, že střídání jednoduchého perfekta se složeným může někdy „marquer les couches successives de la profondeur temporelle.“³⁵⁴

³⁴⁹ GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. *Le bon usage : grammaire française*. 14e édition. Bruxelles : De Boeck, 2008, s. 1093.

³⁵⁰ ŠABRŠULA, Jan. *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny - I : Francouzské sloveso*. Op. cit., s. 27.

³⁵¹ IMBS, Paul. Op. cit., s. 84.

³⁵² Ibid., s. 85.

³⁵³ STEN, Holger., Op. cit., s. 99.

³⁵⁴ IMBS, Paul. Op. cit., s. 85.

Jednoduché perfektum může nabývat i význam „passé d’habitude ou gnomique“,³⁵⁵ zejména v kombinaci s časovými výrazy majícími „portée générale“, např. „jamais“, „souvent“, nebo s gnómickým prezentem. V takovém případě slouží k vyjádření obecně a trvale platných tvrzení a zkušeností trvalého dosahu a vyjadřuje předčasnost, aniž by odkazovalo k nějakému konkrétnímu okamžiku. Imbs hovoří o „vérité d’expérience ayant déjà été vraie à une époque reculée du passé.“ Sem patří také ustálené spojení „s’il en fut“, „qui sert à marquer un haut degré (comp. comme n’y en a pas d’autre)“.³⁵⁶

Jak jsme viděli, jednoduché perfektum může být někdy užito stejně jako imperfektum i k vyjádření opakování či současnosti událostí, ale liší se od něj způsobem, jakým je předestírá. Mnozí gramatici hovoří o rozdílném aspektu těchto dvou časů. Riegel, Pellat a Rioul píší: „Le passé simple donne une vision synthétique et compacte du procès : il l’envisage « comme un noyau indivis, comme un tout fermé sur lui-même et en offre une vision globale, indifférenciée, non-sécante ».“³⁵⁷ I oni pozorují, že může být utvořeno jak od perfektivních, tak od imperfektivních sloves. Zachycuje tedy události trvající různě dlouhou dobu, neboli jak píše Sten, „un « défini » peut raccourcir (mieux : synthétiser) une action qui demande plus ou moins de temps,“³⁵⁸ či Imbs, „il n’exclut pas la durée, mais il en fait abstraction.“³⁵⁹ Někteří autoři proto hovoří o „aspect ponctuel“ nebo „momentané“³⁶⁰ nebo o „action point“³⁶¹. Z toho vyplývá, že bývá použito při vyjadřování rychlých a někdy i nečekaných změn a může konotovat i překvapení, často se proto pojí s výrazy jako např. „soudain“, nebo má-li být zdůrazněno krátké trvání. Je-li utvořeno od imperfektivních sloves, ohraničuje události jimi vyjádřené a může zdůrazňovat „l’une ou l’autre des limites,“³⁶² někdy proto nabývá inchoativního nebo ingresivního významu.

7.3.1. Konkurence jednoduchého a složeného perfekta v různých registrech

Je zjevné, že v současné hovorové francouzštině, pokud není potřeba zároveň zdůraznit předčasnost k nějaké jiné minulé události, slouží k vyjádření perfektivních či jako celek nahlížených událostí předcházejících okamžiku výpovědi složené perfektum a

³⁵⁵ GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. Op. cit., s. 1094.

³⁵⁶ Ibid., s. 1094.

³⁵⁷ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 303.

³⁵⁸ STEN, Holger. Op. cit., s. 99.

³⁵⁹ IMBS, Paul. Op. cit., s. 86.

³⁶⁰ Ibid., s. 86.

³⁶¹ GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. Op. cit., s. 1093.

³⁶² STEN, Holger. Op. cit., s. 101.

jednoduché se zde již vůbec neuplatňuje. Podle Grevisse výjimku představují jižní dialekty,³⁶³ ale otázkou je, nakolik se tato výjimka udržuje ještě v dnešní době.

Riegel, Pellat a Rioul uvádějí, že tato tendence se ve francouzštině začala objevovat již ve 12. století.³⁶⁴ Ferrari píše, že podle francouzských gramatik se systematické nahrazování jednoduchého perfekta složeným prosazuje přibližně od roku 1860 nejprve v oblasti Paříže, cituje však zároveň Damouretta y Pichona, kteří „observan que a juzgar por el teatro, ya a principios del siglo XVI el pretérito compuesto parece ser mucho más frecuente que el simple, y dan numerosos ejemplos sacados de la farsa del *Pasté et de la Tarte*.”³⁶⁵ V 16. století ale gramatik Estienne poprvé formuloval pravidlo 24 hodin, podle nějž se složené perfektum užívá k označení událostí vzdálených méně, a jednoduché více, než jeden den. V 17. století ho pak zachycuje i *Grammaire générale et raisonnée*, a řídí se jím pak i dramatici v období klasicismu. Jednou z výtek na adresu Corneillova Cida bylo právě to, že při popisu boje s Maury toto pravidlo porušil.³⁶⁶ Riegel, Pellat a Rioul vyslovují úvahu, že samotná jeho existence svědčí o tom, že i v tomto období se uplatňovaly oba časy, ačkoliv je možné, že jejich užití kolísalo, a gramatici se jej proto snažili sjednotit.³⁶⁷ Grevisse konstatuje, že lze předpokládat, že se připouštělo užití složeného perfekta namísto jednoduchého, ale proti užití opačnému, tj. jednoduchého perfekta místo složeného, však gramatici ostře brojili.³⁶⁸ Také Ferrari zmiňuje, že již od 18. století gramatici a mezi nimi Restaut, jehož cituje, pozorují, že složené perfektum může vždy nahradit jednoduché, ale ne naopak. Jednoduché lze použít „qu'en parlant du temps absolument passé.”³⁶⁹ Ve větě *Alexandre fut le plus grand capitaine de son siècle*, je možné nahradit jednoduché perfektum složeným, tj. *Alexandre a été le plus grand capitaine de son siècle*, avšak ve větě *Il est déjà arrivé*, nahradit složené perfektum jednoduchým a utvořit větu **Il arriva déjà* nelze.³⁷⁰ Dnes již z běžného mluveného projevu jednoduché perfektum zcela vymizelo, podle Imbse jeho užití mimo psaný jazyk působí pedantsky nebo provinčně,³⁷¹ avšak co se týče jeho uplatnění v písemných projevech, nepanuje mezi lingvisty shoda. Grevisse tvrdí, že je stále plně

³⁶³ GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. Op. cit., s. 1093.

³⁶⁴ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 304.

³⁶⁵ FERRARI, Américo. Tiempo y verbo: Algunas observaciones sobre el sistema canté/he cantado en la perspectiva de la traducción francés - Castellano. *Parallèles: Cahiers de l'École de Traduction et d'Interpretation de l'Université de Genève*. Avril 1980, Numéro 3, s. 86 a s. 97.

³⁶⁶ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 305.

³⁶⁷ Ibid., s. 305.

³⁶⁸ GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. Op. cit., s. 1093.

³⁶⁹ FERRARI, Américo. Op. cit., s. 86.

³⁷⁰ Ibid., s. 86-87.

³⁷¹ IMBS, Paul. Op. cit., s. 87.

využíváno,³⁷² Riegel, Pellat a Rioul naopak zastávají názor, že i odtud je postupně vytlačováno složeným.³⁷³ Šabršula je přesvědčen, že se jedná o pouhou stylistickou variantu složeného perfekta a na základě uplatnění těchto dvou časů rozlišuje několik subkódů spisovného jazyka. První je ten, kde se jednoduché perfektum neuplatňuje již vůbec. V druhém je jednoduché zcela volně zaměnitelné za složené, což svědčí o tom, že jejich významy v rámci tohoto subkódu již zcela splynuly. V rámci dalšího subkódu je jednoduché perfektum pouze v distribuční opozici ke složenému, často se pojí se třetí osobou, zatímco složené s první a druhou, což je rozdělení známé z textových teorií. V tomto smyslu o jednoduchém perfektu jako o slohové variantě složeného hovoří také Hendrich, Radina a Tláškal.³⁷⁴ V rámci tohoto subkódu také hlavní vyprávění může být v perfektu jednoduchém, ale např. korespondence, která je jeho součástí obsahuje pouze perfektum složené. Nakonec se jednoduché imperfektum uplatňuje také v „literárních subsystémech archaizujících“, kde „se pak (nedůsledně) prosazují pravidla (která lze číst v některých gramatikách) (...)“³⁷⁵ Šabršula se částečně shoduje se zastánci textových přístupů, když tvrdí, že tyto dva časy jsou v opozici distribuční, nikoliv významové. Ačkoliv skutečně existují texty, kde se jednoduchá a složená perfekta střídají víceméně nahodile, a je proto opodstatněné se domnívat, že se jedná pouze o stylistické varianty, existuje i mnoho dokladů např. i z denního tisku, kde se doposud uplatňuje významová opozice mezi oběma perfekty, a je proto málo pravděpodobné, že by jednoduché perfektum bylo Francouzi vnímáno jako archaizující, přestože se bez nejmenších pochyb jedná o prostředek náležící jen do určitého, převážně psaného, registru, který se rozhodně neuplatňuje v běžném hovoru, a může být proto vnímáno jako knižní.

Co se týče příčin tohoto vývoje, někteří lingvisté tvrdí, že za něj může složitost forem jednoduchého perfekta, ale jak konstatují Grevisse a Goose, „c'est prendre la conséquence pour la cause,“ tyto formy se zdají zvláštní právě proto, že jsou málo užívány. Hlavní příčinou je podle něj, že složené perfektum má vztah k současnosti a tudíž „concrétise en quelque sorte les faits en les rapprochant du moment où l'on parle et du locuteur lui-même.“³⁷⁶ Riegelovo, Pellatovo a Rioulovo vysvětlení spočívá v tom, že mluvčí „s'implique inévitablement dans son énoncé,“ a proto přirozeně sahá po složeném perfektu. Jak jsme viděli, stejné úvahy jsou základem rozdělení na dva „plans d'énonciations“ v textových teoriích.

³⁷² GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. Op. cit., s. 1093.

³⁷³ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 305.

³⁷⁴ HENDRICH, Josef – RADINA, Otomar – TLÁSKAL, Jaromír. *Francouzská mluvnice*. Plzeň : Fraus, 2001, s. 423.

³⁷⁵ ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Op.cit., s. 209.

³⁷⁶ GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. Op. cit., s. 1093.

Jak víme, ty mají svůj původ u Benvenista, který rozlišuje dva rozdílné vypravěčské přístupy, „discours“ a „histoire“ a současně odmítá, že by minulé slovesné časy byly užívány v závislosti na tom, zda se jedná o mluvený nebo o psaný projev. Zatímco „discours“ se dnes uplatňuje nejen v mluvených, ale i ve psaných sděleních, „histoire“ je již zachycena výhradně v písemné podobě. Psaný jazyk tedy odlišuje „histoire“ a „discours“, které se mohou střídat i v rámci jednoho textu, z mluveného projevu však „histoire“ již vymizela. Stejné rozdělení uplatňuje i Weinrich, jen používá označení „récit“ a „commentaire“. I v dnešní době se mnozí autoři při vysvětlování opozice těchto dvou časů opírají právě o ně, a to i přesto, že mohou vést k některým zavádějícím tvrzením. Z textových přístupů vychází i mnohá didaktická díla, např. *Le verbe en action* Marie-Hélène Pérennec, zabývající se ekvivalenty jednotlivých slovesných časů ve čtyřech jazycích.³⁷⁷ Přesto ale takový výklad naráží na četná úskalí.

Přestože panuje všeobecná shoda na tom, že v dnešní době se v běžné mluvené francouzštině jednoduché perfektum již vůbec neuplatňuje, můžeme přesto i v mluveném jazyce, ač poměrně zřídka, narazit kromě složeného perfekta i na perfektum jednoduché. Tuto možnost připouští i Riegel et al., ačkoliv ji vysvětlují spíše textově: „dans certaines circonstances où la relation à la situation est moins forte, le passé simple se rencontre encore à l’oral.“³⁷⁸ Zpravidla se objevuje ve formálních projevech, např. v akademických pojednáních či v proslovech státníků apod. García Yebra cituje z *Grand Larousse de la langue française* „este tiempo [pretérito perfecto simple] sólo se emplea en la narración escrita o en los discursos, en las charlas radiofónicas, en las conferencias“, avšak zastává názor, že dnes již má pouze stylistickou hodnotu a cituje znovu ze stejného zdroje: „Si se puede afirmar (...) que el «passé simple» está muerto en el francés hablado común, es preciso reconocer con la misma seguridad que vive en el francés escrito, y ello en todos los registros, pero como un tiempo disponible, nunca obligatorio.“³⁷⁹ Kdybychom zde chtěli uplatnit textová hlediska, nabízela by se otázka, zda jsou ve formálních projevech evokovány situace odlišné od těch, které jsou zmiňovány v běžném hovoru, v jehož rámci proto není prostor pro uplatnění jednoduchého perfekta, nebo zda je mluvčí v rámci neformálního hovoru vždy k událostem, o nichž mluví, více připoután a jsou mu bližší než k těm, o nichž se vyjadřuje formálně.

V období klasicismu se navíc „passé simple“ ještě běžně uplatňovalo v dramatických dialozích, jež zachycovaly běžné neformální rozhovory. Podle Benvenista by pasáže v tomto čase náležely „histoire“. Není ovšem zcela jasné, jak v tom případě vysvětlit, že některé

³⁷⁷ PÉRENNEC, Marie-Hélène (dir.). *Le verbe en action : Grammaire contrastive des temps verbaux (français, allemand, anglais, espagnol)*. Grenoble : ELLUG Université Stendhal, 2002.

³⁷⁸ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 305.

³⁷⁹ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 175.

události, o nichž hovoří herci na scéně klasického divadla, jehož cílem je napodobit skutečný život, zůstávají na rozdíl od jiných od aktuální roviny příběhu jasně odděleny a náleží „histoire“, když přeci samotný fakt, že se o nich hovoří, by měl události připoutat k aktuální časové rovině mluvčího. Stejně tak není jasné, proč mohou zůstat vzdáleny a beze vztahu k mluvčímu, jsou-li vysloveny na divadle, které má být věrným odrazem skutečnosti, zatímco v běžném hovoru takové situace nenastávají a mluvčí všechny události pomocí složeného perfekta prezentují jako nějakým způsobem blízké. Zdůrazněme, že jednoduchým perfektem jsou zachyceny nejen události časově velmi vzdálené, kupříkladu odehrávající se v dávné minulosti, např. v antice, ale i relativně nedávné. Nasnadě je námitka, že nelze srovnávat klasicistní a současný stav jazyka a že ve francouzštině tohoto období byl slovesný systém uspořádán odlišně než v dnešní francouzštině, o jejíž popis se pokouší Benveniste. Podle textových teorií by však bylo nutné předpokládat, že od dob klasicismu muselo dojít nikoliv k významovým posunům uvnitř slovesného systému, ale ke změně vnímání reality mluvčími tohoto jazyka. Jak jinak vysvětlit, že situace, jež je součástí dialogu napodobujícího běžný hovor v období klasicismu, náleží „histoire“, zatímco identická situace odražená v dialogu, jež by byl součástí běžné konverzace v dnešní době, by nutně náležela „discours“.

Problematická je také aplikace rozdělení na „plan d'énonciation“ na jiné románské jazyky, tak jak učinil Weinrich, a následné zpětné porovnání s francouzštinou. Jak víme, Weinrich jde oproti Benvenistovi ještě dále a tvrdí, že jeden čas nemůže náležet oběma „plans d'énonciation“ najednou. Stejně jako ve francouzštině i ve španělštině je složené perfektum „tiempo del mundo comentado“ a jednoduché naopak „tiempo del mundo narrado“. Avšak na rozdíl od francouzštiny se i tento čas mnohem častěji uplatňuje i v běžných mluvených projevech. Z hlediska textových přístupů by z toho muselo vyplývat, že mluvčí španělštiny běžně hovoří o událostech, které nejsou ve zvláštním vztahu k nim, zatímco mluvčí francouzštiny jsou k událostem, o nichž hovoří, vždy těsněji připoutáni. Pérennec tento rozpor řeší tím, že postuluje, že rozdíl mezi francouzským a španělským složeným a jednoduchým perfektem spočívá právě v tom, že zatímco ve francouzštině je jejich konkurenci potřeba vysvětlovat na základě Weinrichova rozdělení na „tiempos del mundo comentado“ a na „tiempos del mundo narrado“, ve španělštině užití složeného nebo jednoduchého perfekta závisí na tom, zda je období, kdy k události došlo nadále aktuální a neuzavřené, nebo naopak skončené a neaktuální.³⁸⁰

Vždy je samozřejmě možné nějakým způsobem aplikovat vysvětlení textových teorií opírajících se o vypravěčský přístup a vztah mluvčího ke zmiňované události a argumentovat

³⁸⁰ PÉRENNEC, Marie-Hélène (dir.). Op. cit., s. 120.

psychologickou blízkostí událostí vyjadřovaných perfektem složeným. Také je nepochybné, že užívá-li mluvčí aktivně formy obou perfekt, události vyjadřované ve složeném perfektu prezentuje jako součást období chápaného jako současné, tzn. jako psychologicky bližší či aktuálnější, významnější atd.. Otázkou je, zda tyto teorie skutečně objasňují všechny faktory, jimiž se řídí volba nejvhodnějšího času, a zda v některých případech ve snaze o koherentní přístup nezdůrazňují kritéria podružná a neopomíjejí přitom ta hlavní. Kritikami nedostatků těchto přístupů jsme se zabývali již v předchozích kapitolách. Zde se jedná pouze o to, zamyslet se nad funkčním rozvrstvením užití složeného a jednoduchého perfekta a případně nad možnými příčinami současného stavu. Je totiž zjevné, že v některých registrech i nadále francouzské jednoduché perfektum přežívá a nemůže proto otázku konkurence dvou perfekt přejít s tím, že jednoduché již v dnešní době bylo vytlačeno složeným.

Pokusme se proto letmo rozebrat, aniž bychom se snažili o podrobnou statistiku a úplnou analýzu, několik příkladů souvisejících s výše zmíněnými problémy. Jako ukázka jazyka z období klasicismu nám mohou posloužit Molièrovy hry, kupříkladu *Tartuffe* a *Don Juan*. Obě jsou, jak se u klasicistního dramatu sluší, zakotveny v přítomnosti, a ze slovesných časů je patrně nejvíce zastoupen prézens. Je však také poměrně časté, že vyprávění vložená do úst postav jsou prezentována ne jako náležící aktuální časové rovině, ale rovině neaktuální, a proto se zde často objevuje i imperfektum. Pasáže v imperfektu však mohou být následovány složeným perfektem, stejně jako ty v přítomtu mohou být následovány perfektem jednoduchým, které však není zrovna nejhojněji zastoupeno.

Zatímco jednoduchá perfekta se v *Tartuffovi* objevují spíše pohromadě v rámci ucelené pasáže, např. ve čtvrté scéně prvního dějství, složená se vyskytují spíše jednotlivě, následována často pasážemi v přítomtu, ale kombinují se např. i s futurem (*Il sera votre époux, j'ai résolu cela.*³⁸¹).

V *Donu Juanovi* se složená perfekta objevují jak jednotlivě tak pohromadě v rámci souvislejších pasáží. Na jednoduchá lze narazit v první scéně třetího dějství a jedno zcela osamoceně se navíc objevuje také ve Sganarellově replice v 6. scéně 3. dějství: *Bon ! C'est le tombeau que le Commandeur faisait faire lorsque vous le tuâtes.*³⁸² Není snadné takové izolované užití vysvětlit, zejména když na podruhé je ta samá událost evokována již pomocí perfekta složeného: *Cela n'est pas civil, d'aller voir un homme que vous avez tué.*³⁸³ Pokud bychom prostě nekonstatovali, že v protikladu ke zbytku scény představující „discours“ se

³⁸¹ MOLIÈRE. *Le Tartuffe ou l'Imposteur*. Paris : Éditions Sociales, 1970, s. 93.

³⁸² MOLIÈRE. *Don Juan ou le Festin de pierre*. Brno : Librix.eu, 2007, s. 87.

³⁸³ Ibid., s. 88.

jedná o repliku náležíci „histoire“, museli bychom se zamýšlet nad tím, v čem se takto vyjádřená událost liší od všech ostatních jí podobných, jež jsou však zachyceny v perfektu složeném, což bychom mj. museli objasnit, i pokud bychom chtěli zdůvodnit, proč právě tato replika patří do „histoire“. Jinak bychom museli přemýšlet také o tom, zda se nejedná prostě jen o výjimku a o náhodu, případně zda se nejedná o projev tendence hovorového jazyka od jednoduchého perfekta upouštět.

Porovnáme-li však první a druhou zmínku zabití z hlediska významu, přípustné vysvětlení by mohlo být např. to, že v prvním případě se jedná o prostou zmínku v minulosti nezvratně dokonaného činu, zatímco v druhém případě je prezentováno spíše jako čin zasahující do současnosti tím, že z něj plynou nějaké důsledky jako, že není vhodné, aby vrah chodil na hrob své oběti. Avšak ať již je vysvětlení jakékoliv, pro naše účely můžeme považovat za hlavní, že autor v této situaci považoval za vhodné užít jednoduché perfektum a v jeho užití mu nic nebránilo přesto, že jinde používá složené. S jistotou však můžeme předpokládat, že v dnešním dialogu by se neobjevilo, a i na jeho místě by stálo „vous l'avez tué“.

Jak již bylo řečeno, v obou hrách se vyskytují také souvislejší úseky obsahující jednoduchá perfekta. Je jim společné, že líčí sled minulých událostí, a v Tartuffovi jsou navíc do minulosti explicitně situovány pomocí příslovce „avant-hier“. V obou příkladech jsou odpovědi na otázky zakotvené v přítomnosti vyjádřené v Tartuffovi prezentem a v Donu Juanovi složeným perfektem zahrnujícím i okamžik výpovědi. Podívejme se na část těchto pasáží. Ta z Tartuffa není s ohledem na výše zmíněná pravidla nikterak překvapivá:

ORGON : (...) *Tout s'est-il, ces deux jours, passé de bonne sorte ?*

Qu'est-ce qu'on fait céans? Comme est-ce qu'on s'y porte ?

DORINE : *Madame eut avant-hier la fièvre jusqu'au soir,*

*Avec un mal de tête étrange à concevoir.*³⁸⁴

V Donu Juanovi rovněž nepřekvapí první jednoduché perfektum, ačkoliv je pasáž součástí rozhovoru v prezentu a je uvedena složeným perfektem „que j'en ai vu“. V rámci vyprávění jsou události trvalejšího rázu či, jak by řekli někteří gramatici, patřící do pozadí, vyjádřeny v imperfektu a jednorázové perfektivní události v jednoduchém perfektu, a to i přesto, že jsou zasazeny do dialogu vedeného v přítomném čase.

SGANARELLE : *Quoi ! Vous ne croyez pas au séné, ni à la casse, ni au vin émétique ?*

DOM JUAN : *Et pourquoi veux-tu que j'y croie ?*

³⁸⁴ MOLIÈRE. *Le Tartuffe ou l'Imposteur*. Op. cit., s. 82.

SGANARELLE : Vous avez l'âme bien mécréante. Cependant vous voyez depuis un temps que le vin émétique fait bruire ses fuseaux. Ses miracles ont converti les plus incrédules esprits : et il n'y a pas trois semaines que j'en **ai vu**, moi qui vous parle, un effet merveilleux.

DOM JUAN : Et quel ?

SGANARELLE : Il y avait un homme qui, depuis six jours, était à l'agonie ; on ne savait plus que lui ordonner, et tous les remèdes ne faisaient rien; on s'**avisa** à la fin de lui donner de l'émétique.

DOM JUAN : Il **réchappa**, n'est-pas ?

SGANARELLE : Non, il **mourut**.

DOM JUAN : L'effet est admirable.

SGANARELLE : Comment ! Il y avais six jours entiers qu'il ne pouvait mourir, et cela le **fit** mourir tout d'un coup. Voulez-vous rien de plus efficace.

DOM JUAN : Tu as raison.³⁸⁵

I u Molièra se ale na jiném místě setkáme s vyprávěním, kde jsou tentokrát události zachyceny perfektem složeným, např. když Pierrot líčí Charlotte v první scéně druhého dějství Dona Juana záchranu tonoucích. V podobné situaci, jako jsou ty výše popsané, se imperfektum kombinuje se složeným perfektem. Místo „j'ai aperçu“ by i zde mohlo být „j'aperçus“.

„Enfin donc j'estions sur le bord de la mar, (...) et je nous amusions à batifoler avec des mottes de tarre que je nous jesquions à la teste ; (...) **j'ai aperçu** de tout loin queueque chose qui grouillait dans gliau (...).“³⁸⁶

Složené perfektum se zde ale objevuje také v uvedeních přímé řeči („ç'ai-je fait“, „m'a-t-il fait“) a nakonec i v závěru pasáže, kde je líčen sled po sobě jdoucích událostí (což je ještě v hovoru zdůrazněno příslovcem „puis“), které bývají v literárním jazyce zpravidla vyjádřeny v jednoduchém perfektu:

„(...) je **l'ai tant sarmonné**, que je nous **sommes boutés** dans une barque, et pis **j'avons tant fait** cahin caha, que je les **avons tirés** de gliau, et pis je les **avons menés** cheux nous auprès du feu, et pis ils **se sant dépouillés** tous nus pour se sécher, et pis il y en **est venu** encore deux de la mesme

³⁸⁵ MOLIÈRE. *Don Juan ou le Festin de pierre*. Op. cit., s. 67-68.

³⁸⁶ Ibid., s. 27.

bande, qui s'equiant sauvés tout seul, et pis Mathurine est arrivée là, à qui l'en a fait les doux yeux.“³⁸⁷

Užívání složeného perfekta zde může souviset i se snahou vypravěče o oživení příběhu a jeho přiblížení posluchači, Pierrot používá mj. i přímou řeč. Protože se zde ale autor snaží zachytit jazyk lidový, což se odráží také na slovníku a na výslovnosti, je také možné, že se jedná o doklad toho, že v hovorovém jazyce bylo již v tomto období jednoduché perfektnum na ústupu.

V každém případě však není pochyb o tom, že v souvislosti s prvními dvěma příklady by se v dnešním rozhovoru o někom, kdo měl, ač již předevčírem, horečku řeklo „elle a eu la fièvre avant-hier“ stejně tak, jako by i po pasáži s imperfekty následovalo složené perfektnum. Jen těžko lze tvrdit, že by se tímto užitím zásadně měnil vztah mluvčího k události, a že tato by proto k němu byla úzeji připoutána.

Dalším bodem, nad kterým je dobré se zamyslet, je užití jednoduchého perfekta ve spisovných mluvených projevech patřících do vyššího registru jazyka. Někdy se můžeme setkat s tvrzeními, že v těchto případech je užití jednoduchého perfekta nezbytné a je právě jedním ze signálů toho, že se jedná o vyšší registr. Příkladem takových projevů by mohla být například prezidentská prohlášení apod., avšak z materiálů dostupných na stránkách Elysejského paláce je zřejmé, že v projevech a prohlášeních objevuje zřídka.

Několik jednoduchých perfekt lze nalézt v projevu Édouarda Balladura vysloveném u příležitosti výročí narození bývalého francouzského prezidenta George Pompidoua. Nacházejí se v prostřední části projevu, naopak v úvodu se objevují složená perfekta:

*„L'action de Georges Pompidou au service de notre pays, (...) a marqué l'Histoire : il a enraciné dans notre tradition politique des institutions qu'on croyait seulement taillées à la mesure d'un homme d'exception ; donné à la France une force économique qu'elle n'avait jamais eue, (...) ; développé son influence dans le monde (...) ; favorisé une politique sociale marquée par la participation (...) ; joué un rôle décisif dans l'élargissement de l'Europe, (...).“*³⁸⁸

Poznamenejme na okraj, že se jedná vlastně o velmi dlouhé souvětí, a ač jsou jednotlivé věty odděleny středníky a značně autonomní z hlediska významu, pomocné sloveso „avoir“ se objevuje jen u prvního slovesa po dvojtečce a ve zbytku souvětí je vypuštěno.

³⁸⁷ MOLIÈRE. *Don Juan ou le Festin de pierre*. Op. cit., s. 27.

³⁸⁸ Discours de M. Édouard Balladur. *Élysées. Présidence de la République*. 22.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/colloque-celebrant-le-centenaire-de-la-naissance.11620.html>>

Tato část končí větou se slovesem v jednoduchém perfektu *Ce fut pour la France une période heureuse (...)*³⁸⁹ a následuje jádro projevu, které se týká minulosti definitivně uzavřené, od přítomnosti oddělené, v němž se střídají převážně imperfekta právě s jednoduchými perfekty. Výjimkou je jednoho složené perfektum a jeden prézens: *Œuvre exceptionnellement féconde à laquelle il n'est pas toujours rendu justice. Peut-être en est-il quelque peu responsable (...)*³⁹⁰. Zde je patrná současná platnost, dodnes se mu nedostalo uznání, ale možná za to sám nese (i nadále, ač již je mrtev), odpovědnost. Právě v kombinaci s následným „fut“ složená perfekta v prvním odstavci zdůrazňují dosavadní platnost zmiňovaných činů, z nichž Francie dodnes těží, ač již je jejich strůjce mrtev. Jedná se o užití běžné i ve španělštině, vzpomeňme na příklad *Andrés Bello ha sido el mejor gramático de la lengua española*.³⁹¹ Další příklady užití jednoduchého perfekta jsou (...) *il fut toujours, sans se forcer, à la mesure de son destin, professeur, bras droit du Général de Gaulle, (...)*, nebo *Chacun se rappelle ce que fut sa force d'âme lorsque vint la fin et qu'atteint par un destin injuste, il maintint le cap alors que le monde entier entrait dans une période plus difficile, et affirma sa volonté d'assumer sa mission jusqu'au bout de ses forces*. A nakonec v tom samém odstavci *il manifesta une abnégation* a *Ce destin jusqu'alors toujours heureux prit fin dans la tragédie*. Tím se mluvčí dostal na konec příběhu v minulosti uzavřeného, konec projevu má opět vztah k přítomnosti a následuje proto perfektum složené *Les Français ne l'ont pas oublié*.³⁹²

Jak již však bylo zmíněno, v ostatních projevech dostupných na stránkách Elysejského paláce jednoduché perfektum téměř nenajdeme. To je dáno především tím, že v projevech prezidenta Sarkozyho se objevuje celkově jen relativně málo minulých časů. Jeho projevy bývají hlavně v přítomnosti, ať již proto, že se jedná o současná témata, nebo proto, že i minulé události situuje do současnosti, čímž je aktualizuje. Jedná se zde tedy především o jeho rétoriku, jeho snahou je svůj projev co nejvíce oživit, co nejvíce zaujmout a co nejvíce přiblížit témata, o nichž pojednává, svým posluchačům.

V jeho projevu u stejné příležitosti, tj. výročí narození George Pompidoua, najdeme jen tři jednoduchá perfekta: (...) *la politique de Georges POMPIDOU fut moderne (...)*; *D'abord, l'élargissement, qui fut son défi européen le plus visible (...)*; *Cet élargissement aux*

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1723.

³⁹² Discours de M. Édouard Balladur. *Élysées. Présidence de la République*. 22.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/colloque-celebrant-le-centenaire-de-la-naissance.11620.html>>

*Nations européennes, que Georges POMPIDOU assumait en 1969 (...).*³⁹³ Většina událostí týkajících se života tohoto státníka a dalších událostí z tohoto období je zachycena prezentem historickým, z čehož také vyplývá, že v některých případech složené perfektum vyjadřuje události předcházející takto vytyčené časové rovině, např. *Parce qu'il a compris le coût et les dangers de la rivalité des monnaies (...), Georges POMPIDOU est convaincu qu'il faut se donner pour objectif l'Union monétaire.* Složené perfektum se dále objevuje ve stejných situacích a stejným významem jako v projevu Balladurově, např. (...) *l'importance de l'œuvre européenne de Georges POMPIDOU n'a pas toujours été mesurée à sa juste place* nebo *C'est lui qui a mis notre pays sur les rails du XXIe siècle* či *Mal leur en a pris car l'Histoire lui a déjà rendu hommage et les Français, eux, *n'ont jamais cessé de l'aimer.*³⁹⁴

V jiných projevech ale Nicolas Sarkozy používá již jen perfektum složené, a to i v situacích, kde vztah k současnosti není příliš zjevný a kde by bylo tudíž možné použít namísto něj i perfektum jednoduché. Protože se však stále jedná o projevy zakotvené v přítomnosti, dal by se v duchu textových teorií i u těchto perfekt obhájit jejich vztah k okamžiku promluvy či to, že události jimi vyjádřené jsou chápány jako součást širěji vymezeného období považovaného za současné. Např. v novoročním projevu k diplomatickému sboru z 22. ledna 2010 se vyjadřuje ke klimatické konferenci v Kodani, která se uskutečnila v prosinci 2009 mj. takto: *A Copenhague, 130 chefs d'Etat ont fait le voyage parce qu'ils mesuraient l'importance de l'enjeu. A leur arrivée, 130 chefs d'Etat ont trouvé un texte absolument illisible, (...) !*³⁹⁵ Jistě by zde mohla být i jednoduchá perfekta zejména, když v první větě se objevuje imperfektum, zařazující děj do neaktuální, od přítomnosti oddělené, časové roviny, a také proto, že se jedná o událost nejen z minulého měsíce, ale dokonce z minulého roku. Protože ale v pokračování projevu jsou další události související s touto konferencí vyjádřeny tentokrát již v prezentu historickém a protože se navíc celý projev týká aktuálního dění a aktuálních problémů na mezinárodní scéně, lze složená perfekta z výše uvedeného příkladu obhájit právě jako náležící aktuální rovině, aniž by bylo třeba francouzskému prezidentovi a jeho sekretariátu vytýkat, že nedbá na vznešenost

³⁹³ Allocution de M. le Président de la République à l'occasion de la réception en l'honneur de l'association Georges Pompidou. *Élysées. Présidence de la République*. 22.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/colloque-celebrant-le-centenaire-de-la-naissance.11620.html>>

³⁹⁴ Ibid.

* Správně: *n'ont jamais cessé de l'aimer.*

³⁹⁵ Voeux du Président de la République Nicolas Sarkozy au corps diplomatique. *Ambassade de France en République tchèque*. 22.1.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.france.cz/Voeux-du-President-de-la-Republique-Nicolas>>.

jazyka. Stejná by byla i argumentace zastánců textových přístupů, podle nichž by tento projev byl typickým příkladem „discours“.

Stále ale zůstává otázka, proč některé dialogy ze staršího období nebo proč projevy náležící do vrstvy jazyka označované jako „soutenué“ mohou obsahovat části, které by tato teorie označila za „histoire“, ačkoliv v dnešním běžném a hovorovém jazyce se nikdy „histoire“ neobjeví.

Na základě pozorování všech výše uvedených příkladů, kde se ve mluveném jazyce z dřívějších dob nebo ve vyšším registru současného mluveného jazyka vyskytují jednoduchá perfekta, zatímco dnes by v běžném hovoru ty samé události byly vyjádřeny bez nejmenší pochybnosti perfektem složeným, je možné tvrdit, že dnes takto užitá složená perfekta nemají rys aktuálnosti či vztahu k přítomnosti a že mají zcela stejnou funkci jako jednoduchá perfekta, namísto nichž stojí. Tato složená perfekta odkazují čistě do minulosti a, jak jsme viděli, Reichenbach jejich význam zachycuje jako E, R – S. Také většina gramatik jej zmiňuje jako jeden z možných významů složeného perfekta. To by znamenalo, že v současném mluveném jazyce se objevují jednak složená perfekta s rysem aktuálnosti, tedy ta, která by byla uchována v mluvených projevech v registru „langue soutenue“ a ve většině psaných projevů, a jednak složená perfekta bez rysu aktuálnosti, namísto nichž se ve vyšším registru jazyka nadále uplatňuje perfektum jednoduché. Protože ale přítomnost či absence rysu aktuálnost slouží k odlišení časů ve dvojici složené a jednoduché perfektum, přestane-li se jeden z členů této dvojice uplatňovat, přítomnost či absence rysu aktuálnost není nadále pertinentní, protože již neslouží k odlišení dvou rozdílných členů opozice. V tom registru jazyka, ať již mluveného či psaného, odkud dnes již jednoduché perfektum zcela vymizelo a kde se uplatňuje jen složené, již rys aktuálnost nehraje žádnou roli a v popisu tohoto složeného perfekta proto může zcela chybět. V tom případě by ale z hlediska textových teorií tedy bylo nutné připustit, že složené perfektum může být nejen „tiempo del mundo comentado“, ale i „tiempo del mundo narrado“ nevyjadřující vztah k současnosti.

Naopak v tom registru, kde se stále uplatňuje jednoduché i složené perfektum s jejich původními významy a kde zastávají stejné funkce jako v jazyce starších období, umožňuje rys aktuálnost i nadále odlišovat významově a funkčně tyto dva časy a při popisu i při interpretaci složeného perfekta nesmí být, navzdory tomu, co tvrdí Šabršula, opomíjen.

Obecně lze pozorovat, že v ústních projevech se celkově objevuje poměrně malý počet časů vyjadřující minulost či neaktuálnost, a naopak nejhojněji se zde uplatňuje přezens a dále pak další časy vyjadřující vztah k současnosti, mezi něž patří právě i složené perfektum. Stejný celkový poměr lze konstatovat i u všech výše uvedených příkladů, jež byly vzaty

z mluvených projevů, ve kterých se vyskytovala jak složená, tak jednoduchá perfekta. Alarcos Llorach konstatuje, že „en el lenguaje hablado o en el escrito en estilo directo es más frecuente que con relación al que habla la acción que se quiere expresar esté colocada en el ‘presente ampliado’ (...).“³⁹⁶

Tato tendence je patrně opravdu podmíněna právě tím, že v mluveném projevu se často vyslovujeme k událostem, které jsou pro nás skutečně aktuální a které chápeme jako součást šířeji pojaté současnosti, jejímž středem je okamžik výpovědi. Dalším důvodem může být, že mluvčí má zájem na tom předestřít i události vzdálenější, které ve skutečnosti do současnosti nezasahují ani svými následky ani významem, jako aktuální a za účelem oživení vyprávění sahá po časech primární perspektivy, zejména po přítomtu historickém. Tento jev lze pozorovat i ve španělštině a je patrný, stejně jako ve francouzštině, nejen v mluvených projevech, ale také ve zprávách a v novinových článcích pojednávajících o aktuálních událostech, připomeňme jedno z užití složeného perfekta zmiňovaného *Nueva gramática* jako „perfecto de noticias recientes“.

Z toho, že složené perfektum, jakožto čas vyjadřující vztah k současnosti, má přirozenou tendenci v mluvených projevech převažovat nad jednoduchým, můžeme vyvozovat, že jeho převaha se postupně generalizovala a v hovorovém jazyce stále častěji nahrazovalo jednoduché i v těch případech, kdy bylo potřeba vyjádřit jen minulou událost bez vztahu k přítomnosti. Jinak řečeno, vzhledem k tomu, že potřeba používat jednoduché perfektum v mluveném jazyce byla poměrně omezená, se toto kvůli nízké frekvenci výskytu dostalo na periferii jazykového systému a začalo být nahrazováno složeným perfektem, jehož frekvence výskytu byla naopak vysoká, a tudíž stálo (a nadále stojí) v centru systému.

Dnes tedy můžeme říci, že ve francouzštině složené perfektum jednoduché zcela nahradilo a plně převzalo i jeho funkce, avšak pouze v běžném mluveném projevu. To, že se tato situace, navzdory některým výjimkám, stále plně neodrazila v jazyce psaném ani ve vyšším registru mluveného projevu, můžeme přičítat na vrub konzervativnosti francouzského spisovného a zejména psaného jazyka. García Yebra cituje Malblanca:

„La pérdida del passé définit [= «passé simple»] sería para nuestra lengua una desintegración. Mientras haya una escuela en que nuestros hijos aprendan el francés, el passé défini, en sus terceras personas del singular y del plural, seguirá siendo un tiempo selecto, manejado por quienes se precian de un lenguaje bueno, sólido y claro.“³⁹⁷

³⁹⁶ ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. Op. cit., s. 48.

³⁹⁷ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 175.

Ferrari přitom v návaznosti na Cellarda zdůrazňuje, že užívání jednoduchého perfekta ve psaných projevech není jen záležitostí krásné literatury určené elitám, což dosvědčuje jeho běžný výskyt např. ve sportovních rubrikách novin.³⁹⁸ Na toto užití s poznámkou, že nelze zaměňovat pojmy psaný a literární jazyk, upozorňuje také Radina.³⁹⁹

Tvary i užití jednoduchého perfekta se sice francouzské děti naučí aktivně až ve škole (což však neznamená, že by se s ním dříve vůbec nesetkaly, na jednoduchá perfekta lze narazit např. v pohádkách i v jiných příbězích pro děti), ale naučí se zároveň, že ve psané francouzštině a ve vyšším registru mluveného jazyka označovaném jako „*langue soutenue*“, je vhodné používat *préteritum* jednoduché, tak jak bylo užíváno i v klasickém literárním jazyce. Jak podotýká Imbs modelem „*de l'emploi grammatical correct et normatif*“ jsou texty z 18. století, „*où l'usage régulier s'est fixé*“.⁴⁰⁰ Sten pozoruje, že někdy se Francouzi mylně domnívají, že v psaném jazyce jednoduché perfektum nahrazuje všechna složená, tj. nerozlišují správně význam obou časů, a sami se tedy dopouštějí chyb.⁴⁰¹

V souvislosti s osvojováním jednoduchého perfekta dětmi, López García cituje Alarcose Lloracha, podle nějž je u dětí s rozdílnou mateřtinou pořadí a množství časů, které se naučí, různé. Frankofonní děti rozlišují ve třech letech *présens*, imperfektum a složené perfektum, zatímco děti, jejichž mateřským jazykem je španělština, ve stejném věku rozlišují kromě těchto tří časů navíc také perfektum jednoduché.⁴⁰² Takováto zjištění odpovídají závěrům studií, jež zmiňuje v souvislosti s osvojováním jazyka u dětí i Ducrot, tj. „*(...) l'ordre d'acquisition des indices grammaticaux dans une langue donnée est fonction de la validité relative de ces indices – leur poids, leur disponibilité, leur fiabilité – dans cette langue.*“⁴⁰³

Co se týče literárního využití složeného perfekta namísto jednoduchého, jeho cílem je navodit dojem, že se jedná o skutečnou promluvu, autoři tudíž sahají automaticky po čase, který se uplatňuje v mluveném jazyce. Notoricky známým, avšak rozhodně ne jediným, a nejvíce rozebíraným příkladem literárního díla, kde je jednoduché perfektum nahrazeno složeným, je Camusův *Cizinec*. Ferrari upozorňuje, že na jednu stranu užití složeného perfekta není překvapivé, právě proto, že se jedná o osobní zpověď a reflexi, ačkoliv jeho argumentace se zakládá na textových kritériích: „*(...) un hombre que contara las cosas que le han sucedido en la vida, incluso por escrito, las contaría en el plano del discurso y no de la*

³⁹⁸ FERRARI, Américo. Op. cit., s. 88.

³⁹⁹ RADINA, Otomar. *Francouzština a čeština: systémové srovnání dvou jazyků*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

⁴⁰⁰ IMBS, Paul. Op. cit., s. 87.

⁴⁰¹ STEN, Holger. Op.cit., s. 95-96.

⁴⁰² GARCÍA YEBRA, Valentín. Op.cit., s. 120.

⁴⁰³ DUCROT, Oswald – SCHAEFFER, Jean-Marie. Op. cit., s. 430.

impersonal historia, esto es, en passé composé (...).⁴⁰⁴ Spolu s kritiky ale zastává názor, že se jedná o pouhé stylistické cvičení a tvrdí, že ve skutečnosti Camusovým cílem nebylo zachytit mluvený jazyk, protože v tom případě by nepoužíval konjunktiv imperfekta, který již z mluveného jazyka také vymizel.⁴⁰⁵ Připomíná také, že právě i kvůli volbě slovesných časů se kritika zdráhala označovat *Cizince* za román, což opět dokládá, jak pevně je užití jednoduchého perfekta v psaném jazyce zakořeněno.

Nejen Šabršula, ale také Imbs, Sten a Touratier upozorňují na to, že často v rámci jednoho textu, a někdy i jedné věty, dochází ke střídání složeného a jednoduchého perfekta, způsobem, který je v některých případech až nahodilý. Šabršula i Imbs konstatují, že alternace jednoduchého a složeného perfekta ve francouzštině mívá často význam pouze stylistický, jehož účelem je vyhnout se monotónnosti a vypovídá pouze o „grammaire individuelle de chaque auteur“.⁴⁰⁶

Zcela systematicky je biografiích psaných v jednoduchém perfektu narození vyjádřeno v perfektu složeném, ačkoliv následuje text v perfektu jednoduchém. V případě, že se jedná o osobnost již mrtvou, není zřejmé, jak toto užití zdůvodnit např. pomocí rozlišení „discours“ a „histoire“. Imbs jej vysvětluje samotným charakterem události, ačkoliv takto příliš neobjasňuje proč je užit tento čas a ne jiný: „la naissance est de soi un événement original, et comme isolé par rapport à la série des autres événements.“⁴⁰⁷ Mohli bychom zkoušet hledat další zdůvodnění, jako že narození má jasné následky, jimiž je celý další život a všechny skutky příslušné osoby, ale z hlediska praktického aktivního užití je v tomto případě nejpřínosnější přijmout jako fakt, že se jedná o úzus.

Z pohledu jakéhokoliv přístupu je těžko vysvětlitelný i příklad citovaný Stenem: *des êtres qui ne me connaissent pas, dont je n'entendis jamais parler et à qui je n'ai pu faire aucun mal*.⁴⁰⁸ Touratier také cituje Annette Vassant, která pozoruje, že v *Malém princ* je to samé sloveso za stejných okolností a ve stejné pasáži poprvé ve složeném a podruhé v jednoduchém perfektu:

J'ai besoin d'un mouton. Dessine-moi un mouton.

Alors j'ai dessiné.

Il regarda attentivement, puis :

– Non ! Celui-là est déjà très malade, fais-en un autre.

⁴⁰⁴ FERRARI, Américo. Op.cit., s. 90, 95.

⁴⁰⁵ Ibid., s. 95.

⁴⁰⁶ IMBS, Paul. Op.cit., s. 104.

⁴⁰⁷ Ibid., s. 104.

⁴⁰⁸ STEN, Holger. Op. cit., s. 199.

Je dessinai :

(...) ⁴⁰⁹

I Touratier na základě takových alternací dospívá ke stejnému závěru jako Šabršula, totiž že složené perfektum může naopak nemít žádný vztah k přítomnosti a být volně zaměnitelné za jednoduché perfektum i v těch textech, kde se uplatňují oba dva časy,⁴¹⁰ tzn. být pouhou stylistickou variantou. Se Šabršulou je tedy nezbytné souhlasit v tom, že existují i texty, kde se sice objevuje pohromadě složené i jednoduché perfektum, ale není mezi nimi patrný jasný významový rozdíl. Nezdá se však, že by takové libovolné zaměňování obou časů bylo systematickým přístupem, který by bylo možné považovat za samostatný registr představující volbu autorů. Ve výše zmíněných případech se jedná spíše o výjimky, jakýsi přechodný stav, nedodržení pravidel, přičemž ale takový postup může být skutečně motivován i stylisticky. Je také možné, že jsou taková užití pochopitelná na základě širšího kontextu, pragmatické přístupy předjímá již Sten, když píše: „il faudrait connaître tout ce qui précède et tout ce qui suit, au besoin tout le livre en question.“⁴¹¹ Sám Šabršula k ilustraci případů, kde se má jednat o stylistické varianty, používá příklady, kde lze složené perfektum vysvětlit skutečně jeho vztahem k přítomnosti a přetrváváním události do současnosti, např. *[Au XVIe siècle] les latinisme se multipliaient. Ils ont pris racine si solidement que nous ne concevons plus un français dépouillé de ces apports artificiels, mais nécessaires.*⁴¹² První věta s jednoduchým perfektem je jasně situována do minulosti pomocí příslovečného určení v 16. století. Ve druhé větě se sice zakořenění uskutečnilo také již v 16. století, ale výsledný stav je dodnes patrný, následkem je, že si ani dnes nedovedeme představit francouzštinu bez nich. Za povšimnutí stojí navíc fakt, že druhým časem v souvětí je právě přezens, k němuž předcházející složené perfektum vyjadřuje předčasnost. V tomto příkladu se tedy plně uplatňuje původní sémantika obou časů, které zde nejsou volně zaměnitelné.

Ve francouzštině je tudíž nezbytné rozlišovat dva registry. Ty se však zcela nepokrývají ani se dvěma plány, jejichž existenci obhajují textové teorie, ale ani s rozdělením na psaný a mluvený jazyk a ani s rozdělením na jazyk literární (či všeobecně vzato „soutenué“) a neliterární („standard“ a „familier“), jak tvrdí někteří gramatici, např. Barthes, jehož citují Riegel et al., který jednoduché perfektum považuje za „indice de littérarité“.⁴¹³

⁴⁰⁹ TOURATIER, Christian. Op.cit., s. 151.

⁴¹⁰ TOURATIER, Christian. Op.cit., s. 151.

⁴¹¹ STEN, Holger. Op.cit., s. 104.

⁴¹² ŠABRŠULA, Jan. *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny - I : Francouzské sloveso*. Op.cit., s. 29.

⁴¹³ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, Réné. Op. cit., s. 305.

Jeden registr odpovídá běžnému mluvnému jazyku, kde se uplatňuje už jen jedno perfektum, tj. složené, které zcela nahradilo jednoduché, tak jak o tom mluví Šabršula,⁴¹⁴ a kde již rys aktuálnosti není podstatný. Tento úzus se ale může odrazit i do psaného jazyka, a to jak do méně formálních psaných projevů, tak do jazyka literárního, je-li autorovým cílem zachytit běžný jazyk či vyvolat dojem, že se jedná o běžný hovor, o běžný projev. V přímé řeči, jež je součástí psaného útvaru, se dnes samozřejmě objeví již jen perfektum složené.

Druhý registr odpovídá psanému jazyku, více i méně formálnímu, a také vyššímu registru (vyšší vrstvě) mluveného jazyka, kde se i nadále uplatňuje jednoduché perfektum, a kde proto nadále existuje opozice mezi jednoduchým a složeným perfektem opírající se o přítomnost či absenci rysu aktuálnosti. Z hlediska formálnosti, v mluveném a v psaném jazyce hranice mezi těmito registry není na stejné úrovni. V mluveném jazyce se jednoduché perfektum uplatňuje skutečně jen v jeho nejvyšší vrstvě označované jako „langue parlée soutenue“, naopak ve psaném jazyce se může uplatňovat i v útvarech méně formálních.

⁴¹⁴ ŠABRŠULA, Jan. *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny - I : Francouzské sloveso*. Op.cit., s. 26.

8. Rozdíly a shody v užití ve španělštině a ve francouzštině

8.1. Rozdíly patrné při srovnání užití popsaných v gramatikách

8.1.1. Rozdíly v užití složeného perfekta

Nejvýraznější rozdíl v užití složeného perfekta ve španělštině a ve francouzštině tedy spočívá v tom, že ve francouzštině může složené perfektum označovat minulé události bez ohledu na to, zda mají či nemají nějaký vztah k přítomnosti, zatímco v evropské španělštině, s výjimkou lidové mluvy v oblasti Madridu, nese vždy rys aktuálnost a mluvčí jeho užitím vždy naznačuje, že se jedná buď o děj, který chápe jako spadající do období považovaného za současné, případně o děj velmi nedávný, nebo o děj, jehož důsledky přetrvávají i v okamžiku výpovědi.

Co se týče španělštiny, při srovnání se budeme zabývat pouze většinovým španělským územ. Naopak ve francouzštině je třeba rozlišit dva registry, které byly popsány výše, ten, ve kterém se uplatňují i perfekta jednoduchá a složené perfektum tudíž v protikladu k němu nadále vyjadřuje vztah příslušné události k přítomnosti, a potom registr, jenž zahrnuje i všechny běžné mluvené projevy, ale i část projevů psaných, kde se jednoduché perfektum neuplatňuje a využíváno je již jen perfektum složené, které je tudíž lhostejné ke vztahu události k současnosti. V tomto registru je tedy situace jednodušší, protože se zde uplatňuje o jeden čas méně. Jedná se o zcela zásadní rozdíl mezi španělštinou a francouzštinou, který nelze opominout a který je třeba zdůraznit na prvním místě. Ale protože se dále budeme zabývat i konkurencí složeného perfekta s jednoduchým, bude lepší zaměřit se na ten registr, kde se uplatňují oba časy a lze zde srovnávat jemnější významové nuance v jednom a v druhém jazyce, ačkoliv při letném pohledu se mohou zdát užití v obou jazycích víceméně identická, jak píše Ferrari: „Y los ejemplos innumerables tomados de la literatura clásica hasta la de nuestros días pueden hacer pensar que el sistema funciona de la misma manera en las dos lenguas.“⁴¹⁵ Budeme se tedy zabývat těmi variantami jazyka, kde se oba tyto časy vyskytují v obou jazycích, aniž bychom opomněli nejprve zdůraznit, že nejzákladnější rozdíl spočívá právě v tom, že na rozdíl od španělštiny ve francouzštině v běžném projevu jednoduché perfektum již zcela ustoupilo a složené perfektum zastává kromě svých původních funkcí i ty, které dříve zastávalo jednoduché.

⁴¹⁵ FERRARI, Américo. Op. cit., s. 86.

Budeme-li se tedy soustředit na původní významy vlastní složenému perfektu, na některé shody a odlišnosti mezi španělštinou a francouzštinou můžeme narazit již při pouhém srovnání popisů, jež se těmto časům dostávají v gramatikách.

Začneme-li od přeneseného významu, jak jsme viděli, ve španělštině i ve francouzštině může složené perfektum přeneseně vyjadřovat i předčasnost v budoucnosti, v obou jazycích může nahradit ante-futurum a také se může objevit v podmínkových větách. Ve francouzštině označuje-li události, jež teprve nastanou, může konotovat také rychlost, s jakou k nim dojde, např. „j'ai bientôt fini“. Podobné užití ale španělské gramatiky nezaznamenávají.

Gramatiky obou jazyků zmiňují užití, kde složené perfektum označuje události nedávné („perfecto de hechos recientes“, „antérieur du présent“), přesněji řečeno, vyjadřuje předčasnost v rámci širěji vymezené současnosti („une action achevée dans une période du temps non révolue“⁴¹⁶). V obou jazycích se často kombinuje s příslovečnými určeními času jako „hoy“, „aujourd'hui“ a s časovými určeními, jež jsou specifikována ve španělštině výrazy „este“ a ve francouzštině „ce, cette“, např. „esta semana“, „cette semaine“. Stejně tak v obou jazycích vyjadřuje předčasnost ve vyprávěních s historickým prezentem.

V obou jazycích složené perfektum může mít také význam blízký původnímu významu románské rezultativní perifráze, z níž se vyvinulo, tj. „relevancia actual de los hechos pretéritos“, „accompli du présent“. Jedná se tedy o situace, kdy do současnosti přetrvává výsledný stav nebo následky nějaké události, jež se odehrála před okamžikem výpovědi. García Yebra upozorňuje, že ve španělštině se nejedná o to, zda jsou nadále patrné důsledky události, ale o to, zda se tato událost odehrála v období, které ještě není ukončené. V případě, že se jedná o období uzavřené, použije se perfektum jednoduché.⁴¹⁷

Již při porovnání popisů gramatik však můžeme narazit na některé odlišnosti, ať již obecné či týkající se konkrétních užití. Jedním z takových rozdílů, je užití složeného perfekta ve francouzštině se slovesem „naître“, např. v biografiích, a to i přesto, že další události ze života dotyčné osoby již jsou líčeny v perfektu jednoduchém, a dokonce i přesto, že dotyčná osoba již je mrtva. Ve francouzštině se tedy velmi často uplatňuje „il est né, je suis né(e)“, možné je ale i užití jednoduchého perfekta, zejména ve třetí osobě „naquit“. Ferrari dokonce

⁴¹⁶ GERBOIN, Pierre – LEROY, Christine. *Grammaire d'usage de l'espagnol contemporain*. Paris : Hachette, 2003, s. 202.

⁴¹⁷ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 177.

jako příklad užití jednoduchého perfekta užívá *Napoléon *nacquit en 1769*.⁴¹⁸ a Imbs uvádí úryvek z Verlaina *Stéphane Mallarmé, poète français, naquít le 18 mars 1842, (...)*.⁴¹⁹

García Yebra tvrdí, že ve španělštině se naopak při zmínění vlastního narození používá výhradně „nací“ a v případě narození jiné osoby je také mnohem běžnější užití perfekta jednoduchého „nació“. Dále uvádí, že formy „ha nacido“ případně také „has nacido“, např. ve zvolání *¡Qué hermoso has nacido, mi niño!*, mohou být použity, jen pokud jsou vysloveny ve stejný den, kdy k události došlo.⁴²⁰ Rojo ale volí právě příklad *Ha nacido ayer* pro ilustraci situace, kdy „una forma propia de lo simultáneo al origen al lado de un adverbio que indica la ruptura con respecto a él confiere un claro valor de proximidad psicológica al acontecimiento referido“.⁴²¹

Srovnáme-li však užití složeného a jednoduchého perfekta od slovesa „nacer“ ve Španělsku na základě korpusu CREA (*Corpus de referencia del español actual*)⁴²², zjistíme, že skutečně výrazně převažuje užití jednoduchého, ale není pravda, že forma „he nacido“ by vůbec nebyla používána, ani že by složené perfektum bylo užíváno, pouze uplyne-li od zmiňovaného narození méně než jeden den. Korpus registruje celkem 72 případů výskytu tvaru „he nacido“ a 327 případů výskytu tvaru „nací“, složené perfektum je tedy užito v 18,05% případů a jednoduché v 81,96% případů. Tvar „ha nacido“ se objevuje 344 krát, „nació“ 2913 krát, což odpovídá 10,56% a 89,44%. Z toho tedy vyplývá naopak, mluvčí spíše sáhne po složeném perfektu v první osobě jednotného čísla než ve třetí. Naopak ve druhé osobě jednotného čísla, která se celkově uplatňuje poměrně zřídka, je složené perfektum voleno v polovině případů, konkrétně se „has nacido“ objevuje 25 krát a „naciste“ 48 krát. Z těchto statistik bohužel není možné vyčíst, zda některá z užití nesouvisí s preferencí složeného perfekta v oblasti Madridu, ale je zřejmé, že všechny tvary se v přibližně stejném poměru uplatňují také v literatuře, celkově se tedy pravděpodobně nejedná o jev čistě regionální. V ústních projevech je však poměr poněkud rozdílný, tvar „he nacido“ se objevuje 19 krát a „nací“ 48 krát, složené perfektum se tedy uplatňuje častěji než ve psaných projevech, naopak „Ha nacido“ je zachyceno rovněž 19 krát a uplatňuje se tedy výrazně méně.

⁴¹⁸ FERRARI, Américo. Op. cit., s. 87.

*správný pravopis „naquit“.

⁴¹⁹ IMBS, Paul. Op. cit., s. 83.

⁴²⁰ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 183.

⁴²¹ ROJO, Guillermo. La temporalidad verbal en español. Op. cit., s. 106.

⁴²² Real Academia Española: Banco de datos (CREA) *Corpus de referencia del español actual*. [online]. [cit. 2011-06-25]. Dostupné z: <<http://www.rae.es>>.

Složené perfektum je samozřejmě užíváno, jedná-li se o narození dnešní nebo nedávné či prezentované jako dnešní, tj. při výročí, a to i ve významu přeneseném:

*Que ya **ha nacido** la niña.*

*No **han querido** comulgar y hoy ha nacido Cristo.*

*(...) y es que hoy os **ha nacido** (...)*

*De que te **ha nacido** un hijo me pides la enhorabuena.*

*Aún no **he nacido** y ya me estoy muriendo.*

*Pero ese conocimiento no **ha nacido** ahora: (...).⁴²³*

Uplatňuje se ale také ve všech situacích, kde má být zachycen vztah k současnosti, např. ve spojení s předložkou „para“ mluví-li se o poslání nebo o postavení, pro které se někdo narodil:

*Yo no **he nacido** para comer garbanzos toda la vida.*

*Para esto **he nacido**, señor mío, para que dentro de medio siglo (...).*

*Yo **he nacido** para las rosas y el amor...*

*No **he nacido** para comer y beber sino para decir (...).*

*No **he nacido** para policía, ni para perseguir a un hombre (...).*

*Este hombre no **ha nacido** para matar a nadie.*

*José **ha nacido** para ser amado.*

*¿Para qué **ha nacido** Montero?*

*No obstante, afirma Rousseau: "El hombre **ha nacido** libre, y por doquier está encadenado"*

*Lo mejor es no **haber nacido**, y si se **ha nacido**, mejor es morir lo más pronto posible.*

*Armoniza tan bien con la pipa, que uno llega a dudar de si es el tabaco rubio que **ha nacido** para ser fumado en pipa (...).⁴²⁴*

Často je také používáno, je-li řeč o místě narození a celkově v souvislosti s původem nebo obecně s charakteristikami, se kterými někdo se narodil, a to i v přeneseném významu mluví-li se např. o metodě:

*Yo no **he nacido** en Europa.*

*Yo **he nacido** aquí y aquí moriré, (...).*

*Por amor al lugar donde **he nacido**.*

*... he nacido en este pueblo y **he vivido** aquí siempre, (...).*

*No soy targuí, pero **he nacido** en estas tierras y los conozco bien.*

*(...) su currículo explica que **ha nacido** y vive en el Eixample, (...).*

⁴²³ Real Academia Española: Banco de datos (CREA) *Corpus de referencia del español actual*. [online]. [cit. 2011-06-25]. Dostupné z: <<http://www.rae.es>>.

⁴²⁴ Ibid.

*Educado en Oxford, pero **ha nacido** en Gibraltar lo cual no es ningún delito...*
*El movimiento mundial por la Paz **ha nacido** en EE.UU., Europa y Japón (...).*
*(...) ese método **ha nacido** y se ha desarrollado en España,(...).*
*Porque **he nacido** en un hogar burgués (...).*
*Yo tengo veintiún años y **he nacido** en la democracia constitucional.*
*Las probabilidades de caer en la marginación son mucho más grandes para alguien que **ha nacido** en un entorno social desfavorable, que para quien se **ha criado** en un medio privilegiado.*
*Tiene razón la chismosa de la Abrantes: **ha nacido** con cuerpo y espíritu de reina.*
*No **ha nacido** el toro que se atreva a humillarlo.*
*Tengo la impresión de que **he nacido** casada.⁴²⁵*

Složené perfektum se však na rozdíl od francouzštiny neobjevuje ve spojení s časovým údajem, který narození datuje. Výjimku tvoří jedno užití v mluveném projevu a můžeme se právem domnívat, že mluvčí pochází právě z oblasti, kde složené perfektum vytlačuje jednoduché: *Yo es que **he nacido** antes de guerra, en el treinta y tres.*⁴²⁶

Jak jsme již zmiňovali, Imbs i Riegel et al. zachycují užití francouzského složeného perfekta zejména v klasickém jazyce s některými slovesy, která vyjadřují knižně prosté završení, dokončení události. Jedním z takových případů je samotné (tj. nerozvinuté předmětem ani předmětnou větou) *J'ai dit* uplatňující se v akademickém jazyce. Stejné užití *He dicho* zmiňuje také *Esbozo*⁴²⁷, avšak důvod podle autorů spočívá v tom, že se jedná o bezprostředně nedávnou událost. García Yebra s nimi ale polemizuje, důvodem je podle něj, že období vymezené trváním projevu ještě není uzavřené.⁴²⁸ Podobným případem je ve francouzštině *Elle a vécu*, kde je hlavní „le caractère révolu du procès achevé“.⁴²⁹ Je zde tedy kladen důraz na to, že událost ve složeném perfektu je již ukončena a nadále netrvá, ale jak již bylo řečeno, jedná se o užití knižní a nepříliš běžné. Španělské gramatiky tento typ užití nezaznamenávají.

Někteří francouzští gramatici, např. Riegel et al., zdůrazňující především jeho významy „accompli“, „antérieur au présent“ kladou důraz spíše na ukončenost události vyjádřených složeným perfektem před okamžikem výpovědi. Avšak někdy je možná dvojí interpretace, událost zachycená složeným perfektem může být buď dokončena před okamžikem výpovědi, nebo přetrvávat do současnosti, stejně jako ve španělštině v případě

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ Ibid.

⁴²⁷ Real academia española. *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1973, s. 465.

⁴²⁸ GARCÍA YEBRA, Valentín. Op. cit., s. 176.

⁴²⁹ RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. Op. cit., s. 302.

věty ***He trabajado veinte años para él***, která může znamenat i že pro něj nadále pracuji, ale i že už pro něj nepracuji. To je také případ Riegelova příkladu *Des rhinocéros dans le pays, cela ne s'est jamais vu*!⁴³⁰, kde jsou rovněž přípustné dvě interpretace. První, že doposud v zemi nosorožci nebyli, ale teď již jsou, v tomto případě tedy zmiňovaná situace nepokračuje a skončila před okamžikem výpovědi, a naopak druhá interpretace, že v zemi nosorožci stále nejsou, tj. situace zasahuje i do současnosti a případně pokračuje až do budoucnosti.

Imbs naopak zdůrazňuje vztah událostí vyjádřených složeným perfektem k současnosti a zachycuje také užití, kde je význam „accompli“, vyjadřující především že událost je ukončena před okamžikem výpovědi, doprovázen významem rezultativním. Uvádí také ta užití, kde složené perfektum zachycuje „situation acquis[e] dans le présent et ayant une suite.“ Ve větě *L'Europe des patries a remplacé l'Europe des hautes autorités*,⁴³¹ je zmiňovaná situace platná a pokračuje i v okamžiku výpovědi a případně i po něm, tj. „l'Europe est toujours remplacée“. Složené perfektum zde tedy nezachycuje událost, která již byla ukončena.

Španělské gramatiky někdy uvádějí, že složené perfektum konotuje právě přetrvávání zmiňované situace do současnosti zejména v kontrastu k perfektu jednoduchému, které zachycuje události již skončené. Alarcos Llorach porovnává dva příklady: „*Al principio creí que lo habían agarrado a él* (donde hay que interpretar «ya no lo creo», con perspectiva de pretérito) con *Desde el principio he creído que lo habían agarrado* (con perspectiva de presente porque «sigo creyéndolo»).“⁴³² Není však jisté, že tento protiklad by byl tak výrazný ve všech situacích i ve francouzštině, ačkoliv existuje také, jak o tom svědčí Damourettův a Pichonův příklad citovaný L. de Saussurem a Sthioulem *De son mariage il n'eut qu'une fille qui fut ma femme* v protikladu k *De son mariage il n'eut qu'une fille qui a été ma femme*, kde jednoduché perfektum v první větě v protikladu ke složenému ve druhé napovídá, že žena již je mrtva.⁴³³

I ve španělštině ale složené perfektum může zachycovat vedle událostí přetrvávajících až do současnosti i ty, které již skončily před okamžikem výpovědi. To je převážně případ těch užití, která jsou v *Nueva gramática* zahrnuta do významového okruhu „El perfecto de hechos recientes“, kde se zpravidla jedná o události ukončené, většinou krátce, před okamžikem výpovědi.

⁴³⁰ Ibid., s. 302.

⁴³¹ IMBS, Paul. Op. cit., s. 101.

⁴³² ALARCOS LLORACH, Emilio. *Gramática de la Lengua Española*. Real Academia Española. Madrid : Espasa Calpe, 2001. ISBN: 84-239-7916-4, s. 210.

⁴³³ SAUSSURE, Louis de – STHIOUL, Bertrand. *L'approche psychologique : Damourette et Pichon*. Op.cit., s. 77.

Události vyjádřené složeným perfektem, jež se svým významem řadí do okruhu „Relevancia actual de los hechos pretéritos“, z velké části přetrvávají do současnosti, což ale nemusí být pravidlem, připomeňme znovu, že právě sem se řadí i věta *Andrés Bello ha sido el mejor gramático de la lengua española*.⁴³⁴ Např. v případě užití „perfecto de experiencia“, řekne-li někdo *Pues ya he estado dos veces en Barahona*⁴³⁵, je možné, že v Barahoně zrovna je, ale i že už tam není. Podobný je případ *Ha sufrido mucho en la vida*⁴³⁶ a také oblíbený příklad *He trabajado veinte años para él*.⁴³⁷

Zdá se tedy, že i ve francouzštině i ve španělštině může složené perfectum označovat jak události, které jsou v okamžiku výpovědi již skončené, tak ty, které přetrvávají až do tohoto okamžiku a eventuálně i po něm. Samo složené perfectum je tedy k ukončenosti či neukončenosti událostí jim označovaných lhostejné, žádný takový sémantický rys nenese. Záleží tedy hlavně na druhu události, hraje zde tudíž roli i lexikální aspekt příslušného slovesa, a na kontextu.

Gerboin a Leroy se v gramatice pro francouzské studenty španělštiny pokoušejí stanovit, v kombinaci se kterými časy se francouzské složené perfectum překládá do španělštiny taktéž složeným perfektem a v kombinaci se kterými jednoduchým perfektem. Uvádějí např., že francouzské složené perfectum se překládá se do španělštiny jednoduchým „si dans la même phrase il y a un imparfait ou un plus-que-parfait“, což ilustrují na příkladu: *J'ai ouvert les yeux parce que je savais que c'était toi. – Abrió los ojos porque sabía que eras tú*.⁴³⁸ Z toho by ale studenti mohli nesprávně vyvozovat, že španělské složené perfectum se nevyskytuje pohromadě s imperfektem, což není pravda, jak dokazují příklady z korpusu (CREA). (Namátkou zvolený hledaný výraz byl „he abierto“, tj. bylo zvoleno stejné sloveso jako ve výše uvedené příkladové větě. Vyhledání bylo geograficky omezeno na Španělsko.)

Hoy pensaba dormir temprano pero he abierto la ventana, me he acodado frente al jardín y he oído, a mis espaldas, el paso del último tren que va hacia Shepherd's Bush.⁴³⁹

Cuando iba a acostarme, he abierto la puerta del armario para sacar una nueva funda de almohada.⁴⁴⁰

Příkladové větě z gramatiky je podobná věta:

⁴³⁴ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1723.

⁴³⁵ Ibid., s. 1725.

⁴³⁶ Ibid., s. 1722.

⁴³⁷ Ibid., s. 1726.

⁴³⁸ GERBOIN, Pierre – LEROY, Christine. Op. cit., s. 204.

⁴³⁹ Real Academia Española: Banco de datos (CREA) *Corpus de referencia del español actual*. [online]. [cit. 2011-06-25]. Dostupné z: <<http://www.rae.es>>.

⁴⁴⁰ Ibid.

*Cuando me **he despertado**, él ya no estaba.*⁴⁴¹

Příklad ***Abrió** los ojos porque sabía que eras tú.*⁴⁴² je z pohledu španělštiny spíše příkladem souslednosti časové, kde jednoduché perfektum ve větě hlavní vyžaduje užití imperfekta ve větě vedlejší.

8.1.2. Rozdíly v užití jednoduchého perfekta

Mnoho rozdílů v užití jednoduchého perfekta ve španělštině a ve francouzštině souvisí s případy, kdy je namísto něj v jednom jazyce užito perfektum složené. S těmi jsme se tedy setkali již v předchozím oddílu. Jak bylo několikrát řečeno, největší odlišností samozřejmě je, že na rozdíl od španělštiny se ve francouzštině jednoduché perfektum uplatňuje pouze ve psaných projevech a pouze ve vyšším registru projevů ústních, z běžné mluvy bylo vytlačeno složeným.

Při srovnávání použití popsaných v gramatikách začneme opět od přeneseného významu odkazujícího do budoucnosti. Ve španělských gramatikách jsou popisována užití jednoduchého perfekta k vyjádření bezprostředně nadcházející situace jako *Ya **llegué***, kdy mluvčí sice ještě nedorazil, ale již je skoro na místě. Podobné případy francouzské gramatiky nezaznamenávají, ale naopak si všímají, že je takto užíváno perfektum složené, např. ***J'ai bientôt fini***.

Togeby pozoruje, že ze syntaktického hlediska je ve francouzštině jednoduché perfektum používáno zpravidla jen v hlavních větách, avšak ve španělštině se hojně uplatňuje i ve větách vedlejších.⁴⁴³

Dále také připomeňme rozdílný úzus se slovesem „nacer“ ve španělštině a „naître“ ve francouzštině, kdy ve španělštině je mnohem častější užití perfekta jednoduchého.

Podle popisů gramatik se zdá, že ostatní zmiňovaná užití jednoduchého perfekta jsou v obou jazycích shodná. V obou označuje události v minulosti ukončené, které jsou bez vztahu k přítomnosti a předešlé je jako celek, nese tudíž i rys perfektivnosti. Také období, kdy k nim došlo je považováno za uzavřené a oddělené od přítomnosti. Události zachycené v jednoduchém perfektu nejčastěji respektují skutečný „ordre temporel“, a díky tomu může být tento čas někdy užit namísto plusquamperfekta a „passé antérieur“, případně i namísto a „pretérito anterior“. Většinou zachycuje události jednorázové, ale ve spojení s výrazy vyjadřujícími frekvenci, nebo je-li explicitně vymezeno příslušné období, může eventuálně

⁴⁴¹ Ibid.

⁴⁴² GERBOIN, Pierre – LEROY, Christine. Op. cit., s. 204.

⁴⁴³ TOGEBY, Knud. *Mode, aspect et temps en espagnol*. København : Ejnar Munksgaard, 1953, s. 111.

označovat i události, které se opakovaly. Španělské i francouzské gramatiky si dále všimají významových nuancí, které jednoduché perfektum nabývá v závislosti na lexikálním aspektu sloves. Je-li utvořeno od perfektivních sloves, mluví o „aspecto puntual“, „aspect ponctuel“. Imperfektivním slovesům v jednoduchém perfektu se dostává počátečního a koncového ohraničení, aniž by bylo omezeno jejich trvání. Jednoduché perfektum však zdůrazňuje jeden nebo druhý okraj události, přičemž je-li důraz kladen na zahájení, mluví gramatiky o inchoativní (ingresivní) interpretaci jednoduchého perfekta.

Co se týče střídání jednoduchého perfekta se složeným, ve francouzštině nemusí být vždy nutně podmíněno pouze snahou o vyjádření odlišného časového významu a vztahu události k okamžiku výpovědi jako ve španělštině, ale může být také důsledkem přechodu mezi dvěma registry. Vzhledem k tomu, že v běžném mluveném jazyce se uplatňují jen složená perfekta, objeví-li se v literárním textu pasáže, kde se objevuje pouze tento čas a jednoduché perfektum v nich zcela chybí, může takové užití konotovat nikoliv (nebo nejen) aktuálnost, ale to, že se jedná o zachycení běžného jazyka, např. o promluvy postav, osobních vyznání apod.. Ferrari konstatuje, že právě fakt, že střídání jednoduchých a složených perfekt se ve francouzštině může zakládat na jiných než časových principech, způsobuje, že při překladu do španělštiny někdy vůbec nelze zachytit příslušný efekt. Stejně tak nelze vždy zachytit ty samé časové a významové konotace při překladu ze španělštiny do francouzštiny, zejména jedná-li se o registr, kde se ve francouzštině uplatňuje jen složené perfektum.⁴⁴⁴

Užití složeného a jednoduchého perfekta však v obou jazycích do jisté míry kolísá, protože, jak jsme viděli, v mnoha případech se jedná pouze o subjektivní volbu mluvčího. Záleží na tom, zda se domnívá, že nějaká situace je nadále aktuální i v současnosti či nikoliv, a zda chce její vztah k současnosti zdůraznit. Ferrari píše, že „en castellano la manera como el hablante conecta la acción con el presente o la desconecta de él, se bastante libre“,⁴⁴⁵ a v podobném duchu Sten na základě pozorování užití obou perfekt ve francouzštině konstatuje: „Un fait passé qui, de manière ou d'autre, se laisse rattacher au présent reste du passé.“⁴⁴⁶

Viděli jsme, že ve francouzštině může být střídání obou časů pouze záležitostí stylistickou, podobné případy ale existují také ve španělštině. Fernández Ramírez pozoruje, že střídání složeného a jednoduchého perfekta v literárním jazyce je někdy jen výrazem snahy o „equilibrio formal“.⁴⁴⁷ De Kock si všimá, že stejně jako ve francouzštině i ve španělštině je

⁴⁴⁴ FERRARI, Américo. Op. cit., s. 94-95.

⁴⁴⁵ Ibid., s. 93.

⁴⁴⁶ STEN, Holger. Op. cit., s. 103. *Un fait passé qui, d'une manière ou d'une autre, se laisse rattacher au présent, reste du passé.

⁴⁴⁷ FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador. Op. cit., s. 260.

kolísání patrné nejen v úzu různých autorů, ale i že ten samý autor někdy používá v té samé situaci jednou složené a podruhé jednoduché perfektum.⁴⁴⁸ Výstižným shrnutím jsou proto Imbsova slova: „En somme, autant d’auteurs, autant d’usages ; et on peut ajouter : autant de grammairiens, autant de commentaires.“⁴⁴⁹

Lze však vyslovit domněnku, že vzhledem k tomu, že frankofonní děti si správné užívání francouzského jednoduchého perfekta aktivně osvojují až během školní docházky, zatímco u mluvčích španělštiny se jeho užití upevňuje již v předškolním věku, protože se s tímto časem běžně setkávají v každodenním hovoru, bude patrně jeho užití ve francouzštině i v tom registru, kde se ještě dnes uplatňuje, celkově kolísat více než ve španělštině.

8.2. Rozdíly pozorované při srovnání překladů

Shody a odlišnosti v užití obou časů v současném jazyce se pokusíme odhalit také na základě jejich konkrétního výskytu v textech, a to na základě srovnání španělských a francouzských originálů s jejich překlady do druhého jazyka. Zajímat se budeme o případy, kdy je složené nebo jednoduché perfektum přeloženo do cílového jazyka slovesným časem v indikativu, opomineme však ty, kde je v cílovém jazyce užit konjunktiv nebo jiný slovesný způsob, nefinitní slovesný tvar či jakákoliv nominální konstrukce, protože tato užití podléhají odlišným zákonitostem.

Zabýváme-li se konkrétními texty, setkáváme se vždy jen s idiolektem autora nebo překladatele, jiný pisatel by na jejich místě mohl využít odlišných prostředků. Nelze než znovu vzpomenout Imbsova slova, „kolik autorů, tolik užití“⁴⁵⁰, ale i sami autoři volí mezi několika možnostmi, které se jim nabízejí. Proto, opíráme-li se o omezené množství příkladů, nemůžeme vyslovit definitivní závěry, protože obecnou platnost jakéhokoliv tvrzení by bylo potřeba ověřit na mnohem rozsáhlejších jazykových korpusech. Přesto ale věříme, že i na menším vzorku výpovědí lze vyzorovat určité obecné tendence.

Jak již bylo předesláno, je nutné počítat s existencí dvou registrů ve francouzštině. Předpokládáme, že ten, kde se doposud objevuje i jednoduché perfektum, se může uplatnit v jakémkoliv, ne nutně literárním, psaném textu. Zaměříme se proto jednak na texty žurnalistické, jednak na texty literární. V souvislosti se zmiňovaným užitím složeného perfekta jako „perfecto de noticias recientes“, můžeme očekávat, že v novinových článcích

⁴⁴⁸ KOCK, Josse de. *Gramática española: enseñanza e investigación. II Gramática*. Op. cit., s. 82-86.

⁴⁴⁹ IMBS, Paul. Op. cit., s. 104.

⁴⁵⁰ Ibid., s. 104.

v obou jazycích bude složené perfektum zastoupeno častěji než celkově v románech, kde jsou události predestírané jako minulé, a kde se proto mimo dialogy příliš nevyskytuje. Zároveň také předpokládáme, že novinářský jazyk je náchylnější na přejímání jevů z hovorového jazyka, a může proto více vypovídat o skutečných aktuálních tendencích.

Srovnání španělských a francouzských verzí textů nám pak umožní ověřit, zda se ve francouzštině užití jednoduchého perfekta zakládá stejně jako ve španělštině na jeho temporálním nebo aspektovém významu a zda se v tomto případě uplatňuje vždy ve stejných situacích jako ve španělštině či nikoliv, nebo zda je jeho výběr podmíněn spíše stylisticky, jak tvrdí Šabršula. Naším výchozím předpokladem přitom je, že tam, kde se uplatňuje systematicky, se volba mezi ním a složeným perfektem odvíjí od temporálních významů obou časů. Tam, kde se objevuje jen náhodně, je patrně pouze stylistickou variantou, ale i v tomto případě musí být vždy užito v souladu se svým původním gramatickým významem a nemůže tedy být uplatňován namísto složeného perfekta, které nese rys aktuálnosti, ale pouze namísto složeného perfekta bez tohoto rysu.

8.2.1. Srovnání na základě překladů denního tisku

Jako zdroj překladů ze španělštiny do francouzštiny nám posloužily články z francouzského periodika *Courrier International*, na jehož stránkách jsou publikovány překlady článků z tisku po celém světě. Vybírali jsme tedy překlady z tisku španělského (nikoliv latinskoamerického). Originál a překlad se přesně shodují, jediné v případě, že je původní článek příliš dlouhý, jsou někdy některé části vynechány, proto je neanalyzujeme ani v originálu. Podobně překlady článků z francouzského tisku do španělštiny jsme našli na internetových stránkách skupiny *Presseurop*, jejíž součástí je také *Courrier International* a kde jsou kromě vlastních sloupků zveřejňovány také články z evropského tisku spolu s jejich překlady do desíti jazyků. Texty zde publikované procházejí několikasupňovou korekturou, lze tudíž spoléhat na to, že případné překladatelovy prohřešky proti čistotě výrazu v cílovém jazyce by byly zachyceny a upraveny. Je však nutné počítat s rizikem, že překladatel zvolí chybně méně výstižný jazykový prostředek navzdory tomu, že v cílovém jazyce existují vhodnější prostředky, které umožňují věrně zachytit významové nuance originálu, aniž by přitom výslednému textu ubíraly na idiomatičnosti.

Vybrali jsme články od různých autorů, s různou tematikou a publikované v různých denících, přičemž jsme vynechali ty, kde nebyl téměř zastoupen žádný ze zkoumaných časů. Z deseti španělských originálů pochází sedm z deníku *El País*, dva z deníku *ABC* a jeden

z deníku Diario Vasco. Z desíti francouzských originálů byly čtyři publikovány v deníku Libération, tři v deníku Le Monde a tři v internetovém deníku Mediapart. Jedná se o přibližně 35 stran textu z originálů španělských a přibližně stejně z originálů francouzských.

Následující tabulka zachycuje, jak byla přeložena španělská složená a jednoduchá perfekta do francouzštiny. Uveden je i celkový počet složených a jednoduchých perfekt v originálech i v překladech a zaznamenány jsou také případy, kdy bylo ve francouzštině použito složené nebo jednoduché perfektum tam, kde byl ve španělštině užit jiný prostředek. Svisle jsou zachyceny časy originálu a vodorovně časy překladu. Z první tabulky tak můžeme například vyčíst, že 32 španělských jednoduchých perfekt bylo do francouzštiny přeloženo složeným perfektem, 9 jednoduchým, 18 přezentem atd. Celkem pak ve španělských originálech bylo 66 složených perfekt a 83 jednoduchých. Dále pak vidíme, že francouzským složeným perfektem byly přeloženy např. 3 španělské konjunktivy, jedno španělské imperfektum, jedno plusquamperfektum atd. Celkem pak ve francouzských překladech bylo 92 složených perfekt a 10 jednoduchých.

PŘ OR <i>es</i> / <i>fr</i>	SP <i>fr</i>	JP <i>fr</i>	PRÉZ <i>fr</i>	IMP <i>fr</i>	PQP <i>fr</i>	FUT <i>fr</i>	KOND <i>fr</i>	KONJ <i>fr</i>	NEFIN <i>fr</i>	CELKEM <i>ES</i>
SP <i>es</i>	45		10				1	1	9	66 (44%)
JP <i>es</i>	32	8	18	5	3	1			15	82 (56%)
PRÉZ <i>es</i>	4		<p>PŘ = překlad; OR = originál;</p> <p>ES = španělština; FR = francouzština;</p> <p>SP = složené perfektum; JP = jednoduché perfektum; PRÉZ = prézens; IMP = imperfektum; PQP = plusquamperfektum; FUT = futurum; KOND = kondicionál; KONJ = konjunktiv; NEFIN = nefinitní slovesný tvar + ostatní nominální konstrukce</p>							
IMP <i>es</i>	1									
PQP <i>es</i>	1									
FUT <i>es</i>										
KOND <i>es</i>										
KONJ <i>es</i>	3									
NEFIN <i>es</i>	6	1								
CELKEM <i>FR</i>	92 (90%)	9 (10%)								

Tabulka 4. Překlady španělského tisku do francouzštiny.

Druhá tabulka pak stejným způsobem zachycuje, jak byly přeloženy časy z francouzských originálů do španělštiny:

PŘ_{es} OR_{fr}	SP <i>es</i>	JP <i>es</i>	PRÉZ <i>es</i>	IMP <i>es</i>	PQP <i>es</i>	FUT <i>es</i>	KOND <i>es</i>	KONJ <i>es</i>	NEFIN <i>es</i>	CELKEM <i>FR</i>
SP_{fr}	73	63	3					3	3	145 (99%)
JP_{fr}		2								2 (1%)
PRÉZ_{fr}	1	12	PŘ = překlad; OR = originál; ES = španělština; FR = francouzština; SP = složené perfektum; JP = jednoduché perfektum; PRÉZ = prézens; IMP = imperfektum; PQP = plusquamperfektum; FUT = futurum; KOND = kondicionál; KONJ = konjunktiv; NEFIN = nefinitní slovesný tvar + ostatní nominální konstrukce							
IMP_{fr}		5								
PQP_{fr}		6								
FUT_{fr}										
KOND_{fr}										
KONJ_{fr}										
NEFIN_{fr}	1	5								
CELKEM <i>ES</i>	75 (45%)	93 (55%)								

Tabulka 5. Překlady francouzského tisku do španělštiny.

Na první pohled nejvýraznější rozdíl je, že zatímco poměr jednoduchých a složených perfekt ve španělských textech, originálních i přeložených, je poměrně vyvážený a jen lehce převažuje perfektum jednoduché, ve francouzských textech se toto téměř nevyskytuje. Dvě užití v originálních textech by se skutečně dala považovat za nahodilá a svědčící nejspíše o ústupu archaizujícího prostředku. V překladech ze španělštiny je jednoduchých perfekt o něco více, ačkoliv 10% také nenapovídá, že by se jednalo o příliš oblíbený prostředek, navíc se vyskytují téměř všechna v jediném textu. Otázkou je, zda rozdílné procentuální zastoupení francouzských jednoduchých perfekt v originálních textech a překladech souvisí s osobními preferencemi pisatelů, tj. překladatel by i ve svém vlastním originálním textu sahal stejnou měrou po jednoduchých perfektech, nebo zda se jedná o vliv španělštiny. Je pravděpodobné, že překladatel ze španělštiny, kde se jednoduché perfektum hojně uplatňuje, se nechá trochu ovlivnit a snáze se po něm sáhne také ve francouzštině i tam, kde by ho sám jinak možná neužil. Má-li však být překlad kvalitní, může si tuto volbu dovolit pouze tehdy, je-li jím zvolená forma i v jeho mateřském jazyce stále živá a nemůže systematicky používat archaizující tvar, na nějž není čtenář (přínejmenším čtenář denního tisku) zvyklý, nad kterým se zarazí, a kvůli němuž text ztratí na plynulosti. V zásadě tedy existují dvě možnosti, buď se jedná o špatný překlad, nebo nedisponujeme dostatečným množstvím vzorků a absence jednoduchých perfekt v námi zvolených originálních textech je zavádějící.

Jsme však přesvědčeni, že se nejedná o překladatelskou chybu, kde by byl užit prostředek v cílovém jazyce málo obvyklý. Jednak jsou dodnes frankofonní i hispanofonní studenti překladatelství na fakultách vybízeni, aby tam, kde je to vhodné, v psaných textech systematicky volili perfektum jednoduché, jednak ani dnes není ve francouzském tisku zcela ojedinělé, jak by se mohlo zdát podle našeho vzorku.

Je skutečně pravda, že redakce jednoho z nejznámějších francouzských deníků od jednoduchého perfekta prakticky opustila. I ve sloupcích popisujících historický kontext aktuálního dění nalezneme pouze perfektum složené. Např.:

*A la faveur du passage du budget, il **a aboli** le droit de négocier par conventions collectives dans la fonction publique, un acquis datant de 1959.*⁴⁵¹

*M. Kepiro **a été** jugé une deuxième fois, en 1946, et condamné par contumace à quatorze ans de prison, (...).*⁴⁵²

Naproti tomu však na stránkách sportovního deníku L'Équipe (podle některých průzkumů nejčtenějšího deníku ve Francii) na jednoduché perfektum narážíme zcela pravidelně. Nalezneme zde obojí, běžnější jsou články výhradně se složeným perfektem, ale zastoupeny jsou i takové, kde se pravidelně uplatňují obě perfekta. V hlavních člancích (tj. s výjimkou sloupků a rozhovorů) z čísla z 11. července 2011 se ve dvaceti dvou uplatňuje pouze perfektum složené, ale v osmi je rovnoměrně zastoupeno nebo dokonce převažuje jednoduché. Ve třech člancích se pak jednoduché perfektum sice objevuje, ale jen sporadicky. Podobný je i poměr v jiných číslech. Např. v článku „Le fabuleux destin de Thomas Voeckler“ je 12 jednoduchých perfekt a 5 složených, v článku „Impair, rouge et gagne“ 11 jednoduchých perfekt a 6 složených, v článku „Bienfaiteur des ghettos américains“ 9 jednoduchých a 5 složených, v článku „McLaren plante ses pilotes“ je dokonce 10 jednoduchých perfekt a jen 2 složená. Nelze tedy v žádném případě tvrdit, že by jednoduché perfektum z francouzského tisku zmizelo a stalo se záležitostí nanejvýš akademického stylu a krásné literatury.

Ale i v L'Équipe se v některých člancích, jako „Il a beau s'appeler Messi...“ nebo „Fini les complexes“ vedle několika složených perfekt objevuje jen jedno jednoduché a, jak již bylo řečeno, v některých je zastoupeno také pouze perfektum složené.⁴⁵³

Ojedinělá jednoduchá perfekta z našeho vzorku francouzských originálů i ta v deníku L'Équipe mají jedno společné, jedná se o tvary od frekvenčně nejčastěji užívaných

⁴⁵¹ *Le Monde*. Č. 20682. (21.7.2011). Paris : Monde, 2011. Vychází denně, s. 3.

⁴⁵² *Le Monde*. Č. 20682. (21.7.2011). Paris : Monde, 2011. Vychází denně, s. 5.

⁴⁵³ *L'Équipe*. Č. 20817. (11.7.2011). Boulogne-Billancourt: L'Équipe, 2011. Vychází denně.

nepravidelných sloves, tj. „être“, „avoir“ a „faire“: nacházíme dvakrát „furent“, jednou „eut“ (ve vazbě „il’y eut“) a jednou „fit“. To jen dokládá platnost vývojových principů. Vysoká frekvence užití nějaké formy brání jejímu ústupu i přesto, že se jedná o formu nepravidelnou a z hlediska jazykové ekonomie tudíž nevýhodnou. V tomto případě jde navíc o formu, která je součástí paradigmatu, jež se celé jinak dostává na periferii systému.

Podívejme se, v jakém kontextu se vyskytují. „Furent“ v článku z L’Équipe „Finis les complexes“ se objevuje v souvětí pohromadě se složeným perfektem, ačkoliv všechny časy v souvětí odkazují ke stejnému okamžiku explicitně vyjádřenému příslovečným určením na jeho začátku:

*Hier soir, (...), Alenko (44 ans) a dû être satisfait de voir que, pour la première fois depuis longtemps, ce furent les Brésiliens, triple tenants de la couronne mondiale (...) qui ont craqué les premiers dans cinquième set haletant.*⁴⁵⁴

Ani zbytek článku, kde jsou i vzdálenější události zachyceny složeným perfektem a imperfektem, nenabízí žádné vhodné zdůvodnění, domníváme se proto, že toto jednoduché perfektum nelze pokládat za nic jiného než za stylistickou variantu. Avšak nikoliv variantu složeného perfekta, ale imperfekta. Spojení „*ç’ont été“ se totiž nepoužívá a jiné opisy, např. „ceux-ci ont été...“, nelze použít v takto konstruované větě, jelikož by nebylo možné doplnit „les Brésiliens“. Kromě „ce furent“ by se tedy v této větě mohlo objevit jediné „c’étaient“. Je tedy možné, že autor nechtěl situaci předeštět jako trvající nebo jako pozadí jiných událostí, které se odehrávaly na hřišti, tj. imperfektivně, ale naopak jako situaci jednorázovou, perfektivní, ohraničenou a k tomu se mu jako prostředek nabízelo jediné jednoduché perfektum.

Jako stylistickou variantu složeného perfekta je pravděpodobně nutné chápat druhé užití osamoceně „furent“ v tomto deníku, protože jinde v článku je v podobném kontextu užito perfektum složené: *Un an plus tard, Messi était resté sur le banc lors du quart de finale de la Coupe du monde 2006 face à l’Allemagne (...) et les gros plans des caméras sur son visage désabusé furent interprétés par une partie des Argentins comme un désintéressement pour l’équipe nationale. Ale : (...) lui qui a quitté Rosario pour le Barça à l’âge de treize ans, en 2000.*⁴⁵⁵

Jiným způsobem nelze vysvětlit ani tvar „eut“ ve větě *La Pologne elle-même s’est ralliée aux idées de politique étrangère et de défense européennes communes et ce tournant était d’autant plus opportun qu’il y eut, ensuite, le krach de Wall Street* z článku „Ce que

⁴⁵⁴ Ibid., s. 19.

⁴⁵⁵ Ibid., s. 9.

l'Europe découvre en Libye“ v deníku Libération, kde jsou v té samé větě, ale i ve zbytku textu jinak využívána perfekta složená.⁴⁵⁶ Jednoduché perfektum je i ve španělském překladu, tam však není v celém textu jediné.

Odlišné je však poslední užití osamoceného jednoduchého perfekta v článku „La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida“ z deníku Le Monde. V článku je celkem 11 složených perfekt, která lze z velké části interpretovat jako „antérieur du présent“ a „accompli du présent“, článek totiž pojednává o jeho v okamžiku publikace nedávné smrti a hlavně o tom, jaké po sobě zanechal stopy, ne náhodou je titulěk španělského překladu „El legado que nos deja Bin Laden“. Sedm z takto užitých složených perfekt je pak i do španělštiny přeloženo stejným časem. Ten je ve francouzštině užit i v souvislosti s oznámením jeho smrti, ačkoliv se oznámení uskutečnilo v období v okamžiku výpovědi již uzavřeném: *C'est presque la deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida qu'a annoncée dimanche soir 1er mai le président Barack Obama, (...).*⁴⁵⁷ Událost, jež je zachycena v jednoduchém perfektu, se však od všech ostatních liší tím, že jako jediná patří do mnohem vzdálenější minulosti: *Oussama Ben Laden, ce fils d'une riche famille saoudienne qui fut ses premières armes dans la lutte contre les Soviétiques en Afghanistan, a façonné le paysage stratégique qui est le nôtre.*⁴⁵⁸ I v této větě se objevují pohromadě obě perfekta, avšak složené perfektum zde může být právem chápáno jako nesoucí rys aktuálnosti a mající význam „accompli“, nemůže tedy být nahrazeno jednoduchým. Toto střídání je tedy podmíněno nikoliv stylisticky, ale skutečně gramaticky. Také při překladu do španělštiny byly užity stejné časy, což toto vysvětlení jen potvrzuje: *Osama bin Laden, hijo de una rica familia saudí y que se adiestró al principio en la lucha contra los soviéticos en Afganistán, ha configurado el paisaje estratégico en que vivimos.*⁴⁵⁹

Zde se užití obou časů v obou jazycích přesně shoduje s popisy gramatik, což dokládá i fakt, že jsou do cílového jazyka přeloženy příslušnými ekvivalenty, protože jak víme užití popsaná v gramatikách se téměř shodují. Avšak v textu jsou také tři francouzská složená perfekta, která jsou do španělštiny přeložena jednoduchými.

V jednom případě se domníváme, že lze větu chápat buď jako mající vztah k současnosti či nikoliv. Volba času by tedy ve francouzštině i ve španělštině závisela čistě na

⁴⁵⁶ Ce que l'Europe découvre en Libye. *Libération*. 15.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-21]. Dostupné z: <<http://www.liberation.fr/monde/01012343321-ce-que-l-europe-decouvre-en-libye>>.

⁴⁵⁷ La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida. *Le Monde*. 2.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <http://www.lemonde.fr/idees/article/2011/05/02/la-deuxieme-mort-du-fondateur-d-al-qaida_1515588_3232.html>.

⁴⁵⁸ Ibid.

⁴⁵⁹ El legado que nos deja Bin Laden. *Presseurop*. 2.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/629111-el-legado-que-nos-deja-bin-laden>>.

pohledu pisatele, ale z gramatického hlediska by bylo zdůvodnitelné užití obou. Překladatel předpokládal, že ve francouzském textu jsou složená perfekta lhostejná k rysu aktuálnosti, a volil proto čas na základě vlastního úsudku. Ostatně francouzský čtenář, zvyklý na texty, kde se uplatňuje jen tento čas, toto složené perfektum pravděpodobně také neinterpretuje jako mající vztah k současnosti. To však neznamená, že by tento rys neneslo. V tom případě by užití výše zmiňovaného jednoduchého perfekta rozhodně nebylo náhodné a volba časů v tomto textu by byla ve shodě s tradičními popisy. Jedná se o větu z konce článku *Cette perspective a posé la lutte contre le terrorisme en priorité absolue*,⁴⁶⁰ přeloženou jako *Esta perspectiva hizo que la lucha contra el terrorismo se convirtiese en la prioridad absoluta*.⁴⁶¹ Domníváme se tedy, že i ve španělštině by bylo odůvodnitelné užití složeného perfekta, protože dodnes jsou patrné následky oné perspektivy, boj s terorismem je nadále prioritou. Užitím španělského složeného perfekta by však autor tento rys zdůraznil.

V krajním případě by i užití složeného perfekta ve větě *L'homme qui a incarné le djihadisme international meurt au moment où le "printemps arabe" vient de porter un coup à ce fantasme totalitaire*,⁴⁶² přeložené jako *El hombre que encarnó el yihadismo internacional muere en el momento en que la "primavera árabe" acaba de asestar un duro golpe a este fantasma totalitario*,⁴⁶³ mohlo být obhájeno jako vyjadřující vztah k současnosti. To kdybychom zde rozuměli, že dotýčný může být i nadále zosobněním džihádismu, podobně Andrés Bello může být i po své smrti nadále nejlepším gramatikem (*Andrés Bello ha sido el mejor gramático de la lengua española*⁴⁶⁴).

Toto užití by ale také mohlo být interpretováno jako „antérieur du présent“, což by podtrhovala také volba prézentu „meurt“ („muere“), tzn. muž, který ještě nedávno, tzn. v časovém období zahrnujícím i okamžik výpovědi, byl ztělesněním džihádismu, teď umírá.

V této větě však zmínka smrti logicky ohraničuje dosah slovesa ve složeném perfektu, což také zdůrazňuje volba jednoduchého perfekta ve španělštině.

Třetím případem, kdy je do španělštiny složené perfektum přeloženo jednoduchým, je výše zmíněná věta *C'est presque la deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida qu'a annoncée dimanche soir 1er mai le président Barack Obama*,⁴⁶⁵ ve španělštině *La noche del uno de mayo, el presidente Barack Obama anunció la que es casi la segunda muerte del fundador de*

⁴⁶⁰ La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida. Op. cit.

⁴⁶¹ El legado que nos deja Bin Laden. Op. cit.

⁴⁶² La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida. Op. cit.

⁴⁶³ El legado que nos deja Bin Laden. Op. cit.

⁴⁶⁴ Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1723.

⁴⁶⁵ La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida Op.cit.

Al Qaeda.⁴⁶⁶ Událost je explicitně datována jako minulá, užití složeného perfekta by tudíž ve španělštině bylo neobvyklé a rozhodně příznakové.

Srovnáme-li kontext, ve kterém se ve francouzštině uplatňuje na jedné straně „fit“ a na druhé „a anoncé“, „a incarné“ a „a posé“ (přičemž španělština ve všech čtyřech případech volí perfekta jednoduchá), mohli bychom vyvozovat, že francouzské jednoduché perfekto je zde charakterizováno rysem vzdálenosti v čase, tak jak o něm mluví někteří gramatici, kteří také zmiňují, že jeho užitím je možné vydělit několik „vrstev“ minulosti. Událost vyjádřená v jednoduchém perfektu se odehrála před všemi ostatními zachycenými perfektem složeným. Je tedy možné, že rys vzdálenosti v čase se u francouzského jednoduchého perfketa stává rozhodujícím. Oproti tomu, jak vidíme na překladech těchto případů, ve španělštině hraje zásadní roli, že okamžik, kdy se událost odehrála, nepatří do období považovaného za současné a spíše než na následky události je kladen důraz na její ukončenost.

Co se týče překladů ze španělštiny do francouzštiny, ve francouzských překladech se jednoduché perfekto uplatňovalo, podobně jako v případě originálů, pouze ve dvou textech, v ostatních případech byl k jeho převedení použit jiný prostředek. Z celkového počtu devíti francouzských jednoduchých perfekt se jich osm nachází v překladu reportáže z deníku *El País* „Yo quiero tener un millón de hectáreas“⁴⁶⁷ (v překladu „Des millions pour sauver la Terre“⁴⁶⁸), přičemž sedm z nich je překladem španělského jednoduchého perfekta. Tam, kde je použito osmé francouzské jednoduché perfekto, se ve španělštině objevuje konstrukce s infinitivem. Ve španělském originálu reportáže je jednoduchých perfekt celkem 13. Ze šesti zbývajících jsou tři přeložena nefinitním slovesným tvarem a jedno konstrukcí s adjektivem, namísto dvou je pak užito perfekto složené. Podívejme se nejprve na tyto dva případy.

Prvním z nich je překlad tvaru „crearon“ tvarem „ont crée“. Mluví se zde o založení nové značky oblečení, což je jedna z několika po sobě jdoucích událostí shrnujících dosavadní život Douglese Tompkinse. Ve španělštině jsou všechny v celém odstavci zachyceny jednoduchým perfektem a stejně tak ve francouzštině, s výjimkou zmíněného „ont crée“ a dvou infinitivních konstrukcí. Zajímavé je, že o kousek dále, stále v rámci líčení důležitých událostí ze života Douglese Tompkinse, tj. v rámci té samé pasáže jednoduchých perfekt je užito tvaru „créa“, který navíc není překladem španělského jednoduchého perfekta, protože právě zde je ve španělštině užit infinitiv. Nebýt tohoto tvaru, mohli bychom se dohadovat,

⁴⁶⁶ El legado que nos deja Bin Laden. Op. cit.

⁴⁶⁷ Yo quiero tener un millón de hectáreas. *El País*. 28.11.2010. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/portada/quiero/tener/millon/hectareas/elpepusoceph/20101128elpepspor_9/Tes?print=1>.

⁴⁶⁸ Des millions pour sauver la Terre. *Courrier international*. 10.12.2010. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2010/12/10/des-millions-pour-sauver-la-terre>>.

jestli užití složeného perfekta souvisí s tím, že je kladen důraz na následky založení, jež jsou doposud patrné. Takto je však nutné předpokládat, že se jedná spíše o chybu, respektive o nedůslednost. Pro jasnější představu uvádíme celou pasáž, která je pěknou ukázkou „ordre temporel“ (vynechána je část, která do francouzštiny není přeložena):

*Douglas Tompkins tiene 67 años y una figura delgada y fibrosa, que responde muy bien a su historial de antiguo alpinista. Resulta más raro imaginarle como astuto empresario textil californiano, pero eso es exactamente lo que **hizo** durante muchos años (...). Él y su primera esposa **fueron** los fundadores de la marca The North Face, que se especializó en ropa y equipo para montañeros, esquiadores y atletas de resistencia,...). Cuando vendieron la firma, **crearon** otra marca, que también **tuvo** éxito, Esprit (...). Finalmente, Tompkins se **separó, vendió** su parte a su esposa (...), y se **metió** de lleno en lo que era su otro medio mundo, la ecología, (...).*

*Su primer gran y polémico proyecto conservacionista le **llevó**, junto a su segunda esposa, también militante ecologista, a Chile, donde **compró** 298.800 hectáreas de hermosísimos valles, montes y bosques para crear el espectacular Parque Pumalín, la mayor reserva privada del mundo. Tras multitud de peleas y enfrentamientos, el parque **fue** declarado oficialmente, por fin, santuario de la naturaleza y, aunque sigue en manos privadas (el CLT), se gestiona ya como una verdadera reserva nacional.*⁴⁶⁹

*Douglas Tompkins, 67 ans, est un homme mince et sec, un legs de son passé d'alpiniste. On l'imagine peu en homme d'affaires rusé du textile californien, mais c'est pourtant ce qu'il **fut** durant de longues années. Avec sa première épouse, il **fonda** la marque The North Face, spécialisée dans l'habillement et l'équipement pour alpinistes, skieurs et sportifs d'endurance. Après avoir revendu cette marque, ils en **ont créé** une autre, tout aussi prospère, Esprit. Finalement, Douglas Tompkins se **sépara** de sa femme et lui **revendit** ses parts pour se lancer corps et âme dans son autre passion : l'écologie.*

*Son premier grand projet, déjà polémique, le **conduisit** au Chili avec sa deuxième épouse, elle aussi militante écologiste : il y **acheta** 298 800 hectares de vallées, de montagnes et de forêts sublimes, et **créa** le spectaculaire parc Pumalín [...], la plus grande réserve privée du monde. Au terme d'innombrables conflits et affrontements, le parc **fut** enfin déclaré par le Chili "sanctuaire de la nature" et, s'il appartient toujours à un propriétaire privé, le CLT, il est géré comme une authentique réserve nationale.*⁴⁷⁰

Všechna francouzská jednoduchá perfekta jsou tedy právě v této části, v tomto vyprávění. Vidíme zde názorně, co přivedlo průkopníky textových teorií k rozdělení časů na

⁴⁶⁹ Yo quiero tener un millón de hectáreas. Op. cit.

⁴⁷⁰ Des millions pour sauver la Terre. Op. cit.

„temps de récit“ a „temps de commentaire“. Je zde soustředěna i většina španělských jednoduchých perfekt, ale ne všechna.

Druhé složené perfektum, které nahrazuje jednoduché perfektum originálu, se nachází příznačně v přímé řeči. Protože v běžném hovoru se ve francouzštině jednoduché vůbec neuplatňuje, ani tomu nemůže být jinak. Zároveň se ale jedná o doklad toho, že ve španělštině ano a že rozdělení na „mundo comentado“ a „mundo narrado“ zde neplatí.

*"Yo no le **compré** esta tierra a pequeños productores endeudados, sino a grandes terratenientes y hacendados".⁴⁷¹*

*"Je **n'ai** pas **acheté** ce terrain à de petits paysans endettés, mais à de grands propriétaires."⁴⁷²*

Druhým článkem, kde se můžeme setkat s překladem španělského jednoduchého perfekta jeho francouzským ekvivalentem, je „Del malestar a la indignación“ („Une société blessée, une démocratie en peine“), a to konkrétně ve větě *¿Qué habría pasado en los sistemas de tipo soviético sin la digna irritación que **puso** a tantos ciudadanos en la calle?*, přeložené jako *Que se serait-il passé dans les républiques soviétiques sans cette indignation qui **poussa** tant de personnes à descendre dans la rue ?* Ponechme stranou významové nepřesnosti a povšimněme si, že se jedná o užití jednoduchého perfekta v podobných souvislostech jakých bylo použito výše zmiňované „fit“. I zde jsou připomínány události dřívější než ty, které jsou zachycovány již složeným perfektem. Španělská jednoduchá perfekta zachycují události z počátku Zapaterova působení v čele vlády, která tvoří podobný sled jako v příkladu ze článku „Yo quiero tener un millón de hectáreas“, ale do francouzštiny jsou již převedena perfektem složeným.

Na základě tohoto materiálu pak celkově můžeme shrnout, že francouzská jednoduchá perfekta jsou i do španělštiny přeložena perfektem jednoduchým, a na druhé straně, že francouzské jednoduché perfektum není nikdy užito k překladu jiného španělského času než opět jednoduchého perfekta.

Z výše uvedených tabulek však lze vyčíst i další zajímavé skutečnosti, které je vhodné zmínit. Možná překvapivým úkazem je frekvence, s jakou je španělské jednoduché perfektum do francouzštiny přeloženo prézentem. Zde je však nezbytné upřesnit, že patnáct těchto případů (z celkových osmnácti) se nachází v jediném textu. Jedná se o prézens historický a tudíž o posun roviny vyprávění. Vzhledem k tomu, že i španělština disponuje stejným prostředkem, ale autor originálu jej nepoužil, je takový překlad z hlediska stylu nepřesný,

⁴⁷¹ Yo quiero tener un millón de hectáreas. Op. cit.

⁴⁷² Des millions pour sauver la Terre. Op. cit.

ačkoliv po významové stránce může být správný. Kdyby šlo o překlad literární, jednalo by se o vážný prohřešek. Pozoruhodné ale je, že se stejná tendence projevuje i při překladu v opačném směru, 12 francouzských prezentů, které jsou však rozmístěny rovnoměrněji, je přeloženo do španělštiny jednoduchým perfektem. Zdá se tedy, že zatímco španělský novinářský styl raději ponechává minulé události zakotvené v minulosti, francouzský upřednostňuje posunutí vypravěčské roviny do současnosti, čímž líčené události aktualizuje a přibližuje posluchači, respektive čtenáři. Tento rozdíl je stylistický, nikoliv gramatický.

Také můžeme pozorovat, že si při překladu, a to v obou směrech, konkurují tvary prezentu a složeného perfekta (10 španělských složených perfekt je přeloženo francouzským prezentem, ale 4 španělské prezenty jsou naopak přeloženy francouzským složeným perfektem, podobně 3 francouzská složená perfekta jsou do španělštiny přeložena prezentem a jeden francouzský prézens je přeložen španělským složeným perfektem).

Jako jeden z příkladů můžeme použít tento poslední případ, který se shodou okolností nachází rovněž v článku o Bin Ladinovi:

*L'homme qui disparaît a profondément **marqué** – pour le pire – ce début de XXIe siècle.*⁴⁷³

*El hombre que ha desaparecido **ha marcado** – para lo peor – este arranque del siglo XXI.*⁴⁷⁴

Ve francouzštině se spíše než o prézens s aktuálním významem jedná opět o prézens historický, protože dotýčný již v době psaní byl mrtev, protože se však jedná o událost nedávnou, ve španělštině se objevuje složené perfektum s významem „perfecto de hechos recientes“.

Nejedná-li se o prézens historický, alternace souvisí především s rysem aktuálnosti, který španělské složené perfektum nese vždy, ale který nemusí být nutně přítomen u složeného perfekta francouzského vyskytujícího se v textech, kde neexistuje opozice k perfektu jednoduchému. Např.:

*Entre todos **han sumado** un total de 12 títulos, pues además de los triunfos citados el equipo de fútbol sala ganó la Copa de España y la del Rey (...).*⁴⁷⁵

*A eux tous, ils **cumulent** pas moins de 12 titres, puisque, outre les succès déjà cités, l'équipe de futsal a remporté la Coupe d'Espagne et la Coupe du roi (...).*⁴⁷⁶

⁴⁷³ La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida. Op. cit.

⁴⁷⁴ El legado que nos deja Bin Laden. Op. cit.

⁴⁷⁵ Un campeón global. *El País*. 16.06.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/deportes/campeon/global/elpepidep/20110616elpepidep_7/Tes>.

⁴⁷⁶ Le Barça roi des sports. *Courrier international*. 16.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/06/16/le-barca-roi-des-sports>>.

Různé užití v obou větách patrně souvisí také s časem, který následuje. Ve španělštině se jedná o jednoduché perfektum, zatímco ve francouzštině o složené. Kdyby bylo ve francouzském překladu zachováno také složené perfektum, nebyly by obě události časově nijak odlišeny. Protože se v tomto článku („Le Barça roi des sports“) neobjevuje žádné jednoduché perfektum, ale jen složená, jsou tato lhostejná k rysu aktuálnosti. Kdybychom namísto „cumulent“ užíli „ont cumulé“, zdůrazňovali bychom spíše než aktuální stav, tzn. teď mají tituly, hlavně jejich minulé získávání. Implicitně se rozumí, že pokud v nedávné době tituly získali, nadále je mají, avšak na tento fakt není kladen důraz.

Ve stejném článku je také za účelem zdůraznění toho, že se jedná o nedávnou událost, jedno španělské složené perfektum přeloženo opisem „venir de + infinitif“:

*Con la consecución de la Liga ACB en Bilbao el martes, el club se **ha apuntado** las Ligas de los tres grandes deportes de equipo este curso (...);*⁴⁷⁷

*Avec le titre de champion de la Liga ACB remporté le 14 juin à Bilbao, le club **vient d'asseoir** sa domination cette saison sur trois grands sports d'équipe (...).*⁴⁷⁸

Tento příklad by mohl být dalším příspěvkem do diskuze o tom, zda tato perifráze přebírá úlohu původně vyhraněnou perfektu složenému, a zda by tudíž měla být považována za součást slovesného systému.

Ve čtyřech příkladech pak ve španělské verzi (bez ohledu na to, v jakém jazyce je originál) nacházíme složené perfektum, zatímco ve francouzské přezens, ten je však utvořen od pasivní konstrukce:

***Han** **circulado** diversos argumentos para explicar esta atonía (...).*⁴⁷⁹

*Plusieurs explications **sont avancées** pour justifier cette passivité (...).*⁴⁸⁰

Také pasivum tedy může sloužit k přenesení rysu aktuálnosti, především v případech, kdy se ve španělštině jedná o užití související s významem „relevancia actual de los hecho pretéritos“, či slovy francouzských gramatik, „accompli du présent“. Tento vztah mezi ním a složeným perfektem se odvíjí především od původního rezultativního významu složeného perfekta.

⁴⁷⁷ Un campeón global.Op. cit.

⁴⁷⁸ Le Barça roi des sports. Op. cit.

⁴⁷⁹ Del malestar a la indignación. *El País*. 19.06.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/espana/malestar/indignacion/elpepiesp/20110519elpepinac_5/Tes>.

⁴⁸⁰ Une société blessée, une démocratie en peine. *Courrier international*. 20.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/05/20/une-societe-blessee-une-democratie-en-peine>>.

Také si můžeme povšimnout, že v devíti případech (bez ohledu na to, jaký je jazyk originálu) španělskému jednoduchému perfektu ve francouzštině odpovídá plusquamperfektum. Víme, že jednoduché perfektum díky tomu, že přednostně vyjadřuje „ordre temporel“, tj. zachycuje události v takovém pořadí, v jakém se udály, může být užito i namísto plusquamperfekta. Takové užití však není běžné u perfekta složeného. V uvedených příkladech se jedná texty, kde se ve francouzštině jednoduché perfektum zpravidla nevyskytuje. Je-li tedy v textu se složenými perfekty potřeba zdůraznit předčasnost, sahá francouzština po plusquamperfektu tam, kde si španělština vystačí s perfektem jednoduchým.

*Il y a vingt ans, la Pologne, qui **avait négocié** une réduction de dette, s'en est mieux sortie que la Hongrie, qui tenait à sa réputation.*⁴⁸¹

*Hace 20 años, Polonia **negoció** una reducción de su deuda y salió mejor parada que Hungría, que se basaba en su reputación.*⁴⁸²

Zdá se ale, že francouzština obecně využívá plusquamperfekta raději, jsou i případy, kdy není ve větě ani v okolním kontextu explicitně vyjádřena jiná minulá událost, již by ta v plusquamperfektu měla předcházet. Jen se z kontextu rozumí, že tato událost se odehrála dříve než ostatní (podobně jako ve výše zmiňovaných příkladech s francouzským jednoduchým perfektem). V celém odstavci, ve kterém se vyskytují následující věty, je v obou jazycích, kromě imperfekta v samotné otázce, jen jeden prézens

*En 2008, relayant l'alerte de Jean Quatremer de Libération, Mediapart **avait posé** la question politique centrale, au croisement des passions privées et des vertus publiques : (...)*⁴⁸³

*En 2008, haciéndose eco de la alerta de Jean Quatremer de Libération, Mediapart **planteó** la pregunta política central, en la convergencia de las pasiones privadas y las virtudes públicas: (...)*⁴⁸⁴

Někdy ale rozdílné užití souvisí také s tím, že v každém jazyce je věta trochu jinak syntakticky vystavěna. V následujícím příkladu je ve francouzštině kromě plusquamperfekta přítomen další minulý čas, ale ve španělštině je událost jím vyjádřená zachycena nominální konstrukcí:

*Podríamos añadir otra explicación: el énfasis de Zapatero en la prioridad a las políticas sociales durante los dos primeros años de la crisis **fue** un antídoto a la conflictividad.*⁴⁸⁵

⁴⁸¹ La politique obstinée de la BCE. *Mediapart*. 21.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/727821-la-politique-obstinee-de-la-bce>>.

⁴⁸² La obstinación del BCE. *Presseurop*. 21.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/728991-la-obstinacion-del-bce>>.

⁴⁸³ Chronique d'une chute annoncée. *Mediapart*. 17.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/703421-dans-les-camps-des-oublies>>.

⁴⁸⁴ Crónica de una caída anunciada. *Presseurop*. 17.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/659231-cronica-de-una-caida-anunciada>>.

*Nous pourrions ajouter une autre explication, à savoir la priorité que José Luis Rodríguez Zapatero, (...), a accordée aux politiques sociales lors des deux premières années de la crise, ce qui avait fait office d'antidote à la rébellion.*⁴⁸⁶

Na okraj také můžeme poznamenat, že v celkem deseti případech (pěti ve španělských originálech a v pěti ve francouzských) španělskému jednoduchému perfektu ve francouzštině odpovídá imperfektum. Protože jsme se vztahem těchto dvou časů nezabývali dopodrobna, nebudeme tato užití rozebírat, přesto ale stojí za povšimnutí, že je španělské „fue“ je zde vždy přeloženo jako „était“, a to celkem v pěti případech. Otázkou je, zda mluvčí španělštiny a francouzštiny takto zachycené stavy nazírají odlišně, první perfektivně a druhí imperfektivně, a zda si tento významový rys skutečně uvědomují, nebo jestli se jedná pouze o úzus a zautomatizované užití, kde se přesný aspektový význam španělského i francouzského tvaru v obou případech neutralizoval.

Z tabulky nakonec můžeme vyčíst také jednu obecnou tendenci, a sice že francouzština oproti španělštině užívá častěji konstrukce bez *verba finita*.

8.2.2. Srovnání na základě překladů beletrie

Abychom mohli porovnat užití v jazyce neliterárním ale i literárním, rozebereme také několik pasáží z beletrie. Volili jsme současné autory, jejichž dílo do druhého jazyka přeložil zkušený překladatel. Při výběru díla jsme narazili na to, že mnoho moderních románů je psáno v přítomnosti, buď protože je román zakotven skutečně v současnosti, nebo proto, že jsou minulé události aktualizovány přítomným historickým. Z tohoto úhlu pohledu bychom se mohli domnívat, že jednoduché perfektum je spolu s dalšími časy sekundární perspektivy coby vyprávěcí prostředek literární fikce celkově na ústupu. Takové tvrzení by však bylo přehnané, jedná se pouze o stylistickou preferenci, která sice může podléhat různým estetickým trendům, avšak i pokud by převažovala tendence volit při vyprávění přezens, vždy existuje i možnost vybrat jako ústřední čas vyprávění i perfektum jednoduché (případně ve francouzštině perfektum složené, zvolí-li autor navíc registr, kde se uplatňuje jen toto). Nelze tedy hovořit o jeho ústupu, jedná se o prostředek stále živý a plně funkční. Jak již bylo řečeno, ve francouzštině může autor při vyprávění využívat jak registr, kde se uplatňuje jednoduché perfektum, tak registr, kde se neuplatňuje. Pro naše účely jsme museli najít dílo, kde autor volil první možnost. Oba vybraní autoři (zatím) neplní stránky učebnic literatury, ale jsme

⁴⁸⁵ Del malestar a la indignación. Op. cit.

⁴⁸⁶ Une société blessée, une démocratie en peine. Op.cit.

toho názoru, že vybrané romány jsou i z literárního hlediska kvalitní. Z jazykového hlediska považujeme za výhodu, že se jedná o díla určená široké veřejnosti. Můžeme tak spoléhat na to, že se v jazyce díla příliš neobjevují jevy okrajové, které se mohou často vyskytovat např. v literatuře odborné. Abychom si byli jisti, že jsme zvolili k analýze vhodný materiál bez stylistických zvláštností, je u beletrie nutné seznámit se nejprve s literární stránkou analyzovaného díla a s profilem jeho autora i překladatele.

Jako španělský originál jsme vybrali román *La sombra del viento* Carlose Ruize Zafóna. Autor se narodil v roce 1964, po studiích žurnalistiky pracoval v reklamní agentuře, ale své zaměstnání opustil, aby se mohl věnovat literatuře. Román *La sombra del viento* byl vydán v roce 2001 nakladatelstvím Planeta a o rok později se již uchytil na nejvyšších příčkách žebříčků prodejnosti a jeho sláva se rychle šířila i za hranice. Dostalo se mu také četných uznání kritiků, nejen španělských, ale zahraničních. Pro nás je zajímavé obzvláště to, že v roce 2004 ve Francii získal cenu za nejlepší zahraniční knihu (Prix du Meilleur livre étranger). Příběh je předestírán očima hlavního hrdiny a je psán v *ich* formě. Co se týče jazyka, nejsou vyhledávány žádné zvláštní vypravěčské postupy, které by pro nás při lingvistické analýze byly překážkou.

Do francouzštiny byl román přeložen Françoisem Masperem za přispění Centre National du Livre. S názvem *L'Ombre du vent* byl vydán v roce 2004 nakladatelstvím Grasset v oblíbené edici Livre de Poche. François Maspero se kromě literárního překladu věnuje i vlastní tvorbě, byl také knihkupcem a založil i vlastní nakladatelství, v jehož čele stál dlouhá léta. Později psal také reportáže např. pro Radio-France a doposud spolupracuje s deníkem Le Monde.

Jako francouzský originál jsme zvolili román Daniela Pennaca *Le dictateur et le hamac*. Tento autor se narodil v roce 1944, po studiích literatury v Nice pracoval jako učitel a záhy se také začal věnovat psaní. Ve světě literatury tedy není nováčkem. Proslavila ho zejména saga několika románů, jejichž hlavní postavou je Benjamin Malaussène. V roce 2005 mu byla udělena Prix Ulysse za celoživotní dílo a v roce 2007 byl jeho pozdější román *Chagrin d'école* oceněn jednou z nejznámějších francouzských literárních cen Prix Renaudot. Román *Le dictateur et le hamac* byl vydán v roce 2003 nakladatelstvím Gallimard. Tato kniha stojí ve stínu jeho zdařilejších děl, avšak pro nás má jednu velkou výhodu, a to že se jedná o dílo nedávné a psané v minulém čase. Příběh fiktivního středoamerického diktátora zprostředkovává ve třetí osobě vypravěč. Kromě toho, že je místy prokládán krátkými pasážemi o genezi románu, jimiž jsme se při rozboru nezabývali, nejsou v díle uplatňovány neobvyklé stylistické postupy. Proto je také vhodný pro naši analýzu.

Španělská verze knihy vydaná v Barceloně nakladatelstvím Mondadori v roce 2003 s názvem *El dictador y la hamaca* je dílem Manuela Serrata Crespa. Vystudoval právo a divadelní vědu, píše články do novin, ale především je známý právě díky svým četným překladům z francouzské literatury.

V obou knihách porovnáme originál a překlad první kapitoly, konkrétně strany 17 až 28 z *La sombra del viento* a strany 18 až 41 z *Le dictateur et le hamac*. V prvním románu se navíc zabýváme koncem prologu (strany 13 až 14), kde jsme si všimli zajímavého užití. Úryvky byly zvoleny tak, aby zahrnovaly kromě vyprávění i dialogy. Nejprve, stejně jako při srovnání překladů tisku, zaneseme zjištěná užití do tabulky.

PŘ OR <i>fr</i> <i>es</i>	SP <i>fr</i>	JP <i>fr</i>	PRÉZ <i>fr</i>	IMP <i>fr</i>	PQP <i>fr</i>	FUT <i>fr</i>	KOND <i>fr</i>	KONJ <i>fr</i>	NEFIN <i>fr</i>	CELKEM <i>ES</i>
SP <i>es</i>	10		1					1		12 (8%)
JP <i>es</i>	8	123		2					5	138 (92%)
PRÉZ <i>es</i>			<p>PŘ = překlad; OR = originál;</p> <p>ES = španělština; FR = francouzština;</p> <p>SP = složené perfektum; JP = jednoduché perfektum; PRÉZ = prézens; IMP = imperfektum; PQP = plusquamperfektum; FUT = futurum; KOND = kondicionál; KONJ = konjunktiv; NEFIN = nefinitní slovesný tvar + ostatní nominální konstrukce</p>							
IMP <i>es</i>		1								
PQP <i>es</i>										
FUT <i>es</i>										
KOND <i>es</i>										
KONJ <i>es</i>										
NEFIN <i>es</i>		2								
CELKEM <i>FR</i>	18 (12,5%)	126 (87,5%)								

Tabulka 6. Překlad románu *La sombra del viento* do francouzštiny.

<div><div>PŘ_{es}</div><div>OR_{fr}</div></div>	SP <i>es</i>	JP <i>es</i>	PRÉZ <i>es</i>	IMP <i>es</i>	PQP <i>es</i>	FUT <i>es</i>	KOND <i>es</i>	KONJ <i>es</i>	NEFIN <i>es</i>	CELKEM <i>FR</i>
SP _{fr}	7	13								20 (19%)
JP _{fr}		108		2						110 (81%)
PRÉZ _{fr}		1	<div>PŘ = překlad; OR = originál;</div> <div>ES = španělština; FR = francouzština;</div> <div>SP = složené perfektum; JP = jednoduché perfektum; PRÉZ = prézens; IMP = imperfektum; PQP = plusquamperfektum; FUT = futurum; KOND = kondicionál; KONJ = konjunktiv; NEFIN = nefinitní slovesný tvar + ostatní nominální konstrukce</div>							
IMP _{fr}		1								
PQP _{fr}										
FUT _{fr}										
KOND _{fr}										
KONJ _{fr}										
NEFIN _{fr}		1								
CELKEM <i>ES</i>	7 (5%)	134 (95%)								

Tabulka 7. Překlad románu *Le dictateur et le hamac* do španělštiny.

Z těchto tabulek, na rozdíl od tabulek reprezentujících užití v tisku, je na první pohled patrné, že v literárních vzorcích, jež máme k dispozici, je zastoupení jednoduchého i složeného perfekta v obou jazycích do značné míry shodné. Ve španělštině i ve francouzštině převládá jednoduché perfektum, což je dáno charakterem textu, jak bylo řečeno, jedná se převážně o vyprávění. Můžeme tedy pozorovat, že v textech, kde se i ve francouzštině systematicky uplatňují oba časy, je jejich užití velmi podobné jako ve španělštině. Jednoduché perfektum je v naprosté většině případů do druhého jazyka přeloženo jednoduchým perfektem, ačkoliv několik událostí vyjádřených ve španělštině tímto časem je ve francouzštině zachyceno perfektem složeným. Případů, kdy by byl při překladu použit nějaký jiný čas, je tentokrát velice málo. I zde se však projevuje tendence francouzštiny používat více nominálních konstrukcí.

Také se znovu setkáváme s případem, kdy je ve francouzštině užitá forma „était“, zatímco ve španělštině forma „fue“. Ve zbylých případech užití imperfekta namísto jednoduchého perfekta si lze v daném kontextu v obou jazycích představit oba tyto časy. Pravděpodobně se tedy nejedná o odlišný úzus, ale o subjektivní volbu související s tím, že překladatel situaci vnímal jinak.

Naopak užití francouzského prézentu při překladu španělského složeného perfekta nesouvisí s významovými nuancemi, ale je podmíněno tím, že v cílovém jazyce je přirozené užít jinou konstrukci. Španělské „me has caído bien“ je přeloženo jako „tu me plais“.

Většina případů, kdy je ve francouzštině užito složené perfektum a ve španělštině jednoduché, je součástí přímé řeči. Ve francouzštině by v běžném hovoru jednoduché perfektum působilo nepřirozeně, a proto se všechna španělská jednoduchá perfekta v přímé řeči systematicky překládají složenými. Naopak ve španělštině se stejně jako v běžné mluvě i v přímé řeči uplatňují oba časy s příslušnými významovými rozdíly. V *L'Ombre du vent* se šest z osmi složených perfekt nahrazujících španělská perfekta jednoduchá nachází právě v přímé řeči. V *Le dictateur et le hamac* tomu tak je v sedmi případech z celkových třinácti.

Dva případy volby francouzského složeného perfekta namísto jednoduchého při překladu knihy *La sombra del viento* se nachází na konci prologu, konkrétně se jedná o tyto dvě věty:

*En una ocasión oí comentar a un cliente habitual en la librería de mi padre que pocas cosas marcan tanto a un lector como el primer libro que realmente se abre camino hasta su corazón.*⁴⁸⁷

*Un jour, j'ai entendu un habitué de la librairie de mon père dire que rien ne marque autant un lecteur que le premier livre qui s'ouvre vraiment un chemin jusqu'à son cœur.*⁴⁸⁸

*Para mí, esas páginas embrujadas siempre serán las que encontré entre los pasillos del Cementerio de los Libros Olvidados.*⁴⁸⁹

*Pour moi, ces pages ensorcelées seront toujours celles que j'ai rencontrées dans les galeries du Cimetière des Livres Oubliés.*⁴⁹⁰

Ve španělštině jsou obě události užitím jednoduchého perfekta zařazeny po bok všech ostatních, jež líčí, co předcházelo okamžiku, ve kterém začíná vlastní hlavní příběh knihy. Nijak se od ostatních událostí v prologu neoddělují a z gramatického hlediska nic nenaznačuje, že by se mělo jednat o události jiného charakteru než ostatní. Naopak ve francouzštině složené perfektum v textu, kde jsou jinak samá perfekta jednoduchá, konotuje v souvislosti se sobě vlastním sémantickým rysem aktuálnosti, že se jedná o události, jimž mluvčí přikládá zvláštní důležitost, o události, které ho i do budoucna trvale poznamenaly, jejichž následky pro něj byly vždy aktuální. Význam je zde tedy „accompli“. Příznačné je, že se nachází na samém konci prologu a předznamenávají celý příběh, který je právě líčením toho, jak dalece nalezená kniha, jež hrdinu hluboce zasáhla, ovlivňovala dlouhá léta jeho

⁴⁸⁷ RUIZ ZAFÓN, Carlos. *La sombra del viento*. 11^a ed. Barcelona : Planeta, 2003, s. 13.

⁴⁸⁸ RUIZ ZAFÓN, Carlos. *L'Ombre du vent*. Trad. François Maspéro. Grasset, 2007, s. 16.

⁴⁸⁹ RUIZ ZAFÓN, Carlos. *La sombra del viento*. Op. cit., s. 14.

⁴⁹⁰ RUIZ ZAFÓN, Carlos. *L'Ombre du vent*. Op.cit., s. 16.

život. Překladatel tedy zachytil významovou nuanci, která v originále není explicitně vyjádřena, ale i užití složeného perfekta je zde z pohledu celého textu naprosto odůvodněné. Faktem ovšem zůstává, že ve španělštině měl autor teoreticky k dispozici stejný prostředek, přesto jej nevyužil. Domníváme se, že rozdíl mezi oběma užitími spočívá v tom, že jednoduché perfektum událost pouze situuje do minulosti, předestírá ji jako jednu z řady mnoha jiných, avšak složené perfektum zde podtrhuje jejich dopad.

Dva z rozdílů mezi originálem a překladem knihy *Le dictateur et le hamac* souvisí s časem, který je utvořen od sloves „naître“ („nacer“) a „mourir“ („morir“). V souvislosti s nimi jsme rozdílný úzus zmiňovali již v předchozích kapitolách. Časována sice nejsou přímo slovesa „naître“ a „nacer“, která jsou v infinitivu, ale sloveso „faire“ („hacer“), přesto se domníváme, že vysvětlením je fakt, že z pragmatického hlediska zde význam celé vazby stále souvisí se zrozením, vytvořením. Zde jsou oba příklady:

*Ce con **est mort** de la main dite.*⁴⁹¹

*El gilipollas **murió** por la mencionada mano.*⁴⁹²

*(...) on ne sait rien d'un plat tant qu'on ignore l'intention qui **l'a fait naître**.*⁴⁹³

*(...) nada se sabe de un plato mientras se ignora la intención que lo **hizo nacer**.*⁴⁹⁴

Jeden případ užití francouzského složeného perfekta tam, kde se ve španělštině vyskytuje jednoduché lze chápat tak, že je zdůrazněn trvalý dosah výroku, podobně ve větách s příslovci jako „souvent“, „toujours“, „jamais“ apod., o nichž mluví francouzské gramatiky. Význam by tady byl „existují takové případy“. Ve španělštině je naopak událost předestřena jako minulá nemající vztah k přítomnosti, autor jen sděluje „vidělo se“, ale nijak tuto událost neaktualizuje.

*On **a même vu** un célèbre professeur consulter une sorcière blanche pour savoir s'il décrochait la chaire d'anthropologie religieuse à l'Université de Teresina et s'il irait faire des colloques de par le monde.*⁴⁹⁵

*Se **vio** incluso a un célebre profesor consultando con una bruja blanca para saber si obtendría la cátedra de antropología religiosa de la Universidad de Teresina, y si iría a dar conferencias por todo el mundo.*⁴⁹⁶

⁴⁹¹ PENNAC, Daniel. *Le dictateur et le hamac*. Paris : Gallimard, 2003, s. 19.

⁴⁹² PENNAC, Daniel. *El dictador y la hamaca*. Trad. Manuel Serrat Crespo. Barcelona : Mondadori, 2003, s. 18.

⁴⁹³ PENNAC, Daniel. *Le dictateur et le hamac*. Op. cit., s. 38.

⁴⁹⁴ PENNAC, Daniel. *El dictador y la hamaca*. Op. cit., s. 33.

⁴⁹⁵ PENNAC, Daniel. *Le dictateur et le hamac*. Op. cit., s. 20.

⁴⁹⁶ PENNAC, Daniel. *El dictador y la hamaca*. Op. cit., s. 18.

Při vysvětlení užití ve francouzštině však pokaždé narážíme na problém, že si nikdy nemůžeme být jisti, zda autor čas užil kvůli jeho specifickému sémantickému rysu, nebo pouze náhodně, jelikož se nechal ovlivnit užitím v běžném jazyce. Vzhledem k tomu, že všechny události jsou i zde zakotveny v minulosti, je těžké vysvětlit rozdílná užití také v následující větě:

*Aucun doute : quelqu'un l'a attifé comme feu le Général Président.*⁴⁹⁷

*No cabe duda alguna: alguien le disfrazó como el difunto General Presidente.*⁴⁹⁸

Význam složeného perfekta bychom zde mohli chápat jako „accompli“, tj. tak, že je kladen důraz na výsledný stav, tedy na to, že vrátný zůstal přestrojen, a nesdělujeme tak pouze, že k přestrojení někdy došlo. Složené perfektum má ale vztah k přítomnosti, také se hovoří o „accompli du présent“, avšak vypravěč všechny události v knize předesílá minulé jako bez vztahu k okamžiku výpovědi. „Origen“ zde ve všech ostatních případech splývá s okamžikem výpovědi, není mu předsunut, není situován do doby, kdy se události odehrávaly. Je tedy důvod se domnívat, že se jedná o užití, které se do textu dostalo z mluveného jazyka. Jednoduché perfektum v tomto kontextu nepřekvapí, avšak složené perfektum ano.

⁴⁹⁷ PENNAC, Daniel. *Le dictateur et le hamac*. Op. cit., s. 35.

⁴⁹⁸ PENNAC, Daniel. *El dictador y la hamaca*. Op. cit., s. 30.

9. Závěr

Vycházeli jsme z předpokladu, že základní hodnota složeného a jednoduchého perfekta je ve španělštině i ve francouzštině, tam kde se v tomto jazyce jednoduché perfektum nadále uplatňuje, stejná. Tento předpoklad se v zásadě potvrdil, nejprve při důkladném porovnání popisů, jež se oběma časům dostává ve španělských a ve francouzských gramatikách a pracích o slovesném čase, a poté při srovnání uplatnění obou časů v překladech literárních textů. Zde jsou totiž v naprosté většině případů oba časy přeloženy příslušným ekvivalentem v cílovém jazyce, což svědčí o shodě většiny jejich sémantických rysů.

Tato shoda však platí pouze v případech, že se zabýváme registrem francouzštiny, kde se uplatňuje jednoduché perfektum. Z běžné mluvené francouzštiny tento čas zcela zmizel, bylo by proto bezpředmětné porovnávat užití tam, kde jsou (např. při dabingu filmů) všechna španělská jednoduchá perfekta nahrazena složeným. Rozdíl mezi francouzským složeným perfektem v tomto registru a španělským složeným perfektem spočívá v tom, že francouzské nenese sémantický rys aktuálnosti, respektive je k němu lhostejné, zatímco španělské ano.

Rozlišovali jsme tedy dva registry francouzštiny: ten, kde se jednoduché perfektum neuplatňuje, a ten, kde ano, bez ohledu na to, zda se jedná o užití sporadické či systematické. Vycházeli jsme z přesvědčení, že i pokud jde o užití ojedinělá, jednoduchá a složená perfekta nejsou volně zaměnitelnými stylistickými variantami. I přesto, že volba jednoduchého perfekta může být nejprve skutečně motivována stylisticky, nemůže jednoduché perfektum nahradit perfekta složená, která označují události se vztahem k současnosti. Složené perfektum může být užito namísto jakéhokoliv perfekta jednoduchého, naopak však toto tvrzení neplatí. Naší hypotézou tedy bylo, že jednoduché nikdy nemůže nést sémantický rys aktuálnost.

Na několik případů ojedinělých užití jsme narazili i ve zkoumaném jazykovém materiálu a jednoduché perfektum bylo skutečně vždy užito jen při označování událostí bez vztahu k okamžiku výpovědi. Také do španělštiny bylo pokaždé přeloženo stejným časem. V některých případech se tyto události nijak výrazně neodlišovaly od ostatních zmiňovaných v textu. Jindy ale byly jednoduchým perfektem zachyceny události, které se odehrály ve vzdáleném časovém období, zatímco všechny události zachycené složeným perfektem se udály v období bližším, ačkoliv i toto bylo v okamžiku výpovědi již uzavřeno. Zdá se tedy, že tam, kde se jednoduché perfektum uplatňuje jen zřídka, nese často sémantický rys konotující velkou vzdálenost v čase. Taková francouzská jednoduchá perfekta se pak liší od těch španělských, která mohou zachycovat jak události dávné, tak velmi blízké. Ve španělštině

záleží pouze na tom, jestli mluvčí považuje příslušné časové období v okamžiku výpovědi za ukončené, ale je lhostejné, zda je dávné či nikoliv.

Ve francouzštině je tudíž nutné rozlišovat v rámci toho registru, kde se jednoduché perfektum uplatňuje, ještě dvě podskupiny. Do první z nich patří právě ty projevy, kde se jednoduché perfektum objevuje zřídka, a kde může nést zmiňovaný rys vzdálenosti v čase, jímž se sémanticky odlišuje od jednoduchého perfekta španělského.

Do druhé podskupiny patří projevy, kde je jednoduché perfektum využíváno systematicky, a tedy i s mnohem větší frekvencí. Na základě jejich srovnání se španělským překladem nebo originálem, můžeme v obou případech konstatovat, že i v překladu je nejčastěji volen stejný čas a nic nenapovídá tomu, že by se sémantická hodnota tohoto jednoduchého perfekta lišila od hodnoty jeho španělského protějšku.

Obě podskupiny se mohou uplatňovat všude tam, kde se uplatňuje registr s jednoduchým perfektem. Volba jedné nebo druhé podskupiny závisí stejně jako volba registru na preferencích mluvčího a na jeho stylistickém záměru. Ukázali jsme, že podskupina, kde je systematicky využíváno jednoduché perfektum, nachází dodnes využití i v denním tisku. Celkově zde ale převažuje využití registru bez jednoduchého perfekta

Při srovnání překladů tisku, jsme se setkali také s rozdílem, který souvisí s odlišnými stylistickými zvyklostmi. Zatímco ve zkoumaném materiálu ze španělského tisku je při vyprávění sledu minulých událostí voleno perfektum jednoduché, ve francouzském je většinou užit prézens historický. Dále jsme také pozorovali, že tam, kde španělština preferuje tvary slovesa „ser“ v jednoduchém perfektu, francouzština upřednostňuje se slovesem „être“ tvary imperfekta. Mohli jsme také pozorovat, že ojedinělá jednoduchá perfekta jsou velmi často tvořena od sloves s největší frekvencí výskytu.

V úvodu jsme vyslovili domněnku, že ve španělštině a ve francouzštině (v registru a podskupině se systematicky se uplatňujícím jednoduchým perfektem) se někdy liší úzus, tj. zatímco v jednom jazyce je užito perfektum jednoduché, v druhém je užito složené. Ta se potvrdila nejprve při zkoumání příkladů z gramatik. Ačkoliv jsme nemohli na našem kvantitativně limitovaném materiálu ověřit všechny rozdíly, které jsme identifikovali, jsme přesvědčeni, že není důvod užití zmiňovaná gramatikami zpochybňovat, protože jejich popisy se zakládají na užitích, která byla v jazyce skutečně identifikována. Tyto rozdíly jsme podrobně popsali v kapitole 8.1.

V našem materiálu, jsme našli odlišná užití v kombinaci s určitými slovesy, konkrétně se slovesy „nacer“ („naître“) a „morir“ („mourir“). Ve francouzštině je užíváno perfektum složené, zatímco ve španělštině jednoduché. Toto užití zachycují také gramatiky. O

odlišném úzu můžeme pravděpodobně mluvit i v případě neosobní konstrukce se slovesem „ver“ („voir“), když je spojení *Se vio incluso (...)* přeloženo jako *On a même vu (...)*. Francouzština zde pravděpodobně klade důraz na to, že tvrzení je platné i v okamžiku výpovědi. Pozorovali jsme také, že v některých případech, kdy je v překladu užito namísto složeného perfekta jednoduché nebo naopak, dochází pravděpodobně k lehkým významovým posunům a změnám konotace.

Nakonec jsme také museli konstatovat, že kvůli tomu, že se v současné francouzštině jednoduché perfektum pravidelně uplatňuje jen v jednom registru, respektive v jedné jeho podskupině, a celkově převažují projevy bez něj, může být jeho užití poněkud rozkolísané. Myslíme si proto, že není na místě snažit se za každou cenu vysvětlit některé případy, kdy je jím přeloženo španělské perfektum jednoduché. Může se totiž jednat o jakousi „interferenci“ z registru bez jednoduchého perfekta. Fakt, že si nikdy nemůžeme být zcela jisti, zda autor složené perfektum užil kvůli jeho rysu aktuálnosti, či zda se jen nechal ovlivnit ve francouzštině nejběžnějším územ, pak výrazně komplikuje snahy o důkladnou analýzu.

10. Resumé

10.1. Resumen

Comparación del sistema de tiempos verbales en español y en francés: uso de formas del pretérito perfecto compuesto y del pretérito perfecto simple

En el presente trabajo nos dedicamos al tema de los tiempos verbales, centrándonos en la comparación del uso del pretérito perfecto compuesto y del pretérito perfecto simple en español y en francés. Partimos de la premisa, formulada ya por Coseriu, que el sistema verbal de las lenguas romances, así como los valores básicos de cada uno de los tiempos verbales, es casi idéntico; sin embargo, hay diferencias en el uso. Por consiguiente, intentamos definir exactamente qué tienen en común los pretéritos perfectos simples y compuestos del español y del francés, pero también en qué difieren.

Creemos que al abordar el problema de los tiempos verbales, primero hace falta ocuparnos del tiempo como tal. Nos identificamos con la distinción que Benveniste hace entre el tiempo físico, el tiempo psíquico, el tiempo cronológico objetivo y subjetivo, y el tiempo lingüístico. Hay que observar de qué manera la experiencia humana del tiempo se refleja en la lengua y sobre todo que no es solamente a través de los tiempos verbales. En la lingüística este tema se ha estudiado con mucha atención y a veces diferentes autores han llegado a conclusiones casi opuestas. Por lo tanto dedicamos un capítulo a las teorías que más influyeron en los trabajos sobre el tiempo verbal en español y en francés. Mencionando primero la tradición gramática, presentamos después las teorías de tendencia psicológica representadas por Guillaume y también por Damourette y Pichon. Los dos últimos mencionados fueron los primeros en distinguir dos planos de enunciación, el actual y el inactual, concepto que ha encontrado muchos partidarios, entre ellos Coseriu quien lo aplica al conjunto del sistema verbal románico el cual estudia desde un punto de vista sincrónico y comparativo. Otra teoría que tiene muchos seguidores es la de Reichenbach. Según él, el significado de cada tiempo verbal puede ser explicado por la configuración de tres puntos: el punto del habla (S), el punto de referencia (R) y el punto del evento (E). Las teorías de referencia observan, como indica su denominación, si y de qué manera los tiempos verbales atribuyen a un evento su referencia temporal, es decir, cómo permiten identificar el momento en el que tuvo lugar. Las teorías de texto ofrecen una óptica muy diferente, Benveniste y Weinrich afirman que los tiempos verbales no tienen ningún significado temporal y sirven para distinguir diferentes perspectivas de locución. Por último, los partidarios de las teorías

pragmáticas subrayan la importancia del contexto, un evento puede ser situado en el tiempo gracias a una combinación de informaciones conceptuales (léxicas) y procedurales (gramáticas).

El estudio de todas estas teorías nos parece oportuno porque cada una acentúa un aspecto diferente del significado de los tiempos verbales. Observando a continuación las descripciones que dan del pretérito perfecto simple y compuesto, podemos comprender mejor el valor básico y el complejo significado general de estos tiempos.

Dado el origen común de las lenguas romances, dedicamos un capítulo también a observaciones diacrónicas sobre el sistema verbal románico, lo que nos permite identificar por un lado rasgos y tendencias comunes a todas estas lenguas, y por el otro lado, las que son propias a cada una de ellas. Nos damos cuenta de que la pérdida del valor resultativo de una forma que así llega a tener un significado meramente pretérito, cambio que hoy en día podemos atestiguar en francés, no es un fenómeno nuevo. La misma evolución la sufrió ya en el latín tardío también el actual pretérito perfecto simple.

Después nos dedicamos ya plenamente al estudio de los dos perfectos. Apoyándonos sobre las teorías expuestas en la primera parte de este trabajo, buscamos primero el valor general de estas formas. Todos los autores se ponen de acuerdo que el pretérito perfecto compuesto designa eventos que de cierta manera permanecen relacionados al presente, mientras que el simple designa eventos como desconectados de la actualidad.

Luego estudiamos con atención los diferentes tipos de usos en español y en francés, tal como están descritos en las gramáticas de las dos lenguas. Aunque el valor general de los tiempos españoles y franceses parece ser realmente casi idéntico y que asimismo coincide la mayoría de sus usos, encontramos algunas diferencias. Por supuesto, la más patente es que en el habla común del francés ya no se emplea el pretérito perfecto simple, el cual ha sido completamente reemplazado por el pretérito perfecto compuesto. Creemos por lo tanto que en francés hay que distinguir dos registros. Uno, en el que el pretérito perfecto simple ya no aparece, y otro, en el que todavía sí. Puesto que en el primero ya no se da la oposición entre los dos tiempos, suponemos que el pretérito compuesto de este registro es indiferente al rasgo semántico de actualidad por el cual está caracterizado cuando se opone al pretérito perfecto simple. Puesto que en este registro todos los pretéritos simples están reemplazados por los compuestos, en nuestra comparación con el español nos centramos en el registro donde todavía hay concurrencia de los dos tiempos. Hemos averiguado que este registro puede aparecer en cualquier tipo de texto escrito, pero también en discursos oficiales etc. No

obstante, examinando la prensa actual hemos constatado que este registro (con el pretérito perfecto simple) se encuentra con menos frecuencia.

Tras analizar el material lingüístico de prensa, llegamos a la conclusión que dentro de este registro con el pretérito perfecto simple hay que distinguir dos sub-registros. Uno que corresponde a los textos donde el pretérito perfecto simple se emplea con frecuencia y otro correspondiente a los textos donde aparece solamente de una manera esporádica. De hecho, hemos observado que en estos últimos casos suele tener una connotación de “lejano en el tiempo”, porque designa eventos que tuvieron lugar en una época más remota que todos los otros que están mencionados en el pretérito perfecto compuesto. Hemos observado también que los pretéritos perfectos simples esporádicos son en la mayoría de los casos formados a partir de los verbos irregulares que atestiguan en la lengua la mayor frecuencia. La semántica de estos pretéritos perfectos simples franceses difiere, pues, de la semántica de los españoles que no tienen esta connotación. Pueden designar eventos lejanos o cercanos, lo que importa es que el período de tiempo en el que el evento tuvo lugar, en el momento del habla ya haya terminado.

Para poder comparar el uso de ambos tiempos en las dos lenguas, nos servimos de traducciones del español al francés y viceversa. Hemos escogido traducciones de prensa así como traducciones literarias. Las traducciones francesas de la prensa española (concretamente hemos utilizado artículos de *El País*, *ABC* y *Diario Vasco*) provienen de *Courrier international*. Las traducciones españolas de la prensa francesa (en concreto de *Le Monde*, *Libération* y *Mediapart*) se encuentran en el sitio web del grupo Presseurop. Como texto literario escogimos *La sombra del viento* de Carlos Ruiz Zafón y *Le dictateur et le hamac* de Daniel Pennac. Hemos comprobado la tendencia del estilo periodístico francés de utilizar el presente histórico allí donde en español se emplea el pretérito perfecto compuesto. Asimismo hemos observado la tendencia a emplear en francés la forma del imperfecto “était” mientras que en español se utiliza el perfecto “fue”. Cuando se trata del registro sin el pretérito perfecto simple o del sub-registro correspondiente a su uso esporádico, este tiempo está a veces traducido al francés también por el pluscuamperfecto para que quede claro el orden cronológico de los eventos. Por fin, en cuanto al registro donde el pretérito perfecto simple se emplea regularmente, hemos podido comprobar que en la mayoría de los casos el uso español corresponde al uso francés. No obstante hemos detectado casos en los que se utiliza en vez del pretérito perfecto simple el compuesto o viceversa. Por ejemplo, a diferencia del español que con los verbos nacer y morir privilegia el pretérito perfecto simple, el francés emplea fácilmente el compuesto. En algunas situaciones podríamos imaginar en las dos lenguas uno u

otro tiempo y creemos que si la traducción no elige el mismo tiempo que el original, conlleva connotaciones ligeramente diferentes.

En conclusión podemos afirmar que se ha confirmado la premisa inicial. El valor semántico básico del pretérito perfecto compuesto y simple en español y en francés (en el registro donde el simple se utiliza regularmente) no difiere, como lo constata el hecho de que en la traducción se suele emplear el mismo tiempo. No obstante, podemos atestiguar que en algunas situaciones o con algunos verbos el uso siempre es diferente.

10.2. Resumé

Srovnání systému slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině se zaměřením na používání tvarů jednoduchého a složeného perfekta

V této práci se věnujeme tématu slovesných časů ve španělštině a ve francouzštině, přičemž nejprve se jimi zabýváme obecně z teoretického hlediska a následně se soustředíme na srovnání užití dvou z nich: složeného a jednoduchého perfekta. Vycházíme z přesvědčení, že ačkoliv je slovesný systém románských jazyků téměř identický a shodná je i základní hodnota jednotlivých slovesných časů, jejich konkrétní užití se mohou lišit.

Nejprve je ovšem potřeba si uvědomit, jakým způsobem se slovesné časy podílejí na vyjadřování času v jazyce a také jakým způsobem mohou odkazovat k času mimojazykovému. Protože tomuto tématu byla v lingvistice věnována značná pozornost, zabýváme se v první části teoriemi, které se nejvýrazněji odrazily do prací o španělském a o francouzském slovese. To, že každá z nich při vysvětlování významů a funkcí jednotlivých slovesných časů klade důraz na odlišné aspekty, nám umožňuje lépe pochopit jejich základní hodnotu. Jednu kapitolu věnujeme také diachronnímu pohledu na románský slovesný systém, což nám umožňuje poznat, které rysy a vývojové tendence jsou společné všem románským jazykům, ale také které jsou vlastní jen některému z nich. Zde si všímáme zejména toho, že ztráta rezultativního významu ve prospěch významu préteritního určité formy, který dnes můžeme pozorovat u francouzského složeného perfekta, není ničím novým, protože stejným vývojem prošlo i původní latinské perfektum.

V druhé části práce se pak nejprve zabýváme základním významem jednoduchého a složeného perfekta a vycházíme přitom z popisů teorií, s nimiž jsme se seznámili v první části. Dále se pak již zaměřujeme na srovnání konkrétního použití těchto časů ve francouzštině a ve španělštině, přičemž nejprve porovnáváme typy užití, které zachycují francouzské a španělské gramatiky. V tomto bodě již můžeme konstatovat, že zatímco základní význam

obou časů se neliší. Složené perfektum vyjadřuje události, které se odehrály nebo započaly před okamžikem výpovědi, ale mají vztah k současnosti, zatímco jednoduché perfektum vyjadřuje události, které se odehrály nebo započaly v minulosti, ale vztah k současnosti nemají nebo je lhostejný. Některá z popsaných užití jsou však vlastní pouze španělštině nebo francouzštině. Dále se věnujeme vlastní komparativní analýze a srovnáváme originály y překlady jednak žurnalistických a jednak literárních textů v obou jazycích.

Domníváme se, že v současné francouzštině je třeba rozlišovat dva registry, jeden, kde se i v dnešní době uplatňují oba časy a jeden, odkud již zcela zmizelo perfektum jednoduché, přičemž při srovnávání se španělštinou se zabýváme tím prvním. Všímáme si, že v rámci tohoto registru je potřeba rozlišovat ještě dvě podskupiny, jednu tvoří takové projevy, kde se jednoduché perfektum vyskytuje jen sporadicky a druhou takové projevy, kde se uplatňuje zcela pravidelně. Pozorujeme, že užití jednoduchého a složeného perfekta v rámci této druhé podskupiny je do značné míry stejné jako užití ve španělštině. Přesto se nám však potvrdil výchozí předpoklad, že existují i případy, kdy se úzus v obou jazycích liší, a to jednak v kombinaci s některými konkrétními slovesy, ale také v souvislosti s tím, že stejná situace bývá v obou jazycích nazírána z jiného úhlu pohledu.

10.3. Abstract

Comparison of the Tense Systems in Spanish and French: the Use of the Present Perfect and Past Simple

This paper is concerned with tenses in Spanish and in French. First they are analysed generally, from the theoretical point of view, and subsequently, the author focuses on comparing the use of two of them: the present perfect and the past simple. The author is building on the conviction that although the verb systems of Roman languages are nearly identical, and also that the basic values of their tenses are identical, their specific uses may differ.

First, she examines how tenses participate in the expression of time in language and how they can refer to extralinguistic time. As much attention has been paid to this topic, part one of the paper examines the theories that have been reflected the most in works on Spanish and French verbs. The fact that each of them emphasises a different aspect in explaining the meaning and function of each tense allows us to better understand the fundamental value of the tenses. One chapter is devoted to the diachronic view of the Roman system of verbs which allows us to see which features and development tendencies are common to all Roman

languages, and which are only found in some of them. Here, the author points out primarily the fact that the loss of the resultative meaning in favour of the preterit meaning of a certain form, which can now be witnessed in the case of the French present perfect, is nothing new, as the original Latin perfect underwent the same development.

Part two of the paper first examines the basic meaning of the present perfect and past simple, building on the descriptions of the theories presented in part one. Then the author focuses on comparing the specific use of the two tenses in French and in Spanish, first comparing the types of use captured in French and Spanish grammar books. There, she finds that the basic meaning of the two tenses does not differ – the present perfect expresses events that took place or commenced before the time of speech, but are related to the present, whereas the past simple expresses events that took place or started in the past, but have no consequence for the present, or that consequence is irrelevant. Some of the uses described are, however, only found in Spanish or only in French. Subsequently, the author performs a comparative analysis, comparing originals and translations of journalistic and literary texts in the two languages.

The author holds that in contemporary French, two modes must be distinguished: one where both tenses are still used, and another, where the past simple has totally disappeared. The earlier mode is examined in comparison with Spanish. The author notes that in that mode, two subgroups must be distinguished: one is formed by expressions where the past simple occurs only sporadically, and the other, where it is used regularly. She observes that the use of the present perfect and simple past in the latter subgroup is, to a large degree, the same as the Spanish usage. In spite of that, the author's initial assumption was confirmed, that there are cases when usage differs between the two languages; first, in connection with certain specific verbs, and secondly also in connection with the fact that an identical situation is seen from a different standpoint in each of the languages.

12. Bibliografie

ACERO, Juan José. Las ideas de Reichenbach acerca del tiempo verbal. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid : Cátedra, 1990. Capítulo II. ISBN 84-376-0946-1, s. 45-76.

ADAM, Jean-Michel. Le temps et les temps dans les textes. In *Référence temporelle et nominale : actes du 3e cycle romand de sciences du langage, Cluny (15-20 avril 1996)*. Textes recueillis et éd. par Jacques Moeschler et Marie-José Béguelin. Bern : Peter Lang, 2000. ISBN 3-906761-99-1, s. 107-121.

ALARCOS LLORACH, Emilio. *Gramática de la Lengua Española*. Real Academia Española. Madrid : Espasa Calpe, 2001. ISBN: 84-239-7916-4.

ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. 3ª edición. Madrid : Gredos, 1997. ISBN 84-249-0767-1.

ALCINA FRANCH, Juan – BLECUA, José Manuel. *Gramática española*. Barcelona : Ariel, 1989, 8ª edición. ISBN 84-344-8344-0.

BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Ed. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová. Praha : Lidové noviny, 2002. ISBN 978-80-7106-484-8.

BELLO, Andrés. *Gramática de la lengua castellana*. Madrid : EDAF, 1984. ISBN 84-7166-562-X.

BENVENISTE, Émile. „Řeč a lidská zkušenost“. In *Dvanáct esejí o jazyce*. Přel. Jan Šabršula, Miroslav Pravda. Praha : Mladá Fronta, 1970, s. 9-19.

BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Paris : Gallimard, 1966.

BENVENISTE, Émile. *Problèmes de linguistique générale II*. Paris : Gallimard, 1966.

BOSQUE, Ignacio, [ed.]. *Tiempo y aspecto en español*. Madrid : Cátedra, 1990. ISBN 84-376-0946-1.

CAMPRUBI, Michel. *Questions de linguistique romane contrastive : espagnol, catalan, français*. Toulouse : Presses Universitaires du Mirail, 1999. ISBN 2-85816-459-2.

CARTAGENA, Nelson. Los tiempos compuestos. In *Gramática descriptiva de la lengua española: Las construcciones sintácticas fundamentales. Relaciones temporales, aspectuales y modales*. Ed. Ignacio Bosque y Violeta Demonte. Madrid : Espasa, 1999. Vol. 2. ISBN 84-239-7919-9. Capítulo 45, s. 2876-2934.

CARTAGENA, Nelson. Acerca de las categorías de tiempo y aspecto en el sistema verbal del español. *Revista española de lingüística*. 1978, Año 8, Fasc. 2, s. 373-407.

Comisión Interacadémica. *Nueva gramática de la lengua española*. Real Academia Española. Asociación de Academias de la Lengua Española. Madrid : Espasa Libros, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9.

COSERIU, Eugenio. *El sistema verbal románico*. México D.F. : Siglo veintiuno editores, 1996. ISBN 968-23-1957-9.

CRIADO DE VAL, Manuel. *El verbo español*. Madrid : Sociedad anónima española de traductores y autores, 1969.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0.

ČERNÝ, Jiří. *Morfología española*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 80-244-2153-7.

ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnot*. Praha : Československá akademie věd, 1970, 31, s. 207-222.

DUBOIS, Jean – LAGANE, René. *La Nouvelle grammaire du français*. Paris : Larousse, 1973.

DUBOIS, Jean. *Grammaire structurale du français : le verbe*. Paris : Larousse, 1967.

DUCROT, Oswald – SCHAEFFER, Jean-Marie. *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris : Seuil, 1995. ISBN 2-02-014437-9.

FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador. *Gramática española. Vol. 4. El verbo y la oración*. Volumen ordenado y completado por Ignacio Bosque. 2ª ed.. Madrid : Arco Libros, 1986. Vol. 4. ISBN 84-7635-009-0.

FERRARI, Américo. Tiempo y verbo: Algunas observaciones sobre el sistema canté/he cantado en la perspectiva de la traducción francés - Castellano. *Parallèles: Cahiers de l'École de Traduction et d'Interpretation de l'Université de Genève*. Avril 1980, Numéro 3, s. 85-98.

GARCÍA YEBRA, Valentín. *Teoría y práctica de la traducción*. Madrid : Gredos, 1997. ISBN 84-249-1840-1.

GERBOIN, Pierre – LEROY, Christine. *Grammaire d'usage de l'espagnol contemporain*. Paris : Hachette, 2003. ISBN 201144909X.

GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona : Vox, 1980.

GLESSGEN, Martin-Dietrich. *Linguistique romane : Domaines et méthodes en linguistique française et romane*. Paris : Armand Colin, 2007. ISBN 978-2-200-34722-2.

GOSSELIN, Laurent. *Sémantique de la temporalité en français*. Louvain-la-Neuve : Duculot, 1996. ISBN 2-8011-1102-3.

GREPL, Miroslav et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Ed. Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová. Praha : Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. *Le bon usage : grammaire française*. 14e édition. Bruxelles : De Boeck, 2008. ISBN 978-2-8011-1404-9.

GREVISSE, Maurice – GOOSE, André. *Le bon usage : grammaire française*. 13e édition. Paris – Louvain-la-Neuve : Duculot, 1994. ISBN 2-8011-1045-0.

GUILLAUME, Gustave. *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*. Paris : Champion, 1970.

HENDRICH, Josef – RADINA, Otomar – TLÁSKAL, Jaromír. *Francouzská mluvnice*. Plzeň : Fraus, 2001. ISBN 80-7238-064-8.

HERNÁNDEZ ALONSO, César. *Gramática funcional del español*. 3ª edición. Madrid : Gredos, 1996. ISBN 84-249-1824-X.

CHARAUDEAU, Patrick. *Grammaire du sens et de l'expression*. Paris : Hachette, 1992. ISBN 2-01-016172-6.

CHEVALIER, Jean-Claude et al. *Grammaire Larousse du français contemporain*. Paris : Larousse, 1964.

IMBS, Paul. *L'emploi des temps verbaux en français moderne : essai de grammaire descriptive*. Paris : C. Klincksieck, 1960.

IORDAN, Iorgu – MANOLIU, Maria. *Manual de lingüística románica*. Traducción, revisión, reelaboración parcial y notas por Manuel Alvar. Tomo I. Madrid : Gredos, 1972. ISBN 84-249-1185-7.

KLINKENBERG, Jean-Marie. *Des langues romanes : Introduction aux études de linguistique romane*. Louvain-la-Neuve : Duculot, 1994. ISBN 2-8011-1088-4.

KOCK, Josse de. *Gramática española: enseñanza e investigación. II Gramática*. 3. Del pretérito perfecto compuesto o de la importancia del contexto y de la cuantificación. La noción de auxiliaridad. Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca, 1990. ISBN 84-7481-612-2.

KOCK, Josse de. De l'emploi du passé composé en espagnol ou de l'importance du contexte pour l'enseignement de la grammaire d'une langue étrangère. In *Romanica Gandensia : Verbe et phrase dans les langues romanes*. Éd. Eugene Roegiest et Liliane Tasmowski. Gent : Rijksuniversiteit te Gent, Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte, 1983, XX. ISBN 90-7048914-7, s. 29-43.

KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. In *Dvanáct esejů o jazyce*. Přel. Jan Šabršula, Miroslav Pravda. Praha : Mladá Fronta, 1970, s. 63-80.

LAMÍQUIZ, Vidal. *El sistema verbal del español*. Málaga : Librería Ágora, 1982. ISBN 84-85698-05-3.

LAUSBERG, Heinrich. *Lingüística románica*. Tomo 1. Madrid : Gredos, 1965. ISBN 84-249-1133-4.

Le nouveau Petit Robert de la langue française 2010. Nouv. éd. millésime 2010. Dir. de Josette Rey-Debove. Paris : Le Robert, 2009. ISBN 978-2-84902-633-5.

LÓPEZ GARCÍA, Ángel. La interpretación metalingüística de los tiempos, modos y aspectos del verbo español: ensayo de fundamentación. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio BOSQUE. Madrid : Cátedra, 1990. Capítulo IV. ISBN 84-376-0946-1, s. 107-176.

LUSCHER, Jean-Marc. Les approches textuelles. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 87-100.

LUSCHER, Jean-Marc. Procédure d'interprétation du passé composé. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 181-196.

MOESCHLER, Jacques (direction). *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0.

MOESCHLER, Jacques. Temps, référence et pragmatique. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 3-15.

MOESCHLER, Jacques. Pragmatique de la référence temporelle. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 157-180.

MOESCHLER, Jacques. Le temps dans la langue : de la grammaire à la pragmatique. *Langues*. Paris : J. Libbey Eurotext, 1998, 1, s. 14-23.

MOESCHLER Jacques. Anaphore et déixis temporelles : sémantique et pragmatique de la référence temporelle. In *Langage et pertinence : référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*. Nancy : Presses universitaires de Nancy, 1994. ISBN 2-86480-732-7, s. 39-104.

MOESCHLER, Jacques. Aspects pragmatiques de la référence temporelle : indétermination, ordre temporel et inférence. *Langages 112*. Paris : Larousse, 1993, 112, s. 39-54.

MOLHO, Mauricio. 1975. *Sistemática del verbo español. (Aspectos, modos, tiempos)*. Madrid : Gredos, 1975. ISBN 84-249-0631-4.

MOLINER, María. *Diccionario de uso del español actual*. Madrid : Gredos, 1984. ISBN 84-249-1348-5.

PÉRENNEC, Marie-Hélène (dir.). *Le verbe en action : Grammaire contrastive des temps verbaux (français, allemand, anglais, espagnol)*. Grenoble : ELLUG Université Stendhal, 2002. ISBN 2-843310-042-9.

POSNER, Rebeca. *Las lenguas romances*. Traducción de Silvia Iglesias. Madrid : Cátedra, 1998. ISBN 84-376-1635-2.

RADINA, Otomar. *Francouzština a čeština: systémové srovnání dvou jazyků*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

Real Academia Española. *Diccionario de la Lengua Española*. 22^a edición. [online]. [cit. 2011-03-18]. Dostupné z: <<http://buscon.rae.es/draeI/>>.

Real Academia Española. *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1973.

RIEGEL, Martin - PELLAT, Jean-Christophe - RIOUL, René. *Grammaire méthodique du français*. 3e éd. Paris : Presses Universitaires de France, 2005. ISBN 2130539599.

ROCA PONS, J. *Introducción a la gramática (con especial referencia a la lengua española)*. Barcelona : Teide. 7ª edición, 1996. ISBN 84-304-7340-1.

ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In *Gramática descriptiva de la lengua española: Las construcciones sintácticas fundamentales. Relaciones temporales, aspectuales y modales*. Ed. Ignacio Bosque y Violeta Demonte. Madrid : Espasa, 1999. Vol. 2. Capítulo 44. ISBN 84-239-7919-9, s. 2876-2934.

ROJO, Guillermo. Relaciones entre temporalidad y aspecto en el verbo español. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid : Cátedra, 1990. Capítulo I. ISBN 84-376-0946-1, s. 17-44.

ROJO, Guillermo. La temporalidad verbal en español. *Verba. Anuario gallego de filología*. Santiago de Compostela : Universidad de Santiago de Compostela, 1974, 1, s. 68-149.

SAUSSURE, Louis de. *Temps et pertinence : Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Bruxelles : De Boeck & Larcier, 2003. ISBN 2-8011-1338-7.

SAUSSURE, Louis de. L'approche référenciel : de Beauzée à Reichenbach. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 19-44.

SAUSSURE, Louis de – STHIOUL, Bertrand. L'approche psychologique : Damourette et Pichon. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques MOESCHLER. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 67-85.

SECO, Rafael. *Manual de gramática española*. Revisado y ampliado por Manuel Seco. 11ª edición. Madrid : Aguilar, 1990. ISBN 84-03-27081-X.

SCHOGT, Henry G. « *Temps et verbe* » de Gustave Guillaume trente-cinq ans après sa parution. *La Linguistique* 1. Revue internationale de linguistique générale. Paris : Presse universitaires de France, 1965, 1, s. 55-74.

SKALIČKA, Vladimír. *Souborné dílo : III. díl (1964 – 1994)*. Ed. František Čermák et al. Praha : Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR. Libuše Kroupová et al. Hlavní redakce Josef Filipec et al. Vyd. 4 Praha : Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.

SMITH, Neil V. Observations sur la pragmatique des temps. *Langages* 112. Paris : Larousse, 1993, 112, s. 26-38.

STEN, Holger. *Les temps du verbe fini (indicatif) en français moderne*. København : Ejnar Munksgaard, 1952.

STHIOUL, Bertrand. La conceptualisation du temps : Guillaume. In *Le Temps des événements : Pragmatique de la référence temporelle*. Direction Jacques Moeschler. Paris : Kimé, 1998. ISBN 2-84174-137-0, s. 45-65.

ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1994. ISBN 80-7042-407-9.

ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha : Academia, 1986.

ŠABRŠULA, Jan et al. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Sv. 2. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Katedra romanistiky. Praha : SPN, 1980.

ŠABRŠULA, Jan et al. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

ŠABRŠULA, Jan. *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny - I : Francouzské sloveso*. Praha : SPN, 1962.

THOMASSET, Claude (dir.). *Du latin aux langues romanes*. Paris : Nathan, 1997. ISBN 2-09-190478-3.

TOGEBY, Knud. *Mode, aspect et temps en espagnol*. København : Ejnar Munksgaard, 1953.

TOURATIER, Christian. *Le système verbal français : Description morphologique et morphématique*. Paris : Armand Colin, 1996. ISBN 2-200-01378-7.

VET, Co. La notion de « mode possible » et le système temporel et aspectuel du français. *Le temps grammatical*. *Langages*. Armand Colin : Paris. déc. 1981, 64, s. 7-21.

VETTERS, Carl. Temps et deixis. In *Le Temps : de la phrase au texte*. Éd. Carl Vetters. Lille : Presses universitaires de Lille, 1993. ISBN 2-85939-426-5, s. 85-115.

VETTERS, Carl. Les « Temps » du verbe : Réflexions sur leur temporalité et comparaison avec la référence (pro)nominal. In *Temps et discours*. Éd. Svetlana Vogelee et al. Louvain-la-Neuve : Peeters, 1998. ISBN 90-429-0664-2, s. 11-43.

WEINRICH, Harald. *Grammaire textuelle du français*. Paris : Didier, 1989. ISBN 2-278-03681-6.

WEINRICH, Harald. *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*. Vers. esp. de Federico Latorre. Madrid : Gredos, 1974. ISBN 84-249-0337-4.

WEINRICH, Harald. Le Temps. Trad. Michèle Lacoste. Paris : Seuil, 1973. ISBN 2-02-002044-0.

WILMET, Marc. *Grammaire critique du français*. Bruxelles : De Boeck, 2007, 4e édition. ISBN 978-2-8011-1403-2.

ZAVADIL, Bohumil. *Současný španělský jazyk II: Základní slovní druhy: Slovesa*. Praha : Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-012-2 .

12.2. Prameny excerptí

12.2.1. Beletrie

MOLIÈRE. *Don Juan ou le Festin de pierre*. Brno : Librix.eu, 2007. ISBN 978-80-87139-51-6.

MOLIÈRE. *Le Tartuffe ou l'Imposteur*. Paris : Éditions Sociales, 1970.

PENNAC, Daniel. *Le dictateur et le hamac*. Paris : Gallimard, 2003. ISBN 2070756319.

PENNAC, Daniel. *El dictador y la hamaca*. Trad. Manuel Serrat Crespo. Barcelona : Mondadori, 2003. ISBN 84-397-1011-9.

RUIZ ZAFÓN, Carlos. *La sombra del viento*. 11^a ed. Barcelona : Planeta, 2003. ISBN 84-08-04364-1.

RUIZ ZAFÓN, Carlos. *L'Ombre du vent*. Trad. François Maspero. Grasset, 2007. ISBN 978-2-253-11486-4.

12.2.2. Korpus

Real Academia Española: Banco de datos (CREA) *Corpus de referencia del español actual*. [online]. [cit. 2011-06-25]. Dostupné z: <<http://www.rae.es>>.

12.2.3. Novinové články

Francouzské originály

L'Équipe. Č. 20817. (11.7.2011). Boulogne-Billancourt: L'Équipe, 2011. Vychází denně.

Le Monde. Č. 20682. (21.7.2011). Paris : Monde, 2011. Vychází denně.

Ce que l'Europe découvre en Libye. *Libération*. 15.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-21].

Dostupné z: <<http://www.liberation.fr/monde/01012343321-ce-que-l-europe-decouvre-en-libye>>.

Dans les camps des oubliés. *Mediapart*. 9.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z:

<<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/703421-dans-les-camps-des-oublies>>.

Euro : les secours s'organisent. *Le Monde*. 23.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z:

<<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/733911-euro-les-secours-s-organisent>>.

Chronique d'une chute annoncée. *Mediapart*. 17.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z:

<<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/703421-dans-les-camps-des-oublies>>.

L'incontrôlable frontière gréco-turque. *Le Monde*. 26.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01].

Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/676811-l-incontrolable-frontiere-greco-turque>>.

La deuxième mort du fondateur d'Al-Qaida. *Le Monde*. 2.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01].

Dostupné z: <http://www.lemonde.fr/idees/article/2011/05/02/la-deuxieme-mort-du-fondateur-d-al-qaida_1515588_3232.html>.

La «mauvaise» Grèce cible d'intox en série. *Libération*. 9.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-23].

Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/642841-une-cible-facile-pour-les-rumeurs>>.

La politique obstinée de la BCE. *Mediapart*. 21.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z:

<<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/727821-la-politique-obstinee-de-la-bce>>.

Les agences de notation dépréciées. *Libération*. 13.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-21].

Dostupné z: <<http://www.liberation.fr/economie/01012343026-les-agences-de-notation-depreciees>>.

Une population plus désespérée que révoltée. *Libération*. 3.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01].

Dostupné z: <<http://www.liberation.fr/economie/01012334832-une-population-plus-desesperee-que-revoltee>>.

Francouzské překlady

Des concombres... et quelques andouilles. *Courrier international*. 3.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20].

Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/06/03/des-concombres-et-quelques-andouilles>>.

Des millions pour sauver la Terre. *Courrier international*. 10.12.2010. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2010/12/10/des-millions-pour-sauver-la-terre>>.

Donner son corps pour faire des économies. *Courrier international*. 5.1.2010. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/01/05/donner-son-corps-pour-faire-des-economies>>.

Changement d'ère au Pays basque. *Courrier international*. 26.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/05/26/changement-d-ere-au-pays-basque>>.

L'austérité n'attend point le nombre d'années. *Courrier international*. 7.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/06/07/l-austerite-n-attend-point-le-nombre-d-annees>>.

L'Ecosse, une indépendance à inventer. *Presseurop*. 25.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/674921-l-ecosse-une-independance-inventer>>.

Le Barça roi des sports. *Courrier international*. 16.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/06/16/le-barca-roi-des-sports>>.

Les indignés contre les saisies immobilières. *Courrier international*. 20.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/06/20/les-indignes-contre-les-saisies-immobilieres>>.

L'Union doit changer de style. *Presseurop*. 9.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/fr/content/article/642471-l-union-doit-changer-de-style>>.

Une société blessée, une démocratie en peine. *Courrier international*. 20.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.courrierinternational.com/article/2011/05/20/une-societe-blessee-une-democratie-en-peine>>.

Španělské originály

Del malestar a la indignación. *El País*. 19.06.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/espana/malestar/indignacion/elpepiesp/20110519elpepinac_5/Tes>.

Donar el cuerpo para ahorrar. *El País*. 13.12.2010. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/sociedad/Donar/cuerpo/ahorrar/elpepisoc/20101213elpepisc_4/Tes>.

¿El Reino Desunido de Gran Bretaña? *El País*. 15.05.2010. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z:

<http://www.elpais.com/articulo/reportajes/Reino/Desunido/Gran/Bretana/elpepusocdmg/20110515elpdmgrep_3/Tes>.

Germanóforos, lo que nos faltaba. *ABC*. 3.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.abc.es/20110603/opinion-colaboraciones/abcp-germanofobos-faltaba-20110603.html>>.

Nueva era. *Diario Vasco*. 23.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <http://www.diariovasco.com/v/20110523/opinion/articulos-opinion/nueva-20110523.html>>.

La Unión Europea como estilo. *ABC*. 6.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.abc.es/20110506/opinion-la-tercera/abcp-union-europea-como-estilo-20110506.html>>.

Passos Coelho, un líder inexperto pero indemne del desgaste político. *El País*. 5.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/internacional/Passos/Coelho/lder/inexperto/indemne/desgaste/politico/elpepuint/20110605elpepuint_13/Tes>.

Un campeón global. *El País*. 16.06.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/deportes/campeon/global/elpepidep/20110616elpepidep_7/Tes>.

Un ejército al rescate de Luis. *El País*. 17.06.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/madrid/ejercito/rescate/Luis/elpepiespmad/20110617elpmad_3/Tes>.

Yo quiero tener un millón de hectáreas. *El País*. 28.11.2010. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <http://www.elpais.com/articulo/portada/quiero/tener/millon/hectareas/elpepusoeps/20101128elpepspor_9/Tes?print=1>.

Španělské překlady

¿A qué juegan las agencias de calificación?. *Presseurop*. 13.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-21]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/709761-que-juegan-las-agencias-de-calificacion>>.

Cómo organizar la salvación del euro. *Presseurop*. 23.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/709761-que-juegan-las-agencias-de-calificacion>>.

Crónica de una caída anunciada. *Presseurop*. 17.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/659231-cronica-de-una-caida-anunciada>>.

Desesperados y resignados. *Presseurop*. 3.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/632611-desesperados-y-resignados>>.

El agujero de Schengen. *Presseurop*. 26.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/677891-el-agujero-de-schengen>>.

El legado que nos deja Bin Laden. *Presseurop*. 2.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/629111-el-legado-que-nos-deja-bin-laden>>.

En los campos de los olvidados. *Presseurop*. 9.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/703851-en-los-campos-de-los-olvidados>>.

La obstinación del BCE. *Presseurop*. 21.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-24]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/728991-la-obstinacion-del-bce>>.

Un fácil objetivo para los rumores. *Presseurop*. 9.5.2011. [online]. [cit. 2011-06-23]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/643801-un-facil-objetivo-para-los-rumores>>.

Una Europa desarmada ante las crisis. *Presseurop*. 15.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-21]. Dostupné z: <<http://www.presseurop.eu/es/content/article/714681-una-europa-desarmada-ante-las-crisis>>.

12.2.4. Projevy

Voeux du Président de la République Nicolas Sarkozy au corps diplomatique. *Ambassade de France en République tchèque*. 22.1.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.france.cz/Voeux-du-President-de-la-Republique-Nicolas>>.

Allocution de M. le Président de la République à l'occasion de la réception en l'honneur de l'association Georges Pompidou. *Élysées. Présidence de la République*. 22.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/colloque-celebrant-le-centenaire-de-la-naissance.11620.html>>

Discours de M. Édouard Balladur. *Élysées. Présidence de la République*. 22.6.2011. [online]. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z: <<http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2011/colloque-celebrant-le-centenaire-de-la-naissance.11620.html>>